

The Project Gutenberg eBook of Rippi, by Maksim Gorky

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Rippi

Author: Maksim Gorky

Translator: V. A. Marjanen

Release date: August 31, 2014 [EBook #46741]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RIPPI ***

Produced by Juha Kiuru and Tapio Riikonen

RIPPI

Kirj.

Maksim Gorke

Suomensi V. A. M. [V. A. Marjanen]

Kuopio 1909,
Osakeyhtiö Kuopion Uusi Kirjapaino.

Omistan FEODOR SHALJAPINILLE.

... Sallikaa minun kertoa teille elämäkertani; tämä kertomus vie tosin teiltä vähän aikaa, mutta sen tunteminen on teille välttämätöntä.

Minä olen — peukalolintu, löytölapsi, oikeuksia vailla oleva ihminen; kenen synnyttämä — sitä en tiedä, mutta minut oli heitetty herra Losevin taloon Sokolin kylässä Krasnoglinskin piirikunnassa. Äitini — tai joku toinen — oli pannut minut herrasväen puistoon, sen rukoushuoneen portaille, jonne vanha neiti Losev oli haudattu, ja sieltä löysi minut Danila Vjalov, puutarhuri. Hän saapui varhain aamulla puistoon ja näkee riepuihin käärityn lapsen liikuttelevan itseään rukoushuoneen portailta ja sen

ympärillä harmaan kollikissan varovasti kuljeskelevan.

Danilan luona olin minä, kunnes tulin neljän vuoden vanhaksi; mutta kun hänellä itsellä oli paljon lapsia, niin sain minä etsiä ruokani mistä löysin, ja kun en löytänyt ruokaa, — niin vikisin, vikisin nälissäni ja nukuin vihdoin.

Neljän vanhana otti ukko Larion minut luokseen. Hän eleli itsekseen, oli hyvin omituinen ja otti minut aikansa ratoksi. Muuten oli hän kooltaan pieni, pyöreä kuin rakko, ja hänen kasvonsakin olivat pyöreät: hänen hiuksensa olivat ruskeat ja äänensä kimeä kuin naisen, ja hänen sydämessäänkin oli jotakin naisekasta — hyväilyä tavoittelevaa. Viinaa hän rakasti ja joi väliin ylenmäärin; raittiina hän oli vähäpuheinen, silmät aina puoliummessa ja näytti syntiseltä kaikkein edessä, mutta juopotteluretkillä — hän lauloi kovalla äänellä virsiä ja muita lauluja, piti päätään pystyssä ja hymyili kaikille.

Hän eleli erillään muista ihmisistä, oli köyhä, antoi maaosuutensa papille, pyysi kesät talvet kalaa ja — huvin vuoksi — myöskin laululintuja, johon hän minutkin opetti. Hän rakasti lintuja eivätkä linnutkaan häntä pelänneet; liikuttavaa on muistella, mitenkä kerrankin hyvin vaikeasti kesytettävä lintu juoksi pitkin hänen punasta päätään ja sotkeutuu hänen ruskeisiin hiuksiinsa. Tai istuu lintu hänen olkapäällään ja taivuttaen viisaasti päätään katsoo hänen suuhunsa. Milloin paneutuu taas Larion maata penkille, siroittelee hampunsiemeniä päähänsä ja partaansa, ja heti lentävät keltasirkut, tikliäiset, tiaiset, tilhit — kaivautuvat ukon hiuksiin, kulkevat pitkin poskia, tunkeutuvat korviin, istuvat nenälle, ja hän makaa ja nauraa, sulkee silmänsä ja seurustelee hellästi niitten kanssa. Minä kadehdin ukkoa siitä syystä — sillä minua linnut pelkäsivät.

Larion oli hellämielinen mies, ja kaikki eläimetkin tiesivät sen; ihmisistä en sitä sano — en moittiakseni heitä, vaan koska tiedän, että — ihminen ei elä hyväilyillä.

Talvella oli hänellä vaikeuksia. Halkoja ei ollut eikä niitä voitu ostaakaan, sillä rahat olivat juodut. Tuvassa oli kylmä kuin tallissa, ainoastaan lintuset lauloivat ja visertivät ja me mukana maatessamme siinä kylmällä liedellä puettuina kaikellaisiin rääsyihin ja kuunnellen laulua... Larion vihelsi niille — hyvin hän osasikin — ja muistutti itse käpylintua: nenä oli suuri ja pyöreäksi vääntynyt sekä pää punanen. Ja silloin sanoo hän aina minulle:

— No, kuulehan Motka, — minut oli ristitty Matveiksi [Matvei, Motka = Matti.] — kuulehan!

Hän makaa selällään, kädet pään alla, silmät ummessa, ja laulaa hienolla äänellään messua vainajan sielun rauhaa varten. Silloin vaikenevat linnutkin, kuuntelevat, mutta alkavat sitten laulaa ihan kilvan; Larionkin parantaa, mutta siitä linnut aivan raivostuvat varsinkin keltasirkut, tikliäiset ja kottaraiset. Ja niin kauvan hän laulaa, että kyneleet alkavat tipahdella esiin silmäkarvoista, posket kostuvat, ja hänen kasvonsa muuttuvat kyynelten kylvyssä harmaiksi.

Kerran päättyi sellainen veisuu jotenkin ikävästi, ja kerran sanoin minä hänelle hiljaa:

— Mitä sinä, setä, niin paljon laulat, että henki on mennä?

Hän lakkasi, katsahti minuun ja puhuu nauraen:

— Elä pelkää, hupakko! Ei tämä mitään ole, ja kuolemakin on — kaunista! Jumalanpalveluksessa on messu vainajain sielun puolesta kauniinta; siinä on tarpeeksi kiitosta ja sääliä ihmiselle. Meillä ei osatakaan sääliä muita kuin vainajia.

Nuot sanat muistan erittäin hyvin samoin kuin kaikki hänen puheensakin, vaikka en tietysti vielä siihen aikaan voinut ymmärtää niitä. Ainoastaan vanhuus ymmärtää lapsuuden, sillä vanhuus on viisautta.

Minä muistan myös, kuinka kerran kysyin häneltä: minkätähden Jumala auttaa niin vähän ihmisiä?

— Se ei ole Hänen asiansa! — selvitti Larion minulle. — Auttakoon jokainen itseään, sen neuvon annan minä sinulle. Jumala — on sitä varten, että kuolema ei tuntuisi kauhealta, mutta eläminen on — oma asiasi.

Minä unohdin pian hänen puheensa ja muistin sen — vasta liian myöhään, — ja siitä syystä olen saanut kärsiä paljon.

Hän oli hyvin merkillinen mies. Kun muut ihmiset ovat ongella, niin he eivät huuda eivätkä puhele, jotta eivät peljättäisi kaloja, — mutta Larion laulaa väsymättä tai kertoilee minulle elämästä tai puhelee Jumalasta, ja aina hän vaan sai kaloja. Lintuja pyydetään myöskin suurella varovaisuudella, mutta hän vihelsi koko ajan, ärsytti niitä, rupesi seurustelemaan niitten kanssa, eikä siitä näyttänyt olevan vähääkään haittaa — lintu joutuu kuitenkin verkkoon. Kerran taas hän lukee mehiläisiä — parvi

muutetaan toiseen paikkaan tai jotakin muuta sellaista on tekeillä, — niin vanhat mehiläiset saadaan töintuskin taipumaan, eikä sekään jokaiselle onnistu, — mutta silloin kutsutaan paikalle minun ukkoni — ja hän pieksee mehiläisiä, ahdistaa niitä, räyhää oikein sydämensä pohjasta, — ja pian näyttää kaikki taas paremmalta. Mehiläisiä ei hän rakastanut: ne olivat tehneet hänen tyttärensä sokeaksi. Tyttö — hän oli kolmen vuotias — leikki mehiläisten kanssa, ja mehiläinen pisti häntä silmään. Silmä tuli kipeäksi ja vihdoin sokeaksi. Sitten kävi toiselle silmälle samoin, ja vihdoin kuoli tyttö päänsärkyyn, ja äiti tuli mielenvikaiseksi...

Mitään ei hän tehnyt samalla tavalla kuin muut ihmiset, mutta minulle hän oli hyvä kuin oma äiti. Kylässä ei minua niinkään hyvin suvaittu; elämä on — tukalaa, ja minä olen kaikille vieras, liika ihminen... Tuskin saan luvattomasti anastetuksi leivänpalastakaan...

Larion opetti minut myös temppeleipalvelukseen, minä aloin auttaa häntä, lauloin hänen kanssaan kirkkoköörissä, sytytin suitsutusastian ja tein kaikkea, mitä käskettiin; kirkonvartija Vlasiaa autoin järjestyksen ylläpitämisessä kirkossa ja pidin kaikesta työstäni varsinkin talvella. Kirkko oli kivistä, sitä lämmitettiin hyvästi, ja siellä oli lämmin olla.

Yöpalvelus oli minulle aamupalvelusta mieluisampi; suurella vaivalla itsensä puhdistaneet ihmiset irtaantuvat yöksi töistään, seisovat hiljaisina ja juhlallisina ja antavat pienten tulien vahakynttiläin tavalla lämmittää itseään; ja silloin näki selvästi, että vaikka heillä oli erilaiset kasvot, oli suru kuitenkin — yksi.

Larion rakasti työskentelyä temppeleissä; hän sulki silmänsä, taivutti punasen päänsä taaksepäin niin että aataminpala hyvästi näkyi ja veisasi ja laului. Hän meni jo niinkin pitkälle, että laului yli määrän, — kun pappi vaan antoi alttarilta hänelle merkin. Ja sitten luki hän kauniisti ja laulaen ja hänen äänensä ilmaisi ihastusta, vapistusta, ja iloa. Pappia ei hän erityisesti rakastanut eikä pappikaan häntä, ja usein sanoi hän minulle:

— Millainen tuo pappi on! Hän ei olekaan pappi vaan rumpu, jota puute ja tottumus palikoina pärryttää. Jos minä olisin pappi, niin palvelisin sillä tavalla, että eivät ainoastaan ihmiset — vaan pyhät pyhäinkuvatkin itkisivät.

Ja se olikin totta — papista ei ollut minnekään; hän oli nykänenäinen, musta kuin ruuti, leveäsuinen, hampaaton, parta takkuinen, hiukset pitkät, otsalta kalju, ja pitkät kädet. Hänen äänensä oli käheä ja hän huohotti aivan kuin olisi kantanut raskasta taakkaa. Tämän lisäksi oli hän vielä ahne ja aina vihanen siitä syystä, että hänellä oli suuri perhe ja kylä oli köyhä, talonpoikain maat laihoja, eikä mitään sivutuloja ollut saatavissa. Kesällä, jolloin sääskikin on rikas, olimme me Larionin kanssa yöt päivät metsässä lintuja pyytämässä tai virralla kalastamassa. Äkkiä sattuu onnettomuus, minulla ei enään ole ukkoa enkä tiedä, mistä hänet löytäisin. Kaikki kylän pojat ajetaan etsimään häntä; he juoksevat kuin jänikset ja huutavat:

— Ukko! Larion! Tule kotiin!

Mutta eivät löydä häntä... Pappi on pahalla päällä ja uhkailee, vaan talonpojat — nauravat.

Larionilla oli yksi ystävä, Savelka Migun, tunnettu varas ja patajuoppo, joka usein oli saanut selkäänsä varkaudesta ja vankilassakin istunut, mutta muuten harvinaisen hyvä ihminen. Hän laului lauluja ja kertoili satuja niin, että niitä on mahdoton olla ilman ihmettelyä muistelematta.

Minä kuuntelin häntä usein, ja nytkin on hän ilmielävänä edessäni kuivalloisena, vikkelänä, parta kolmessa osassa, tykkänään repaleissa, naama pienenä ja kiilamaisena, vaan otsa suurena ja sen alla loistavat iloiset varkaan silmät kuin himmeät tähdet.

Ennen muinoin toi hän mukanaan pullon viinaa tai pakoitti Larionin ostamaan, ja sitten istuivat he kahden puolen pöytää, ja Savelka lausui:

— No nyt, ukkoseni, alapas laskea katumusvirsiä!

He ryyppäävät... Larion on hieman levoton, mutta laulaa, ja Savelka istuu kuin naulattuna paikoillaan, iskee silmää ja pudistelee partaansa. Hänellä on silmät kyynelissä, kädellään silittelee hän otsaansa, hymyilee ja koettaa sormillaan pyyhkiä kyneleitä poskiltaan.

Sitten hän äkkiä hypähtää ylös kuin pallo ja huutaa:

— Erinomaisen hyvin, Larja! Nyt minä kadehdin Herraa Jumalaakin tuosta laulusta. Ihminen, Larja? Mikä on ihminen, kuinka hyvä ja rikas onkaan hänen sielunsa? Mutta eikö hänen sittenkin ole vaikea mennä Jumalan eteen? Sillä hän — no niin — Sinä et, Herra, anna minulle mitään, vaan minä annan Sinulle — koko sieluni!

— Elä herjaa! — sanoo Larion.

— Minäkö? — huutaa Savelka. — Enpä suinkaan. En ainakaan tahallani! Miten minä herjaan? En mitenkään! Minä iloitsen Herrassa Jumalassa — ja siinä kaikki. No, nyt laulan minä sinulle!

Hän nousee seisomaan, ojentaa kätensä ja alkaa laulaa. Hän lauloi hiljaan, salaperäisesti, silmät selällään ja niissä omituinen tuli, ja hänen kuivat sormensa olivat ainaisessa liikkeessä aivan kuin olisivat etsineet jotakin tyhjästä. Larion nojasi käsillään penkkiin ja katselee suu auki kummastuneena; minä makaan uunilla ja minun sydämeni on pakahtumaisillaan surullisesta ihanuudesta. Savelkan kasvot muuttuvat mustiksi, ainoastaan hänen valkeat hampaansa loistavat, kuiva kielensä värähtelee kuin käärmeen kieli ja hiki muodostuu suuriksi pisaroiksi hänen otsalleen. Hänen äänellään — ei ole loppua, vaan virtaa ja liekehtii se kuin vesipuro niityllä. Mutta vihdoin lopettaa hän, heiluttelee itseään, pyyhkii otsaansa kämmenillä, molemmat ryypäävät ja ovat pitkän aikaa ääneti. Sitten sanoo Savelka:

— No, nyt, Larja, otetaan "Meren aallot".

Ja sillä tavalla he koko illan seurustelivat keskenään, kunnes juopuivat molemmat. Nyt alkaa Migun kertoella rivoja satuja papeista, maaherroista ja kuninkaista. Minun ukkoni nauraa ja minä myös ja Savelka kertoo väsymättä sadun toisensa jälkeen ja niin huvittavasti, että olemme aivan kuolla naurusta.

Mutta vielä paremmin lauloi hän juhlapäivinä kapakan edustalla. Hän nousee kansan eteen, rypistää karvojaan, että rypyt ulettuvat ohimoille asti, ja alkaa laulaa; kun silloin katsot häntä — niin näet ikäänkuin laulu olisi itse maasta tullut hänen rintaansa, — ja maa lausuu sanat hänelle ja antaa voiman hänen äänelleen. Talonpojat seisovat tai istuvat hänen ympärillään; mikä heistä pää kumarassa pureskelee oljenkortta, mikä katselee pelkkänä hymynä Savelkan suuhun, ja akatkin häntä kuullessaan itkevät.

Kun hän lopettaa, — niin pyytävät:

— Annapas tulla vielä!

Ja tuovat juotavaa.

Migun kertoi usein seuraavan kertomuksen: joku mies varasti kylässä, hänet saivat talonpojat kiinni, panivat köysiin ja sanoivat:

— No — nyt on sinun työsi loppu! Me hirtämme sinut, sillä sinä olet meille kiusaksi.

Mutta vangittu vastaa:

— No, elkööpäs nyt, talonpojat, liika kiirettä pitäkö. Varastamani tavaran olette te jo ottaneet minulta — ettekä siis ole menettäneet mitään ja pelto antaa teille yhä uutta, mutta sellaista miestä kuin minä — mistä te hänet otatte? Kukahan teitä lohdutteleekaan, kun minua ei enään ole?

— Lörpötyksiä, — sanovat he, — pidä suusi kiinni!

Häntä lähdettiin viemään metsään hirtettäväksi, mutta tiellä hän alkoi laulaa. Ensin kulettiin kiireesti, mutta sitten laattiin kiirehtimästä ja saavuttiin metsään — ja nuora oli valmiina, mutta odotettiin vaan, että hän ensin lopettaisi laulunsa, ja sitten puhelevat talonpojat keskenään:

— Laulakoon hän vielä yhden laulun, ja se olkoon hänen kuolinlaulunsa.

Ja taaskin lauloi hän ja sitten taas, kunnes aurinko nousi. Talonpojat katsahivat taakseen ja näkivät kirkkaan päivän nousevan idästä, Migunin siinä hymyilevänä seisomassa, ja odottamassa ilman pelkoa kuolemaa. Talonpojat hämmästyivät.

— Nyt, pojat, saamme antaa hänet piruille! — puhelevat he keskenään.

— Jos me hirtämme hänet — niin teemme syntiä.

Eivätkä he tohtineet enään kajota Miguniin.

— Taituruutesi tähden me kumarramme sinua, —puhuvat he, — mutta varkautesi tähden täytyy meidän ainakin antaa sinulle keppiä.

Ja sitten he pieksivät häntä hyvin vähän, ja yhdessä heidän kanssaan lähti Migun takaisin.

Koko tuo kertomus oli ehkä hänen mielikuvituksensa synnyttämä, mutta hyvin miellyttävästi puheli hän ihmisistä ja osasi saada itsensäkin hyvään valoon. Ja ajatelkaa tätäkin: jos ihminen osaa noin sujuvasti kertoa taruja, niin ei hän olekaan läpeensä turmeltunut, ja siinä on asian ydinkohta!

Savelka ja Larion eivät ainoastaan laulelleet, he puhelivatkin paljon ja useimmiten — perkeleestä, jota he eivät pitäneet juuri suuressa arvossa.

Minä muistan, kuinka ukko kerran sanoi:

— Perkele on sinun pahuutesi esikuva, heijastus sinun henkisestä pimeydestäsi...

— Se on siis sama kuin minun tyhmyyteni? — kysyy Savelka.

— Niin on — eikä mitään muuta!

— Ehkä niin onkin! — sanoo Migun nauraen. — Sillä jos hän olisi elävä, niin olisi hänen aikoja sitten pitänyt viedä minut!

Larion ei yleensä uskonut piruun. Minä muistan, kuinka hän kerran viljaa puidessa riiteli vanhauskoisten talonpoikain kanssa ja huusi heille:

— Ei perkeleellinen, vaan — järjetön! Hyvää ja paha — on ihmisessä. Jos tahdotte hyvää — niin tulee siitä hyvää; jos taas paha tahdotte, niin syntyy paha teissä! Jumala ei pakoita teitä hyvään eikä pahaan. Hän on luonut teille vapaan tahdon ja te voitte saada aikaan sekä hyvää että paha. Ja teidän perkeleenne — se on puute ja pimeys! Inhimillisyyden on todellakin hyvää, sillä se on — Jumalasta, mutta teidän pahuutenne ei ole — perkeleestä, vaan se on omaa järjettömyyttänne.

He huutavat hänelle:

— Kadotettu kerettiläinen!

Mutta hän pitää puoliaan.

— Minkätähden, — kysyy hän, — perkelettä sanotaan sarvipäiseksi ja pukinjalkaiseksi, ell'ei juuri sentähden, että hän on eläimellisyyden alku ihmisessä.

Mutta kaikkein parhaiten puheli Larion Kristuksesta. Minä muinoin itkin aina nähdessäni Jumalan kirkkaan pojan surullisen kohtalon. Hän oli kokonaisuudessaan — esiintymisestään asti viisaitten miesten kanssa temppelissä Golgatalle asti — minun edessäni kuin kaunis ja puhdas lapsi sanoin selittämättömässä rakkaudessa kansaansa kohtaan. Hänellä oli hyvä hymy kaikille, lempeä lohdutuksen sana jokaiselle, — mutta hän oli aina lapsi, ja häikäisevän kaunis!

— Ja miten tämä lapsi Kristus seurusteli temppelin viisaitten kanssa, — puheli Larion — ja siitäpä syystä hän yksinkertaisessa viisaudessaan näyttääkin olevan heitä korkeammalla. Sinä, Motja, muista tämä ja koeta aina koko elämäsi ajan pitää sielusi lapsellisena, sillä siinä on — totuus!

Ja minä kysyin häneltä:

— Tuleeko Kristus taas pian maan päälle?

— Tulee pian! — vastaa hän. — Pian hän tulee, sillä kuuluu, että ihmiset ovat uudestaan alkaneet etsiä häntä.

Muistaessani nyt Larionin sanoja tuntuu minusta kuin olisi hän pitänyt Jumalaa kaiken kauneuden suurena luojana ja ihmistä ymmärtämättömänä olentona, joka oli eksynyt kulkemaan maallisia polkuja. Ja siitä syystä surkutteli hän ihmistä, suurten rikkauksien ymmärtämättömyyttä perillistä, jotka rikkaudet Jumala oli kieltämä häneltä ollessaan maan päällä.

Hänellä ja Savelkalla oli samanlainen usko. Muistanpa, miten kerran pyhäinkuva ihmeellisesti ilmaisi itsensä meidän kylässä. Kerran syksyllä tulee eräs eukko varhain aamulla ottamaan vettä kaivosta, ja näkee äkkiä pimeän kaivon pohjalla — valoa. Akka alkoi heti koota kansaa, kylänkirjuri saapui paikalle ja pappikin tuli. Larion juoksi myöskin paikalle, ja silloin juuri laskettiin mies kaivoon, ja hän toi sieltä mukanaan "Palamattoman pensaan" kuvan. Heti alkoi kuulua ympäriltä rukouksia, ja päätettiin rakentaa rukoushuone kaivon päälle. Pappi huutaa:

— Oikeauskoiset, uhratkaa!

Kylänkirjurikin käskee, ja antoi itse kolme kopeekkaa. Talonpojat avoivat kukkaronsa, akat haalasivat kokoon palttinaa ja viljaa, ja koko kylä riemuitsi. Minäkin olin iloinen kuin olisi ollut pääsiäissunnuntai.

Mutta jo rukousten aikana näin minä, että Larionin kasvot olivat surullisen näköiset eikä hän katsonut kehenkään, ja Savelka hymyili itsekseen. Minä läksin yöllä katsomaan ilmestystä. Kuva oli kaivon kannella ja levitti ympärilleen savunkaltaista sinertävää valoa, aivankuin joku näkymätön olisi hellästi hengittänyt siihen ja saanut sen valoisaksi ja lämpimäksi; minulle se oli raskasta ja samalla hauskaa.

Minä saavun kotiin ja kuulen, miten Larion puhelee surullisesti:

— Sellaista Jumalan Äitiä ei ole!

Ja Savelka nauraa pitkäveteisesti:

— Minäpä tiedän. Elihän Mooses aikoja ennen Kristusta! Merkillistä, vai mitä? Ah, te ihmeitten tekijät!

— Vankilaan pitäisi panna sekä kylänkirjuri että pappi tuon ihmeen vuoksi! — lausui Larion hyvin hiljaan. — Kas, kun eivät vielä voiton himonsa vuoksi tappaneet Jumalaa ihmisten nähden.

Minusta tuntuu tuollainen puhe vastenmieliseltä ja minä kysyn uunilta:

— Mitä te nyt puhelette setä Larion?

Molemmat vaikenivat, kuiskuttelivat keskenään ja olivat nähtävästi hämmästyneitä. Sitten huutaa Savelka:

— Mitä sinä? Itse sinä haukut ihmisiä konniksi, ja itse sinä, häpeemätön, teet konnan Matveikistä! Minkätähden?

Sitten lähestyi hän minua ja puhui:

— Katsohan, Motka, tässä on tulitikkuja! Näes, minä hieron niitä käsissäni... Näetkö! Sammuta tuli, Larion!

Lamppu sammutettiin, ja minä näen Savelkan käsien loistavan samankaltaisella sinertävällä valolla kuin löydetty pyhäinkuvakin. Sitä oli hirveä nähdä, ja samalla tuntui se loukkaavalta.

Savelka puheli jotakin, mutta minä kätkeydyin uunin nurkkaan, suljin sormilla korvani ja olin ääneti. Silloin tulivat molemmat luokseni, — ottivat viinaakin mukaansa, — ja kauvan kertoi kumpikin minulle todellisista ihmeistä ja yrityksistä pettää ihmisten uskoa. Ja heidän puhuessaan nukuin minäkin vihdoin.

Mutta kahden kolmen päivän kuluttua saapui meidän kylään paljon pappeja ja virkamiehiä. He ottivat takavarikkoon pyhäinkuvan, eroittivat kylänkirjurin virastaan ja peloittivat pappia oikeudenkäynnillä. Silloin minäkin uskoin, että tässä oli petos, vaikka minun olikin vaikea selittää, minkätähden tuo petos oli pantu toimeen juuri sen vuoksi, että eukoilta saataisiin pellavat ja ukoilta rahat.

Kun minä olin seitsenvuotias, alkoi Larion opettaa minua lukemaan kirkollisia kirjaimia, ja kahden vuoden kuluttua avattiin meidän kylässä koulu, jolloin hän vei minut sinne. Alussa minä hieman pelkäsin Larionia. Oppiminen kyllä viehätti minua, ja minä pidin paljon kirjoista niin että hän kuulusteltuaan läksyni lausui:

— Erittäin hyvin, Motka!

Ja kerran hän sanoi:

— Sinussa on hyvää verta, eikä sinulla nähtävästi ole tyhmä isä!

Silloin kysyn minä:

— Missä hän on?

— Kukapa sen tietää!

— Onkohan hän — talonpoika?

— Varmuudella voi sanoa, että hän oli mies. Mutta hänen säätynsä — on tuntematon. Tuskin hän sentään lie ollut talonpoika. Sinun kasvoistasi, ihostasi — ja luonteestasi — päättäen on hän herrassäättyä!

Nämät hänen sattumalta lausumat sanansa painuivat muistooni ja tuottivat minulle paljon ikävyyttä. Koulussa kun sanovat minua lehtolapseksi, niin silloin minä heti raivostun ja huudan tovereilleni:

— Te olette — talonpojan lapsia, mutta minun isäni on — herra!...

Ja minä vakaannuin tuossa luulossa. Piti puolustautua toisten pilkkasanoja vastaan eikä muuta puolustuskeinoa tullut mieleeni. Minua ei rakastettu, alettiinpa kutsua äpäpäpojaksi, — ja minä ryhdyin tappeluun. Olin siihen aikaan vahva nulikka ja tappelin helposti. Mutta nyt alkoivat ihmiset, isät ja äidit, valittaa tästä sedälleni sanoen:

— Hillitse nulikkasi!

Ja toiset taas ryhtyivät oman käden oikeuteen repien minua korvista niin paljon kuin heitä halutti. Silloin sanoi Larion minulle:

— Ehkä olet sinä, Matvei, kenraalin poika, mutta ei se ole suurikaan asia. Jokainen syntyy samanlaisena maailmaan ja jokaisella on oma kunniansa.

Mutta hän oli myöhästynyt, — olin siihen aikaan kahdentoista vuotias ja tunsin syvästi loukkauksen. Minut eroitettiin nyt ihmisistä, minä lähestyin taas setääni, koko talven kuleskelin hänen kanssaan metsässä pyydystämässä lintuja, ja oppiminen kävi huonosti.

Minä lopetin koulun kolmentoista vuotiaana, ja Larion alkoi ajatella, mitä hän nyt tekisi minusta. Me soutelemme vesillä, minä — airoissa, hän — peräsिमessä, ja silloin kulettaa hän mielikuvituksissaan minua kaikilla ihmiselämän poluilla ja kertoilee erillisistä elämänaloista.

Ja hän on näkevinään minut pappina, sotamiehenä ja päällysmiehenä, mutta mikään ala ei ollut hyvä minulle:

— Mitä siitä pidät, Motka? — kysyy hän.

Sitten katsahtaa hän minuun ja sanoo nauraen:

— No ei se mitään kun ei pelkää! Ellet laske, niin nouset. Mutta välttää sotaväkeä, sillä sotamiehenä oleminen on syntiä.

Elokuussa heti Uспенin päivän jälkeen lähdin minä hänen kanssaan Ljubushinin syvänteelle monneja pyytämään. Larion oli ehkä vähän humalassa, ja hänellä oli viinaa mukanaankin. Maistettuaan pullostaan puhdisti hän kurkkuaan ja lauloi niin että koko joki sai kuunnella.

Hänellä oli huono vene, pieni ja heiluvainen, hän liikkui siinä liian rohkeasti, vene kaatui — ja me molemmat jouduimme veteen. Tämä ei sattunut ensi kertaa, enkä minäkään pelästynyt. Kun minä olin noussut veden pinnalle, näin minä Larionin uivan vieressäni. Hän pudisti päätään ja sanoi:

— Ui sinä rannalle, minä viheliäinen koetan ajaa tätä purtiloa myös sinne.

Lähellä rantaa oli virran juoksu heikko. Minä uin aivan rauhallisesti ja tunsin äkkiä kuin joku olisi kiskassut jalat altani tai minä olisin pudonnut jääkylmään veteen. Minä käännyin katsomaan taakseni ja näin veneemme pohja ylöspäin, mutta Larionia en nähnyt missään. Hän oli poissa.

Aivankuin kivellä olisi isketty päähäni, iski kauhistuskin sydämeeni. Minua puistatti ja minä sukelsin pohjaan.

Samaan aikaan tuli pellon piennarta pitkin paikalle läheisen maatilan päällysmies Jegor Titoff ja näki, miten me vedessä melkasimme. Hän oli myöskin nähnyt Larionin katoamisen, ja kun minä aloin hukkaa, niin Titoff alkoi rannalla riisua vaatteitaan. Hän se veti minutkin kuivalle, mutta Larion löydettiin vasta yöllä.

Larionin hellä henki oli sammunut, ja minusta alkoi kaikki tuntua niin pimeältä ja kylmältä. Kun hän haudattiin, niin makasin minä sairaana enkä voinut saattaa hautausmaalle minulle rakasta miestä. Mutta päästyäni jalkeille, menin minä ensi työkseni hänen haudalleen, istuin siellä, mutta — en voinut itkeä ilmoille tuskaani. Minä muistan hänen äänensä, hänen vilkkaat puheensa, mutta sitä miestä, joka aina ennen laski hellän kätensä pääni päälle, ei enään ollut maan päällä. Kaikki tuntui niin omituiselta ja etäiseltä... Minä suljin silmäni. Äkkiä — nostaa joku minut ylös, tarttuu käteeni ja kohottaa minua. Minä katsahdan häneen — hän on Titoff.

— No, — sanoo hän, — eihän sinulla täällä ole mitään tekemistä. Mennään pois!

Ja sitten alkoi hän taluttaa minua. Minä seurasin häntä.

Ja hän puhuu minulle:

— Minä näen, että sinulla, lapsi, on hyvä sydän. Hyvä on muistaa vainajia.

Minun tuli nyt keveämpi olla. Vaikenen. Mutta Titoff jatkaa:

— Siihen aikaan kun sinut jätettiin tänne, ajattelin minä, mitähän olisi, jos ottaisi lapsen omakseen, mutta en ennättänyt. Nyt näen, että se on Jumalan tahto, sillä — Hän on uudestaan antanut sinun henkesi minun käsiini. Se merkitsee sitä, että tuletko sinä asumaan minun luokseni?

Minusta oli silloin yhdentekevää elinkö vai enkö ja kenen luona. Ja niin siirryin minä itsekin tietämättäni uusiin oloihin.

Jonkun ajan kuluttua aloin minä katsella ympärilleni. Tuo Titoff — oli pitkäkasvuinen ja juro, hiukset leikatut kuin sotamiehellä, parta ajeltuna ja pitkät viikset. Hän puhui verkalleen aivan kuin olisi pelännyt sanovansa liian paljon tai ei olisi itsekään oikein uskonut sanojaan. Hän piti aina käsiään selän takana tai taskuissa, aivan kuin olisi hävennyt niitä. Minä tiesin, että kylän talonpojat — ja muittenkin kylien — eivät rakastaneet häntä, ja pari vuotta sitten oli Malininan kylässä häntä piesty seipäilläkin. Kerrottiin, että hän nyt aina kävi pistooli taskussa. Hänen vaimonsa, Nastasia Vasiljevna, oli kaunis nainen, vaan aina sairas; sitä paitse oli hän laiha, kasvot verettömät, ja hänen suurista silmistään liekehti kuiva ja pelokas tuli. Heillä oli tytäркиn, Olja, joka oli kolme vuotta nuorempi minua ja myöskin kivulloinen sekä kalpeakasvoinen.

Ja kaikkialla heidän ympärillään oli hiljaista. Lattialla oli paksut matot, jotta askelia ei kuulunut, ihmiset puhuivat hiljaan, puoliääneen, ja kello seinällä kävi hyvin varovaisesti. Pyhäinkuvain edessä paloivat sammumattomat tulet, kaikkialle oli liisteröity tauluja ja me näimme siinä viimeisen tuomion, apostolien tuskat ja pyhän Barbaran räakkäämisen. Mutta leposohvalla nurkassa makasi vanha kissa paksuna ja savunkarvaisena sekä katseli viheriöllä silmillään kaikkea tätä hiljaisuutta. Tässä varovaisessa hiljaisuudessa en minä voinut pitkään aikaan unohtaa Larionin laulua enkä lintujemme viserrystä.

Titoff vei sitten minut konttooriin ja alkoi opettaa minulle kirjanpitoa. Tämä elähdyttää minua. Mutta minä näen, miten Titoff seuraa minua, katselee töitäni ja on ääneti aivan kuin olisi odottanut minulta jotakin. Se tekee taas elämäni sietämättömäksi.

Minä en milloinkaan ollut enään iloinen, vaan tulin siitä ajasta alkaen synkkämieliseksi. Ei minun haluttanut puhuaakaan kenenkään kanssa. He kysyivät minulta — Titoff ja hänen vaimonsa — Larionistakin, mutta minua ei huvittanut kertoa hänestä, sillä se vaan häiritsi elämääni.

Minun sieluni oli raskas, eikä minua miellyttänyt Titoffin epäluuloa herättävä hiljaisuus. Minä aloin nyt käydä kirkossa ja auttaa Vlasiaa, kirkon vahtimestaria, sekä uutta setääni, — joka oli nuori ja kaunis ja kuului opettajistoon; jumalanpalvelukseen asti koetin minä saada aikani kulumaan papin kanssa, suutelin hänen kättään ja juoksin koirana hänen kintereillään. Minua huudetaan, mutta turhaan, sillä minä tunsin virkani yhtä hyvin kuin hänkin ja tein tehtäväni.

Tähän aikaan minä myös aloin raskaan elämäni — Jumalaa rakastaa.

Kun minä kerran ennen iltajumalanpalvelusta korjasin kynttilää Jumalan äidin kuvan edessä, niin näin, — miten Hän ja Pienokainen katsovat vakavasti ja sydämellisesti minuun... Minä aloin itkeä, lankesin polvilleni Heidän eteensä ja aloin rukoilla Larionin puolesta. Kuinka kauvan lienen rukoillut — en tiedä, mutta minun tuli helpompi olla, tuli oli syttynyt sydämeeni ja elähytti minua.

Vlasi työskenteli alttarilla ja soperteli siellä ymmärtämättömiä puheitaan. Minä menen hänen luokseen, hän katsahtaa minuun ja kysyy:

— Mikä sinut nyt on noin iloiseksi tehnyt, oletko löytänyt kopeekan?

Minä tiesin, minkätähden hän niin kysyi, — minä löysin usein rahaa lattialta — mutta nyt tuntui hänen kysymyksensä vastenmieliseltä aivankuin hän olisi tahtonut kuristaa sydäntäni.

— Minä rukoilin Jumalaa, — vastaan minä.

— Mitä jumalaa? — kysyy hän. — Niitä on meillä enemmän kuin sata, jumalia nimittäin. Mutta missä on hän, elävä jumala? Missä se oikea jumala eikä puusta tehty. Etsi häntä!

Minä tiesin kyllä, minkä arvon hänen puheelleen voi panna, mutta sittenkin loukkasi se nyt minua. Vlasi — vanhanaikuinen mies, joka tuskin jaksoi liikuttaa vääriä jalkojaan, käveli ehtimiseen kuin nuoran päällä heiluen sinne tänne; suussa ei hänellä ollut ainoatakaan hammasta, kasvonsa olivat tummat ja vanhat, ja niistä katseli pari mieletöntä silmää. Vlasin kuoleman enkeli oli myöskin vanha, — se ei voinut kohottaa kättään ukon päälle, vaikka tämä oli jo järkensäkin menettänyt; joku aika ennen Larionin kuolemaa alkoi hän houraillakin.

— Minä en ole kirkon vartija vaan lauman, — puhuu hän. — Minä olen paimen, paimeneksi olen syntynyt ja paimenena kuolen! No, — pian lähden kirkosta laitumelle.

Hänen ei tiedetty milloinkaan paimentaneen karjaa.

— Kirkko, — puhuu hän, — on kuollut hautausmaa, raatojen pesäpaikka, mutta minä tahdon päästä elävään työhön, minun täytyy saada paimentaa karjaa, sillä kaikki minun esi-isäni ovat olleet paimenia,

ja niin olin minäkin kahden viidettä ikään.

Larion nauroi hänen puheilleen ja kysyi kerran nauraen:

— Eiköhän muinainen Veles, karjan jumala, ollutkin sinun esi-isäsi!

Vlasi pakoittaa nyt Larionin puhumaan Velesistä ja kuunneltuaan tarkasti sanoo hän:

— Olkoon niin! Minä olen jo kauvan tietänyt, kuka minä olen ja pelkään pappia! Mutta odota sinäkin, ukkoseni, eläkä virka hänelle mitään! Kyllä tulee vielä sekin aika, — jolloin minä kerron...

Ja vaikka minä tunsin hänen vähäjärkisyytensä, saa hän kuitenkin minut hämilleni.

— Katso vaan, — sanon minä, — taikka Jumala rankaisee sinua.

Mutta hän tokaisee tähän:

— Minä olen itse — Jumala! Niin!

Ja yht'äkkiä tarttuu hänen jalkansa jakkaraan, hän on kaatumaisillaan, mutta minä nostan hänet ylös.

Siitä hetkestä asti rakastin minä intohimoisesti kaikkea kirkollista. Lapsen sydämen kaikella lämmöllä kiinnyin minä kirkkoon, ja kaikki tuntui olevan pyhitetty minua varten, kirjat, pyhäinkuvat, kynttiläjalat, suitsutusastiat, hiilet ja — tietkin. Minä tunsin vapistusta ja ihanaa riemua kosketellessani esineitä kirkossa, ja kun menen alttarille — niin sydämeni houraillee, ja minä olen valmis suutelemaan lattian kiviäkin. Minä tunnen, että kaikinäkevä näkee minutkin, ohjaa askeliani, täyttää minut taivaallisella voimalla loistaen samalla itse niin kirkkaalla valolla, että silmät sokeutuvat. Eikä ihminen silloin enään näe muuta kuin itsensä. Minäkin seisoin yksin temppelissä, pimeys oli ympärilläni, mutta sydämessäni — valo, sillä siellä asui minun Jumalani, siellä ei ollut sijaa lapsellisille suruille, ei loukkauksille eikä inhimilliselle elämällekään. Jumalan läheisyys vie kauvas ihmisistä, mutta siihen aikaan en minä luonnollisesti voinut sitä ymmärtää.

Minä aloin lukea kirkollisia kirjoja, — kaikkia, mitä käsiini sain, — ja minun sydämeni täyttyi jumalallisen sanan ihanuudella; minun sieluni juo ahnaasti elämän lähteestä ja siihen avautuu kiitollisuuden kyynelten vuo. Minä saavuin kirkkoon ennen muita ihmisiä, lankean polvilleni pyhän Kolminaisuuden kuvan eteen ja vuodatan kyneleitä hiljaan ja nöyrästi, ajattelematta ja rukoilematta; sillä minä en tietänyt, mitä olisin pyytänyt Jumalalta, ja nöyrällä sydämellä minä kumarruin Hänen edessään.

Ja nyt muistan Larionin sanat:

— Jos sinun suusi lukee rukouksia, niin rukoilee se ilmaa, vaan ei Jumalaa; sillä Jumala ottaa huomionsa ihmisen ajatukset ja mielen, vaan ei sanoja.

Mutta minulla ei ollut ajatuksiakaan; minä olin vaan yksinkertaisesti polvillani ja lauloin äänetöntä riemulaulua, sillä minä iloitsin siitä, että ymmärsin, — ett'en ole yksin maailmassa vaan lähellä Jumalaa ja Hänen suojeluksessaan.

Tuo aika, hiljaisen ilon juhla, teki hyvää minulle. Minä olin mielelläni yksin temppelissä, ja kun ympärilläni ei ollut melua eikä hälinää, niin tässä hiljaisuudessa minä unohdin itseni, olin nousevinani kohden pilviä ja täältä ylhäältä en voinut nähdä ihmisiä enkä ihmiskuntaa.

Mutta Vlasi häiritsi minua: hän laahaa jalkojaan pitkin lattiata, vapisee kuin puun varjo tuulessa ja murisee hampaattomasta suustaan:

— Enkö minä saa olla, miten tahdon? Minä olen itse jumala, kaikkein maailman laumain paimen, ja huomenna minä lähden niitylle. Miksi minä olen ajettu tänne kylmään ja pimeyteen? Eikö sekin ole minun oma asiani!

Hänen herjaavat puheensa säikäyttivät minua, sillä — ajattelin minä — hän saastuttaa temppelin pyhyden ja hänen olonsa temppelissä loukkaa Jumalaa.

Siihen aikaan alettiin jo huomata minun jumalanpelkoani ja intoani, ja joka kerta kun pappi tuli minua vastaan, kuorsasi hän omituisella tavalla nenällään ja siunasi minut; ja silloin täytyi minun aina suudella hänen kättään, joka oli kylmä ja hikinen. Minä kadehdin häntä siitä syystä, että hän sai olla lähellä jumalallisia salaisuuksia, mutta en rakastanut häntä, vaan pelkäsin.

Ja Titoff alkoi yhä tarkemmin katsella minua pienillä, himmeillä, nappimaisilla silmillään. Kaikki he käyttäytyivät varovaisesti minua kohtaan, aivan kuin minä olisin ollut lasista, ja Olga sanoi hyvin usein:

— Tuleeko sinusta pyhimys?

Hän oli arka minun kanssani ollessaan, vieläpä silloinkin, kun minä olin hänelle hellä ja kertoilin pyhimystaruja tai muuta kirkkoon kuuluvaa. Talvi-illoin luin minä ääneen kirkkokäsikirjaa tai hartauskirjaa. Ulkona rauhaton lumimyrsky lakaisee maata, kolkuttaa seiniä, ähkyy ja puhkaa, ja levittää kylmyyttä. Mutta täällä sisällä huoneessa on hiljaista, kaikki istuvat liikahtamatta. Titoffin pää on vaipunut alas, jotta hänen kasvojaan ei näy, Nastasia katselee jäykästi minuun, Olgunjka uinailee, pakkanen paukkaa — hän havahtuu, katsahtaa taakseen ja hymyilee hiljaa minulle. Tai toisella kertaa sattuu, että hän ei ole ymmärtänyt jotakin slaavilaista sanaa, hän kysyy sitä — hänen pehmeä äänensä kajahtaa, ja sitten syntyy taas hiljaisuus, ainoastaan siivekäs lumimyrsky laulaa ulkona surullista virttään ja etsii lepoa lentäen pitkin kenttää.

Ne pyhät marttyyrit, jotka saivat kärsiä Herran tähden ja todistivat kuolemallaan Hänen voimaansa, ne tulivat nyt lähelle minun sieluani; hyväntekijät ja autuaat, jotka jättivät ihmisille rakkautensa, liikuttivat minua, ja samoin ne, jotka Jumalan tähden luopuivat maailmasta, läksivät luoliin ja erämaihin erakoiksi. Enkä minä voinut ymmärtää sanoja: Saatana oli liian voimakas heille.

Larion kielsi Saatanan, mutta hänet täytyi ottaa mukaan, pyhain elämäkerrat pakoittivat siihen, sillä — ilman Saatanaa ei ymmärrettäisi ihmisen lankeemusta. Larion näki Jumalan maailman ainoana luoja, kaikkivaltiaana ja voittamattomana, — mutta mistä sitten on kotoisin synti? Pyhien elämäkerroista näkyy, että kaiken pahan alkujuurena on Saatana. Minäkin pidin häntä sellaisena: Jumala luo kirsikkapuun, Saatana — takkiaisen; Jumala — leivon, Saatana — pöllön.

Mutta vaikka minä tunnustinkin Saatanan olemassa olon, en minä kuitenkaan uskonut häneen enkä pelännyt häntä; Saatana oli minusta ilmestys pahan olemassa olosta, mutta samalla häiritsi se minua alentamalla Jumalan suuruutta. Minä koetin olla ajattelematta sitä, mutta Titoff vei ehtimiseen minun ajatukseni syntiin ja perkeleen voimaan.

Kun minä luen, niin hän silmiään näyttämättä kysyy:

— Matvei, mitä merkitsee sana "kamo"?

Minä vastaan:

— Minne...

Oltuaan hetken vaiti puhuu hän:

— Minne (kamo) menen (grjadu) minä Sinun kasvoisi edestä ja minne (kamo) pakenen minä Sinun vihaasi?

Hänen vaimonsa henkäsee syvään ja katselee vielä pelokkaammin minuun aivan kuin odottaen jotakin. Ja Olga vilkuttaa sinisiä silmiään sekä ehdottaa:

— Eiköhän metsään?

— Sana "grjadu" merkitsee "menen"? — kysyy Titoff taas.

— Niin.

Minä muistan, että hän nyt otti kädet taskustaan ja alkoi kierrellä pitkiä viiksiään, mutta hänen kulmakarvansa värähtelivät. Sitten piilotti hän taas äkkiä kätensä ja puhui:

— Kuningas Daavid kysyy: minne pakenen! N-no! Kuningas, ja kuitenkin pelkää. Perkele oli nähtävästi paljon väkevämpi häntä. Jumalan voideltu, mutta Saatana voitti... Minne menen? Pirun luokse — eihän sitä kysyäkään tarvitse. Niin se on! Eli merkitsee se sitä, että meillä orjilla ei ole valikoimisen varaa, koska kerran kuninkaatkin sinne kiirehtivät.

Hän tuli usein tähän kysymykseen, ja vaikka minä en ymmärtänyt hänen puheitaan, olivat ne kuitenkin aina minusta vastenmieliset. Minun jumalaisuudestani alettiin puhua yhä enemmän, ja Titoffkin alkoi sanoa minulle:

— Rukoile ahkerasti, Matvei, minun ja perheeni puolesta! Minä pyydän sitä sinulta, rukoile. Olkoon se palkka siitä, että minä olen antanut sinulle suojaa, lämmintä ja hyväilyjä!

Mutta minä? Minun rukouksessani ei ollut sisällystä, se oli kuin linnun laulu auringolle, — minä aloin kuitenkin rukoilla hänen puolestaan, hänen vaimonsa puolesta ja kaikkein enimmin Olgunjkan puolesta, — joka oli kasvanut hyvin kauniiksi tytöksi, oli hiljainen, ihana ja hellä. Minä käännyin Jumalan puoleen Daavidin psalmin sanoilla ja muilla rukouksilla, jotka tunsin, ja minusta tuntui hauskalta toistaa sointuisia sanoja, mutta aina kun Titoff johtui mieleeni, sanoin minä:

— Armahda, Herra Jumala, suurella laupeudellasi orjaasi, sinun Georgiasi...

— ja äkkiä jähmettyy sydämeni, rukousteni lähde kuivuu, todellisuus häiritsee minun iloani, minä alan hävetä Jumalan edessä — enkä jaksa enempää! Ja katse maahan luotuna, jotten näkisi pyhimyksen kuvan kasvoja, nousen minä ylös hieman — suuttuneena, hieman — hämilläni. Tuo sai minut levottomaksi, miksi näin sattui? Minä en sitä voinut ymmärtää, mutta surulliseksi kävi mieleni, kun iloni pakeni tuon miehen tähden.

Niinkuin ihmiset minua kohtelevat, niin kohtelen minä myös heitä.

Kun minä juhlapäivinä tulen kadulle, niin katselee kansa uteliaasti minua, toiset tervehtivät sopivalla tavalla, toiset nauraen.

— Kas, — sanovat he, — meidän rukoilijamme!

— Katso vaan, Matvei, taikka tulet pyhäksi!

— Elkää te siinä ilvehtikö, pojat, ei hän ole pappi eikä rahasta usko Jumalaan.

— Niinkuin ei talonpoikia sitten olisi pyhimysten joukossa?

— Onko hän sitten talonpoika? Hän on salainen herra!

Ja niin jatkavat he puhuen mairittelevasti ja loukkaavasti.

Minulla oli siihen aikaan sellainen mieliala, että minä halusin kaikkein kanssa elää rauhassa ja nauttia kaikkein hyväilyistä. Siihen halusin päästä, mutta ihmisten pilkka esti minun toiveeni täyttymästä.

Erittäinkin kiusasi minua Savelka Migun. Kun hän näki minut, lankesi hän polvilleen, kumarteli ja alkoi puhua:

— Teidän pyhyyttenne, — kumarran teille maahan asti! Rukoilkaa Savelkankin puolesta, sillä Jumala ei ymmärrä hänen oppiaan. Opettakaa, miten voin olla Jumalalle mieliksi, miten voin varastamishaluni lykätä tuonemmaksi, tai — jotta se pysyisi alallaan — mistä saan puudan painon sen päälle.

Kansa nauraa, mutta minusta tuntui omituiselta ja suuttavalta Savelkan pistoksien kuunteleminen.

Mutta hän jatkaa:

— Oikeauskoiset, kumartakaa vanhurskaalle! — Konttoorissaan pettää hän laskussa talonpojan, — kirkossa hän lukee kirjaa, Jumalaa ei kuulu, vaikka talonpoika kuinka kiljuisi Häntä.

Minä olin silloin seitsentoista vuotias ja olisin voinut piestä hänet verille tuon pilkkansa tähden, mutta minä aloinkin vältellä Migunia, ja kun hän huomasi sen, ei hän päästänytään minua käsistään. Hän laati minusta laulun; juhlina hän kulki kylän raitilla ja lauloi säestäen lauluun balalaikalla:

/p

Herra tyttöä syleileepi,
Tytön vatsa vahvistuupi.
Herrassulhostapa sitten
Syntyy nartun poikanen.
Herralta hän sitten viedään,
Vaan ei herra suotta ruoki,
Panee penun konttooriinsa
Talonpoikain harmiksi.

p/

Laulu oli hyvin pitkä, kaikki saivat siinä osansa, mutta Titoff ja minä enimmin. Savelka sai minut niin pitkälle, että kun näin hänen liuhupartansa, paljaan päänsä ja lakki korvalla, niin rupesin vapisemaan; minua halutti todellakin hakata hänet palasiksi.

Vaikka minä siihen aikaan olinkin nuori, niin ymmärsin minä kuitenkin hillitä sydäntäni; Kun hän, Savelka, kävelee perässäni laulellen lauluun, niin minä en näytä, miten raskasta minun on sitä kuunnella, vaan kävelen kiirehtimättä aivan kuin en kuulisi mitään.

Ja minä aloin nyt rukoilla entistä enemmän. Sillä minä tiesin, että minulla ei ole muuta turvaa kuin rukous, mutta nyt tuli rukoukseeni valituksia ja katkeria sanoja:

— Minkätähden, Herra? Onko se minun syyni, että isäni ja äitini erkenivat minusta ja heittivät minut kuin kissanpojan pensaikkoon?

Muuta syytä en minä itsessäni löytänyt — ihmiset ovat elämässä sekaisin, jokainen on tottunut työhönsä, tottumuksesta on tehty laki, jota vastaan vieras voima kiihoittaa minua.

Mutta kuitenkin aloin minä katsella enemmän ympärilleni, sillä minä tulin yhä rauhattommaksi ja levottomammaksi.

Meidän isäntämme Konstantin Nikolajevitsh Loseff oli rikas mies ja hänellä oli paljon maatiloja, mutta meidän tilalle tuli hän hyvin harvoin. Häntä pidettiin onnettomana perheellisissä suhteissaan, sillä hänen äitinsä oli tukehtunut, enonsa pudonnut hevosen selästä ja kuollut, ja vaimonsa karannut. Minä näin hänet kahdesti. Hän oli isokasvuinen ja täyteläinen ja hänellä oli kultaiset silmälasit, alusliivit ja punareunuksinen lakki. Kerrottiin hänen olevan tsaarin tärkeä palvelija ja niin oppinut, että kirjoittaa kirjoja. Titoffia hän kuitenkin pari kertaa löylytti oikein hyvästi ja pui nyrkkiäänkin hänen nenänsä alla.

Mutta Sokolin maatilalla oli Titoffilla kaikki valta ja voima. Tila ei ollut suuri; viljaa kylvettiin vaan taloustarpeiksi, ja muu maa vuokrattiin talonpojille. Sitten käskettiin alentaa vuokria ja kylvää pellavaa, — lähiseudulle oli nimittäin saatu uusi tehdas.

Paitsi minua istui konttoorin nurkassa Ivan Makarovitsh Judin, vähäpuheinen ja juopotteleva mies. Hän oli ollut sähkölennätinvirkamiehenä, mutta oli saanut eron juoppouden tähden. Hän piti kirjaa, kirjoitti kirjeet, suoritti keskustelut talonpoikain kanssa ja oli niin paljon ääneti, että se suorastaan herätti ihmettelyä. Kun hänelle puhuttiin, niin nyökäytti hän vaan päätään, nauraa hissutti hiljalleen ja joskus voi sattua, että hän sanoi:

— Niin!

Siinä kaikki.

Hän oli kasvultaan pieni, laiha, kasvot pyöreät, silmiä tuskin näkyi, kaljupäinen ja käveli varpaillaan äänettömästi ja epävarmasti kuin sokea.

Kasanin päivänä juottivat talonpojat Judinille viinaa niin paljon, että hän kuoli, — ja silloin jäin minä yksin konttooriin. Titoff määräsi minulle palkkaa neljäkymmentä ruplaa vuodessa ja pani Olgan minulle apulaiseksi.

Jo aikuisemmin minä olin nähnyt, että talonpojat kuljeskelivat konttoorin ympärillä kuin sudet sudenloukun ympärillä. He näkivät loukun — heillä oli nälkä ja syötti kutsui, no, mutta myöskin turma.

Kun minä jäin yksin konttooriin, sain nähdä kaikki kirjat ja suunnitelmat, ja silloin pienikin järki jo sanoi, että meidän tilalla kaikki oli rosvoutta, ympäristön talonpojat olivat veroilla raskautetut, kaikki he olivat velassa ja työskentelivät ei omaksi hyväkseen vaan Titoffin hyväksi. Minä en voinut sanoa, että ihmettelin tai häpesin tätä. Ja vaikka minä nyt ymmärsin, minkätähden Savelka minua haukkui, en pitänyt häntä sittenkään oikeudenmukaisena, — sillä enhän minä ollut tätä rosvousta suunnitellut!

Minä näin nyt, ett'ei Titoff ollutkaan syytön isännän edessä, sillä hän koetti täyttää omat taskunsa mahdollisimman täyteen. Minä olin aikasemminkin käyttäytynyt jotenkin rohkeasti häntä vastaan tietäen, että hän tarvitsi minua, mutta nyt ajattelin minä: tarvitsehan hän minua puolustamassa itseään Jumalan edessäkin.

Hän kutsui minua siihen aikaan rakkaaksi pojakseen ja samoin hänen vaimonsa. He vaatettivat minut hyvästi, ja minä luonnollisesti lausuin heille siitä kiitokset, mutta sydämeni ei lämminnyt heidän hyväilystään. Mutta Olgan kanssa tulin yhä läheisemmäksi toveriksi, hänen hiljainen hymynsä miellytti minua, hänen hellä äänensä ja hänen rakkautensa kukkiin.

Titoff ja hänen vaimonsa kulkivat Jumalan edessä pää alas painuneina kuin kammitsaan pannut hevoset ja koettivat nöyrällä ujuudellaan peittää syntiään, raskasta varkautta. Titoffin kädet eivät miellyttäneet minua, — hän koetti ehtimiseen kätkeä niitä saaden siten pahat ajatukset heräämään — ehkä olivat nuo kädet kuristaneet ihmisen, ehkä olivat ne veressäkin?

Ja ehtimiseen pyytää hän — ja hänen vaimonsa — minulta:

— Rukoile meidän syntisten puolesta, Motja!

Kerran kun olin kärsimättömällä tuulella vastasin minä:

— Oletteko te sitten kovinkin paljon syntisemmät kuin muut ihmiset?

Nastasia huokasi syvään ja meni pois, Titoff taas kääntyi syrjin minuun eikä vastannut.

Kotona oli Titoff aina ajatuksiinsa vaipunut, hän puhui vaimonsa ja tyttärensä kanssa vähän ja silloinkin talousasioista. Talonpoikia ei hän milloinkaan haukkunut, vaan oli heille ylevämielinen — ja tämä oli pahempi kuin ruokottomain puheitten lasketteleminen. Hän ei milloinkaan missään asiassa antanut heille perään. Minkä hän kerran oli sanonut, sen hän piti, vaikka toinen olisi maahan asti kumarrellut.

— Heille pitäisi tehdä edes vähän myönnytyksiä! — sanoin minä kerran.

— Elä anna tuuman vertaakaan perää ihmisille, sillä — silloin olet hukassa.

Toisella kertaa taas — hän oli juuri pakoittanut minut laskemaan väärin — sanon minä hänelle:

— Ei niin saa tehdä!

— Miksi ei?

— Se on synti!

— Et sinä pakoita minua tekemään syntiä vaan minä pakoitan sinut. Kirjoita, niinkuin olen käsenyt, sinulta ei sitä asiaa milloinkaan kysytä, sillä sinä olet minun käteni! Etkä sinä sillä rehellisyyttäsi riko, elä sitä pelkää. Ei yksikään ihminen voi kymmenellä ruplalla kuukaudessa elää kunnollisesti, en minä eikä kukaan muukaan. Ymmärtänethän sen!

— Äh, sinua, — ajattelen minä, — osaat sinä heittää hiekkaa silmille!

— No, nyt on tarpeeksi, — sanon minä sitten. — Kaiken tällaisen täytyy loppua! Ja ell'ette te lakkaa tällaisista konsteista, niin kerron minä joka kerran kylälle, kun sellaista sattuu.

Hänen viiksensä nousivat nenään, olkapäät korviin ja hän kiristeli hampaitaan sekä pyöritteli pyöreitä silmiään. Me mittaamme silmillämme toisiamme, kumpi meistä on pitempi.

Sitten kysyy hän hiljaa:

— Onko se totta?

— On!

Titoff naurahti, aivankuin pivollinen kahden kopeekan rahoja olisi vierinyt lattialle, ja sanoi:

— Lörpötyksiä, sinä vanhurskas! Minun täytyy tehdä siten — sillä surkeatahan on ruplan asemasta pyydystellä kopeekkaa. Ja jos varkaita ahdistellaan, — niin alkavat he elää kunniallisesti.

Ja hän läksi ulos paiskaten oven kiinni niin kovasti, että ikkunan lasit helisivät.

Minusta näytti siltä kuin Titoff olisi siitä päivästä alkaen lopettanut kujeensa, mutta varma en siitä ole. Minua hän ainakin lakkasi viekottelemasta.

Hän oli muuten hyvin säästäväinen, ja vaikka ei hän kieltänytkään itseltään mitään, tunsu hän hyvästi kopeekan arvon. Hän rakasti hyvää ruokaa ja naisille oli hän ihmeellisen ahnas, — hänellä oli suuri valta, eukot eivät tohtineet kieltää häneltä, ja hän käytti heitä: tyttöihin ei hän koskenut, koska nähtävästi pelkäsi heitä, mutta muista naisista sai jokainen ainakin kerran olla hänen jalkavaimonaan.

Ja minuakin koetti hän usein yllyttää tähän.

— Mitä sinä, Matvei, kidutat itseäsi, — puhuu hän. — Naisia saa täällä vaikka kuinka halvalla. Jokainen eukko pitää hyväilyistä, mutta heidän miehensä — ovat heikkoja ja väsyneitä, niin että he eivät kykene mihinkään. Sinä sitä vastoin olet vahva nuorukainen ja kaunis, — mikä sinua estää naista lähestymästä? Ja siitä saisit itsekin huvia...

Se heittiö yritti aina sivultapäin yllyttää konnuuteen.

Kerrankin kysyi hän minulta:

— Mitä sinä luulet, Matvei, — onko vanhurskaalla ihmisellä paljonkin valtaa Herran luona?

Minä en rakastanut hänen kysymyksiään.

— En tiedä, — vastaan nytkin.

Hän mielti hetkisen ja — jatkoi:

— Katsopas, Jumala vei Lotin Sodomasta ja pelasti Noan, vaikka tuhannet hukkuivat tuleen ja veteen. Ja kuitenkin on kirjoitettu: elä tapa! Minun johtuu väliin mieleeni, että tuhannet hukkuivat siitä syystä, että heidän joukossaan oli joku hurskas. Jumala sai nähdä, että muutamille onnistuu hurskaan elämän eläminen niinkin ankarain lakien alaisena. Mutta ell'ei Sodomassa olisi ollut ainoatakaan vanhurskasta, — niin Jumala olisi silloin nähnyt, ett'ei kukaan voi noudattaa hänen lakejaan, ja luultavasti olisi hän silloin pehmentynyt eikä olisi tappanut niin paljon ihmisiä. Hänestä sanotaan, että hän on laupias, — mutta missä se laupeus sitten on?

Minä en siihen aikaan ymmärtänyt, että tuo mies etsi syntien anteeksiantoa, ja siitä syystä hänen sanansa suututtivat minua.

— Tehän teette pilkkaa! — vastaan minä. — Te pelkäätte Jumalaa — vaan ette rakasta häntä.

Hän otti kätensä taskusta, pani ne selän taakse, vihastui ja muuttui harmaaksi.

— Onko niin tai näin, en tiedä, — vastaa hän. — Minusta vaan tuntuu, että te rukoilijat palvelette Jumalaa toisten syntien tähden. Sillä eihän Jumala teidän tähtenne sekaannu synnin viettelyihin!

Pitkän aikaa tämän jälkeen ei hän ollut huomaavinaanakaan minua, mutta minun sydämessäni alkoi kasvaa leppymätön viha häntä kohtaan, — hän oli minusta ilkeämpi kuin Savel.

Kun minä yöllä suljin hänet rukouksiini, — niin pulmahti viha äkkiä minussa täyteen raivoon, ja ehkä minä silloin luin ensimmäisen kerran inhimillisen rukouksen:

— Minä en tahdo, Herra, että osotat laupeuttasi varkaalle, rangaistusta pyydän minä hänelle. Elköönkä hän enään rankaisematta rosvotko köyhiä!

Ja minä puhuin niin innokkaasti Titoffia vastaan, että lopulta aloin itsekin pelätä hänen kohtaloaan.

Jonkun aikaa tämän jälkeen äjähdin minä yhteen Migunin kanssa — hän tuli konttooriin pyytämään niiniä, ja minä olin siellä yksin.

Minä kysyn:

— Minkätähden sinä, Savel, ivaillet minua?

Hän näyttää hampaitaan ja katsoo minuun terävästi:

— Minulla on hyvin pieni asia, — sanoo hän, — tulin pyytämään niiniä!

Minun jalkani vapisevat ja sormeni menevät itsestään nyrkkiin. Minä tartuin häntä kurkkuun ja pudistelin hieman.

— Onko se minun syyni?

Hän ei pelästynyt, ei loukkaantunut, vaan tarttui käteeni ja irroitti sen kaulastaan aivan kuin minä en olisi ollut häntä, vaan hän minua vahvempi.

— Kun ihmistä kiristetään kurkusta, — sanoo hän, — niin silloin ei ole helppo puhua. Mutta elä sinä koske minuun, sillä minä olen elinaikanani saanut niin paljon iskuja, että sinun lyöntisi ovat aivan tarpeettomat. Ja tapella sinä et saa, ell'et tahdo kumota kaikkia käskyjä.

Hän puhuu rauhallisesti, keveästi, aivan kuin leikkiä laskien.

Minä huudan hänelle:

— Mitä sinä tahdot?

— Niiniä.

Minä näen, ett'en voi sanoilla voittaa häntä, ja suuttumuksenikin katosi, niin että tunsin itseni nyt ainoastaan loukkaantuneeksi ja kylmäksi hänen edessään.

— Te olette kaikki petoja, — sanon minä. — Voiko ihmisestä tehdä pilkkaa siitä syystä, että hänen isänsä ja äitinsä ovat hänet hylänneet?

Mutta hän sutkii minua sanoilla aivan kuin pieksäisi kivillä:

— Elä tekeydy köyhäksi, kun me sinulta oikeutta etsimme. Sinä syöt varastettua leipää, etkä sen vuoksi, että olisit sokea.

— Sinä valehtelet, lurjus! Minä saan kyllä tehdä työtä leipäni edestä!

— Ilman työtä ei kanaakaan varasteta, se tiedetään.

Hän katselee minua pirullisesti hymyillen ja puhuu valitellen:

— Oh, Matvei, hyvä olit sinä lapsena! Mutta sitten rupesit kirjanoppineeksi ja jumalaapelkääväksi ja rakennat samoin kuin kaikki muutkin maailman varkaat jumalallisen lain sille tosiasialle, että meillä kaikilla ei ole yhtä pitkät kädet.

Minä lykkäsin hänet ulos konttoorista. Hänen sanansutkauksiaan en minä halunnut ollenkaan ymmärtää, sillä minä pidin itseäni Jumalan uskollisena palvelijana ja omia ajatuksiani parhaimpina muitten ihmisten ajatuksia. Minun tuli kuitenkin tukala olla, ja minä tunsin, — miten heikoksi sieluni kävi.

Minä en voinut — moittia ihmisiä, enkä ylpeydessäni sietänyt sellaistaakaan ajatusta, että olisin farisealainen, vaikkapa muuten olisinkin ollut tyhmä ihminen. Minä laskeudun polvilleni abalatsialaisen Jumalan äidin kuvan eteen, katson häntä kasvoihin ja taivasta kohden kohotettuihin käsiin — lampun tuli välähtelee, hieno varjo peittää kuvan, ja tuo varjo tuo minun sieluuni kylmää, se asettaa jotakin näkymätöntä ja koskettelematonta Jumalan ja minun välille masentaen minua. Minä en enään rukoillut ilomielin, tulin surulliseksi ja erkanin yhä etäämmäksi Olgastakin.

Mutta Olga katseli yhä hellemin minua. Minä olin siihen aikaan kahdeksantoista vuotias, hyvän näköinen, valkeakasvoinen ja punaposkinen nuorukainen. Ja vaikka minä tahdoin, tuntui minusta kuitenkin epävarmalta lähestyä häntäkin. Siihen aikaan en minä vielä ollut ollut yhteydessä naisen kanssa. Kylän eukot naureskelivat minua siitä syystä ja väliin tuntui minusta Olgakin hymyilevän pahaa hymyä. Mutta minä vaivuin suloisiin ajatuksiin hänestä:

— Siinä — on tuleva vaimoni!

Minä istuin hänen kanssaan kaikki päivät äänettömänä konttoorissa, ja jos hän kysyy minulta jotakin asiaa, niin vastaan minä — siinä koko meidän seurustelumme.

Hän on hieno, vaalea kuin nuori koivu, silmät siniset ja mieltäväiset, ja sitä paitsi oli hän kaunis ja vieno hiljaisessa ja minulle käsittämättömässä surussaan.

Ja kerran kysyi hän:

— Minkätähden sinä, Matvei, olet tullut niin synkäksi?

Minä en ollut kenenkään kanssa puhunut itsestäni, en ajatellut enkä tahtonutkaan puhua, mutta silloin aukeni äkkiä minun sydämeni — hänen edessään ja kaikki minun tunteeni paljastuivat. Ja minä kerroin häpeäväni vanhempiani, ihmisten pilkasta, sieluni yksinäisyydestä ja köyhyydestä, ja hänen isästään, — kaikesta. Ei, minä en moittinut ketään, minä puin vaan ajatuksiani sanoiksi ja johdin niitä sisältä pinnalle. Paljon oli niissä muualta saatua ja kaikki oli — roskaa. Minua hävetti, että se oli roskaa.

— Parasta on mennä luostariin! — sanon minä.

Hänen silmänsä himmeni, hänen päänsä vaipui alas eikä hän vastannut mitään. Hänen surunsa tuntui minusta suloiselta, mutta hänen äänettömyytensä sai minutkin surulliseksi. Kolmen päivän kuluttua hän sitten — hiljaan puheli minulle:

— Suotta sinä panet liian paljon huomiota ihmisiin; jokainen, näetkö, elää omalla tavallaan Luonnollisesti olet sinä nyt yksin maailmassa, mutta kun perustat perheen, niin et tarvitse ketään, ja tulet elämään kuin muutkin oman kotisi hyväksi. Eläkö sinä välitä minun isästäni; minä näen sen, että kaikki eivät rakasta häntä, mutta minä en ymmärrä, missä suhteessa hän olisi toisia huonompikaan. Ja missä sitä on näkyvää rakkautta?

Hänen sanansa lohduttavat minua. Minulla on aina tapana toimia rivakasti, ja niin tein nytkin.

— Tulisitko sinä, — kysyn minä, — minun vaimokseni.

Hän kääntyy pois päin ja kuiskaa:

— Tulisin...

Luonnollisesti. Seuraavana päivänä sanoin minä Titoffille, miten asiat nyt ovat.

Hän hymähti, alkoi korjata viiksiään ja polttaa minun sieluni.

— Te olette minun lapsiani — sinulla on suora tie, Matvei. Asiaa sietää kuitenkin tuumia, ja jos se on Jumalan tahto, niin en minä pane vastaan. Sinä olet vakava nuorukainen, siivo ja terve, rukoilet Jumalaa meidän puolesta, ja — oikea aarre, sanon sen ilman vilppiä! Mutta jotta voisi hyvin elää, täytyy myös osata toimia, ja sinulla on hyvin heikko taipumus toimimiseen. Se on — yksi. Ja toinen on se, että kahden vuoden kuluttua kutsutaan sinut sotapalvelukseen, ja sinun täytyy mennä. Mutta jos sinulla on rahaa, viisisataa ruplaa, niin voit ostaa itsesi vapaaksi, ja sen asian voisinkin ehkä minä järjestää... Mutta ilman rahaa — menet sinä sotamieheksi, ja Olga ei silloin jää naiduksi naiseksi eikä leskeksi...

Hän polttaa sydäntäni tylsillä sanoillaan, hänen viiksensä vapisevat ja silmissä leikki vihertävä tuli. Minä näen sotamiehenä olon hirveänä ja sielulleni vastenmielisenä — millainen sotilas minustakin tulisi? Jo sekin, että kasarmissa pitää aina elää ihmisten kanssa — ei itseään varten, ja sitten juopumus, ruokottomat puheet ja tappelukset! Sotapalvelus on tykkänään ihmisluontoa vastaan, sen olin minä oppinut tietämään.

Titoffinkin puheet vahvistivat minun mielipiteeni.

— Tämä merkitsee siis sitä, että rupean munkiksi... — sanon minä.

— Nyt olet — sieltäkin myöhästynyt, — nauraa Titoff. — Munkiksi he eivät vihi — vaan ottavat — palvelijaksi. Ei, Matvei, ilman rahaa et saa itsellesi minkäänlaista alaa!

Silloin sanon minä:

— Antakaa te rahat, sillä onhan teillä paljon.

— Ahaa! — huudahtaa hän. — Luuletko sen olevan niin yksinkertaista. Ja mitä hyötyä minulle siitä olisi? Ajattelepas: minä olen saanut rahani ehkä suurten syntien avulla, ehkä olen minä niitten tähden luvannut sielunikin pirulle. Sillä aikaa kun minä olen rypenyt synneissä, olet sinä elänyt hurskaasti, ja tahdotko sinäkin nyt rahaa — minun syntieni kustannuksella? Vanhurskaan on helppo päästä paratiisiin, kun syntinen ihminen vaan kantaa hänet sinne selässään — mutta minulla ei ole halua ruveta sinun hevoseksesi! Tee mieluummin itse syntiä, Jumala kyllä antaa sen sinulle anteeksi, — kun lupaat edeskinpäin palvella häntä!

Minä näin nyt, että Titoff oli kasvanut paljon suuremmaksi minua, ja minä matelin hänen jaloissaan. Minä ymmärsin, että hän oli pitänyt minua pilkkanaan, lopetin keskustelun siitä asiasta, ja kerroin illalla Olgalle kaikki. Kyyneleet kimaltelivat tytön silmissä, ja korvan juuressa värähteli pieni, sininen täplä. Nämät värähdykset herättivät suuren surun minun sydämessäni. Ja vihdoinkin sanoo Olga hymyillen:

— Ei näy käyvän, niinkuin me tahdomme...

— Ei, ei käy...

Minä sanoin tuon ajattelematta, mutta kun sana kerran oli tullut sanotuksi, ei sitä enään voinut peruuttaa.

Tästä päivästä alkaen ei mikään enään elähyttänyt minua; olin kuin juopunut, joka kulkee pimeässä, ja elelin itsekseni kuin kyyhkynen tulipalon savussa. Ja Olgaa tulee minun sääli, tahdoinkin häntä vaimokseni, sillä rakastan tyttöä, mutta näen, että — Titoff on jossakin asiassa vahvempi ja järkähtämättömämpi kuin minä, eikä minun ylpeyteni voinut tätä sietää. Minä halveksin hänen varkauksiaan, hänen pimeää sieluaan, mutta äkkiä tulee näkyviin, että tuossa sielussa onkin valtaa ja voimaa, joka sieltä nyt katselee minua.

Kylässä saatiin tietää, että minä olin kosinut, mutta saanut rukkaset; ja tästä syystä tytöt hymyilivät, eukot ilvehtivät, Savelka laatii kokkapuheita, ja kaikki tuo sai minut ihan raivoon ja sieluni täydelliseen pimeyteen.

Minä koetan rukoilla, mutta minusta tuntuu kuin Titoff olisi takanani, hengittäisi niskaani, ja tästä syystä rukoilen järjettömästi, Jumalaa pilkaten, enkä riemuitse Herrassa, vaan ajattelen omia asioitani ja omaa elämäniä.

— Auta minua, Herra, — rukoilen minä, — jotta en kadottaisi Sinun teitäsi eikä sieluni synnissä likaantuisi! Sinä olet väkevä ja laupias, varjele orjaasi pahasta ja ole hänen linnanaan taistelussa kiusausta vastaan, jotta en viekkauksella vihollista voittaisi enkä vaipuisi epäilykseen Sinun rakkaudestasi minua kohtaan.

Näin toin minä Herran sädehtivästä kauneudesta puolustamaan minun pieniä asioitani, ja alennettuani Jumalan vaivuin itsekkin mitättömyyteen.

Olga sulaa päivästä päivään suruunsa kuin vahakynttilä. Minä taas ajattelen, miltä hänestä tuntuisi elämä toisen miehen kanssa, enkä minä voi asettaa hänen rinnalleen ketään muuta kuin itseäni. Hänen äitinsä tuli yhä surullisemmaksi, katseli kyynelsilmin minua, oli ääneti ja huokaili. Titoff kätkee inhoittavia käsiään ja kulkee myös ääneti minun ympärilläni; hän kiertää minua kuin korppi kuolevaa koiraa saadakseen kuoleman hetkellä viedyksi silmät sen päästä. Kului noin kuukausi, minä olin yhä paikallani syvän kuilun partaalla enkä tiennyt, minne mennä. Elämä tuntui niin raskaalta ja vastenmieliseltä.

Kerran sitten tulee Titoff konttooriin ja sanoo minulle hiljaan:

— No nyt, Matvei, on sinun onneksesi ilmestynyt tilaisuus — mutta tartukin siihen, jos haluat olla mies!

Tilaisuus oli sellainen, että talonpojat olisivat hävinneet hyvin paljon ja maatila voittanut, ja Titoffin osalle olisi tästä tullut noin kaksi sataa ruplaa.

Hän kertoo minulle asian ja kysyy:

— No, tohditko?

Jos hän olisi muulloin tehnyt tämän kysymyksen, niin mahdollisesti en olisi joutunutkaan hänen käsiinsä, mutta hänen kysymyksensä sai minut nyt raivoon.

— Minäkö en tohtisi rosvota? — sanon minä. — Rohkeutta ei siihen tarvita, kun vaan on tarpeeksi konnamaisuutta ihmisessä. No, ruvetaan nyt sitten yhdessä varastamaan!

Se raato hymyilee ja kysyy:

— Entä synti?

— Kyllä minä pidän huolta omista synneistäni!

— No, hyvä on, — sanoo hän. — Tiedä nyt myöskin se, — että jokainen päivä vie lähemmäksi häitäsi!

Niinkuin susia pyydetään vuohenkaritsalla samoin pyysi hän minua, lurjusta, ja sai minut satimeen.

Ja sitten se alkoi. Minä en ollut tyhmä asioita hoitaissani, ja minulla oli aina paljon rohkeutta. Me aloimme yhdessä ryöstää kansaa aivankuin olisimme pelanneet tammea, — hän siirsi, ja minä yhä ilkeämmin. Molemmat olimme ääneti, katselimme vaan toisiamme, hän vihreä hymy silmissä, minä — vihalla. Tuo mies oli voittanut minut, mutta vaikka minä olin menettänyt kaikki, en mitenkään tahtonut antaa hänelle perään tässä rikoksellisessa työssä. Ottaessani vastaan pellavia aloin minä punnita väärin ja nipistin talonpojilta jokaisen kopeekan, mutta rahoja en lukenut enkä edes käteeni ottanut, — sillä ne tulivat Titoffille. Luonnollisesti ei tämä ollut minulle sen helpompi eikä myöskään talonpojille.

Sanalla sanoen minä olin siihen aikaan kuin vimmatu, rintani tuntui raskaalta ja kylmältä ja sitä ahdisti. Jumalaa muistin — rankaisijana, ja usein minä nuhtelin Häntä:

— Miksikä et sinä voimallasi tukenut minua, miksikä asetit minut koetukseen, joka ei ollut järkeni mukainen, ja etkö nyt näe, Herra, miten sieluni joutuu kadotukseen?

Oli sellaisiakin hetkiä, jolloin Olga alkoi minusta tuntua vieraalta; minä katselen vihaisesti häneen ja ajattelen:

— Sinun tähtesi, onneton, minä nyt myyn sielunikin.

Mutta heti alan hävetä ajatuksiani, ja sitten hyväilen häntä hiljaan.

Mutta ymmärtäkää, etten minä kärsinyt suuttumuksesta itseäni tai ihmisiin enkä siitä syystä hampaitani kiristellyt, vaan siitä syystä, ett'en kyennyt voittamaan Titoffia vaan olin antautunut tykkänään hänen valtaansa. Muistanpa vielä hänen puheensa hurskaista ihmisistä, — ja se muuttaa minut tykkänään jääksi. Mutta hän näkyi itsekkin ymmärtävän kaikki.

Hän riemuitsee. Ja puhuu sitten:

— No, pyhimykseni, pian täytyy ruveta ajattelemaan sinulle omaa majaa, sillä täällä tulee sinulla vaimoinesi ahdasta — jos lapsiakin sattuu tulemaan.

Kutsui pyhimykseksi. Minä vaikenin.

Ja yhä useammin hän alkoi siten pimittää minua, mutta tyttärensä tuli yhä lempeämmäksi ja hellemmäksi minua kohtaan. Hän nähtävästi ymmärsi, miten vaikeata minun elämäni oli.

Titoff sai kerjätynksi palasen maata — hän kävi kumartamassa Loseffin taloudenhoitajaa — hyvältä paikalta maatilan takaa. Sitten alkoi hän rakentaa tupasta meille — ja minä yhä nylen sekä kiristän talonpoikia. Kaikki käy hyvin ja nopeasti, kukkaro paisuu, tupa valmistuu, se loistaa jo auringon valossa kuin Olгаа varten tehty kullattu kotelo. Nyt sillä jo on katto päällä, nyt pitää ruveta uunin tekoon, ja syksyksi siihen jo asumaan pääsee.

Kerran illalla lähden minä Jakimoffkasta, — panemaan verolle talonpoikain karjaa, — ja olen juuri päässyt ulos kylän lähellä olevasta puistosta, kun näen — tupani palavan auringon laskussa kuin vahakynttilän.

Ensin luulin minä auringon laskevan leikkiä, syleilevän mökkiäni kultaisilla säteillään ja kohottavan sitä ylös taivasta kohden, mutta sitten näen, miten — kansa häärää, ja kuulen, — kuinka tuli ulvoo ja puut särkyvät.

Viha täytti äkkiä sydämeni, minä näen Jumalan pahimmaksi vihollisekseni, ja jos minulla silloin olisi ollut kivi kädessä, niin — suoraan hänen otsaansa olisin sen heittänyt. Minä näen, miten varkaudella hankittu omaisuuteni kulkee savuna ja tuhkana pitkin maata, itse olin minä tykkänään kiihkon vallassa ja puhelin:

— Tahdotko Sinä, Herra, näyttää minulle, että olen uhrannut sieluni tuhkan ja tomun tähden, mitä? En tahdo nöyryyttää sinua, mutta en kuitenkaan usko, että mökkini palaa Sinun tahdostasi, vaan ovat talonpojat sytyttäneet sen vihasta minua ja Titoffia kohtaan! Minä en sen tähden usko Sinun vihaasi, että en olisi sitä ansainnut, vaan uskon, että tuollainen viha on sinulle sopimaton! Sinä et tahtonut auttaa minua hädän hetkenä, jolloin minä olin voimaton syntiä vastaan, ja siitä syystä olet sinä syypää kaikkeen enkä minä! Minä menin synnin teille kuin pimeään metsään, se kasvoi minun ylitseni, ja miten voin minä nyt vapautua siitä?

Eipä siltä, että nuo tyhmät sanat olisivat lohduttaneet minua. Eivätkä ne asiaa parantaneetkaan, vaan herättivät sydämessä ilkeää itsepäisyyttä.

Minun mökkini paloi nopeammin kuin kiihko asettui sydämessäni. Ja yhä seison minä lehdon reunalla puuhun nojaten ja taistelen taisteluani, kunnes äkkiä olen näkevinäni Olgan kalpeat kasvot surun ja kyynelten vallassa.

Silloin puhun minä taas Jumalalle rohkeasti, kuten vertaiselleni:

— Jos sinä olet voimallinen, niin olen minäkin — voimakas, — niin että olisit voinut menetellä oikeuden mukaisemmin.

Tulipalo sammui, tuli pimeä ja syntyi hiljaisuus, mutta pimeydessäkin vielä tulenkielet ojentelevat itseään aivankuin pieni lapsi, joka itkemästä lakattuaan vielä nyyhkyttää. Yö oli pilvinen, joki loisti kuin väärä puukko peltojen keskeen kätkettynä, ja minua halutti ottaa tämä puukko ja iskeä sillä, että ilma vinkuisi.

Puoliyön aikana tulin minä kylään, — talon portilla oli Olga isänsä kanssa odottamassa minua.

— Missä sinä olet ollut? — kysyy Titoff.

— Olin vuorella ja katselin sieltä tulipaloa.

— Miksi et tullut sammuttamaan?

— Olenko minä mikään ihmeitten tekijä, — sylkisinkö vaan tuleen, niin se heti sammuisi?

Olgan silmät olivat itkettyneet, hän oli yltäänsä noen ja savun tahraama, — naurettavan näköinen.

— Oletko tehnyt työtä? — kysyn minä.

Hän puhkeaa taas kyyneliin.

Titoff sanoo yrmeästi:

— En tiedä, mitä nyt pitää tehdä...

— Alusta, ukkoseni, alusta pitää alkaa!

Minussa heräsi silloin sellainen itsepäisyys, että minä olin valmis omilla käsilläni vierittämään hirssiä ja panemaan niitä rakennukseen, olinpa valmis tekemään koko työn, sillä vaikka minä napisinkin Jumalaa vastaan, tahdoin nyt varmaan tietää, — oliko Hän minun kanssani vaiko minua vastaan.

Ja uudelleen alkoi rosvoaminen. Minkälaisia juonia minä punoinkaan! Ennen olin minä Jumalaa rukoiltuani nukkunut rauhassa, mutta nyt minä makaan valveilla ja ajattelen, miten saisin toisen rahat omaan taskuuni. Minä olin tykkänään tällaisissa ajatuksissa, vaikka tiesinkin, — että monet siihen aikaan itkivät minun tähteni, monilta olin minä temmannut leivän suusta, ja pienet lapset kuolivat luultavastikin nälkään minun ahneuteni tähden, — vastenmielistä ja ilkeää on minun nyt muistella tuota ja myöskin tuntuu naurettavalta ajatella, — kuinka tyhmä ja ahne minä silloin olin!

Pyhäinkuvat eivät enään katselleet minua surullisesti ja hyväillen, kuten ennen, vaan oli heidän katseessaan jotakin väijyväästä aivan kuin Olgan isän katseessa. Kerran minä kähvelsin staarostan pulpetista puoliruplasen — niin kaunis poika minusta oli tullut.

Kerran tapahtui minulle erinomaista, — Olga lähestyy, panee keveät kätensä olkapäälleni ja sanoo:

— Matvei, Jumala olkoon kanssasi, minä rakastan sinua enemmän kuin mitään muuta maailmassa!

Hän lausui ihmeellisen yksinkertaisesti nuo jumalalliset sanat, niin yksinkertaisesti ei lapsikaan huuda äitiään. Mutta tästä sain minä voimia, niinkuin saduissa sanotaan, ja Olga itse tuli siitä hetkestä alkaen äärettömän rakkaaksi minulle. Sillä hän oli nyt ensimmäisen kerran sanonut rakastavansa minua, ensimmäisen kerran minä myös syleilin häntä ja suutelin, ja kaikki katosi, minä lakkasin elämästä, olin kuin kiihkeässä rukouksessa.

Pokron päiväksi valmistui asuntomme — se näytti hyvin kirjavalta, sillä muutamat hirret siinä olivat mustat, palaneet. Pian me sitten pidimme häämmeikin. Appeni oli humalassa, hän hupsutteli ja nauroi koko ajan kuin piru onnensa päivinä; anoppini taas katseli meitä, itki ja oli ääneti, hymyili taas, ja kyyneleet virtasivat hänen poskilleen.

Titoff sanoo:

— No, elä itke! Katsohan, millainen vävy meillä on! Hurskas!

Ja sitten kirosi hän oikein voimakkaasti.

Vieraat olivat kovin vakavia, — pappi, luonnollisesti, piirin poliisitarkastaja, kaksi voolostin vanhinta ja muutamia muita lohia silakkain joukossa, mutta ikkunain alle oli kokoontunut kylän rahvas ja heidän joukossaan Migun — tuo vanhuudessaankin vielä sangen iloinen mies. Hänen balalaikkansa siellä taas soi.

Minä istuin ikkunan luona, Savelkan hiljainen ääni tulee minun korviini, ja vaikka hän koettaakin laskea salaisuudessa leikkiään, kuulen minä kuitenkin hänen laulavan:

/p

Jos joisitte enemmän ja repeisitte,

Jos söisitte enemmän ja halkeisitte!

p/

Hänen ivajuttunsa miellyttivät silloin minua, vaikka ei hän itse saanut sitä tietää, — ja Olga puristautui lähemmäksi minua ja kuiskasi:

— Jospa tämä kaikki pian loppuisi, syöminen ja juominen!

Hänestä oli ilkeä nähdä ihmisten ahneutta, ja minusta se myöskin tuntui vastenmieliseltä.

Kun me sitten yhdyimme toisiimme, niin aloimme molemmat itkeä, ja sitten istumme me vuoteessa sylitysten, itkemme ja väliin nauramme avioliiton suuren ja aavistamattoman onnen vaikutuksesta. Emme nukkuneet koko yönä, vaan suutelimme yhä ja aprikoimme tulevaa elämäämme. Nähdäksemme toisemme, — sytytimme me kynttilän.

Ja syleillen minua lämpimillä käsillään puhui hän:

— Eläkäämme niin, että kaikki meitä rakastavat! Hyvä on sinun kanssasi olla, Matvei!

Me olimme molemmat kuin humalassa meidän äärettömästä onnestamme, ja minä sanoin hänelle:

— Rangaiskoon minua Jumala, jos sinä, Olga, joskus minun tähteni saat kyyneliä vuodattaa.

Ja hän vastaa siihen:

— Minä saan kaiken sinulta, ja minä tulen olemaan äitinäsi ja siskonasi, sinun kaikkienasi.

Minä elin hänen kanssaan kuin suloisessa hourailussa. Teen työtäni, en näe ketään enkä haluakaan

nähdä, ja kiirehdin aina kotiin, vaimoni luokse. Kentällä kävelen yhdessä vaimoni kanssa, ja yhdessä me menemme metsään.

Muistan, kuinka ennen olin lintuja pyytänyt, ja nytkin oli minulla valoisa ja iloinen koti, jossa kaikkialla seinillä riippui lintuhäkkeitä ja linnut lauloivat. Hiljainen vaimoni rakasti niitä; kun minä saavun kotiin, niin kertoo hän, mitä tiainen on tehnyt ja kuinka taviokuurna on laulanut.

Iltasin luin minä hartauskirjaa tai pyhien elämäkertoja, mutta kaikkein mieluummin kerroin lapsuudestani, Larionista ja Savelkasta, mitenkä he Jumalalle lauluja lauloivat ja mitä Hänestä puhuivat, vähäjärkisestä Vlasista, joka siihen aikaan jo oli kuollut, kaikesta puhuin, mitä tiesin, — ja näytti siltä, että minä tiesin kertoa paljon ihmisistä, linnuista ja kaloista.

Kaikkea onneni suuruutta ei sanoilla voi kertoa, sillä ihminen ei osaa iloistaan kertoa, hän ei ole siihen tottunut, — hänen ilonsa ovat harvat ja lyhyet.

Minä käyn yhdessä vaimoni kanssa kirkossa, asetumme rinnatusten nurkkaan ja rukoilemme yhdessä. Kiitollisena rukoulen minä Jumalaa ja ylistän Häntä, mutta samassa on minun rukouksessani ylpeyttä — sellainen oli luontoni — aivan kuin minä olisin voittanut Jumalan voiman ja pakoittanut Hänet vasten tahtoaan antamaan onnea minulle. Hän oli väistynyt minun tieltäni, ja siitä syystä minä Häntä kiitin: hyvästi Sinä, Herra, teit, olet ollut oikeudenmukainen, niin kuin Sinun tuleekin olla!

Oi, minkälaista kurjaa ylpeyttä!

Koko talven elin huomaamatta kuin kirkas päivä. Olga ilmoitti minulle, että hän oli tullut raskaaksi, — ja siitä uusi ilon aihe meille. Appeni yskii kuivasti, anoppini katselee surullisesti vaimoani ja kuiskii hänelle jotakin. Minä aijoin silloin juuri ruveta uusiin töihin, aijoin perustaa mehiläistarhan, kutsua sen kiitollisuuden muistoksi Larionovaksi, rakentaa aidan ympärille ja elää lintuja pyytämällä — josta ammatista ihmiset eivät olisi saaneet kärsiä.

Mutta kerran sitten Titoff puhuu minulle yrmeästi:

— Sinä, Matvei, olet nyt aikasi saanut viettää makean leivän päiviä, mutta katso vaan, ett'ei hapanta tule perästäpäin! Kesällä syntyy sinulle lapsi — oletko unohtanut sen?

Minun oli aikoja sitten haluttanut sanoa hänelle koko totuuden sellaisena kuin minä siihen aikaan sen ymmärsin, ja siitä syystä sanon minä:

— Niin paljon kuin minun on ollut tarvis tehdä syntiä, olen minä tehnyt täyttääkseni teidän tahtonne. Teidän tasallenne olen päässyt, mutta alemmaksi en tahdo mennä!

— En ymmärrä, — sanoo hän, — mitä sinä tahdot minulle sanoa. Minä puolestani sanon sinulle, että seitsemänkymmentä ruplaa vuodessa talouteen ei ole rahaakaan, ja tyttäreni myötäjäisiä en anna sinun ruveta syömään. Ajattelepas! Sinun viisaudestasi — eli ilkeydestäsi minua kohtaan siitä syystä, että minä olen sinua viisaampi — ei ole ollut hyötyä itsellesi eikä minulle. Jokainen on pyhä, kunnes piru hänet vie.

Minusta tuntui kovin vaikealta, mutta säälistä Olgaan en minä kuitenkaan antanut hänelle selkään.

Kylässä tuli pian tiedoksi, että minä en elä sovinnossa appeni kanssa, ja kansa alkoi siitä syystä ystävällisemmin katsella minua. Itse puolestani kävin minä ilostani pehmeämmäksi, ja Olgallakin oli hyvä sydän — ja niin halutti minun ruveta vähitellen maksamaan talonpojille. Minä aloin vähän lellitellä heitä, toista koetin auttaa toista suojella. Mutta kylään näkyi jokainen käteni liike kuin ikkunasta.

Titoff suuttuu:

— Taasko sinä koetat lahjoa Jumalaa? — sanoo hän.

Minä päätin jättää konttoorin ja sanon vaimolleni:

— Kuusi ruplaa kuussa, — enemmän minä — linnuillakin saan!

Mutta se saattoi ystävättäreni murheelliseksi.

— Tee miten tahdot, — sanoo hän, — kun me vaan emme maantielle joudu. Sääli isää! Hän tahtoo sinulle hyvää ja meidän tähtemme on hän sielulle ottanut monta syntiä...

— Äh, lemmikki. Hänen hyvyytensä on kahdennentoista kylkiluun alla.

Seuraavana päivänä sanoin minä apelleni, että eroan konttoorista.

Hän hymähtää ja kysyy:

— Sotamieheksikö menet?

Iskipäs! Minä ymmärrän, että minun kiusaamiseni on hänelle — helppoa. Hänellä on ylhäisiä tuttavuuksia, kaikkialla talonpoikaa poletaan, ja minä joudun sotamieheksi, että äjähtää. Ei hän sääli tytärtäänkään, — sillä hänellä on korkea peli pelattavana Jumalan kanssa.

Ja kommellus seurasi kommellusta. Vaimoni alkoi salaa itkeskellä, hänen silmänsä olivat aina punaiset. Jos kysyt häneltä:

— Mikä sinun on, Olja?

Niin vastaa hän:

— En ole oikein terve.

Minä muistan valan, jonka olin hänelle vannonut, ja minä häpesin. Astunko vielä askeleen — ja voimaa minulla siihen on — niin voi silloin rakasta naistani! Mutta vähät siitä, vaikka joutuisinkin sotamieheksi, kun vaan pääsisin erilleen Titoffista.

Kesäkuun lopussa syntyi meille poika, ja minä rupesin taas joksikin aikaa hulluttelemaan. Synnytystuskat olivat ankarat, Olga huusi, ja minun sydämeni oli laata kauhusta sykkimästä. Titoff synkkeni tykkänään, hän vapisi, nojasi pihalla oleviin portaisiin, katseli maahan ja jupisi:

— Koko elämäni kuolee kenellekään hyötyä tuottamatta, Herra armahda!... Kun sinulle tulee lapsia, Matvei, niin ehkä alat sinä silloin elää minun elämäni ja saat kestää minun suruni, ja silloin sinä myös lakkaat ajattelemasta syntejä ihmisiä kohtaan...

Hän säählitti silloin minua. Itse kulen minä pitkin pihaa ja ajattelen:

— Taas sinä uhkaat minua, Herra, taas on Sinun kätesi minun pääni päällä. Anna minun parantaa itseäni tai väistyä syrjään. Tai onko sinun lempeytesi lopussa ja eikö hyvydessä olekaan sinun voimasi?

Kun minä nyt muistelen niitä puheitani, niin häpeän silloista tyhmyyttäni.

Poika syntyi ja vaimoni tuli taas terveeksi. Hänen äänensä vahvistui, hänen ruumiinsa ikäänkuin suoristui, mutta minua kohtaan ei hän ollut oikein suora. Eipä silti, että hän olisi tullut ahneeksi, mutta hän alkoi nyt kuitenkin vertailla ruokapaloja, antoi harvemmin almuja ja muisti tarkalleen, kuka talonpojista oli kuinkakin paljon meille velkaa. Pikkuvelatkin herättivät nyt hänen huomiotaan. Minä ajattelin ensin, — että menehän se ohitse; itse puolestani minä siihen aikaan myin vahvasti lintuja, kaksi kertaa kuussa matkustin kaupunkiin härkeineni, ja sain joka kerta viisi ruplaa ja enemmänkin. Meillä oli lehmä ja kymmenen kanaa, — niin että siinä piti olla tarpeeksi.

Mutta Olgan silmät loistavat tyytymättömyyttä. Minä toin hänelle lahjan kaupungista, mutta hän alkaa valitella.

— Minkätähden sinä tällaisen ostit. Olisit ennen säästännyt rahaa.

Minun tuli hyvin ikävä olla, ja tämä ikävyys se ajoi minut taas lintuja pyytämään. Menen metsään, asetan verkkoni, ripustan sen oksiin, heittäydyn maahan, viheltelen ja ajattelen. Sielussani asuu — rauha, se ei kaipaakaan mitään. Ajatus syntyy, sydän lähtee lentoon, putoo tuntemattomuuteen aivan kuin kivi järveen, siitä syntyy sielussa aaltoileminen, — ajattelen Jumalata.

Näinä hetkinä oli Jumala minulle — kirkas taivas, sinertävä etäisyys, kultainen syksyn metsä, tai talvella hopeinen temppele; joet, pellot, vuoret, tähdet, kukat — kaikki kaunis on jumalallista ja kaikki jumalallinen on sieluni sukulainen. Mutta kun ihmiset juolahtavat mieleen, niin hätkähtää sydän kuin lintu, jota nukkuissaan on peljätetty, ja katselee neuvottomana elämään — eikä jumalallinen kauneus sula yhteen ihmisen pimeään ja köyhän elämän kanssa. Mutta kirkastettu Jumala on voimassaan ja ylpeydessään jossakin kaukana, ja ihmiset — ovat myöskin erillään hänestä suruissaan ja puutteissaan. Minkätähden on Jumalan lapset määrätty tänne hyörintään, kärsimään nälkää ja alennusta ja minkätähden ovat he kiinnitetyt maahan kuin madot likaan; minkätähden on Jumala sallinut tämän? Onko hänellä mitään iloa nähdessään luomakuntansa alennustilassa? Missä taas ovat ihmiset, jotka näkevät Jumalan ja tuntevat hänen luomansa kauneuden? Ihmisten sielu on tullut sokeaksi jokapäiväisestä puutteesta. Kyllyyttä pidetään ilona ja rikkautta — onnena ja ihmiset etsivät syntein anteeksi antamusta, mutta eivät löydä. Missä asuu heissä isällinen rakkaus, missä jumalallinen kauneus? Elääkö Jumala? Missä on — jumalallisuutta?

Mutta sitten vaipuivat ajatukseni hämäryyteen, kaikki peittyi ja häviää, — ja minun sieluni käy

kylmäksi ja tyhjäksi kuin pelto talvella. Silloin en minä enään tohtinut käydä sanoilla käsiksi oikeisiin ajatuksiini, mutta vaikka ajatus ei ollutkaan sanapukuun puettuna edessäni, — tunsin minä kuitenkin sen voiman ja pelkäsin sitä kuin pieni poika pimeää kuilua. Minä hypähdän ylös, ryhdyn työhöni, ja käärittyäni verkkoni kokoon lähden kiireesti kotiin laulaen laulua päästäkseni erilleen kauheasta pelostani.

Ihmiset alkoivat nauraa minua — linnunpyytäjiä ei kylissä kunnioiteta — ja Olgakin huokaili raskaasti, koska hänestäkin näytti minun työni sopimattomalta. Appeni lukee minulle läksyä, mutta minä vaikenen ja odotan syksyä. Minusta tuntui kuin voisın välttää sotapalveluksen, — kiertää tuon inhoittavan lätäkön.

Vaimoni tuli taaskin raskaaksi ja samalla surumieliseksi.

— Mikä sinun nyt on, Olga?

Ensin koettaa hän kiertää kysymystä — ei mikään, sanoo, mutta kerran hän sitten syleili minua ja alkoi itkeä.

— Minä kuolen, — sanoi hän, — kuolen synnytykseen.

Minä tiesin, että naiset puhuvat usein tuolla tavalla, mutta pelästyin kuitenkin. Koetin lohdutella häntä — mutta hän ei kuuntele.

— Uudestaan jätät sinä yksin, — puhuu hän, — eikä kukaan sinua rakasta. Sinä olet pahansuopa, röyhkeä kaikessa, — mutta minä pyydän sinua lastemme tähden: elä ole ylpeä, kaikki ovat syyllisiä Jumalan edessä, etkä sinäkään ole oikeassa...

Hän alkoi usein puhua minulle tuollaista, ja sääli sekä pelko saivat minut valtaansa. Appeni kanssa tein minä jonkinlaisen rauhan, ja hän riensi heti käyttämään sitä hyväkseen omalla tavallaan.

— Allekirjoita tämä, Matvei! Pian saat mennä sotamieheksi ja toinen lapsi on lähellä.

Asevelvollisia alkoi jo olla liikkeellä, ja minuakin kutsutaan; jos kieltäydyn — niin säretään ikkunatkin.

Se päivä koitti vihdoin, ja minä lähdin kaupunkiin arpaa nostamaan. Vaimoni ei tohtinut siihen aikaan enään poistua kotoa. Appeni saatti minua ja kertoi koko matkan, kuinka paljon vaivaa hänellä on ollut minusta, kuinka paljon rahaa hän on minun tähteni tärväntynyt ja miten hän on kaikki hyvin järjestänyt.

— Ehkä olette turhaa työtä tehnyt? — sanon minä.

Ja niin hän olikin. Minun arpanumeroni oli viimeisimpiä. Titoff ei tahtonut uskoakaan, että minulla sellainen onni oli ollut, mutta sitten alkoi hän synkästi nauraa.

— Näkyy, että Jumala on puolellasi!

Minä — olen ääneti, ja minulla on äärettömän hauskaa. Minusta oli se vapautus kaikesta, mikä rasitti sieluani ja erittäinkin vapautus rakkaasta ajastani. Kotona — Olgan ilo! Hän itkee ja nauraa, tuo lemmikki, ylistää minua ja hyväilee, aivan kuin olisin karhun tappanut.

— Kunnia olkoon sinulle, Jumala, — sanoo hän, — nyt saan minä kuolla rauhassa.

Minäkin nauroin häntä, mutta minusta tuntuu kuitenkin — kovin ilkeältä, sillä tiedän, että hän — uskoo kuolevansa, ja minä ymmärrän, että tuollainen usko on turmiollinen, koska se hävittää ihmisessä elämän voiman.

Noin kolmen päivän kuluttua alkoivat synnytystuskat. Kaksi vuorokautta kärsi hän hirveästi, mutta kuoli kolmantena määrättyään ruumiinkantajat. Hän kuoli, niinkuin oli itse ennustanut, tuo rakas ystäväni.

Minä en muista hänen hautajaisiansa, sillä jonkun aikaa olin sokeana ja kuurona.

Titoff sai minut vihdoin heräämään — ja tämä tapahtui Olgan haudalla. Niinkuin nyt muistan — seisoo hän minun edessäni, katsoo minua kasvoihin ja sanoo:

— Kas niin, Matvei, me kohtaamme toisen kerran toisemme kuolleitten teillä. Täällä syntyi meidän ystävyysme ja täällä pitäisi sen myös vahvistua...

Minä katsahdan ympärilläni aivan kuin se, joka on ensimmäistä kertaa maan päällä: sade rapisee, sumua on kaikkialla ja siitä pistävät esiin paljaat puut, hautakumpujen ristit; kaikki on kylmyyden peitossa, raskaan kosteuden vallassa, ja tuntuu siltä kuin sade ja sumu olisivat ottaneet haltuunsa

kaiken ilman.

Minä vastaan Titoffille:

— Mitä sinä tahdot? Mene pois!

— Minä tahdon, että sinä ymmärtäisit minun suruni. Ehkä Jumala on rangaissut minua tyttäreni kuolemalla sinunkin tähtesi, siitä syystä, että estin sinun elämästä tahtosi mukaan...

Maa muuttuu jalkaini alla tahmeaksi liaksi, ja minun jalkani takertuvat kiinni.

Minä tartuin kiinni häneen, heitin hänet maahan kuin kaurasäkin ja huudan:

— Ole kirottu, sinä viheliäinen!

Ja taas alkoi minulle mielettömyyden ja järjettömyyden aika, — en voinut nostaa ylös päätäni, olin kuin vihaisen käden maahan heittäjä ja voimatonna makasin maassa. Minun sieluani polttaa viha Jumalaa vastaan, kun minä katsonkin pyhäinkuvaa, niin poistun nopeasti pois sen luota; minä tahdon taistella vaan en katua. Minä tiedän, että sanan mukaan minun pitäisi rauhallisesti katua, pitäisi sanoa:

— Niin, Herra! Sinun kätesi on raskas, mutta oikeutta täynnä, Sinun vihasi on suuri, mutta hyödyllinen.

Mutta omantuntoni mukaan — en voi lausua noita sanoja, olen monen eri mielipiteen raastama enkä voi niistä selvitä.

Minä ajattelen:

— Siitäkö syystä on minua kohdannut tämä isku, että minä salaa olen epäillyt Sinun olemassa oloasi?

Tämä ajatus pelästyttää minua ja minä koetan sitä oikaista.

— Taikka en oikeastaan olemassa oloasi vaan laupeuttasi olen epäillyt, sillä minusta näyttää kuin olisit heittänyt kaikki ihmiset tänne maan päälle avutta ja päämäärättä.

Eikä ainoastaan tämä raastanut sieluani, raastanut ja polttanut sitä. Vaan minä en voinut nukkuakaan, en voinut tehdä mitään, yön varjot olivat tukehuttaa minut, näin Olgan, ja minun oli työläs olla eikä ollut minulla voimia elää.

Minä päätin hirttää itseni.

Tämä tapahtui yöllä. Minä makasin väsyneenä ja vaatteet päällä vuoteessani. Muistissani väikkyi viattoman vaimoni kasvonpiirteet, hänen sinisissä silmissään palaa hiljainen, lämmittävä ja kutsuva tuli. Kuu katselee ikkunasta sisään, valaisee lattiata, mutta — tekee minun sieluni vieläkin pimeämmäksi. Minä hypähdän ylös, otan lintuverkosta nuoran, lyön naulan parsihirteen, teen solmun ja asetan tuolin naulan kohdalle. Minua halutti riisua takkini, minä riisuin, repelin paitani kauluksen ja äkkiä näen, että seinällä on pienet, salaperäiset ja epäselvät kasvot. Minä olin vähällä huutaa säikähdyksestä, mutta ymmärsin, että ne ovat minun omat kasvoni Olgan pyöreässä peilissä. Minä katson niitä — ne ovat järjettömät ja surkuteltavat, hiukset pörrössä, posket painuneet, nenä terävä, suu puoleksi auki aivan kuin kuolevan ihmisen, ja silmissä palaa outo tuli.

Minun kävi sääliksi ihmisen kasvoja, niitten entistä kauneutta, ja minä istuin penkille sekä itkin oman itseni vuoksi kuin loukkaantunut lapsi. Ja itkuni jälkeen tuntui hirttäminen minusta häpeälliseltä ja naurettavalta. Minä suutuin, tempasin irti nuoran ja heitin sen nurkkaan. Kuolemakin — on arvoitus, mutta minä etsin elämän kysymysten ratkaisua.

Mitä pitää minun tehdä? Vielä kului muutama päivä ja minä huomasin, että tarvitsen rauhaa, ja tästä syystä tahdoin katua, mutta kiristellen hampaitani läksin minä papin luokse.

Sunnuntaina ennen iltaa tulin minä hänen luokseen. Hän istuu vaimonsa kanssa teepöydän ääressä, neljä lasta ympärillään, ja hänen mustalla otsallaan välkkyili hikikarpalot kuin kalan suomukset. Hän otti minut ystävällisesti vastaan.

— Istuhan, ja juo kuppi teetä!

Huoneessa oli lämpöä ja valoa, kaikkialla puhtautta ja tarkkaa järjestystä. Minä muistin, kuinka suurella välinpitämättömyydellä tämä pappi toimittaa kirkossa virkansa, ja ajattelen:

— Kas, täällähän hänen oikea temppelinsä onkin!

Minä en tuntenut nöyrytyksen pakkoa.

— No, Matvei, suretko sinä kovinkin paljon? — kysyy pappi.

— Kyllä, suren minä.

— Ahaa!... Täytynee toimia rukoukset hänen sielunsa puolesta.
Näyttäytyykö hän unissa?

— Näyttäytyy!

— Välttämättömästi — pitää panna toimeen rukouksia!

Minä olen ääneti. En voi puhua papin vaimon kuullen, sillä en oikein pitänyt hänestä. Hän oli tuollainen leveä, suurikasvoinen, rasvainen nainen, joka hengitti raskaasti ja huojui kuin suo. Hän lainasi rahaa korkoa vastaan.

— Rukoile ahkerasti, — opettaa pappi. — Eläkä murehdi — se on Herran tahtoa vastaan, sillä Hän itse tietää, mitä tekee...

Minä kysyn:

— Tietääköhän?

— Kuinka ett'ei! Eh, nuori herra, — sanoo hän, — minä kyllä tiedän, että sinä olet ylpeä ihmisille, mutta — elä rohkene olla ylpeä — Jumalan säättämiä lakeja vastaan, sillä silloin tulee sinun sata kertaa vaikeammaksi olla! Eiköhän sinussa vaan lie Larionin hapatusta? Hän, vainaja, vaipui humalassa ollessaan harhaoppiin, muista se!

Papin vaimo sekaantui nyt puheeseen:

— Larionin olisi pitänyt lähettää luostariin, mutta isä on ollut liian hyvä eikä ole edes tehnyt valitusta hänestä.

— Se ei ole totta, — vastaan minä, — hän on valittanut, mutta ei hänen mielipiteistään, vaan huolimattomuudesta viran toimituksessa, josta rikoksesta isäkään ei ole vapaa.

Nyt alkoi riita. Ensiksi nuhteli pappi minua röyhkeydestä, lausui sanoja, jotka minä tunsin yhtä hyvin kuin hän itsekin, pani kiukussa omiaan lisäksi ja alkoi lopuksi vaimonsa kanssa hyvin yksinkertaisesti haukkua minua:

— Sinä, — sanovat he, — ja sinun appesi olette molemmat rosvoja ja kirkon varkaita. Märkä laaksokin kuuluu kirkolle, jonka oikeutena on tehdä siitä heinä, mutta te olette ottaneet sen meiltä, ja siitä syystä teitä nyt Jumala rankaisee...

— Se on totta, — sanon minä, — Märkä laakso on otettu teiltä epäsäännöllisessä järjestyksessä, mutta samalla tavalla olitte te ottaneet sen — talonpojilta.

Minä nousin ja tahdoin lähteä.

— Seis! — huutaa pappi. — Entä sielumessuun tarvittavat rahat?

— Ei ole väliä!

Ja minä läksin ajatellen:

— Ei, siellä ei, Matvei, sinun sielustasi välitetä!

Kolmen päivän kuluttua kuoli lapseni, Sasha; minä luulin arseniikkia sokuriksi, poika sai nuoleskella sitä ja kuoli. Tämä ei saanut minua edes hämmästyttämään, minä olin kylmennyt kaikelle, tylsistynyt.

Nyt ajattelin lähteä kaupunkiin. Siellä oli esipappi, joka oli nuhteeton elämässään ja hyvin oppinut — vanhauskoisten kanssa hän innokkaasti väitteli uskon asioista ja oli tunnettu teräväjärkisyydestään. Minä ilmoitin apelleni, että lähden, taloni ja kaiken omaisuuteni jätän hänelle, mutta hänen pitää niistä antaa minulle sata ruplaa.

— Niin ei voi menetellä, — sanoo hän. — Mutta kirjoita minulle kolmen sadan ruplan vekseli puolen vuoden ajaksi.

Minä kirjoitin, hankin passin ja lähdin. Tahallani kuljin minä jalkasin, jotta sieluni myrskyt asettuisivat tiellä. Mutta vaikka minä olin lähtenyt katumusretkelle, en kuitenkaan ajatellut Jumalaa, — milloin pelkään Häntä, milloin Hän taas tuntuu loukkaavalta, — ajatukseni asuivat maassa ja kuvasivat minulle taivaan pimeäksi ja epäselväksi.

Minä saavuin paljon vaivoja kestätyäni esipapin luokse, mutta minua ei päästetty hänen puheilleen. Eräs palvelija, nuori ja ihmisiä tunteva kaunis mies, otti vastaan vieraat, ja minut johdatti hän neljä kertaa pois.

— Minä olen, — sanoo, — sihteeri, ja minulle pitää antaa kolme ruplaa.

— Mutta minä en anna sinulle kolmea kopeekkaakaan.

— Vaan minä en laske sinua sisään.

— Sitten menen laskematta.

Hän näki, etten minä anna perään.

— No mennään nyt sitten, — sanoo hän, — minä olen vaan laskenut leikkiä, mutta lystikäs olet sinäkin.

Ja hän saattoi minut pieneen huoneeseen. Siellä istui nurkassa olevalla sohvalla harmaa ukko vihreässä pappisviitassa. Hänen kasvonsa olivat veltot, mutta silmät, jotka olivat syvällä otsan alla, olivat ankarat.

— No, — ajattelen, — mitähän tuo nyt ensiksi sanonee.

— Minkätähden sinä tulit? — kysyy hän.

— Sieluni on ahdistuksessa, isä.

Mutta sihteeri seisoo minun takanani ja kuiskaa:

— Sano: teidän kunnianarvoisuutenne!

— Käskekää palvelijan poistua, — sanon minä, — hänen läsnä olonsa kiusaa minua...

Esipappi silmäsi minuun, pureskeli huuliaan ja sanoi sitten:

— Mene ulos, Aleksei! — No, sano nyt, mikä sinun on?

— Minä — epäilen Jumalan armeliaisuutta.

Hän nosti käden otsalleen, katseli minuun ja kuiskaa pitkäveteisen laulavalla äänellä:

— Mitä? Mii-tää se on? Ah sinä, — keppiä tarvitsisit!

Minulla ei ollut aikaa loukkaantua, enkä loukkaantunutkaan, — sillä meidän virkamiesten tapa haukkua ihmisiä johtuu enemmän tyhmyydestä kuin ilkeydestä.

Minä sanonkin hänelle:

— Kuulkaa minua teidän kunnianarvoisuutenne!

Ja samassa olin istumaisillani tuolille, mutta ukko viittasi kädellään ja huusi:

— Ylös! Ylös! Sinun pitää langeta polvillesi minun edessäni, viheliäinen!

— Minkätähden, — kysyn minä, — polvilleniko? Jos olen tehnyt jonkun rikoksen, niin silloin lankean polvilleni Jumalan eteen vaan en teidän.

Hän suuttui yhä enemmän:

— Kukako minä olen? Mikä olen minä sinulle? Mikä olen Jumalalle?

Minua hävetti riidellä hänen kanssaan turhasta asiasta. Minä lankesin polvilleni — ja nyt oli kaikki hyvin. Hän uhkailee sentään vielä minua sormillaan ja kähisee:

— Kyllä minä opetan sinut kunnioittamaan papistoa!

Minulta alkaa kuitenkin kadota halu puhutella häntä, mutta ennen kuin se on tykkänään hävinnyt, — alan minä puhua. Minä alan jo pian unohtaa hänet, — ensi kerran puen ajatukseni sanoiksi, ihmettelen itse omaa puhettani ja olen — kuin tulessa.

Mutta äkkiä kuulen, kun ukko huutaa:

— Ole vaiti, onneton!

Minä vaikenin aivan kuin seinä olisi äkkiä tullut eteeni. Hän seisoo minun vieressäni, hänen kätensä värisevät ja hän puhuu käheällä äänellään:

— Ymmärrätkö sinä, järjetön luontokappale, mitä olet puhunut? Tunnetko sinä, viheliäinen, syntiesi suuruuden? Sinä valehtelet, vääreuskoinen, sillä sinä et ole katumusretkellä, vaan perkele on lähettänyt sinut tänne kiusatakseen minua.

Minä näen, että hänen kasvoillaan asui — ei viha — vaan kauhistus. Hänen partansa vapisi, ja hänen kätensä, jotka olivat ojennetut minua kohden, värisivät hieman.

Minäkin pelästyin.

— Mitä te nyt, teidän kunnianarvoisuutenne, minähän uskon Jumalaan, — sanon minä.

— Sinä valehtelet, kulkukoira!

Ja sitten alkoi hän uhata minua Jumalan vihalla ja kostolla, — ja puhua hiljaisella äänellä. Hän puhuu ja vapisee, ja hänen viheriäinen viittansa näyttää puroina virtailevan ja ikäänkuin peittyvän viheriään savuun. Jumala astuu nyt eteeni uhkaavana ja ankarana, synkkänä kasvoiltaan, viha sydämässä, laupeudesta köyhänä ja kiivaana kuin Jehova, muinaisajan Jumala.

Minä sanonkin esipapille:

— Itse lankeatte te vääreuskoisuuteen, — jos tuollainen on teidän Jumalanne. Minne te olette kätkenyt Kristuksen? Minkätähden te esitätte ihmisille ystävän ja auttajan asemasta ainoastaan heidän tekojensa tuomarin?

Silloin tarttuu hän minun hiuksiini, repelee niistä ja sanoo kuiskaten sekä käheällä äänellä:

— Kuka olet sinä, kirottu? Sinut pitää antaa poliisille ja lähettää vankilaan, luostariin, Siperiaan...

Mutta silloin havahduin minäkin. Nyt näin selvästi, että jos ihminen kutsuu poliisia auttamaan jumalaansa, niin ei hänellä itsellä eikä hänen jumalallaan ole vähääkään voimia, vaan ainoastaan — kauneutta.

Nousen ylös ja sanon:

— Päästäkää minut!

Ukkokin hätkähti ja läähätti:

— Mitä sinä tahdot tehdä?

— Tahdon lähteä pois! Minulla ei ole teiltä mitään oppimista, — teidän puheenne on kuollutta, ja te yritätte sillä tappaa Jumalankin.

Hän alkoi taas puhua poliisista, mutta se ei vaikuttanut minuun vähääkään. Poliisia ei hän nyt saa käsiinsä, vaikka tahtoisikin.

— Jumalan kunniaksi, — sanon minä hänelle, — palvelevat enkelit eikä poliisi, mutta jos te uskotte toisin, niin — pysykää uskossanne.

Hän hyökkäsi taas kimppuuni.

— Aleksei, — huusi hän sitten, — aja ulos tämä mies!

Aleksei lykkäsi hyvin pontevasti minut kadulle.

Oli ilta. Minä olin ollut pari tuntia esipapin luona. Kaduilla oli nyt hämärä ja ilkeä olla. Kansaa käveli kaikkialla, puhetta ja naurua — silloin oli juhlat, joulunpyhät. Minä kävelen väsyneenä, katselen kaikkia, suutun ja minun haluttaisi huutaa:

— Hei, kansa! Mistä syystä riemuitset? Katso, sinun Jumalasi väärennetään!

Minä kulen kuin juopunut, tunnen tuskani, vaan en tiedä, — minne mennä. Asuntooni kestikievariin — ei haluta, sillä siellä on juopuneita ja heidän meluaan. Saavuin jonnekin kaupungin syrjäosiin, jossa talot olivat pieniä ja niitten ikkunat keltaset; tuuli tuprutteli lunta ja vinkui. Minun halutti juoda, juoda itseni juovuksiin, mutta — ainoastaan ilman seuraa. Minä olen vieras kaikille ja kaikkein edessä rikoksellinen.

— Mutta entäs, — ajattelen, — jos käyn tuota pellon piennarta, niin minnekä saapuisin?

Mutta äkkiä juoksi portista ulos nainen, joka oli hyvin ohuessa puvussa ja jolla oli tuskin saaliakaan verhona. Hän katsoi minua kasvoihin ja kysyi:

— Mikä on nimenne?

Minusta tuntui, että hän voisi arvatakin sen, mutta sanon kuitenkin:

— Minä en sano, sillä olen — onneton ihminen.

Hän nauraa.

— Juhlillako olet?

Mutta minun mielestäni ei nyt ollut ilon aika.

— Onko tässä lähellä, — kysyn minä, — joku kapakka, sillä minun haluttaisi mennä sinne istumaan, — kylmä tulee.

Tyttö katsahtaa vakavasti minuun ja sanoo tuollaisella hellivällä äänellä:

— Tuolla on kapakka, mutta jos sinua haluttaa — niin tule minun luokseni, niin saat teetä.

Minä en sen enempää ajatellut, olin tahtoa vailla ja lähdin hänen jälestään. Pian olin hänen huoneessaan. Seinässä paloi lamppu, nurkassa pyhäinkuvain alla istui paksu akka pureskellen jotakin ja pöydällä oli — teekeittiö. Täällä on kodikas ja lämmin. Nainen istutti minut pöydän ääreen; hän oli nuori ja punakka sekä korkearintainen. Akka katselee nurkasta minua. Hänellä on suuret ja lakastuneet kasvot, joissa ei huomannut silmiäkään. Minulla on tukala olla — miksi tulinkaan tänne? Keitähän nämät ovat?

Minä kysyn nuorelta naiselta:

— Mitä te teette?

— Kudon pitsiä!

Se olikin totta, sillä hyllyllä näkyi olevan pitsin nypläysvehkeet.

Mutta äkkiä hymyili hän sydämellisesti ja sanoi minulle suoraan vasten silmiä:

— Ja sitä paitsi minä — käyn kävelemässä.

Akka naurahti rasvaisesti:

— Millainen sinä olet, Tanka, — hävytön!

Ellei akka olisi tuota sanonut, en minä olisi ymmärtänyt Tatjanan sanoista mitään, mutta nyt minä ymmärsin — ja häpesin. Ensi kerran elämässäni oli kävelevä tyttö noin lähellä minua, ja minä tietysti ajattelin pahaa heistä.

Tatjana nauroi:

— Katsohan, Petrovna, miten tuo poika punastui!

Mutta minä olin jo suuttunut siitä, että olin tällaiseen paikkaan joutunut. Katumusretkelläni joutua tällaiseen viheliäisyyteen!

Minä sanonkin tytölle:

— Kannattaako siitäkkin vielä ylpeillä?

Mutta tyttö vastaa rohkeasti:

— Minäpä — ylpeilen!

Ja tähän tokasee taas akka:

— Ah sinua Tatjana, Tatjana!

Minä en ymmärrä, mitä nyt puhuisin ja millä tavalla pääsisin erilleni heistä, — järkiinsä ei heitä ainakaan saa! Istun ja olen ääneti. Tuuli jyskyttää ikkunaa, teekeittiö kihisee pöydällä ja Tatjana ärsyttää minua.

— Oh, täällä on liian kuuma!

Hän oli portilla päästänyt auki kauhtanansa. Hänen kasvonsa olivat kauniit, ja vaikka silmät olivatkin häikäilemättömät — miellyttivät ne kuitenkin minua. Akka toi pullollisen yksinkertaista viinaa pöydälle ja myöskin likööriä.

— No, — ajattelen minä, — minä juon lasin, maksan ja lähden pois.

Tatjana kysyy silloin suoraan:

— Mitä sinä suret?

En ennättänyt pidättää itseäni, vaan vastasin:

— Vaimoni kuoli.

Silloin kysyi hän hiljaisella äänellä minulta:

— Onko siitä pitkäkin aika?

— Ainoastaan viisi viikkoa.

Tyttö pani taas kauhtanansa nappiin ja korjasi itseään. Hän miellytti kovin minua. Minä katson ääneti häntä kasvoihin ja sanon itsekseni: kiitoksia! Vaikka minun oli kovin raskas olla, olin minä kuitenkin nuori ja tottunut naiseen, — sillä olinhan elänyt kaksi vuotta avioliitossa.

Akka puhui nyt läähättäen:

— Vaimosi kuoli — ei se mitään tee! Sinä olet nuori ja meidän siskojamme ovat kaikki kadut kirjavanaan.

Mutta silloin sanoi Tatjana ankarasti hänelle:

— Mene maata ja nuku, Petrovna. Minä saatan itse vierasta ja sulen portin.

Ja kun akka oli mennyt pois kysyy hän minulta sydämellisen hyväilevällä äänellä:

— Onko teillä sukulaisia?

— Ei ainoatakaan.

— Entä tovereita?

— Ei niitäkään.

— Mitä te nyt sitten tahtoisitte tehdä?

— En tiedä.

Hän ajatteli hetken ja nousi sitten ylös.

— No, minä näen, — sanoo hän, — että te olette kovin hajamielinen eikä teitä voi yksin laskea menemään. Te tulitte ensi pyynnöstä minun luokseni, ja tänne täytyy teidän jäädäkin, jotta ei ole tarvis mennä ulos. Täällä, näettekö, on koko kaupunki! Olkaa siis yötä minun luonani, kas — tuossa on vuode, nukkukaa Jumalan rauhassa! Jos teillä on suotta tukala olla, niin antakaa Petrovnalle niin paljon kuin haluatte. Ja jos minä olen teille haitaksi, niin sanokaa vaan, — minä poistun enkä tahdo ahdistella teitä...

Hänen puheensakin miellytti minua ja silmänsä, enkä minä voinut olla tuntematta ihmeellistä iloa, hymyilin ja sanon:

— Äh, se esipappi!

Tatjana ihmetteli:

— Mikä esipappi?

Se oli tullut minulta aivan vahingossa ja nyt — hämmästyin taas.

— Niin, — minulla vaan on sellainen puhetapa. — Se on — että minulla ei ole sellaista puhetapaa, vaan minä näen väliin unissa esipapin...

— No niin, — sanoo hän, — jääkää hyvästi!

— Ei, elkää vielä menkö. Olkaa hyvä ja istukaa — ell'ei teidän ole tukala olla minun kanssani.

Hän istui ja hymyilee.

— Minun on hyvin hauskaa; mitä te tukaluudesta puhutte?

Hän pyytää minun juomaan likööriä tai teetä ja kysyy vielä, enkö haluaisi syödä. Hänen sydämellinen hellyytensä sai kyönelet silmiini, ja minun sydämeni riemuitsi kuin lintu kevätauringosta.

— Antakaa anteeksi suorat sanani, — puhun minä, — mutta minun haluttaisi tietää, puhuitteko te totta itsestänne, vai haluttiko teitä siten vaan hämmästyttää minua.

Hänen silmäkarvansa menivät ryppyyn ja hän vastaa:

— Se on totta. Minä — olen sellainen. Entä sitten?

— Ensi kerran elämässäni näen sellaisen tytön, ja minä häpeän sitä.

— Mikä teitä hävettää? Enhän minäkään tyhjällä jaksa elää!

Ja hän nauraa hiljaan ja hyväilevästi.

— Minä en häpeä teidän tähtenne, vaan itseni, — häpeän tyhmyyttäni.

Minä kerroin sitten peittelemättä mielipiteeni kävelevistä tytöistä.

Hän kuuntelee tarkasti ja rauhallisesti.

— Meidän keskuudessamme, — sanoo hän, — on erillaisia, on huonompiakin kuin te luulette. Mutta kovin keveästi te uskotte ihmisiä!

Minusta tuntuu ihmeelliseltä ajatellakin, että tuollainen tyttö on — ostettavana. Kysyn sentähden uudestaan:

— Minkätähden tekin — puuteko ajoi?

— Ensi aluksi, — sanoo hän, — eräs kaunis mies petti minut, ja suuttuneena häneen viekottelin minä muita, ja leikittelin sillä tavalla... Mutta nyt ... täytyy väliin leivänkin tähden ottaa vastaan miehiä.

Hän puhelee yksinkertaisesti eikä hänen sanoissaan voi huomata edes sääliä itseään kohtaan.

— No, käyttkö te kirkossa?

Hän hätkähti ja kävi tulipunaiseksi.

— Kirkossako, — sanoo hän, — eihän sinne ketään kielletä menemästä.

Minä ymmärrän, että olin loukannut häntä, ja riensin sanomaan:

— Te ette ymmärtänyt minua oikein! Minä tunnen evangeliumit, muistan Maria Magdalenan ja syntisen vaimon, jolla fariseukset Kristusta kiusasivat. Minä tahdoin kysyä teiltä, ettekö luule Jumalan olevan suuttunut teihin elämänne tähden ja ettekö te epäile hänen hyvyttään.

Hän rypisti silmäkarvojaan, ajatteli sekä kysyi vihdoin ihmetellen:

— Minä en tiedä, kuka on Jumala?

— Kuinka? Hän on meidän paimenemme ja isämme ja hänen käsissään on ihmisen kohtalo!

Mutta hän sanoo:

— Ell'en minä tee ihmisille pahaa, niin en ole rikksellinen... Ja siitä, että minä en pidä itseäni puhtaana, — niin kelle siitä on haittaa? Ainoastaan minulle itselle!

Minä tunnen, — että hän puhuu jotakin hyvää ja sydämelle käypää, vaan en voi sitä ymmärtää.

— Omista synneistäni — vastaan minä itse! — puhuu hän kumartuen minun puoleeni ja hymyillen. — Mutta minun syntini ei kuitenkaan tunnu minusta suurilta... Ehkä en osaa oikein puhua, mutta totta se ainakin on! Minä käyn mielelläni kirkossa. Sehän on vasta äskettäin rakennettu, ja se on tuollainen valoisa ja hyvin suloinen. Laulajat laulavat hyvin. Väliin he laulullaan liikuttavat niin sydäntä, että kyönelet tulevat silmiin. Kirkossa lepää sielu kaikesta hyörinästä...

Hän vaiken ja lisäsi sitten:

— Tietysti kirkossa käymisellä on toinenkin tarkoitus — siellä näkee miehiä.

Hän saa minut siihen määrään ihmettelemään, että hiki nousee päähäni, enkä minä ymmärrä, mitenkä hän saa tuon kaiken niin hyvästi sopimaan yhteen.

— Rakastitteko te paljonkin vaimoanne? — kysyy hän.

— Hyvin paljon, — vastaan minä. — Ja etupäässä miellytti minua hänen kaunis yksinkertaisuutensa.

Ja sitten alan minä kertoa hänelle sieluni tilasta — suuttumuksestani Jumalaan siitä syystä, että Hän salli minun ruveta tekemään syntiä ja rankaisi sitten aivan väärin Olgan kuolemalla. Tatjana silloin vaalenee ja vetää silmäkarvansa yhteen, tai värjää äkkinäinen puna hänen poskensa ja silmät iskevät tulta, ja tämä herättää minun huomiotani.

Ensi kerran elämässäni käänsin minä huomioni ihmiselämään kokonaisuudessaan ja sellaisena kuin näin sen, — se näyttäytyi minusta selittämättömältä ja säretyltä, häpeälliseltä ja liatulta vihassaan ja voimattomuudessaan, huudoissaan, huokauksissaan ja valituksissaan.

— Mitä jumalallisuutta tässä kaikessa on? — sanon minä. — Ihmiset istuvat toistensa päälle, imevät toistensa verta, kaikkialla petomainen taistelu leipäpalasta — mitä jumalallisuutta siinä on? Missä on hyve ja rakkaus, voima ja kauneus? Vaikka minä olen nuori, en ole kuitenkaan sokeana syntynyt — missä on Kristus, Jumalan poika? Kuka on tallannut kukat, jotka hän on puhtaalla sydämellä istuttanut, kenen viisautta kaunistaa hänen rakkautensa?

Ja sitten kerroin minä hänelle esipapista, miten hän oli mustalla jumalalla uhannut minua ja huutanut poliisia jumalaansa auttamaan. Tatjana nauroi, ja minustakin alkoi esipappi tuntua naurettavalta, tuollaiselta vihreältä sirkalta; sirkka sirkuttelee ja hyppelee, aivan kuin olisi työn hommissa, mutta ei itsekään usko lujasti työnsä totuuteen.

Mutta hymyilytään ensin muuttui tämä hyvä tyttö nyt vakavaksi.

— Kaikkea minä en ymmärrä — sanoo hän, — mutta toisia paikkoja on kauhea kuunnella. Te ajattelette kovin röyhkeästi Jumalasta.

Minä vastaan:

— Vaikka en näe Jumalaa — on hän kuitenkin olemassa.

— Niin kyllä, — vastaa hän, — mutta etteköhän te lähtisi nyrkkitaisteluun hänen kanssaan, jos se vaan olisi mahdollista? Että elämä on ihmisille raskasta — se on totta, ja minäkin väliin ajattelen, — että minkätähden se niin on. Mutta tiedätekö, mitä minä nyt sanon teille? Tässä vähän matkan päässä on naisluostari, ja siinä asuu erakko, hyvin viisas eukko. Hän puhuu Jumalasta pelkkää hyvää — teidän pitäisi käydä hänen puheillaan.

— Mitä? — Minä menen! Minä menen nykyään kaikkialle, kaikkein hurskasten ihmisten luokse, sillä minä etsin rauhaa!

— Ja minä menen nyt maata. Pankaa tekin maata, — sanoo hän ojentaen minulle kätensä.

Minä tartun siihen, likistän sitä ja sanon sydämellisesti:

— Kiitos teille! Paljonko te olette minulle antanut, sitä en tiedä, enkä kuinka kallista se on, — mutta minä tunnen, — että te olette hyvä ihminen. Kiitos teille!

— Mitä te nyt, — sanoo hän, — Jumala olkoon kanssanne!

Hän hämmästyí ja punastui.

— Minä olen niin iloinen, jos teillä nyt on helpompi olla.

Ja minä näen, että hän on todellakin iloinen. Mikä olen minä hänelle? Mutta hän onkin — iloinen siitä syystä, että — on voinut hieman lohduttaa.

Minä sammutan kynttilän, makaan ja ajattelen:

— Joulujuhlaksihan osuin tänne!

Ja vaikka minun sydämeni ei ollutkaan kevennyt, tuntui siinä kuitenkin olevan jotakin uutta ja hyvää. Minä näen Tatjanan silmät milloin innostusta uhkuvina milloin vakavina, ja niissä oli enemmän inhimillisyyttä kuin naisellisuutta. Minä ajattelen häntä hiljaisella ilolla, sillä tavalla, että niin ei

ajateltaisikaan muulloin kuin jouluna.

Minä päätin antaa hänelle seuraavana päivänä sormuksen, jossa olisi sininen kivi. Mutta sitten — unohdin sen, enkä ostanutkaan... Nyt on siitä ajasta kulunut kolmetoista vuotta, mutta aina olen minä muistanut tuon tytön ja aina olen tuntenut ikävää siitä, ett'en ostanut hänelle sormusta.

Aamulla koputti hän ovea.

— Nyt on jo aika nousta!

Me tapasimme kuin vanhat ystävät, istuimme juomaan teetä, ja hän puheli ehtimiseen, että minun pitäisi mennä naiserakon luoksi, ja saikin lupaukseni. Ja sitten otimme me sydämelliset jäähyväiset, hän saattoi minut ulos portista.

Kaupungissa olin minä yksin kuin — erämaassa. Luostariin oli matkaa kolmeneljättä virstaa, ja minä lähdinkin heti sinne sekä olin jo seuraavana päivänä siellä palveluksessa.

Kaikkialla on nunnia mustana joukkona, — aivan kuin vuori olisi särkynyt ja sen pirstaleita olisi ollut temppeleissä. Tämä luostari oli rikas, siinä oli paljon sisaria ja kaikki surullisen näköisiä. Heidän kasvonsa olivat paksut, pehmeät, kalpeat ja kuin taikinasta tehdyt. Heidän pappinsa hoiti hyvin virkaansa, vaikka lyhentelikin jumalanpalvelusta, ja hänkin oli hyvin ruokittu, suurikasvuinen ja hänellä oli bassoääni. Koorilaulajattaret olivat valiojoukkoa, kaikki kaunottaria, jotka lauloivat jumalallisesti. Kynttilät itkevät valkeita kyyneleitä, niitten tulet vapisevat ja surkuttelevat ihmisiä.

— Mene sieluni temppeleihin, Sinun pyhään temppeleisi... — ääntelevät nuoret äänet nöyrästi.

Minä kertaan vanhaan tapaani itsekseni jumalanpalveluksen sanat, katselen ympärilleni ja koetan arvata, kuka noista naisista on se erakko, eikä minussa ollut hartautta ensinkään. Ja minä arvasinkin sen ja hämmästyin... Sillä enhän minä ollut tänne saapunut leikkimään, vaan siitä syystä, että sieluni oli — tyhjä. Enkä minä voinut koota ajatuksiani, kaikki oli minussa särkynyt, ja ajatus ajoi ajatusta. Minä näen muutamia väsyneitä henkilöitä, — vanhoja, puolikuolleita akkoja, jotka katselevat pyhäinkuviin, joitten huulet liikkuvat, mutta ääntä ei kuulu.

Minä jätin paikkani ja lähdin astelemaan pitkin luostaria. Päivä oli kirkas, aurinko säkenöitsi lumella, tiaiset tiuskuivat puitten oksilla ja pudottelivat lunta oksilta maahan. Minä lähestyn luostarin ympärysmuuria ja näen sieltä syvät laaksot. Luostari oli vuorella ja sen alapuolella leveni äitimme maa vaateettuna rikkaalla sinertävällä lumella. Kylät näyttävät huolestuneilta, metsä on rohkeasti raikattuna, tiet ovat lumeen haudattuina, mutta kaikkia valaisee talvisen auringon vinot säteet. Hiljaisuutta, rauhaa ja kauneutta kaikkialla...

Jonkun ajan kuluttua pääsin minä äiti Fevronian koppiin. Hän on pieni akka, jonka silmät ovat ilman kulmakarvoja ja aina kyynelissä ja jonka kasvojen ryppyjä peittää alituinen hymy. Hän puhuu hiljaan, melkein kuiskaamalla ja laulavalla äänellä.

— Elä syö, nuorukainen, — sanoo hän, — omenaa ennen Kristuksen kirkastamisen päivää, vaan odota, että Jumala kasvattaa sitä ja antaa sen siemenet mustua.

Minä ajattelen, että mitä tuo puhe tarkoittanee.

— Kunnioita, — jatkaa hän, — isääsi ja äitiäsi...

— Minulla ei ole isää eikä äitiä!

— Rukoile heidän sielunsa rauhan puolesta...

— Mutta ehkä he elävät?

Hän katsoo minuun, pyyhkii kyyneleet silmistään ja hymyilee surullisesti. Sitten hän taas keinuttaa päätään ja laulaa:

— Herra on hyvä, kaikille jakaa hän oikeutta ja kaikille on hän antelias!

— Mutta minäpä olenkin alkanut epäillä sitä...

Minä näen, miten hän pelästyy, hänen kätensä vaipuvat alas, hänen silmänsä välkkyvät ja hän on jonkun aikaa ääneti. Mutta kun hän taas on tointunut — alkaa hän uudestaan laulaa hiljalleen:

— Muista, että rukouksella on siivet, rukous lentää nopeammin kun mikään lintu ja saapuu aina Jumalan istuimen eteen! Hevosella ei kukaan ratsasta Jumalan valtakuntaan...

Minä ymmärrän, että Jumala hänen mielestään on herrasmies, — hyvä ja lempeä eikä akka tahdo sitoa häntä minkäänlaisilla laeilla. Ja uudestaan alkaa hän puhua vertauksia, joita minä en ymmärrä, mutta se suututtaa minua.

Minä kumarsinkin hänelle ja lähdin pois.

— Kas niin — ajattelin minä, — ihmiset ovat jakaneet Jumalan eri osiin, kukin oman tarpeensa mukaan. — Toisten mielestä hän on — hyvä, toisten — hirvuihin. Papit ovat ottaneet Hänet työmiehekköön ja maksavat pyhällä savulla sen, että Hän ruokkii hyvästi heitä. Ainoastaan Larionilla oli suuri ja ääretön Jumala.

Nunnat vetävät reellä lunta, menevät minun sivuitseni, hihittävät hiljaan, mutta minulla on raskas elämä enkä tiedä, mitä tehdä. Lähdin ulos portista — täällä on hiljaista. Lumikinokset välkkyvät, kuuralla peittyneet puut eivät liikahtakaan, kaikki on kuin mietteisiinsä vaipunut. Ja taivas ja maa katsovat hymyillen hiljaista luostaria. Mutta minä pelkään särkevänä huudollani tämän hiljaisuuden.

Soitetaan iltakirkkoon. Mainio kello! Se kutsuu pehmeällä ja kuuluvalla äänellä, mutta minun ei nyt haluta mennä kirkkoon. Tuntuu siltä kuin pääni olisi täynnä pieniä nauloja.

Ja äkkiä teen minä päätöksen: minä lähdän luostariin, jossa noudatetaan ankarampia asetuksia, elän siellä yksinäni kopissa, ajattelen ja lueskelen... Eiköhän särety sieluni voisi silloin yksinäisyydessä uudestaan vahvistua?

Noin viikon kuluttua seison minä Savvatjevskin erämaan luostarin igumenin edessä — miehen, joka ulkonäöltään miellyttää minua. Hän oli kauniin muotoinen, harmahtava ja kaljupäinen, punaposkinen ja vahvarakenteinen, mutta hänen kasvonsa näyttivät vakavilta ja silmänsä lupaavilta.

— Minkätähden sinä, poikani, pakenet maailmaa? — kysyy hän.

Minä kerron hänelle, että sieluni on murtunut vaimoni kuoleman tähden, mutta muuta syytä en voi hänelle sanoa.

Hän silittää partaansa, katsoo terävästi minuun ja kysyy uudestaan:

— Onko sinulla rahaa?

— On, on minulla noin sata ruplaa.

— Anna tänne! — Ja mene nyt vierasten vastaanottohuoneeseen, huomenna päivällisjumalanpalveluksen jälkeen tahdon minä vielä puhua kanssasi.

Vieraitten kanssa seurusteli isä Nifont, ja hänkin miellytti minua.

— Meillä on yksinkertainen luostari, — puhuu hän, — ja me elämme todellakin veljellisesti, teemme kaikki työtä Jumalan kunniaksi, emmekä elä niinkuin muissa luostareissa eletään. On täällä kuitenkin eräs herrakin, mutta hänestä ei välitä kukaan eikä hän ketään häiritse. Täällä löydät sinä lepoa ja rauhaa sielullesi ja täällä sinä puhdistut.

Seuraavana päivänä minä jo katselin luostaria. Aikaisemmin oli se nähtävästi ollut metsässä, mutta sitten oli metsä raivattu pois porttien edustalta, vaan sivuilta syleili se vielä kahtena mustana siipenä viheriäkattoista kirkkoa ja luostarin valkeita rakennuksia. Vastapäätä lepää jäätyneenä ja puolikuun muotoisena Sin-järvi — kymmenen virstaa päästä päähän ja neljä virstaa leveä —, ja järven takana näkyy kolme Kudejarovin kirkkoa, Nikolan ja Tolokontseffin kultaiset katot, vaan tällä puolella, luostarin luona oli Kudejarovom siirtolaisten rakentamat kaksikolmatta taloa.

Ja ympärillä oli — mahtava metsä.

Kaikki oli — hyvin. Hiljainen uupumus valtasi sieluni. Täällähän minä voin seurustella Herran kanssa, avata Hänelle verta vuotavan sydämeni ja pyytää Häntä nöyrällä päättävyydellä osoittamaan minulle tien, jota kulkien voin noudattaa Hänen lakejaan.

Illalla olin minä kirkossa. Siellä kuunneltiin viran puolesta laulua, mutta se oli soinnutonta, sillä hyviä ääniä ei heillä ollut.

Minä rukoilen:

— Anna, Herra, anteeksi, jos olen röyhkeästi ajatellut sinusta, mutta minä en ole tehnyt sitä uskottomuudesta vaan rakkaudesta ja halusta sinuun, niinkuin itse tiedät, Kaikkietävä.

Äkkiä kääntyi edessäni seisova munkki minuun päin ja hymyilee. Minä olin nähtävästi tavannut

katumussanani liian korkealla äänellä. Hän hymyilee — ja kuinka kauniit kasvot minä näin!... Minun pääni vaipui alas, minä suljin silmäni, sillä en siihen asti enkä jälkeinpäin ole milloinkaan niin kaunista miestä nähnyt. Ja sitten astun minä pari askelta eteenpäin, seisahdun hänen rinnalleen ja alan katsella hänen ihmeen ihania kasvojaan, — jotka olivat valkeat kuin marmorista veistetyt, ja hänen mustaa partaansa, jossa näkyi joku harmahtava karva. Hänen silmänsä olivat suuret, kosteanhimmeät ja ylpeät, ja ruumiiltaan oli hän hyvärakenteinen sekä pitkä. Hänen nenänsä oli käyrä ja koko hänen olennossaan näkyi ylhäinen syntyperä. Hän hämmästytti siihen määrään minua, että seuraavana yönä uneksin hänestä.

Aamulla aikaiseen herättää minut Nifont.

— Isä igumen on, — sanoo hän, — antanut määräyksen sinusta. Mene nyt leipomahuoneeseen, kas tämä rauhallinen munkki johdattaa sinua, hän on sinun esimiehesi. Pukeudu myös luostarin pukuun.

Minä pukeudun luostarin vaatteisiin, jotka sopivat hyvin, ja jätän pidetyt ja likaiset vaatteeni.

Katson esimiestäni. Hän on leveähartiainen, kömpelö, otsa ja posket syylässä ja näppylöissä, näitten välissä kasvaa harmaita karvoja, ja koko hänen kasvonsa ovat kuin lampaan villoilla peitetyt. Hän olisi näyttänyt hyvinkin naurettavalta, — mutta hänellä oli suuri otsa, jota peittivät syvät rypyt, tiukkaan puserretut huulet ja pienet, itsepäiset silmät.

— Nopeammin! — käskee hän.

Hänen äänensä on karkea, mutta rikkinäinen ja tulee kuin särkyneestä kellosta.

Nifont sanoo hymyillen:

— Hänen nimensä on — veli Miha! Jumala kanssanne!

Me tulimme pihalle, ja siellä oli pimeä. Miha kompastui johonkin esineeseen ja alkoi vahvasti sadatella. Sitten kysyy hän minulta:

— Osaatko sotkea taikinaa?

— Olen nähnyt, kuinka eukot ovat sotkeneet, — vastaan minä.

Hän murisee:

— Akat! Teillä on aina ne akat, kaikkialla akat! Mutta heidän tähtensä on maailma tullut kirotuksi, se pitää muistaa!

— Jumalan äitikin oli — nainen.

— Hm.

— Ja paljon on myös naispyhimyksiä!

— Vai niin! Ja sinä kelpaat pirulle helvettiin!

Minä ajattelen kuitenkin, että hän on hyvin vakava ihminen.

Me saavumme leipomuhuoneeseen ja hän sytyttää tulen. Siellä oli kaksi suurta ammetta jauhosäkkien peitossa sekä pitkä hinkalo; ruisjauhoja oli kulittain ja vehnäjauhoja säkeissä. Täällä oli muuten roskaista ja likaista, kaikkialla oli hämähäkin verkkoja ja harmaata pölyä. Miha otti eräästä ammeesta säkin, heitti sen lattialle ja komensi:

— Opettele nyt! Kas — tässä on aluksi! Näetkö noita — rakkuloita? Se merkitsee, että taikina on valmista, se on noussut.

Sitten otti hän käsiinsä kulin jauhoja yhtä helposti kuin kolmivuotiaan pojan, pani sen ammeen laidalle, ratkoi säkin veitsellä ja huusi kuin tulipalossa:

— Kaada tuonne neljä ämpärillistä vettä! Ja sitten sotke!

Hän oli jo aivan valkea kuin kuurassa oleva puu. Minä heitin pois pappisviittani ja aloin kääriä ylös hihojani.

Mutta hän sanoo:

— Ei siitää mitään tule! Ota housut jalastasi!... Jaloilla!

— Mutta minä en ole käynyt pitkään aikaan saunassa.

— Eihän kukaan ole sinulta sitä vaatinutkaan.

— Mutta mitenkä minä likaisilla jaloilla?

Silloin raivostui hän:

— Olenko minä sinun esimiehesi vaiko sinä minun?

Hänellä on suuri suu, hyvät hampaat ja pitkät kädet, joita hän heiluttaa hyvin varoittavasti.

— No, koira vieköön, — ajattelen minä.

Minä pyyhin hieman jalkojani märällä rievulla, menin ammeeseen ja alan polkea taikinaa. Mutta esimieheni kulkee pitkin leipomahuonetta ja rähisee:

— Kyllä minä sinut vielä nöyrrytän, naisen poika!... Kyllä minä opetan sinulle rauhallista viisautta!

Minä sotkin yhden ammeen — ja toinen oli valmis alettavaksi. Minä aloin sotkea sitä, — siihen pantiin vehnä jauhoja, ja sitä piti käsillä sotkea. Minä olin vahva poika, mutta en tottunut tällaiseen työhön. Jauhot takertuivat minun nenääni, suuhuni, korviini, silmiini, minä tulin kuuroksi ja sokeaksi, hiki valuu virtana ja se tippuu taikinaan.

— Eikö täällä ole riepuja, — kysyn minä, — joilla voisi hikeä pyyhkiä.

Miha suuttuu:

— Kyllä me laitamme sinulle samettisen pyyhinliinan! Tämä luostari on ollut olemassa kaksi sataa kolmekymmentä kaksi vuotta — ja odottanut koko tämän ajan sinun määräyksiäsi!

Minua alkoi naurattaa.

— Enhän minä itseäni varten! Muuthan ne tämän leivän saavat syödä!

Hän lähestyi minua karvat pystyssä kuin piikkisika, vapisee ja tiuskasee:

— Pyyhi säkkiin, jos sinua haluttaa. Mutta minä ilmoitan igumenille sinun röyhkeydestäsi!

Tuo mies kummastutti minua siihen määrään, ett'en minä edes loukkaantunut hänen puheistaan. Hän teki työtä uupumatta, pusseja käsitteli hän keveästi kuin tynnyjä, hän oli yltäensä jauhoissa, murisee ja haukkuu sekä kiirehtii ehtimiseen minua.

— Liiku nopeampaan!

Minä tein työtä, että pääni oli pyörällä.

Ensimmäiset päivät tuntuivat minusta raskailta. Leipomohuone oli ruokasalin alla kellarikerroksessa, sen katto oli holvattu ja matala, siinä oli — yksi ainoa ikkuna ja sekin lujasti kiinni suljettu; ilmaa oli siellä vähän, jauhun tomu oli sekaantunut synkkiin varjoihin, ja kaiken tämän keskellä liikkui Miha varpailtaan kuin karhu, tuli levitti uunista himmeätä valoaan ja siellä tuntui ahdistavan — painajainen eikä työ. Ja koko ajan olemme me kahdestaan täällä, harvoin kukaan tulee meitä katsomaan ja vielä harvemmin komennetaan ketään auttamaan meitä. Viran puolesta käymme me joskus kirkossa, ja Miha opettaa minua joka päivä — aivan kuin vääntäisi paksua köyttä. Hän on kuin tulella, säihkyi vihaa maailmaa vastaan, ja minä kuuntelen hänen puheitaan sekä olen sisäpuoleltani jo paksun noen peitossa.

— Ihmiset ovat lakanneet olemasta sinua varten, — puhuu hän, — he siellä maailmassa rypevät synnissä, vaan sinä olet paennut maailmaa. Mutta vaikka sinä oletkin ruumiillisesti eronnut siitä, ei se riitä, sillä sinun täytyy ajatuksissakin luopua siitä, unohtaa se. Jos alat ajatella ihmisiä, niin heti johtuu mieleesi nainen, ja naisen tähden on maailma sidottu ijankaikkisesti synnin pimeyteen!

Minä olen tuskin saanut suuni auki, kun hän jo huutaa:

— Ole vaiti! Kuuntele tarkasti ja kunnioituksella kokeneen ja vanhemman miehen puhetta! Minä tiedän, että sinä haluaisit taas murista Jumalan äidistä! Mutta Kristus antautuikin ristinkuolemaan juuri siitä syystä, että hän oli syntynyt vaimosta eikä tullut pyhänä ja puhtaana alas taivaasta. Ja koko maassa olemisensa aikana koetti hän säilyttää rauhaa noiden ruojain, akkojen kanssa. Hänen olisi pitänyt heittää samarialainen vaimo kaivoon eikä puhella hänen kanssaan, ja syntiselle vaimolle kivistä otsaan, — niin maailma olisi tullut pelastetuksi.

— Eihän tuo ole kirkon oppia!

— Ja minä sanon sinulle vielä kerran, että — pidä suusi kiinni! Mistä sinä tiedät, mikä on kirkon oppia mikä ei? Kirkko on kokonaisuudessaan valkean papiston käsissä, huorintekijäin ja narrien vankina; he käyvät tuolla ulkona silkkisissä viitoissa, aivan kuin naiset hameissa! Vääräoppisia ovat he kaikki ja sopivat paljoo paremmin tanssimaan katrillia kuin kirjoittamaan kirkollisia sääntöjä! Ja voiko nainut mies milloinkaan ajatella puhtaasti Herraa ja hänen tekojaan? Ei, hänellä ei ole voimaa siihen, sillä hän jatkaa haureuden suurta syntiä, jonka vuoksi Herra juuri karkoittikin ihmiset paratiisin yrttitarhoista. Saman synnin tähden olemme me heitetyt ikuiseen vaivaan, tuomitut hammasten kiristykseen ja perkeleen piinattaviksi, ja olemme niin sokaistut, ett'emme näe Jumalan kasvoja ijankaikkisesta ijankaikkiseen. Papit, — jotka itse tekevät syntiä siittäen lapsia vaimoista, — vievät täten maailman kadotuksen reunalle, ja saadakseensa työnsä laillisesti tunnustetuksi, ovat he väärentäneet kaikki lait!

Yhä useammin alkaa tuo mies heitellä minua kivillä, hän laskee kokonaisia taloja minun päähäni, ja minun on sangen vaikeata ja raskasta olla ja kuunnella hänen puheitaan.

— Mutta — Jumalahan sanoi: menkää, lisääntykää ja täyttäkää maa.

Opettajani muuttuu taaskin aivan siniseksi kasvoiltaan, polkee jalkaa ja huutaa:

— Sanoi, sanoi!... Mutta tiedätkö sinä lurjus, miten hän sanoi? Hän sanoi näin: kantakaa hedelmää, lisääntykää ja täyttäkää maa; minä annan teidät perkeleen valtaan ja olkaat kirotut nyt ja aina ijankaikkisesta ijankaikkiseen. — Kas niin hän sanoi! Mutta kirotut haureudenharjoittajat ovat väärentäneet Jumalan lainkin! Oletko nyt ymmärtänyt tuon inhoittavan valheen?

Hän syyti herjauksia minulle ja oli musertaa minut. Kaikki pimenee ympärilläni. Minä en voinut uskoa häntä, mutta minulla ei myöskään ollut voimia kumota hänen väitteitään — ja siitä syystä minä olin kuolla hänen intohimonsa poltteesen. Minä koetan vedota raamattuun, mutta hän on heti — riistänyt minulta aseet. Raamattu on — kirjava kukkatarha; jos tahdot punasia — niin niitä on, jos taas valkeita — niin kyllä nekin kukkivat. Minä olen mykkänä hänen edessään, mutta hän riemuitsee ja hänen silmänsä palavat kuin suden silmät. Ja yhä me vaan olemme työssä: minä sotken taikinan, hän leipoo leivän ja panee sen uuniin. Hän alkaa kiinnittää huomiotani leipomiseenkin, mutta minä panen vaan leipiä hyllylle ja poltan siinä hommassa käteni. Minä olen taikinan vallassa, yltäänsä jauhossa, sokea ja kuuro ja väsymys estää minut täydellisesti ymmärtämästäkään.

Muita munkkeja tulee usein katsomaan meitä, he puhuvat ivallisesti ja nauravat. Miha haukkuu ilkeästi jokaista ja ajaa leipomahuoneesta ulos, mutta minä sain — aina olla tulella. Ja siitä syystä tulinkin minä yrmeäksi, minulla oli vaikea tulla toimeen Mihan kanssa, minä en häntä rakastanut vaan — pelkäsin.

Jonkun kerran kysyi hän minulta:

— Näetkö sinä unissasi alastomia naisia?

— En, — en minä näe.

— Nyt sinä valehtelet! Minkätähden sinä valehtelet?

Hän suuttuu, kiristelee hampaitaan, uhkaa minua nyrkillään ja huutaa:

— Valehtelija ja lurjus!

Minä ihmettelin häntä kauvan. Vai vielä alastomia naisia! Mies saa olla työssä kello kolmesta aamulla kymmeneen illalla, ja kun vihdoinkin pääset maata, niin joka paikka särkee kuin köyhillä talvella, ja hän puhuu vielä — naisista!

Kerran menin minä asialle aittaani — siellä oli kellarikerroksessa leipomahuoneen vieressä pimeä aitta — ja näen, että aitan ovi oli auki ja siellä sisällä paloi lyhty. Minä avoin oven ja näin Mihan makaavan vatsallaan lattialla ja huutavan:

— Vapahda minut naisesta, Herra, minä rukoilen Sinua, vapahda!...

Minä vetäydyin luonnollisesti heti pois, enkä voinut ymmärtää, mikä hätä hänellä oli.

Vihan vimmallalla puheli hän aina naisista, käytti heistä hävyttömiä ja julkeita sanoja, sylki aina kun heitä mainitsi, ja hänen sormensa koukistuivat ja haparoitsivat ilmaa aivan kuin hän ajatuksissaan olisi niillä musertanut ja raadellut naisen ruumista. Minusta tuntuu sietämättömältä kuulla tuollaista puhetta, se oli tappaa minut. Minä muistelen vaimoani ja meidän onnellisia kyneleitämme ensimmäisenä avioyönä, toistemme hiljaista ja ihanaa kunnioittamista, suurta iloa...

— Eiköhän se olekin Sinun ihana lahjasi ihmiselle, o Herra!?

Minä muistelen Tatjanan hyvää sydäntä, hänen yksinkertaisuuttaan ja itken kyyneleitä kaikkein naisten tähden. Sitten ajattelen:

— Kun igumen kutsuu minut keskustellakseen kanssani, niin kerron hänelle kaikki.

Mutta hän ei kutsu. Päivät kuluivat, aivankuin sokeat, jotka kulkevat metsässä ahtaalla polulla toinen toisensa jälestä, mutta igumen ei vaan kutsunut minua. Minun sielunikin oli pimeydessä.

Siihen aikaan — minä olin silloin kahdenkolmatta vuotias — ilmaantuivat ensimmäiset harmaat hiukset päähäni.

Minun haluttaa puhella tuon kauniin munkin kanssa, mutta minä näen hänet ainoastaan harvoin ja silloinkin vilaukselta — hänen ylpeät kasvonsa näyttäytyvät, ja minun tuskani alkaa näkymättömänä varjona seurata niitä.

Minä kysyin Mihalta hänestä.

— Ahaa-a!... — huutaa Miha. — Tuoko? Niin, siinä on yksi elukka tässä hurskaassa elämässä! Sotaväestä ajettiin hän pois korttipelin vuoksi, ja naisjuttujen tähden karkoitettiin hän hengellisestä akatemiasta. Oppinutko, on! Upseerista tuli hän akatemiaan. Tshudovoin luostarissa voitti hän pelissä kaikki munkit ja tuli sitten tänne seitsemän ja puoli tuhatta ruplaa taskussa. Sitten lahjoitti hän luostarille maata ja ansaitsi sillä tavalla suurta kunnioitusta. Täällä pelaa hän myös korttia — ja igumen, muonavarain hoitaja sekä rahastonhoitaja hänen kanssaan. Ja eräs tyttö käy säännöllisesti hänen luonaan... Oi sitä kurjuutta! Hänellä on oma koppinsa, ja siellä elää hän, miten haluttaa. Oi, mikä keltoton hän on!

Minä en uskonut tuota, en voinut uskoa.

Kerran pyydän minä muonavarain hoitajan isä Isidorin hankkimaan minulle pääsyn igumenin puheille.

— No, mistä sinä sitten haluat puhua?

— Uskon asioista.

— Mitä — uskon asioistako?

— Minun tekisi mieleni kysyä yhtä ja toista.

Hän katsoo minua ylhäältä alas; hän oli päätään pitempi minua, laiha, luiseva, ja hänellä oli viisaat ja ilvehtivät silmät, käyrä nenä ja pitkä, teräväksi leikattu parta.

— Puhu suoraan — pääseekö liha voitolle?

Heillä oli aina liha mielessä!

Minua ei juuri haluttanut, mutta kerroin kuitenkin lyhyesti hänelle muutamia epäilyjäni. Hän näytti synkältä, mutta hymyili samalla.

— Tuollaista vastaan, poikani, on rukous paras — keino, ja rukouksella voit sinä parantaa sieluasi. Mutta ottaen huomioon sinun ahkeruutesi ja tavattoman pyyntösi, lupaan minä kuitenkin ilmoittaa siitä igumenille. Odota!

Sana "tavaton" kummastutti minua, ja minä tunsin siinä tyhjyyttä sekä vihamielisyyttä itseäni vastaan.

Pian kutsutaankin minut igumenin luokse, hän katselee minua tarkasti, kun kumartelen hänelle, ja puhuu sitten mahtavasti:

— Isä Isidor on ilmoittanut minulle sinun haluavan keskustella uskon asioista minun kanssani...

— Niin, mutta en minä tahdo väitellä...

— Elä keskeytä vanhemman puhetta! Jokainen mietiskely kahden eri asian välillä on jo väittelyä, ja jokainen kysymys — ajatuksen viettelijä, — kuuluu, ell'ei sen esine näytä jokapäiväiseen veljelliseen elämään kuuluvaksi, juokseviin asioihin. Täällä teemme me työtä ystävyudessa, koetamme yllä pitää ruumistamme, jotta sielumme ajallinen olo siinä olisi mieliksi Herralle, ja sitten rukoilemme me Häneltä laupeutta syntiselle maailmalle. Meillä ei ole viisauden koulu, vaan työn; emmekä me tarvitsekaan viisautta, vaan hengen yksinkertaisuutta. Minä tunnen sinun väittelysi veli Mihailan kanssa enkä voi yllyttää sinua jatkamaan niitä. Mittaa oman ajatuksesi röyhkeys, jotta et lankeisi kiusaukseen, sillä ei uskolla sidottu, vaan hillitsemättömän vapaa sielu on perkeleen terävimpiä aseita. Järki — on lihasta, ja liha — perkeleestä, mutta sielun voima — on Jumalan hengestä. Ja hurskas saa nähdä ilmestyksen

mietiskelyn kautta. — Veli Mihaila, sinun esimieheni, on ankara munkki, todellinen kiivastelija ja veli, sekä kaikkein rakastama töittensä tähden. Mutta minä määrään nyt sinulle katumustöitä — päivätöittäsi päätyttyä pitää sinun vasemman puoleisen alttarin ääressä ristiinnaulitun edessä lukea rukouksia Jeesukselle kolmasti yössä kymmenenä yönä. Sitten määrätään sinulle käyntejä ankaruudestaan kuuluisan munkin Mardarin luona, — myöhemmin sanon ajan ja päivät. Oletko ollut tekemisissä meidän taloudenhoitajan kanssa? Mene rauhaan, minä pidän sinut mielessäni. Sinä sanoit, ett'ei sinulla ole vanhempia? No, mene nyt, minä rukoilen puolestasi! Toivo parasta!

Minä palasin leipomoon ja aloin punnita kuulemaani puhetta sekä havaitsin sen — keveäksi.

Ehkä voi järki eksyä totuutta hakeissaan, mutta eihän ole ihmisen arvon ja hurskauden mukaistakaan elää pelkkänä rumpunakaan. Rukoukseen taipuvaa mietiskelyä aloin minä tähän aikaan ymmärtää, se oli kuin sieluni sydän, jonne juuret ovat tarttuneet kiinni ja josta ajatus koettaa nousta ylöspäin kuin hedelmäpuu. Omasta sielustani en minä löytänyt mitään itselleni vihamielistä tai käsittämätöntä, mutta minä tunsin käsittämätöntä Jumalassa ja vihamielisyyttä maailmassa, ulkopuolella itseäni. Mutta että veljet rakastaisivat Mihailaa, — se oli ilmeinen valhe. Sillä vaikka minä olin syrjässä enkä sekaantunut kenenkään kanssa puheluihin, niin kuitenkin — kaikkea silmällä pitäen, — huomasin, että pappiskokelaat ja palvelijatkin halveksivat Mihailaa, pelkäsivät ja inhosivat häntä.

Minä näen myöskin, että luostarissa vallitsivat taloudelliset periaatteet: luostari teki metsäkauppoja, vuokrasi maata talonpojille, harjoitti kalanpyyntiä järvenväessä; sillä oli mylly, ryytimaa ja suuri hedelmäpuutarha; se myi omenia, marjoja ja kaalia. Tallissa oli kahdeksantoista hevosta, veljeksiä noin viisikymmentä, ja koko väki oli vahvaa, työteliästä, ukkoja oli vähän — ainoastaan paraattia varten ja jotta rukoilijoista ei olisi puutetta. Munkit juovat viiniäkin ja seurustelevat ahkerasti naisten kanssa; nuoremmat juoksevat yökaudet ulkona, vaan vanhemmat ottavat naisia vastaan kopeissaan, jonne he saapuvat lattian pesijöinä; — ja luonnollisesti käyttävät he toivioletkillä oleviakin naisia. Mutta tämä ei ole minun asiani enkä minä tahdo heitä tuomita, sillä minä en näe siinä mitään syntiä, vaan — valheellisuus on minulle vastenmielistä. Palvelijoita on paljon, työt ovat raskaita, eikä väki voi niitä kestää vaan — karkaa. Niinä kahtena vuotena, jotka minä luostarissa vietin, karkasi yksitoista miestä; pari kuukautta ovat he luostarissa — ja sitten saavat jalat alleen. Raskasta!

Luonnollisesti oli näillä Jumalan miehillä myöskin syöttejä: päämunkki Iosaf vainajan kahleet, jotka paransivat luvun polvista, kalotti, jota hän oli pitänyt päässään, paransi päänsärkyä, ja metsässä oli hyvin kylmä lähde, — jonka vesi, kun sillä valeli, vaikutti kaikkia tauteja vastaan. Jumalan äidin taivaasen astumisen kuva teki ihmeitä uskovaisia varten; päämunkki Mardari ennusteli tulevia asioita ja lohdutteli ihmisiä murheissa. Kaikki oli, niin kuin olla pitikin, ja keväällä, toukokuussa, tuli kansa suurissa joukoissa meidän luokse.

Keskusteltuani vielä igumenin kanssa halutti minun lähteä toiseen luostariin, joka olisi köyhempi ja yksinkertaisempi ja jossa ei olisi niin paljon työtä; jossa munkit olisivat lähempänä kutsumustaan ja tuntisivat maailman synnit, mutta erityiset asianhaarat estivät minua.

Minä tulin äkkiä tuttavaksi erään luostariveljen Grishan kanssa, — joka työskenteli luostarin konttorissa. Minä olin aikoja sitten kiinnittänyt huomioni häneen: veljen keskuudessa kulki tämä nuorukainen aina nopeasti ja äänettömästi, ja hänellä oli savun väriset silmälasit, kasvot, jotka eivät herätä huomiota, ja muuten oli hän köyryselkäinen. Hän kulki pää alas painuneena aivan kuin ei olisi halunnut nähdä mitään muuta kuin sen tien, jota kulki.

Sen päivän jälkeisenä päivänä, jolloin minä olin käynyt igumenin puheilla, tulee tämä Grisha leipomohuoneeseen, — Mihaila oli mennyt isä rahastonhoitajan puheille rahastoon, — ja tervehdittyään minua hiljaisella äänellä kysyi hän:

— Olitteko, veliseni, igumenin luona?

— Olin.

— Puheliko hän paljonkin kanssanne?

— Ei.

— Ajoiko hän sitten ulos teidät?

— Minkätähden?

Hän hämmästyi, korjasi silmälasejaan ja sanoi:

— Antakaa Kristuksen tähden anteeksi.

— Onko hän sitten ajanut teidät ulos?

Hän nyökäyttää myöntävästi päätään.

Sitten istui hän aivan köyryssä laarin reunalle, yski kuivasti ja naputteli sormillaan laarin seinään, ja minä aloin kertoa hänelle, mitä igumen oli minulle puhunut. Mutta silloin hyppäsi hän äkkiä ylös, suoristi itsensä kuin vieteri ja alkoi puhua tulisesti ja heleällä äänellä:

— Minkähäntähden tätä paikkaa kutsutaan — sielujen pelastuspaikaksi, jos täällä kaikki on järjestetty rahoille ja me elämme rahain tähden kuin maailmakin? Minä pakenin kauppamaailmasta tänne, tahdoin välttää kaupan syntiä, mutta täälläkin asettuu se minua vastaan, — ja minne minä nyt pakenisin?

Hänen koko ruumiinsa vapisi ja hän kertoo nopeasti itsestään: kauppiaan poika, käynyt kauppakoulun ja isä oli antanut hänelle paikan liikkeessään.

— Kaikellaisilla pienillä tavaroilla, — puhuu hän, — olisin minä mielelläni alkanut tehdä kauppaa, mutta — viljakauppaa minä häpesin ja inhosin! Vilja on välttämätöntä kaikille, ja sitä pitää koota yksin käsiin, jotta voitaisiin kiristää voitto ihmisten hädästä! Isä oli musertavinaan minut, mutta ahneus musersikin hänet. Minulla oli sisko, gymnaasilainen, iloinen ja reipas, joka teki tuttavuuksia ylioppilaitten kanssa ja luki romaaneja, ja hänelle sanoi isä kerran aivan odottamatta: "jätä lukeminen sikseen, Lisaveta, minä olen löytänyt sulhasen sinulle." Tyttö itkemään, riitelemään ja huutaa: "Minä en tahdo sulhasta!" mutta silloin tarttuu isä hänen — hiuspalmikkoonsa ja sai asiansa vihdoon niin pitkälle, että sisko alistui. Sulhanen oli — rikkaan teekappiaan poika, karsosilmäinen, tavattoman iso herra, oikea grobiaani, joka aina kehui rikkauksiaan. Lisaveta oli hänen rinnallaan kuin hiiri koiran rinnalla, ja sitäpaitsi ei tuo mies ollenkaan miellyttänyt häntä. Mutta isä sanoo: "Hupsu, hänellä on kauppa monissa kaupungeissa Volgan varrella." No niin, he vihittiin, mutta juhlapäivällisen aikana lähti tyttö huoneesensa ja ampui siellä pistoolilla rintaansa. Minä tapasin hänet vielä hengissä ja hän sanoi minulle: "Hyvästi Grisha; elämä olisi hyvin hauskaa, mutta nyt se on hirveätä, minä en voi, en voi elää!"

— Muistan, — puhui hän hyvin nopeasti, — mitenkä minä ikäänkuin paetakseni tapahtunutta katselin uuniin päin. Hänen kasvonsa olivat minun edessäni — aivan kuin muinaisaikuiset, sokeat kasvot, uuni oli täynnä tulta syökseviä pahoja kieliä, se ulisi, halot vinkuivat ja kihisivät. Ja tulesta näen minä oman siskoni ja ajattelen suuttuneena: minkätähden ihmiset musertavat ja tappavat toisiaan?

Ja Grishan sanat putoilevat tiheästi kuin syksyn kuivat lehdet:

— ... Isä raivostui, hän polki jalkaa ja huusi: "hän on häpäissyt isänsä, hän on tappanut itsensä!" Ja vasta hautajaisten jälkeen, nähtyään, että koko Kasan tuli saattamaan Lisavetaa ja kaunisti seppeleillä hänen hautakumpunsa, tuli hän järkiinsä. — "Jos", sanoi hän, "koko kansa oli hänen puolellaan, niin merkitsee se sitä, että minä olen konna tyttäreni rinnalla!"

Grisha itkee, pyyhkii silmälasejaan, ja hänen kätensä vapisevat.

— Ennen tätä onnettomuutta uneksin minä jo luostariin menoa, ja nyt sanoin minä isälle: laskekaa minut menemään! — Hän torui ja pieksi minua, mutta minä sanoin lujasti: minusta ei ole kauppiaaksi, laskekaa minut menemään! Kun Lisavetan esimerkki tämän lisäksi peloitti häntä, antoi hän minulle vapauden, ja — nyt olen minä neljän vuoden kuluessa kolmannessa luostarissa, vaan kaikkialla käydään kauppaa, enkä minä löydä sielulleni lepoa. Maalla ja Jumalan sanalla tehdään kauppaa, hunajalla ja ihmeillä... Minä en voi nähdä tällaista!

Hänen kertomuksensa herätti taas minunkin sieluni. Vähän olin minä näitä asioita ajatellut täällä luostarissa, jossa työ rasitti minua ja sai levottomat ajatukset asettumaan, — mutta nyt ne äkkiä heräsivät taas eloon.

Minä kysyn Grishalta:

— Missä on meidän Herramme? Meidän ympärillämme ei ole mitään muuta kuin ihmisten itsepitäistä ja järjetöntä tyhmyyttä, pientä petosta ja suuria onnettomuuksia, — mutta missä on Jumala?

Mutta silloin ilmeni paikalle Mihaila, joka ajoi meidät erilleen.

Siitä päivästä lähtien alkoi Grisha usein juosta minun luokseni, minä kerroin hänelle mielipiteeni, vaan ne kauhistuttavat häntä ja hän neuvoo minua sovintoon. Minä sanon:

— Minkätähden ihmisillä on niin paljon surua?

— Syntien tähden, — vastaa hän. — Ja kaikki ihmiset saavat Jumalan kädestä — nälän, tulipalot, onnettomat kuolemantapaukset, tulvat — kaikki!

— Mutta onkohan Jumala onnettomuuksien tuoja maan päälle?

— Muistele Jobia, onneton! — kuiskaa hän minulle.

— Job ei kuulu minulle, — vastaan minä. — Hänen sijassaan olisin minä sanonut Herralle: elä pelota, mutta vastauskin olisi ollut selvä — missä on tie Sinun luoksesi. Sillä minulla on seitsemän poikaa, jotka Sinä olet voimallasi luonut kaltaisiksesi, — eläkä sinä nyt alenna itseäsi työntämällä luotasi lastasi!

Grisha itkee minun tyhmän röyhkeyteni tähden, ja syleilee minua.

— Rakas veljeni, — kuiskaa hän, — minä pelkään ja kauhistun sinun tähtesi. Sinun puheesi ja ajatuksesi ovat perkeleestä!

— Minä en usko perkeleeseen — jos Jumala kerran on kaikkivoipa...

Hän tuli yhä enemmän haltioihinsa, ja minä pidin paljon hänestä, sillä hän oli hienotunteinen ja hellä ihminen.

Minä suoritin siihen aikaan katumustyötäni. Päivätyöni päätyttyä — menen minä kirkkoon. Veli Nikodim avaa minulle oven ja sulkee sen sitten saaden temppelin hiljaisuuden häiriytymään raudan kilahtelevasta helinästä. Minä jään oven luokse odottamaan, kunnes tuo helinä on asettunut, ja lähden sitten hiljalleen ristiinnaulitun luokse, istun lattialle hänen eteensä, — sillä minulla ei ole voimaa seisoa, joka jäsen särkee työstä, eikä minua miellytä katumusrukouksien lukeminenkaan. Minä vaan istun polviani syleillen, katselen unisilla silmillä eteeni ja ajattelen Grishaa ja itseäni. Silloin oli kesä ja yöt kuumat, vaan — täällä oli viileä varjo, siellä täällä välkkyvät ja tuikkailevat lamput; niitten sinertävät tulet kohoavat ylöspäin, aivankuin tahtoisivat lentää kupooliin ja vieläkin korkeammalle — taivaasen, luokse kesäisten tähtien. Kuulen hiljaista rukouksen lukemista, se kaikuu täällä harvoin, ja minusta tuntuu, kuin joku eläisi täällä temppelissä näkymättömänä ja pitäisi salaisesti silmällä lamppujen vienoa valoa. Tässä lämpimässä hiljaisuudessa ja pimeydessä värähtelevät pyhäinkuvien kasvot aivankuin niitten eteen olisi ilmaantunut jotain epävarmaa. Aavemaiset varjot koskettelivat hiljalleen minun kasvojani ja leijailivat sitten ilmassa kypressin ja öljypuun ihanana tuoksuna ja pyhänä suitsutuksena. Kulua ja vaski tulivat pehmeämmiksi ja taipuvammiksi, hopea hohtaa lämpimästi ja hyväilevästi, ja kaikki sulaa ja virtaa yhteen jonkun suuren unelman leveäksi lähteeksi. Temppeli vapisee kuin paksu hyvänhajuinen pilvi, ja tämä vapistus muuttuu vähitellen minulle käsittämättömän rukouksen hiljaiseksi hyminäksi. Minun päätäni huimaa tämä varjojen tanssi, ja lattialta kohottaa minut ylös ihana uni.

Mutta ennenkuin soitetaan aamujumalanpalvelukseen, lähestyy minua äänetön veli Nikodim, herättää minut koskettamalla hiljaan päähäni ja sanoo:

— Mene Jumalan nimeen!

— Anna anteeksi, veli, minä olen taaskin nukkunut!

Minä lähden horjuen kävelemään, Nikodim tukee minua ja sanoo tuskin kuultavasti:

— Jumala antaa sinulle anteeksi, elättäjäni.

Nikodim oli ukko, joka ei herättänyt huomiota, hän kätki itsensä kaikilta ja kaikkia kutsui hän "elättäjäkseen".

Kerran kysyin minä häneltä:

— Rukoiletko sinä Nikodim sentähden, että olet pyhästi luvannut rukoilla?

— En, — vastaa hän, — vaan rukoilen rukoilemisen vuoksi.

Ja sitten huokasi hän syvään:

— Jos tietäisin, miten pitää puhua, — niin puhuisin.

— Mutta minkätähden sinä pakenit maailmaa?

— Muuten vaan.

Ja jos häneltä alkaa kysellä enemmän, niin hän ei vastaa, vaan katselee silloin tällöin syyllisyyden ilme kasvoissa sinua ja sanoo hiljaan:

— En tiedä, elättäjäni!

Sinun tulee mieleesi ajatus:

— Ehkä tämäkin ihminen on etsinyt vastauksia kysymyksiin...

Ja silloin haluttaa lähteä karkuun koko luostarista.

Mutta sinne ilmaantuu vielä uusi herra — äkkiä kuin pallo yli muurin — tuollainen vahva hulivili, reipas ja lyhytkasvuinen. Hänellä oli pyöreät silmät kuin tarhapöllöllä, kyömynenä, vaaleat hiukset, tuuhea parta, hohtavat hampaat, ja alituinen hymy asui hänen huulillaan. Hän ilahuttaa pilapuheillaan kaikkia munkkeja, puhuu erittäin mielellään naisista, tuo heitä öisin luostariin, tuottaa viinaa suunnattomat määrät ja on kaikissa toimissaan hyvin ketterä.

Minä katselen häntä ja sanon:

— Minkätähden sinäkin olet tullut luostariin?

— Minäkö? Saadakseni syödä!

— Leipää saadaan työn teolla!

— Sen on Jumala jättänyt talonpoikain asiaksi, — vastasi hän, — mutta minä olenkin porvari, ja olenpa vielä sen lisäksi palvellut pari vuotta valtiokonttoorissa, niin että pidän itseäni vähän niinkuin esimiehenä!

Minä aloin tutkia tuota huvitusmestaria, — halusin nimittäin nähdä kaikki ne vieterit, jotka ihmisiä liikuttelevat. Kun minä olin tottunut työhöni, alkoi Mihaila yhä enemmän laiskiintua ja juoksi aina pakoon, ja vaikka työ oli minulle yksikseni raskasta, oli se kuitenkin hauskempaa. Ihmiset tulivat nyt vapaasti leipomoon, ja minä sain tilaisuuden seurustella heidän kanssaan.

Me kolme olimme nyt useimmin yhdessä, Grisha, minä ja iloinen Serafim. Grisha on haltioissaan ja huitoo käsillään, Serafim viheltää, silittelee hiuksiaan ja hymyilee.

Kerran kysyin minä häneltä:

— Kuulehan, Serafim, uskotko sinä, senkin maankiertäjä, Herraan?

— Odota kolmekymmentä vuotta, ja kysy sitten, — vastaa hän. — Kun kuudennellakymmenellä saan halvauksen, niin silloin varmasti tulen tietämään uskonko vai enkö, mutta nyt en sitä ymmärrä. Eikä minun haluta — valehdellakaan.

Ja sitten alkaa hän kertoa merestä. Hän kertoo siitä kuin suuresta ihmeestä, merkillisillä sanoilla, hiljaa ja taas kovemmalla äänellä, pelolla ja rakkaudella, ja koko ajan leimuaa hän ilosta, muuttuu tähden kaltaiseksi. Me kuuntelemme ääneti häntä ja me tulemme samalla surumieliseksi kuullessamme hänen kertomuksiaan tuosta majesteetillisesta, elävästä kauneudesta.

— Meri, — sanoi hän tulisesti, — on maan sininen silmä, joka on suunnattu taivaitten etäisyyteen, tarkastelee maan yläpuolella olevia avaruuksia, ja sen pinnalla, joka on elävä ja herkkä kuin sielu, kuvastuvat tähtien leikit — ja lentotähtien salaperäinen juoksu. Ja jos kauvan katselet aaltoavaa merta, niin taivaskin näyttää etäiseltä valtamereltä ja tähdet ovat — sen kultaisia saaria.

Grisha kuuntelee kalpeana häntä, ja hymyillen kuin kuu hiljaista hymyä virkkaa hän vihdoin surullisesti.

— Ja kaikkien näitten salaperäisten kauneuksien edessä me vaan — teemme kauppaa! Ei mitään muuta... O, Herra!...

Tai alkaa Serafim puhua Kaukaasiasta — esittää meille tuon synkän ja kauniin maan, sadunomaisen paikan, jossa helvetti syleilee paratiisia, jossa helvetti ja paratiisi ovat tehneet keskenään rauhan, loistavat yhtäläisinä kauneudessaan ja ylpeilevät majesteetillisyydessään.

— Kaukaasian näkeminen, — lausuu Serafim, — merkitsee sitä, että näemme maan todellisen silmän, jossa — vastaan sanomatta — sulavat yhdeksi ainoaksi hymyilyksi lapsen sielun lumivalkea puhtaus ja perkeleellisen viisauden ylpeä nauru. Kaukaasia on paikka, — jossa ihmisen voimat koetellaan: heikko sielu siellä masentuu ja vapisee kauhusta maan voimien edessä, vaan väkevä saavuttaa vielä suuremman väkevyyden, tulee korkeaksi ja teräväksi kuin vuori, joka kohottaa timanttihuippunsa taivaan avaruuksia kohden; ja tuo huippu on — ukkosen valtaistuini.

Grisha huokaa ja kysyy hiljaa:

— Kuka näyttää sielulle tien, jota pitkin sen pitää kulkea? Pitääkö mennä maailmaan, vaiko pois maailmasta? Minkä pitää hyväksyä ja minkä hylätä?

Serafim hymyilee hajamielisesti valoisaa hymyään:

— Ei auringon voimat vähene eikä kasva siitä, että sinä, Grishuha, taivasta katselet; elä siis myöskään sielun teitä murehdi, poikaseni.

Minä ymmärrän Serafimin — enkä ymmärrä. Siitä syystä kysynkin vihaisesti häneltä:

— No, entä ihmiset, millaiset ne ovat sinun mielestäsi? Minkä kaltaiset?

— Mitä — ihmisetkö? Ihmiset ovat kuin heinä, kaikki erillaisia. Sokean mielestä on aurinkokin musta. Joka ei ole tyytyväinen itseensä, ei hän ole tyytyväinen Jumalaankaan. Ja muuten, nuoria ihmisiä — kolmen vuotista Ivania ei vielä voi kutsua sukunimeltään.

Hänellä on sanansutkauksia kuin Savelkalla — hänen suunsa on niitä täynnä ja hän kylvää niitä ympärilleen kuin omenapuu kukkia. Niin pian kuin teet hänelle vakavan kysymyksen, alkaa hän heitellä sanansutkauksiaan kuin ruohoa heitetään lapsen haudalle. Hänen myöntäväisyytensä ärsytti minua, minä suutuin, mutta se piru vaan nauroi.

Kerran sanoin minä kiukussani hänelle:

— Minkätähden sinäkin, laiskuri, täällä vetelehdit? Aivan ilmaiseksi saat sinä täältäkin leipäsi!

— Joka meillä syö omaa leipäänsä, hän on aina nälässä, — kuuluu vastaus. — Talonpojat kylvävät vuosisadat viljaa, mutta eivät rohkene syödä sitä. Mutta etten minä pidä työnteosta, — se on totta. Minä olen nimittäin nähnyt, että ken on ruvennut työhön, ei siitä ole tullut sen rikkaammaksi, vaan joka on paljon nukkunut, hän on — Jumalan kiitos — myöskin tyytyväinen! Sinäkin, Matvei, voisit ottaa varkaan veljeksesi, jos sinua miellyttäisi toisen oma.

Jos rupeet väittelemään hänen kanssaan, niin hän vaan nauraa. Muuten oli hän yksinkertainen ja juuri siitä syystä viehättävä, hän ei milloinkaan teeskennellyt, vaan sanoi suoraan:

— Minä olen pieni mato, joka en tuota ihmisille suurtakaan vahinkoa sillä, että pyydän palasen leipää ja syön sen.

Minä näen, että tuolla miehellä on Savelkan nuorekas sielu, ja minua kummastuttaa, mitenkä tuollaiset ihmiset voivat keskellä kuohuvaa elämää säilyttää sielunsa kirkkaana ja mielensä iloisena.

Serafim oli Grishaan verrattuna kuin kirkas kevätpäivä syysiltaan, ja he seurustelivat keskenään enemmän kuin minun kanssani. Tämä loukkasi minua vähän, ja pian lähtivät he yhdessä matkallekin: Grisha päätti lähteä Olonetsiin, ja Serafim sanoi:

— Minä lähden saattamaan häntä, lepään siellä sitten viikon verran ja sitten taas Kaukaasiaan. Ja sinun, Matvei, pitäisi lähteä astelemaan meidän kanssamme. Liikkeellä ollessa löytää nopeammin sen, jota etsii. Tai hävittää, ja sekin — on hyvä! Jumalaa ei löydetä maata kaivamalla!

Mutta minä en voinut lähteä heidän kanssaan, sillä siihen aikaan kävin minä päämunkki Mardarin luona, ja hän oli mielestäni hyvin huvittava.

Suurella surulla saatoin minä heitä, — ja minusta tuntui kuin olisi silloin ollut hiljainen ilta ja samalla iloinen päivä.

Päämunkki Mardari asui maamajassa, joka oli kaivettu alttarin taakse kirkon seinän viereen. Muinoin oli tätä kuoppaa pidetty salaisuutena, — luostarin kalleudet oli rosvojen pelosta kätkeyty sinne, ja alttarilta suoraan oli käytävä tuohon kuoppaan. Kuopan päälle oli rakennettu kivistä holvi, tämän päälle taas oli pantu paksuja lautoja, ja täten oli saatu syntymään pieni koppi, jonka ikkuna oli katossa. Mutta kopin lattialle oli rakennettu ristikkoaita, jonka takaa rukoilijat saivat katsella päämunkkia. Kuopan nurkassa oli paikaltaan siirrettävä luukku ovena ja portaat kiersivät kuin ruuvi Mardarin luokse; — sen, joka näitä portaita kulki, hänen meni päänsä aina pyörälle. Kuoppa oli syvä, kaksitoista askelta oli sen pohjaan, ja valoa tuli sinne ainoastaan yksi säde, joka sekään ei ylettynyt pohjaan, vaan suli keskuksessa muuttaen tämän maanalaisen asunnon valon harmahtavaksi varjoksi.

Kauvan ja tarkkaan täytyy katsoa häkin läpitse, ennenkuin eroitat tuolla pimeyden syvyydessä vieläkin pimeämmän, kuin suuren kiven tai multaläjän — ja tämä on päämunkki, joka siellä istuu liikkumattomana.

Kun laskeudut hänen luokseen, niin joudut ensin lämpimään, höyryävään kosteuteen, ja ensi hetkinä et näe mitään. Sitten alkaa näkyä musta ruumisarkku, ja siinä istuu köyryssä selin pikkuinen ukko verhottuna mustiin kääriliinoiniin, joissa on valkeita ristejä, pääkalloja, ruokoja ja keihäitä — ja kaiken tämän keskellä oli hänen kuivanut ruumiinsa. Nurkassa oli pyöreä rautakamiini, ja siitä mateli korkeuteen savutorvi kuin paksu mato, ja seinäin kivillä kasvoi home vihertävinä suomina. Valonsäde tuli tähän pimeyteen kuin valkea miekka, ja ruostui siinä sekä hajosi.

Aivan kuin varjo äänetönnä häälyttelee päämunkki itseään, hänen kätensä lepäävät polvilla ja hypistelivät rukousnauhaa, pää oli painunut rintaa vasten ja selkä oli koukussa.

Minä muistan, mitenkä minä tulin hänen luokseen, laskeuduin polvilleni ja olin ääneti. Ja hänkin oli kauvan ääneti, ja meidän ympärillämme vallitsi kuoleman hiljaisuus. Hänen kasvojaan en minä nähnyt, vaan ainoastaan terävän nenän pää häämöitti tummana minulle.

Hän kuiskaa tuskin kuultavasti:

— No...

Vaan minä en voinut puhua, minut oli vallannut sääli tätä miestä kohtaan, joka elävänä oli asettunut ruumisarkkuun.

Odotettuaan hetken kysyi hän taas:

— Mitä ... puhu...

Ja silloin käänsi hän kasvonsa minuun päin. Ne olivat tummat, mutta silmiä en minä nähnyt, ainoastaan valkeat silmäkarvat, parran ja viikset, jotka olivat kuin home hänen raskailla, pimeyden himmentämällä ja liikkumattomilla kasvoillaan.

Ja sitten kuulen minä hänen äänensä kahinan:

— Sinä riitelet itse... Minkätähden sinä riitelet... Jumalaa pitää nöyrästi palvella. Mitä sinä Hänen kanssaan riitelet ... Jumalan kanssa... Jumalaa pitää yksinkertaisesti rakastaa.

— Minähän rakastan — Häntä...

— No, hyvä. Hän rankaisee sinua, mutta ole sinä, niinkuin et näkisikään sitä, ja sano vaan — kunnia olkoon Sinulle Herra, kunnia Sinulle! Ja sano aina niin. Muuta ei ole tarvis.

Hänen oli nähtävästi vaikea puhua heikkoudesta tai oli hän unohtanut puhumisen taidon, — sanoja ei voinut pitää elävän miehen sanoina, ja ääni oli kuin kuolevan linnun siipien värähdykset.

Minä en voinut kysyä ukolta mitään, minua säälitti rikkoa hänen rauhaansa kuolemaa odotellessaan ja minua peloitti, ett'en vaan säikäyttäisi häntä... Seison siinä liikahtamatta... Ylhäältä kuuluu kirkonkellon ääni, hiukset tuntuvat värähtelevän päässäni, tunnen sietämätöntä tuskaa, haluan kohottaa päätäni ja katsoa taivasta, mutta pimeys piirittää minut, — enkä minä liikahta.

— Rukoile sinä, — sanoo hän minulle. — Ja minä rukoilen sinun puolestasi.

Hän vaikeni taas. Syntyi hiljaisuus. Ja omituinen pelko kulkee pitkin minun ihoani täyttäen rintani jäisellä kylmyydellä.

Jonkun ajan kuluttua hän taas kuiskaa:

— Oletko sinä vielä siellä?

— Olen.

— Minä en nähnyt. No, mene nyt Jumalan nimeen! Eläkä — riitele.

Minä tulin hiljalleen ulos. Kun olin päässyt maan pinnalle ja saanut hengittää raitista ilmaa, niin juovuin ilosta ja pääni meni aivan pyörälle. Olin tykkänään kostea kuin olisin ollut kellarissa. Mutta hän, Mardari, istui neljättä vuotta siellä.

Minun oli määrätty käymään viisi kertaa siellä, vaan minä olin vieläkin ääneti. En voinut puhua. Kun minä laskeudun alas, kuuntelee hän ja kysyy sitten haudan kolealla äänellä:

— Tulitko taas? Eilinenkö?

— Niin, minä se olen.

Silloin alkaa hän kuiskailla ... katkonaisesti:

— Elä sinä suututa Jumalaa... Mitä sinä tahdot?... Et sinä tarvitse mitään... Ehkä palan leipää... Mutta synti suututtaa Jumalaa. Ja synti on kotoisin pirusta. Pirut — ne tunkevat kaikkialle. Kyllä minä heidät tunnen. Hekin ovat suutuksissaan ... pirut. Ilkeitä ovat. Heitä on loukattu, ja siitä syystä ovat suutuksissaan. Vaan sinä et saa suuttua, ellet tahdo pirun vertaiseksi ruveta. Jos sinua koetetaan suututtaa, niin sano sinä: Kristus varjelkoon teitä! Ja mene sitten matkaasi. Niin heidän kanssaan. He

ovat kaikki häviäväisiä. Se on pääasia. Vaan sielua he eivät saa. Kätke se, niin eivät ota.

Hän kylvää sanojaan hiljalleen, ne lankeevat päälleni kuin tuhka kaukaisesta tulipalosta, vaan minä en niitä tarvitse eivätkä ne vaikuta vähääkään sieluuni. Minä näen kuin paha unta, jota en ymmärrä ja joka on raskasta ja ikävää.

— Sinä olet ääneti, — sanoo hän sitten miettäväisesti, — ja se on hyvä. Vaikka sinua kuinka tahdottaisi puhumaan, niin ole sinä vaan ääneti. Toiset kun käyvät täällä, — niin he puhuvat. Ja paljon he puhuvatkin. Kaikkea ei ymmärräkään. Muutamat puhuvat naisistakin. Mutta mitä minä niistä. Kaikista maailman asioista he puhuvat. Minä en heitä ymmärrä. Mutta sinä osaat olla ääneti. En minäkään puhuisi, mutta igumen on käsenyt lohduttaa, — ja täytyy lohduttaa! No, ne ovat pikkuasioita! Mutta muuten olen kovin vähäpuheinen. Kaikki vaan Jumalalle! Minulta on viety kaikki. Rukouksen voima vaan on jätetty. Jos sinua kiusataan — niin elä ole huomaavinasi. Pirut ne kiusaavat. Minuakin ne ovat kiusanneet. Oma veljeni. Pieksi. Ja vaimoni. Syötti minulla arsenikia. Minä olin kuin hiiri hänen käsissään. Minut varastettiin putipuhaaksi. Sanoivat vielä, — että minä muka olin sytyttänyt kylän. Ja aikoivat heittää minut tuleen. Ja vankeudessa sain olla. Mutta kaikki on ollutta. Langetettiin tuomio — ja sain istua. Jumala olkoon heille armollinen. Minä olen antanut kaikille anteeksi. En minä ole syyllinen — vaan olen antanut anteeksi. Oman — itseni tähden. Kokonainen vuori loukkauksia oli minun päälläni. Ne olivat tukehduuttaa minut. Vaan kun annoin anteeksi, — niin kaikki oli mennyttä. Vuori poistui. Pirut suuttuivat ja poistuivat. Niinpä sinäkin — anna kaikille anteeksi... Minä en nyt — tarvitse mitään. Ja sinäkin tulet samallaiseksi.

Neljännellä käynnilläni pyytää hän minulta:

— Tuo sinä minulle leivänpala. Minä imeskelisin sitä. Olen kovin heikko ja — anna sinäkin Kristuksen tähden minulle anteeksi!

Minun kävi häntä niin sääliksi, että sydäntäni särki. Kuuntelen hänen hourailujaan ja ajattelen:

— Minkätähden pitää olla näin, Herra? Minkätähden?

Mutta hän jatkaa värähtelevällä kuivaneella kielellään:

— Minun luuni ovat kipeät. Yöt päivät niitä särkee. Kun imen leivänkannikkaa, — niin on helpompi, ehkä. Ja sitten syyhyttää minua, ja se estää. Estää rukoilemasta. Mutta joka hetki pitää rukoilla. Unissakin. Muuten piru heti muistuttaa itsestään. Se sanoo nimesi ja missä sinä olet asunut, kaikki. Tuolla uunilla se istuu. Ei se siitä vähääkään välitä, vaikka se väliin on kuumuudesta punainen. Se on — tottunut siihen. Harmaana istuu se vastapäätä minua. Minä olen ristinnyt sen, — enkä sitä enää viitsi katsoakaan. Se ikävystyttää minua. No niin. Milloin se taas kulkee hämähäkin kaltaisena pitkin seinää. Toisinaan se harmaana riepuna puhelee ilmaan. Se on nähtävästi aina eri tavalla eri henkilöitten kanssa. Mutta ikävä sillä ukolla mahtaa olla. Hän on määrätty — vartioimaan minua. Vaan ei sillä ukolla makean leivän päivät ole. Minä en enään ole suutuksissanikaan häneen. Ja piruskin on tyytyväinen. Minä olen tottunut siihen. Mutta nyt olet sinä suuttunut itse itseesi. En minä katso sinua. Ei hän ole mitään enään. Yhä se sentään muistuttaa minulle entistä nimeäni.

Ukko kohottaa päätään ja sanoo tavallisen kovalla äänellä:

— Minun nimeni oli Mihaila Petrow Vjahirjeff!

Ja sitten hän taas vaipui ruumisarkkuunsa ja kuiskasi:

— Sellaista se piru puhelee... Voi sinua, piru! Oletko sinä täällä, veli? Mene Herran nimeen!

Minä olin vähällä itkeä kiukusta sinä päivänä... Minkätähden tuon ukon pitää olla tuollainen. Mitä kauneutta on hänen urotyössään? Minä en ymmärrä mitään! Koko päivän ja paljon jälkeenpäinkin muistelen minä häntä, ja minusta tuntui aina silloin, että joku piru ärsytti minua.

Kun minä viimeisen kerran menin hänen luokseen, niin täytin taskuni lämpimällä leivällä; — vihaisena ja kiukkuisena ihmisille kannoin minä tätä leipää hänelle. Ja kun annoin sitä hänelle — kuiskasi hän:

— Ohoo-ho! Lämmintä! Ohoo-o...

Hän kohottautuu ruumisarkkunaan, höylänlastut narisevat hänen allaan, kätkee leivän ja kuiskaa:

— Ohoo-ho!

Ja pimeys, ja seinien home — kaikki tuntuu liikkuvan ja kertaavan hiljaisella äänellä päämunkin kuiskauksen:

— O-o-oo.

Neljä kertaa viikossa otti hän vastaan ruokaa, ja hänellä oli luonnollisesti nytkin kova nälkä.

Tällä viimeisellä kerralla ei hän sen enempää puhellut kanssani, vaan imeä nassutteli leipäänsä. Nähtävästi ei hänellä enään ollut hampaitakaan.

Odotettuani siinä jonkun aikaa sanoin vihdoinkin hänelle:

— No, anna nyt minulle anteeksi, isä Mardari, minä lähden nyt pois enkä enään palaa. Ota myöskin vastaan kiitokseni!

— Niin, niin, — vastaa hän hätiköiden, — kiitos sinullekin, kiitos! Elä puhu munkeille mitään. Leivästä nimittäin. Ottavat vielä pois! He ovat kateellisia, munkit nimittäin. Pirut näkyvät tuntevan heidätkin. Pirut tietävät ja tuntevat kaikki. Mutta vaikene sinä!

Tämän jälestä hän pian sairastui ja kuoli. Hänet haudattiin juhlallisesti — pääpappi tuli kaupungista pappien kanssa ja piti surujumalanpalveluksen. Tämän jälestä kuulin minä, että ukkovainajan haudalla paloi itsestään öisin sininen liekki.

Kuinka paljon surkuteltavaa tuossa kaikessa oli, ja kuinka suureksi häpeäksi se oli ihmisille!

Pian tämän jälkeen teki elämäni äkkikäännöksen.

Grishan vielä ollessa luostarissa sattui minulle ilkeä tapaus. Minä tulen kerran aittaani, ja siellä makaa Mihaila säkkien päällä ja harjoittaa itsesaastutusta. Se tuntui minusta sanomattoman vastenmieliseltä. Minä muistin ne ruokottomat sanat, joita hän käytti naisista puhuessaan, muistin hänen inhonsa naisia kohtaan, ja minä syljin, hyppäsin leipomoon, vapisin suuttumuksesta, häpeästä ja surkuttelusta. Ja hän minun perässäni... Lankesi polvilleen, rukoilee, että minä en puhuisi kenellekään, ja sanoo:

— Kyllä minä tiedän, että hän kiusaa öisin sinuakin. Perkeleen valta on kovin suuri...

— Valehtelet, — huusin minä, — ja mene sinä nyt kaikkein pirujen luokse, sika! Sinäkö tässä vielä muka leipoisit, koira!

Minä haukun, en voi pidättää itseäni. Ell'ei hän olisi rivoilla sanoillaan siihen määrään solvaisut naisia, niin — koira vieköön...

Ja hän matelee yhä minun edessäni sekä pyytää, että minä vaikenisin.

— Tokko tuosta nyt puhumaankaan, — sanon minä. — Minä häpeän sinun puolestasi. Mutta kauvemmin en tahdo tehdä työtä sinun kanssasi... Ja sano sinä, että minulle annettaisiin muuta työtä.

Ja tästä minä pidin kiinni.

Siihen aikaan en minä vielä tuntenut enkä ymmärtänyt ihmisiä, ja minä koettelin itse ainoastaan — pysyttäytyä syrjässä.

Mihaila sairastui ja vietiin sairashuoneeseen. Minä saan nyt työskennellä vanhimpana, ja minulle annettiin kaksi apumiestä. Näin kului noin kolme viikkoa, ja sitten kutsuttiin minä aivan odottamatta muonavarain hoitajan luokse, joka ilmoitti, että Mihaila nyt on tullut terveeksi, mutta ei halua työskennellä minun kanssani niskoittelevan luonteeni tähden, ja siitä syystä olen minä määrätty nostelemaan kantoja metsässä. Tätä pidettiin rangaistuksena.

— Minkätähden? — kysyn minä.

Mutta samassa tulee konttooriin se kaunis munkki, isä Antoni, asettautuu nöyrästi syrjään seisomaan ja kuuntelee.

Muonavarain hoitaja jatkaa:

— Sinun niskoittelevan luonteesi tähden ja siitä syystä, että ehtimiseen lausut röyhkeitä tuomioita veljistä. Se on sinun ikäisesi ja sinun asemassasi olevalle sopimatonta ja sinun täytyy saada siitä rangaistus. Mutta isä priorin on hyväntahtoisuudessaan määrännyt, että saat sitten tulla konttooriin, jossa sinulla on helpompi työ, ja kun rangaistusaika on loppuun kulunut, niin...

Hän puhui kauvan, pitkäveteisesti ja soinnuttomasti. Minä näin, ett'ei tuo mies ladellut sanojaan omantuntonsa pakosta, vaan virkansa puolesta. Mutta isä Antoni katseli minua nojaten seinään, silitteli partaansa, hymyili kauniilla silmillään ja näkyi tahtovan ikäänkuin ärsyttää minua. Minua halutti näyttää hänelle luonteeni, ja siitä syystä sanon muonavarain hoitajalle:

— Minä en etsi — ylennystä, alennusta — en halua, sillä en ole sitä ansainnut, kuten tiedätte, vaan minä tahdon oikeutta.

Muonavarain hoitaja punastuu, iskee sauvallaan lattiaan ja huutaa:

— Hävytön lurjus!

Mutta silloin kumartuu isä Antoni sanomaan jotakin hänen korvaansa.

— Se on — mahdotonta! — huutaa muonavarain hoitaja. — Hänen täytyy ottaa vastaan rangaistuksensa nurisematta.

Antoni kohotti olkapäitään ja kääntyi minuun, — hänellä oli lämmin bassoääni:

— Alistu, Matvei!

Hän voitti minut kahdella sanallaan ja lämpimällä katseellaan. Kun hän sitten kumarsi muonavarain hoitajalle maahan asti, tein minäkin samoin, ja kysyin sitten, — milloin minä saisin lähteä metsään?

— Kolmen päivän kuluttua, — vastaa hän, — ja nämät kolme päivää saat istua arestissa! Niin...

Ell'ei Antoni olisi ollut läsnä, olisin minä varmaan lyönyt murskaksi muonavarain hoitajan. Mutta minä olin ymmärtänyt hänen sanansa pieneksi viittaukseksi siitä, että minulla on mahdollisuus lähestyä häntä, ja tämän tähden olin minä valmis vaikka hakkaamaan pois käteni.

Minut vietiin arestihuoneeseen — konttoorin alla olevaan pieneen kuoppaan, jossa ei voinut maata eikä seisoa, vaan ainoastaan istua. Lattialle oli heitetty olkia, ja koko kuoppa oli märkänä kosteudesta. Hiljaista oli siellä kuin haudassa, ei ollut edes hiiriä, ja niin pimeä, että kättäänkään ei näe. Jos koetat katsoa kättäsi, — niin et voi.

Istun täällä äänetönnä. Ja kaikki vaikenee minussa, kaikki on kuin lyijyyn valettu, minä olen raskas kuin kivi, ja kylmä kuin jää. Minä kiristelen hampaitani, aivan kuin olisin sen avulla voinut koota ajatuksiani, mutta ne tulevat kuumiksi kuin hiilet ja polttavat minua. Olisin mielelläni purrut, mutta ei ollut mitään purtavaa. Tartuin käsillä hiuksiini, pudistelin itseäni, että kieli suussa heläjää, sieluni huusi, raivosin ja olin kuin riivattu.

— Missä on oikeutesi, Herra? Eivätkö jumalattomat leiki sillä ja eivätkö he käytä sitä oman pahan valtansa tukemiseksi? Mikähän minä sitten olen Sinun edessäsi? Olenko minä synnin uhri vaiko sinun kauneutesi ja oikeutesi vartija?

Minä muistan luostarielämän ankaruuden — ja se tuntuu nyt minusta jonninjoutavalta ja naurettavalta. Minkätähden munkit ovat — Jumalan palvelijoita? Mistä syystä he ovat muita pyhemmät? Minä tunnen talonpojan raskaan elämän tuolla kylissä. Se on kylmää ja ankaraa! He ovat kaukana Jumalasta: juovat, tappelevat, varastavat ja tekevät kaikellaista syntiä. Jumalan teitä eivät he tunne, eikä heillä ole voimia eikä aikaa etsiskellä Hänen totuuksiaan, — sillä jokainen on nälän pelosta kiinnitetty maahansa. Voiko heiltä siis muuta vaatiakaan? Mutta täällä elävät ihmiset vapaina ja yltäkyläisyydessä, täällä on heillä viisaita kirjoja, — vaan kuka heistä Jumalaa palvelee? Ainoastaan heikot ja verettömät, tuollaiset kuin Grisha, vaan muille on Jumalan nimi — suojeluksena synninteossa ja valheitten lähteenä.

Minä muistan munkkien tavattoman ahneuden naisiin ja heidän lihallisen ruokottomuutensa, joka ei eläimiäkään ylenkatsonut; — heidän laiskuutensa ja ahmattimaisuutensa, heidän riitansa veljeysseuroissa, jolloinka he kaakattivat toisilleen kuin korpit kalmistossa. Grisha oli kertonut minulle, että vaikka talonpojat koettivat kuinka ahkerasti tehdä työtä luostarin hyväksi, kasvoivat heidän velkansa yhä.

Aloin nyt ajatella itseänikin. Kauvan minä jo olen maleksinut täällä, vaan mitä olen sillä voittanut sielulleni. Ainoastaan haavoja olen minä saanut, haavoja ja lyöttymiä. Ja millä olen järkeäni rikastuttanut? Ainoastaan sillä, että olen nähnyt paljon ruokottomuutta ja alkanut tuntea inhoa ihmisiin.

Ja ympärilläni — on hiljaista. Tänne ei kuulu kellonkaan ääni, en tiedä, miten aikaa mittaisin, en tiedä, milloin on päivä, milloin yö. — Kukahan rohkenee riistää ihmiseltä auringon valon?

Mädäntynyt ilma on tukahuttamaisillaan minut, minun sieluni on kuin tulella eikä se näytä minulle Herran teitä, ja sydämelleni kallis usko sulaa yhteen jumalallisen kaikkitietävyyden ja oikeudentunnon kanssa. Mutta kuin kirkas tähti väikkyy edessäni isä Antonin kasvot, — ja minun kaikki ajatukseni, kaikki tunteeni ovat — hänen luonaan kuin yöperhoset tulen luona. Hänen kanssaan minä seurustelen, hänelle valitan huoliani, häneltä kysyn neuvoa, ja pimeydessä olen minä näkevinäni pari sädettä hänen hymyilevistä silmistään. Nämät kolme päivää olivat minulle hyvin kallisarvoiset, ja kun

minä vihdoin pääsin ulos tästä kuopasta, — niin sokeutuivat silmäni ja pääni oli kuin toisen ihmisen pää. Mutta veljet nauroivat:

— No, miltä tuntui hengellisessä saunassa?

Illalla kutsui igumen minut luokseen, asetti minut polvilleni ja piti pitkän puheen.

— On kirjoitettu: minä katkon syntiseltä hampaat ja taivutan hänen niskansa maahan asti...

Minä vaikenen ja kuuntelen sydän pivossa. Isä Antoni on seisovina rauhallisena edessäni ja sulkee minun suuni hellällä hymyllään.

Ja pian — pehmeni igumenkin.

— Sinua, lurjus, pidetään arvossa, — sanoi hän, — sinua ajatellaan, sinun ahkeruutesi työntekoon on huomattu ja sinun järjellesikin osataan antaa sille tuleva arvo. Ja nytkin ehdotan minä sinulle valittavaksi kaksi palveluspaikkaa: tahdotko sinä ruveta istumaan luostarin konttoorissa vai rupeatko isä Antonin kamaripalvelijaksi?

Se oli kuin lämmintä vettä minun päälleni, minä olin tukahtua ilosta ja sain tuskin sanotuksi:

— Sallikaa minun ruveta kamaripalvelijaksi.

Hän rypisti kasvojaan, ajatteli ja katseli kysyvästi minuun.

— Jos rupeat konttoristiksi, — sanoi hän, — niin ei sinun tarvitse kantoja nostaa, vaan jos sinua haluttaa ruveta kamaripalvelijaksi, niin saat myöskin samalla työskennellä metsässä.

— Suvaitkaa minun ruveta kamaripalvelijaksi.

Hän kysyy ankarasti:

— Minkätähden, sinä hupsu? Konttoorissa olisi helpompi olla ja se olisi kunniallisempaakin.

Minä seison kannallani.

Hänen päänsä painuu alas ja hän ajattelee.

— Minä sallin sen, — sanoo hän sitten. — Sinä olet merkillinen nuorukainen, ja sinun jälkiäsi pitää seurata... Kuka sen tietää, millainen tuli sinussa palaa; niin kuka tietää. Mene rauhaan!

Minä läksin metsään.

Silloin oli kevät, kylmä huhtikuu.

Työ oli raskasta; metsä oli ijänikuista, juuret menivät syvälle, kannot olivat suuria, niitä sai kaivaa hiki hatussa ja hakata, — ja kun sitten pani hevosen vetämään kantoa, niin pani tämäkin kaikki voimansa liikkeelle, mutta sai ainoastaan kuoren lähtemään puusta. Jo puolenpäivän aikaan särkivät kaikki paikkani, hevonen vapisi ja oli vaahdossa ja katseli minuun pyöreillä silmillään aivan kuin olisi tahtonut sanoa:

— En voi, veliseni, se on liian raskas!

Minä katselen hevosta ja taputan sen kaulaa.

— Kyllä minäkin sen näen.

Ja uudestaan alan kaivaa ja hakata kantoa, mutta hevonen katselee sekä pudistelee päätään. Hevoset ovat — viisaat; minä luulen, että he näkevät milloin mies tekee turhaa työtä.

Siihen aikaan oli minulla eräs kohtaaminen Mihailan kanssa, joka oli vähällä päättyä huonosti minulle. Syötyäni päivällistä menen minä kerran työhöni ja olen jo päässyt metsään, kun hän äkkiä alkaa ajaa minua takaa kädessä — keppi, kasvot villiytyneen näköisinä, kiristeli hampaitaan sekä mörisi kuin karhu... Mitä tämä on?

Minä pysähdyn ja odotan. Hän ei lausunut minulle sanaakaan, vaan heiluttaa keppiä minun pääni päällä. Mutta minä kumarruinkin alas ja tyrkkäsin päälläni hänen vatsaansa. Hän kaatui vatsalleen, minä otin häneltä kepin ja kysyin:

— Mitä sinä tahdot? Minkätähden näin teet?

Hän väänteli itseään minun allani ja kähisee:

— Lähde heti pois luostarista...

— Minkätähden?

— Minä en voi nähdä sinua, minä tapan sinut... Lähde pois...

Hänen silmänsä ovat punaset, ja niistä valuu kyyneleitä, jotka myöskin näyttävät punasilta, ja hänen huulillaan on vaahtoa. Hän repii vaatteeni, puree minua, potkii ja koettaa päästä käsiksi kasvoihini. Mutta minä voin jotenkin helposti hillitä hänet, nousin pois hänen päältään ja sanoin:

— Sinulla on munkin virka, mutta siitä huolimatta sinä, senkin elukka, haudot tuollaista ilkeyttä sydämessäsi! Ja — mistä syystä?

Hän nousee istumaan ja vaatii itsepintaisesti:

— Lähde pois! Elä johdata sieluani kadotukseen...

Minä en ymmärrä tästä mitään! Mutta sitten arvasin minä asian, ja sanon hänelle hiljaan:

— Ehkä sinä, Miha, luulet minun kertoneen sinun surullisesta hairahduksestasi? Se ei ole kuitenkaan totta; minä en ole kertonut siitä kenellekään!

Hän nousi ylös, pudisteli itseään, syleili puuta, katseli minua villeillä silmillään ja sanoi:

— Vaikka sinä kertoisit koko maailmalle — niin tuottaisi se vaan huojennusta minulle. Minä kadun ihmisten edessä syntiäni ja he antavat minulle anteeksi; mutta sinä, elukka, halveksit kaikkia, — enkä minä tahdo olla sidottuna sinuun, ylpeä kerettiläinen! Elä saata minua, senkin raato, tekemään vielä veristä syntiä!

— No, jos niin on, niin lähde sitten itse, mutta minä en lähde, — tiedä se.

Mutta nyt hyökkäsi hän uudestaan päälleni, me lankeimme molemmat likaan ja ryvimme siinä kuin sammakot. Nyt tuli näkyviin, että minä olinkin paljon vahvempi häntä, ja hän, onneton, jäi maata ja itki.

— Kuulepas, Mihaila, — sanon minä. — Minä lähden jonkun ajan kuluttua, mutta — en voi vielä lähteä! Tämä ei johdu itsepäisyydestä, vaan minun täytyy olla täällä vielä jonkun aikaa!

— Mene isäsi perkeleen luokse! — ähkyä hän kiristellen hampaitaan.

Minä erkanin hänestä, ja muutaman päivän kuluttua sai hän käskyn matkustaa kaupunkiin pitämään siellä luostarin majataloa, enkä minä ole sen koommin nähnyt häntä.

Minä lopetin työni, — ja olen pian aivan uudessa puvussa isä Antonin luona. Ensimmäisestä viimeiseen päivään muistan minä sen ajan, se on kuin poltettu sydämeeni ja piirretty ihooni.

Hän johtaa minua huoneessaan rauhallisesti ja hyväntahtoisesti, opettaa minulle miten, millä tavalla ja koska minun on häntä palveltava. Yksi huone oli kaappeja täynnä, ja kaapeissa oli hengellisiä ja maallisia kirjoja.

— Tämä on minun rukoushuoneeni, — sanoo hän.

Keskellä huonetta oli iso pöytä, ikkunan luona pehmeä nojatuoli, toisella puolella pöytää sohva, joka oli peitetty kallisarvoisella nahalla, ja pöydän edessä oli korkeaselkäinen tuoli, joka oli päällystetty painetulla nahalla. Toista huonetta käytti hän makuuhuoneenaan ja siinä oli leveä sänky, liinavaatekaappi, pesukomuuti, jossa oli suuri peili, paljon harjoja, kampoja, erivärisiä pulloja, ja kolmannen huoneen seinään, — joka muuten oli ruma ja tyhjä, — oli tehty kaksi salakaappia. Toisessa oli viinaa ja viinaleipää, toisessa teekettiä sekä kaikellaisia keitetyjä ja paistettuja herkkuja.

Kun me olimme lopettaneet tarkastuksemme, vei hän minut kirjastoon ja sanoi:

— Istu! Näin minä elän. En juuri munkin tavoin, vai kuinka?

— Niin, ei sääntöjen mukaan.

— No niin, — sanoo hän, — sinä tuomitset kaikkia ja tulet tuomitsemaan minuakin.

Ja hän hymyilee ylhäistä hymyä. Minä rakastin hänen kauniita kasvojaan, mutta hymyily ei miellyttänyt minua.

— En tiedä, tulenko tuomitsemaan teitä, — vastaan minä, — mutta ainakin tahdon ymmärtää!

Hän naurahti hiljaan, bassoäänellä ja loukkaavasti.

— Oletko sinä syntynyt avioliiton ulkopuolella?

— Olen.

— Sinussa näkyy olevan hyvää verta, — sanoo hän.

— Minkälaista hyvää verta? — kysyn minä.

Hän nauraa taas ja vastaa.

— Hyvä veri on — ainetta, josta muodostuu ylpeä henki!

Päivä oli kirkas, aurinko katseli ikkunasta sisään ja Antoni istui sen säteissä. Äkkiä tuli mieleeni omituinen ajatus, se kohotti päätään kuin käärme ja pisti sydämeeni, — minä vapisin, hyppäsin seisoalleni ja katselen tarkasti munkkia. Hänkin nousi ylös, ja minä näen, miten hän ottaa pöydältä veitsen, leikittelee sillä ja kysyy:

— Mikä sinun nyt on?

Minä kysyn häneltä:

— Etteköhän te ole minun isäni?

Hänen kasvonsa muuttuivat, tulivat sinertäviksi ja liikkumattomiksi aivan kuin olisivat olleet veistetyt jäästä, ja hän ummisti puoleksi silmänsä, jotta niitten loiste katosi. Sitten sanoo hän hiljaa:

— Tuskin! Missä sinä olet syntynyt? Milloin? Kuinka vanha olet? Kuka on äitisi?

Ja kun minä kerroin hänelle, mitenkä minä olin heitetty oman onneni nojaan, hymyili hän ja pani veitsen takaisin pöydälle.

— Siihen aikaan en minä ollut niillä paikoillakaan, — sanoo hän.

Minun tuli paha ja tukala olla; olin kuin pyytänyt almua, — jota ei minulle kuitenkaan annettu.

— No, entä jos minä olisin ollut sinun isäsi, — kysyy hän, — niin mitä sitten?

— Ei mitään, — vastaan minä.

— Niin minäkin ajattelen. Me elämme yhdessä sellaisessa paikassa, jossa ei ole lihallisia isiä ja lapsia, vaan ainoastaan henkinen voima meidät yhdistää. Mutta toiselta puolen olemme me kaikki heitetty oman onnemme nojaan tänne maan päälle, se on, me olemme kaikki veljeksiä siinä onnettomuudessa, jota sanotaan — elämäksi! Ihminen on satunnaisuus maan päällä, tiedätkö sen?

Minä näen hänen silmistään, — että hän nauraa minua. Merkillinen kysymykseni oli saattanut minut tukalaan asemaan, ja minun haluttaa nyt korjailla sitä tai saada se tykkänään unohtumaan. Mutta minä pahennankin asian kysymällä:

— Minkätähden te otitte käteenne veitsen?

Antoni katselee minua ja nauraa hiljalleen.

— Sinä teet rohkeita kysymyksiä! — sanoo hän. — Minä otin sen käteeni tietämättä itsekään syytä siihen. Minä pidän siitä, se on hyvin kaunis.

Ja sitten antoi hän tuon veitsen minulle. Se oli väärä ja terävä, terä oli kullalla kirjaeltu, varsi hopeinen ja siinä punainen kivi.

— Arabialainen veitsi, — selitti hän minulle. — Minä leikkaan sillä auki kirjoja ja pidän sitä öisin päänalukseksi alla. Minusta kerrotaan, että olen rikas, vaikka muut ihmiset elävät köyhyydessä, mutta minun koppini onkin täällä syrjässä.

Veitsestä ja Antonin käsistä lähti lempeä, suloinen haju, — hän juovutti sillä minut ja sai pääni pyörälle.

— Mutta puhutaan eteenpäin, — jatkoi Antoni pehmeällä ja tummalla bassoäänellään. — Tiedätkö sinä, että minun luonani on nainen?

— Olen kuullut siitä.

— Se ei ole totta, että tuo nainen olisi minun sisareni. Minä makaan hänen kanssaan.

Minä kysyn häneltä:

— Minkätähden te tuollaisia kerrotte minulle?

— Siitä syystä, että ihmettelisit kerran tarpeeksesi ja lakkaisit sitten ihmettelemästä! Pidätkö sinä maallisista kirjoista?

— En ole niitä lukenut.

Hän otti kaapista nahkakantisen punaisen kirjan, antoi sen minulle ja sanoi:

— Mene, pane tulta teekeittiöön ja lue tätä!

Minä aukasin kirjan ja näin sen ensimmäisellä sivulla kuvan, jossa oli nainen alastonna ja hänen edessään mies, joka myös riisui itseään.

— Minä en rupea lukemaan tätä, — sanon minä.

Mutta silloin kääntyi hän minuun päin ja sanoi ankaralla äänellä:

— Vaan jos hengellinen opettajasi käskee sinua? Tiedätkö sinä, minkätähden se on tarpeellista?... Mene!

Kylkirakennuksessa, jonne hän oli määrännyt minut, istuin minä vuoteessani pelon ja tuskan jäykistyttyäänä. Minusta tuntuu kuin olisin saanut myrkkyä, olen heikko ja vapisen. En tiedä, mitä ajattelisinkaan, enkä voi ymmärtää, mistä minä sain sen ajatuksen, että hän on — minun isäni. Sellainen ajatus tuntuu nyt vieraalta ja tarpeettomaltakin. Minä muistan hänen sanansa hengestä — henki saa alkunsa verestä; ihmisestä, — että hän on satunnaisuus maan päällä. Kaikki tuo on selvää keretteliäisyyttä! Olen näkevinäni hänen muuttuneet kasvonsa, kun kuuli kysymykseni. Ja kun minä avoin kirjan, niin kerrottiin siinä eräästä ranskalaisesta kavaljeerista, naisista... Minkätähden hän tuollaisen kirjan antoi minulle?

Hän soittaa kelloa ja kutsuu minua. Kun saavun hänen luokseen, ottaa hän minut hyväilevästi vastaan.

— No, teekeittiö?

— Minkätähden te annoitte minulle tämän kirjan?

— Jotta oppisit tietämään, mitä synti on!

Minä ilostuin, sillä minusta näytti, että nyt ymmärsin hänen tarkoituksensa — koetella minua. Minä kumarsin nöyrästi, sain teekeittiön pian kiehumaan, toin sen huoneeseen, jossa Antoni jo etsi teelehtiä, ja kun minä ajoin lähteä pois, sanoi hän:

— Jää tänne ja juo teetä minun kanssani...

Minä olen kiitollinen hänelle, sillä minä haluan innokkaasti ymmärtää jotakin.

— Kerro minulle, — sanoo hän, — miten sinä olet elänyt ja miksi olet tullut tänne.

Ja minä aloin kertoa hänelle itsestäni salaamatta ainoatakaan ajatustani, ainoatakaan mielipidettä; ja hän kuuntelee silmät puoliummessa minua niin innokkaasti, että teekin jäi juomatta. Hänen takapuolellaan katseli ilta ikkunasta sisään, puitten tummat piirteet kuvastuvat punaiselle taivaalle ja kertoillen tarinaansa, ja minä kerron minun juttujani katsellen Antonin valkeita käsiä, jotka olivat ristissä rinnalla. Ja kun minä lopetin, — kaatoi hän minulle pikarin tummaa, makeata viiniä.

— Juo, — sanoi hän. — Minä huomasin sinut jo silloin, kun sinä kirkossa rukoilit ääneesi. Eikö luostari auta?

— Ei. Mutta teihin luotan minä lujasti, auttakaa te minua! Te olette oppinut mies, te tiedätte kaikki.

Hän puhuu hiljalleen katsomatta minuun:

— Minä tunnen ainoastaan yhden asian: kun menet vuorelle — niin mene huipulle asti; jos putoat, — niin putoat syvyyden pohjaan asti. Mutta itse en minä noudata tuota lakia, sillä minä olen — laiska. Ihminen ei ole mitään, Matvei, emmekä me ymmärrä, miksikä hän ei mitään ole. Sillä elämä on ihanaa, ja maailma viettelevä. Mutta vaikka olisi kuinka paljon huvituksia, niin ei ihminen sittenkään ole mitään! Minkätähden ei? Tätä arvoitusta en minä ole voinut selvittää... Enkä tahdo sitä ajatellakaan...

Soitettiin iltakirkkoon, hän hätkähtää ja sanoo minulle:

— Mene Jumalan nimeen! Minäkin olen väsynyt ja täytyy mennä palvelukseen.

Tulinko minä sinä päivänä sen viisaammaksi, ja nyt minun jo täytyi lähteä hänen luotaan. Mutta hän jäi mieleeni kuin hauska muisto, vaan hänen puheittensa merkitystä minä en ymmärtänyt.

Minä saavuin huoneeseeni ja panin maata, mutta tuo kirja olikin allani. Sytytin tulen ja aloin lukea sitä kiitollisuudesta opettajaani kohtaan. Minä luen siitä, että eräs kavaljeeri pettelee aviomiehiä mennessään ikkunasta näitten vaimojen luokse. Miehet saavat hänet kiinni, aikovat antaa keppiä, mutta hän pääseekin pakoon. Kaikki tuo on kovin ikävää, enkä minä jaksa sitä ymmärtää. Tai ehkä minä ymmärränkin, että kirjassa — hemmoitellaan tuota nuorta miestä, mutta en käsitä, minkätähden siitä on kirjoitettu ja minkä vuoksi juuri minun pitää lukea tuollaista mitätöntä lorua.

Ja uudestaan tuli mieleeni ajatus, että minkätähden minä niin äkkiä olin alkanut epäillä, että juuri hän — oli minun isäni. Tämä ajatus syöpyy kuitenkin sieluuni kuin ruoste rautaan. Ja sitten minä nukuin. Unissani tunnen minä, että minua tuupitaan, minä hyppäsin ylös, ja hän seiso i edessäni.

— Minä olen soittanut soittamistani, — sanoo hän.

— Antakaa anteeksi — Kristuksen tähden, minulla on ollut kovin raskas työpäivä.

— Minä tiedän sen.

Mutta "Jumala antakoon anteeksi", sitä ei hän sanonut.

— Minä menen nyt isä igumenin luokse, — sanoo hän sitten. — Valmista sinä nyt kaikki niin kuin minä olen opettanut. Ahaa! Sinä olet lukenut tuota kirjaa! Ikävä, että luit, sillä olet oikeassa, se ei ole sinua varten. Sinun täytyy saada toisellaista lukemista.

Minä valmistan vuoteen. Liinavaatteet ovat hienot, peite pehmeä, ja kaikki osoittaa sellaista rikkautta, jota en minä ennen ollut nähnyt. Ja päälle päätteeksi tuoksui sängystä hieno hajuveden tuoksu.

Minä aloin elää tässä juovuttavassa ilmanalassa kuin unessa — en nähnyt muuta kuin Antonin, mutta hänkin näytti olevan tykkänään sumussa ja siinä tuntui hän kahdelta henkilöltä. Hän puhui lempeästi, mutta hänen silmänsä olivat — pilkalliset. Jumalan nimeä lausui hän harvoin, — "Jumalan" asemasta puhuu hän — "hengestä", "perkeleen" asemasta — "luonnosta", eikä hän minullekaan puhuessaan vaihda noitten sanain merkitystä. Munkeille opetti hän kirkollisia juhlamenojakin.

Hän joi paljon viinaa, vaan ei kuitenkaan niin paljon, että olisi horjunut, — ja silloin tuli hänen otsansa kalvakansinerväksi, hänen silmänsä hohtavain poskien yläpäässä paloivat tummaa tulta ja hänen punaiset huulensa mustenivat ja kuivuivat. Usein saapui hän igumenin luota puoliyön aikana ja myöhempäänkin, herättää minut ja pyytää viiniä. Ja sitten hän istuu, juo ja puhuu syvällä äänellään kauvan ja lakkaamatta, — väliin aamukirkkoon asti.

Minun oli vaikea ymmärtää hänen puheitaan, ja paljon minä unohdinkin, mutta minä muistan, että ne alussa peloittivat minua, sillä ne ikäänkuin aukasivat syvyyden kuilun ja tempasivat kaiken olevaisen maan päältä sinne.

Väliin taas tuli minun hänen puheitaan kuunnelllessani ikävä ja raskas olla, ja minä olin valmis kysymään häneltä:

— Eiköhän teistä tulekin perkele?

Hän oli mustan värinen, puheli vallattomasti, ja kun hän joi, niin hänen silmänsä näyttivät kaksinkertaisilta ja tuntuivat vaipuvan syvemmälle otsan sisään. Hänen kalvakat kasvonsa värähtelivät hymylystä, hänen pitkät ja hienot sormensa hypistelivät koko ajan pikimustaa partaa, hautautuivat siihen ja tulivat taas näkyviin. Se oli peloittavaa.

Mutta, kuten sanottu, minä en uskonut perkeleeseen, ja tiesin sanasta, että perkele on ylpeytensä kautta väkevä; se — taistelee aina, sillä on halu vietellä ihmisiä, mutta isä Antoni ei mitenkään yrittänyt vietellä minua. Koko elämänsä hautasi hän tänne, näytti minulle, mitenkä mieletöntä se on; ihmiset olivat hänen mielestään — villi sikalauma, joka väliin nopeammin, väliin taas hiljemmin juoksee syvyyden kuiluun.

— Tehän olette sanonut, että elämä on ihanaa!

— Niin, jos se tunnustaa minut, niin silloin on se ihanaa! — vastaa hän hymyillen.

Ainoastaan tuo hymyily jäi minun mieleeni hänen monista puheistaan. Hän katseli kaikkea kuin nurkan takaa, hän näytti olevan karkoitettu kaikkialta, mutta se ei häntä suuttanut. Hänen järkensä oli terävä ja herkkä, myrkyllinen kuin käärme, mutta turhaan se minua tähtäili, — sillä minä en uskonut häneen, vaikka väliin ihailinkin tuon järjen notkeutta ja inhimillisen ymmärryksen suuria hyppyjä.

Muuten suuttui hän väliin — vaikka harvoin.

— Minä olen, — huusi hän silloin, — aatelismies, suurten miesten jälkeläinen. Minun isäni ja esi-isäni ovat olleet mukana Venäjää luomassa, he ovat historiallisia henkilöitä, mutta tuo halunkki väittää minua vastaan, tuo elävä halunkki... Kaunis — katoaa, ja jällelle jää ainoastaan madot, ja niitten keskessä on kuuluisan suvun jäsen.

Tuollaiset puheet eivät vähääkään huvittaneet minua, sillä — ehkä minäkin olen kuuluisan perheen jäsen, mutta ei esi-isissä ole mitään voimaa vaan — totuudessa. Eikä eilinen päivä milloinkaan palaa takaisin, jotavastoin huomispäivä — varmaan — tulee!

Mutta hän istuu nojatuolissaan kasvot verettöminä ja puhuu:

— Taaskin, Matvei, nylkivät nuo munkit minua. Mitä munkki on? Ihminen, joka tahtoo salata muilta ihmisiltä riettautensa ja pelkää riettauden voimaa. Tai ihminen, joka on oppinut tuntemaan heikkoutensa ja pakenee siitä syystä maailmaa, jotta maailma ei polttaisi heitä. Nämät ovatkin munkkien parhaita ja huvittavimpia, vaan kaikki muut — ovat turvattomia ihmisiä, maan tomua, sen kuolevaisia lapsia.

— No entäs te sitten; mikä te olette? — kysyn minä.

Minä olin tehnyt tuollaisen suoran kysymyksen kymmenen kertaa tai useamminkin, mutta hän vastasi vaan minulle aina samaan tapaan:

— Sinäkö — olet satunnainen ihminen täällä ja kaikkialla ijankaikkisesti!

Hänen Jumalansa jäi minulle salaisuudeksi. Kun hän oli raittiina, koetin kysellä häneltä Jumalaa, mutta hän vastasi vaan hymyillen tunnetuilla raamatun sanoilla, — vaan minulle oli Jumala korkeampi kuin raamattu. Sitten aloin minä kysellä, kun hän oli juovuksissa, millainen on Jumala.

Mutta juopunutkin Antoni oli luja.

— Sinä olet viekas, Matvei! — sanoo hän. — Viekas ja itsepäinen!
Minun tulee sinua sääli.

Ja minäkin aloin sääliä häntä, sillä minä näin hänen yksinäisyytensä, osasin antaa arvon hänen ajatustensa runsaudelle, ja säälin sitä, että ne joutuvat hukkaan munkkikopissa.

Mutta vaikka minä säälinkin häntä, aloin minä kuitenkin ahdistella häntä yhä kiivaammin, ja kerran sanoi hän vastenmielisesti:

— Minä olen sellainen kuin sinäkin. Matvei, minä en näe Jumalaa.

— Vaikka minä en näe Häntä, tunnen minä Hänen olemassa olonsa, enkä sitä siis kysy, vaan millä tavalla ovat lait ymmärrettävissä ja mitenkä on elämä järjestettävä Jumalan tahdon mukaan?

— Katso kirkkolakeja, — sanoo hän! Ja jos tunnet Jumalan olemassa olon, niin — toivotan sinulle onnea.

Hän kaatoi lasin viiniä minullekin, kilisti kanssani ja joi. Minä näen, että vaikka hänen kasvonsa olivat vakavat kuin kuolleen, hymyilivät tuon kauniin herran silmät kuitenkin minulle.

Se, että hän oli herra, se alkoi vähitellen erottaa minua hänestä, sillä hän oli jo muutaman kerran osoittanut sellaista herramaisuutta, että hän sillä verisesti loukkasi minua.

Juopuneena puheli hän mielellään naisista.

— Luonto panee meidät pahaan ja raskaasen vankeuteen naisen, makeimman syöttinsä kautta, eikä ole muita lihallisia huvituksia, jotka siihen määrään nielevät ihmisen parhaat sielun voimat, — ehkä kuolemattomuudenkin!

Kun veli Miha oli puhunut paljoa paksummin näistä asioista, niin olin minä jo tottunut inhoamaan noita tuollaisia mielipiteitä. Mutta sen lisäksi puhui Mihaila naisesta ilkeydellä ja haukkui häntä raivokkaasti, vaan isä Antoni kuvaili häntä tunteettomasti ja ikävästi.

— Muistatko, — sanoo hän, — minä annoin sinulle kirjan lukeaksesi? Lukiessasi sitä täytyy sinun huomata, kuinka viekas ja kettumainen nainen on ja kuinka koko hänen olentonsa on irstas!

Omituisen vastenmielistä oli kuunnella, kuinka mies, joka on syntynyt naisesta ja naisen mehulla juotettu, ylenkatsoo ja tahraa äitinsä riistäen häneltä kaikki hyvät ominaisuudet ja jättäen jällelle ainoastaan himokkuuden, ja alentaa hänet, synnyttäjänsä, järjettömän luontokappaleen tasalle.

Kerran minä sanoin hänelle jotakin tähän suuntaan, hienosti enkä näin suoraan. Hän raivostui ja huusi:

— Hullu! Enhän minä ole puhunut äidistäni!

— Jokainen nainen on äiti.

— Mutta toiset ovat, — huutaa hän, — koko elämän ikänsä irstailijoita!

— Muutamat ihmiset ovat kyttyräselkäisiä, mutta kyttyrä ei ole välttämätön kaikille.

— Mene ulos, lurjus!

Upseeri ei ollut nähtävästi kuollut hänessä.

Jonkun kerran panin minä hänet hyvin ahtaalle kyselemällä Herrasta. Minua alkoivat nimittäin suututtaa hänen alituiset pilkkasanansa, ja siitä syystä minä hyökkäsin yöllä kaikkine voimineni häntä vastaan.

Minun luonteeni oli käynyt hyvin kieroksi. Minä tunnen suurta tuskaa, kiertelen Antonia kuin nälkäinen sulettua ruoka-aittaa, — leivän haju tunkeutuu ulos, — ja siitä minä perin raivostuin, ja sinä yönä sai hän tuntea, mitä merkitsee se, ett'ei hän ollut sanonut kaikkea minulle.

Minä otin veitsen pöydältä ja sanoin:

— Kertokaa minulle kaikki mietteenne, taikka — leikkaan minä poikki kaulani ja saan aikaan häväistysjutun!

Hän hämmästyi, tarttui käteeni, tempasi veitsen itselleen ja alkoi hyöriä samoin kuin minäkin.

— Sinua pitäisi rangaista tästä, — sanoo hän, — mutta rangaistus ei sovi fanatiikolle!

Ja sitten alkoi hän puhua aivankuin olisi hakannut naulaa minun päähäni:

— Kuuntele nyt, mitä minä sinulle sanon: ainoastaan ihminen on olemassa; kaikki muu on mielikuvitusta. Sinun Jumalasi on — sielusi unta. Sinä voit tuntea ainoastaan itsesi etkä siitäkään saa olla varma.

Hänen sanansa putoilevat kuin tuuli pudottelisi niitä ja ne tekevät minut aivan tyhjäksi. Hän puhui kauvan, väliin en häntä ymmärtänyt, väliin taas ymmärsin, mutta hänestä sain seuraavan mielipiteen: tuossa miehessä ei asu ilo eikä suru, ei pelko eikä ylpeys. Hän on kuin vanha pappi, joka haudalla lukee sielumessua: kaikki tuntevat hänen sanansa, mutta ne eivät kenenkään sielua lämmitä. Ensi alussa tuntuivat hänen puheensa minusta kauheilta, mutta sitten minä jo näin, että hänen unelmansa ovat vaarattomia, sillä ne ovat kuolleita syntyessään...

On toukokuu, ikkuna on auki ... yö hengittää lämmintä kukkain tuoksua puutarhassa ... omenapuut ovat — kuin tyttöset, jotka ensi kertaa menevät herranehtoolliselle, ne sinertävät hopeisessa kuun valossa. Vartija lyö kelloa, ja sen vaski heläjääh hiljaisuudessa lyöntien vaikutuksesta, mutta minun edessäni istuu mies, jonka kasvot ovat kuin jäätä ja joka rauhallisesti lavertelee mitättömiä juttujaan; hänen sanansa ovat harmaat kuin tuhka, ne loukkaavat minua ja saavat mieleni surulliseksi — minä näen vaskea kullan asemesta.

— Lähde ulos! — sanoo Antoni minulle.

Minä lähdin puutarhaan, ja silloin jo soitettiin aamukirkkoon. Menin kirkkoon, kätkeydyin siellä pimeään nurkkaan, seison ja ajattelen:

— Mitä tekee puolikuollutkin Jumalalla?

Veljiä alkaa tulla, — heidän tulonsa häiritsee kuin kuuvalo yön pimeyttä, ja hiljaan supisten keskenään hajaantuvat he temppeleihin.

Tästä hetkestä alkoi minulle taas elämä, jota en ymmärtänyt. Antoni esiintyi minun herranani, puhutteli minua kuivasti, silmäkarvat rypyssä eikä kutsunut luokseenkaan. Kirjat, jotka hän oli antanut

minulle luettaviksi, otti hän kaikki pois. Yksi noista kirjoista oli Venäjän historia — se viehätti suuresti minua, mutta en ennättänyt lukea sitä loppuun. Ajattelen, että miten minä lienen loukannut herraani, — mutta en voi keksiä syytä...

Alku hänen puheestaan oli jäänyt mieleeni ja elää nyt hiljalleen kaiken muun kuulemani yläpuolella.

— Jumala on sielusi unta, — kertaan minä itsekseni, mutta en tunne halua väittää vastaankaan.

Pian sitten ilmaantui hänen naisensakin; se tapahtui myöhään yöllä. Minä kuulen, kuinka Antoni soittaa ja huutaa:

— Teekeittiö kuntoon, pian!

Ja kun minä sitten toin teekeittiön, näen minä naisen istuvan sohvalla väljässä ruusun värisessä puvussa ja hiukset hajallaan olkapäillä. Hän oli pieni kuin nukke, hänen kasvonsakin olivat ruusunväriset ja silmänsä siniset. Minusta tuntui hän siistiltä ja samalla surulliselta.

Minä asetan astian pöydälle, ja Antoni yhä kiirehtii:

— Liiku nopeammin, — nopeammin!

— Äh, sinua, — ajattelen minä, — joko nyt olet elementissäsi.

Tällainen hauska toimitus viehätti minua; se on, että minun oli hauska nähdä Antonin vaikka rakastavalla päällä, mikä ei muuten ollut mikään viisaan teko. Itse puolestani olin minä siihen aikaan hyvin kylmä naisille ja munkkienirstailu tuntui minusta vastenmieliseltä, mutta isä Antoni, — millainen munkki hän on?... Hänen naisensa oli jotenkin kaunis, tuollainen tuores, aivankuin uusi leikkikalua.

Aamulla tulen minä siivoamaan huonetta, mutta hän ei ollut kotona, oli lähtenyt igumenin luokse, vaan nainen istuu sohvalla kirja kädessä, jalat allaan, kampaamattomana ja vaatettamattomana. Hän kysyy nimeäni, — sanon sen; olenko kauvan ollut luostarissa, — sanon senkin.

— Eikö täällä ole ikävä?

— Ei.

— Ihmeellistä; onkohan se tottakaan.

— Miksikä ei se olisi totta, — vastaan minä.

— Kun sinä olet vielä niin nuori ja — kaunis.

— Luuletteko luostarin sitten olevan yksin — hirviöitä varten.

Hän nauroi ja päästi paljaan jalkansa alas sohvalta. Sitten katselee hän minua ja käyttäytyy hieman huolimattomasti: hän paljastaa kätensä olkapäihin asti, eivätkä hänen vaatteensa ole napissa rinnalta.

— Turhaan sinä tuon teet, — ajattelen minä: — alastomuutta pitää säästää rakastetulleen!

Ja sitten tuo hupakko kysyy:

— Eivätkö naiset häiritse sinua?

— Minä en heitä näe, enkä tiedä, miten he voisivat häiritä minua.

— Kuinka — miten? — ja nauraa. — Kuinkako — milläkö tavalla?

Mutta oven suussa seisookin Antoni ja kysyy suuttuneen äänellä:

— Mitä se on, Soja? Häh?

— Ah, — huutaa Soja, — hän on niin huvittava, tuo...

Ja sitten hän alkoi viserrellen kertoa, kuinka huvittava minä olen. Mutta Antoni ei kuunnellutkaan häntä, vaan antoi minulle jyrkän käskyn:

— Lähde heti ulos purkamaan laatikoita; sitten pitää viedä osa myöskin igumenille.

Molemmat joivat he jotenkin paljon päivällispöydässä, ja illalla teen jälestä oli nainen aivan humalassa ja Antonikin näytti tavallista juopuneemmalta. Hän ajaa minua nurkasta nurkkaan käskien antamaan milloin mitäkin. Minä juoksen kuin lakeija kapakkaan hakemaan heille viiniä, ja sitten alkoivat he vähemmän, ahdistella minua. Naiselle tuli lämmin, hän riisuu hiljalleen vaatteitaan, mutta

silloin kysyykin herra äkkiä minulta:

— Matvei, onko hän kaunis?

— Enpä tiedä.

— Ei, katso tarkemmin!

Ja nainen nauraa, juovuksissa. Minä tahdon lähteä pois, mutta silloin huutaa Antoni raivokkaasti:

— Minne? Seis! Soika, riisu itsesi alasti...

Minä luulin kuulevani väärin, mutta Soja riisui äkkiä päältään vaatteen, nousi seisomaan ja seiso edessäni alastomana, horjuen. Minä katson Antoniin; hän — minuun... Sydämeni sykähtelee epävarmasti, ja minun tulee sääli herraaani. Tämä sikamaisuus ei ollut hänen luonteensa mukaista, ja naisenkin puolesta häpesin minä.

Ja nyt huutaa Antoni:

— Mene ulos, sinä halunkki!

Minä huusin hänelle vastaan:

— Itse sinä olet se!

Hän hyppäsi äkkiä ylös pöydästä, pullot vierähtivät alas, astiat särkyivät ja liemiruuat alkoivat juosta lattialle. Minä läksin puutarhaan ja panin siellä maata. Sydäntäni särkee. Täällä on hiljaista, — ja yhtäkkiä kuulen taas Antonin huudon:

— Ulos!

Mutta tähän vastaa nainen kimeällä äänellä.

— Et rohkene, lurjus!

Sitten alettiin pihalla valjastaa hevosia, ne hirnuivat, sillä niillä ei ollut ollenkaan halua tulla valjastetuiksi, ja kuopivat kuivaa maata. Ovia avattiin, rattaitten pyörät alkoivat pyöriä, ja puutarhan portti narisi. Antoni käveli puutarhassa ja kutsui minua hiljaisella äänellä:

— Matvei! Missä sinä olet?

Ja hän näkyy korkeana kulkevan eteenpäin tummien omenapuitten välistä, tarttuu väliin oksiin, työntää niitä syrjään, ja pudottelee kukkia lumena maahan sekä murisee:

— Äh-h, sinä lu-urjus!

Ja hänen perässään kulkee hänen musta, raskas varjonsa pitkin maata.

Minä makasin aamuun asti puutarhassa ja aamulla menin isä Isidorin luokse.

— Antakaa minun passini, minä lähden pois!

Hän ihmetteli niin, että hyppäsi paikaltaan.

— Minkätähden? Minne?

— Maata lähden kulkemaan, — mutta en tiedä, minne, — vastaan minä.

Hän utelee.

— Minä en tule ilmaisemaan mitään.

Minä lähdin nyt ulos hänen kopistaan, istuin sen lähetyvillä olevalle penkille vanhan männyn alle, — ja minä istuin siihen tahallani, sillä kaikilla luostarista karkoitetuilla ja pois lähtevillä oli tapana istua siinä. Veljiä kulkee ohitseni, he katselevat kieroon minuun, toiset sylkevätkin. Olen unohtanut kertoa, että luostarissa liikkui huhu, jotta Antoni oli muka ottanut minut rakastajakseen. Luostarin palvelijat kadehtivat siitä syystä minua, munkit taas minun herraaani, — ja molemmin puolin paneteltiin meitä.

Veljet kävelevät ohitseni ja puhelevat:

— Ahaa, vai on tuokin karkoitettu; no kiitos olkoon Jumalalle!

Isä Asaff, viekas, pahanilkinen ukko, igumenin vakoilija, joka hulluutensa tähden hoiti luostarissa

Kristuksen virkaa, alkoi haukkua minua ruokottomasti, niin että minä vihdoin sanoin hänelle:

— Lähde heti pois, ukko, taikka minä talutan sinut muuten korvasta!

Vaikka hän oli hyvin itsepintainen, ymmärsi hän nyt kuitenkin minun sanani.

Luostarin päällikkö kutsui nyt minut luokseen ja puhui hyvästelevällä äänellä:

— Minä mainitsin sinulle, poikani Matvei, että olisi ollut parempi, jos olisit mennyt konttooriin, — ja minä olin oikeassa. Vanhat ymmärtävät aina paremmin! Voiko sinua nyt itsepintaisuutesi tähden enään pitää kamaripalvelijana? Sinähän olet kovin pahasti loukannut kunnioitettavaa isä Antonia!...

— Onko hän sanonut niin?

— Kukas sitten? Ethän sinä itse ole siitä puhunut!

— Sanoiko hän myös sen, että näytti minulle alastoman naisen?

Isä igumen risti minua hurskaan kauhistuneena ja puhui käsiään heilutellen:

— Mitä sinä nyt, mitä sinä, Herra olkoon kanssasi! Minkä naisen? Se ei ole muuta kuin näköhäiriö, lihallinen näky, jonka perkele sai aikaan! Ai-ai-ai! Sinä ehkä ajattelit, että — mistä nainen on tullut miesluostariin?

Minun halutti hieman rauhoittaa häntä:

— Kuka toi teille eilen portviiniä, juustoa ja kaviaaria? — kysyn minä:

Hän joutuu yhä enemmän ihmeisiinsä.

— Mitä sinä, Kristus varjelkoon sinua! Mitenkä noin paljon sopimattomuutta on mieleesikään tullut?

Hirveän vastenmieliseltä tuo tuntui minusta. Se oli viedä järjen päästä.

Noin puolenpäivän aikaan kulen minä järven ylitse ja istun rannalle, josta katselen sitä luostaria, missä olin pari vuotta viettänyt raskasta elämää.

Metsä levitti viheriät siipensä ja näytti luostaria povellansa. Rehevässä vihannuudessa näkyivät selvästi luostarin hampaiset, valkeat muurit, vanhan temppelin siniset piirteet, uuden kirkon kultainen kupooli, ja punaiset katot. Sädehtien ja kutsuvasti loistivat ristit, ja niitten yläpuolella — oli taivaan sininen kello, joka soi kevään hymniä, — ja aurinko riemuitsi voitostaan.

Keskellä tätä ihanuutta, joka täyttää sielun elävällä riemulla, on jokapäiväisiä ihmisiä pitkissä puvuissa, jotka mätänevät tuolla, elävät turhaan pitkät päivät ilman rakkautta, ilman iloja, mielettömässä työssä ja liassa.

Minä aloin sääliä kaikkia ja itseänikin — vähällä ett'en itkenyt. Ja sitten nousin minä ylös ja lähdin pois.

Hyvät tuoksut täyttävät ilman, koko maa laulaa ja kaikki elolliset sen päällä. Aurinko kasvattaa kukkia kentille, ne kohoavat taivasta kohden ja kumartelevat auringolle. Puitten nuori vihannuus tuntuu kuiskailevan ja värähtelevän. Linnut visertävät, lempi palaa kaikkialla — maa oli lihava ja juopunut omasta voimastaan!

Minä kohtaan talonpojan — ja tervehdimme, mutta hän ennättää tuskin päättään nyökäyttää, sillä hän — menee vaimonsa luokse. Mutta minulla on halu puhella ihmisten kanssa, ja minä puhuttelisin heitä hyväilevällä äänellä.

Vapauteni ensi yön vietin minä metsässä. Kauvan minä makasin katsellen taivasta, laulelin hiljalleen — ja nukuin sitten. Aamulla varhain herätti kylmä minut, ja minä lähdin uudestaan kuin siivillä kohden elämäni. Jokainen askel vie minut yhä kauemmaksi, ja minua haluttaa juoksemalla juosta eteenpäin.

Kohdatessani kansaa katselee se minua syrjäsilmin. Ilettävä, vastenmielinen ja inhoittava oli talonpoikain mielestä pyhiinvaeltajain musta puku, mutta minun ei tarvinnut käyttää sitä. Passini oli jo vanha, mutta igumen oli siihen kirjoittanut, että olen Savvatjevskin luostarin palvelija ja matkustan pyhissä paikoissa.

Ja minä käyn noissa paikoissa sen liikkuvan kansan kanssa, joka juhlapäivinä täytti sadottain meidänkin luostarimme. Veljet käyttäytyivät tätä kansaa vastaan kylmästi tai vihamielisesti — se on muka laiskaa —, koettivat pusertaa siltä ulos joka pennin, panivat sen luostarin töihin, pusersivat siitä kaiken mehun ja halveksivat sitä. Mutta minä, joka olin omissa toimissani, kohtasin vähän ennen

näkemiäni ihmisiä, enkä minä etsinytkään heitä, sillä pidin itseäni henkilönä, jolla oli oma erityinen kutsumuksensa, ja asetin siitä syystä myöskin päämääräni muita ylemmäksi.

Minä näen: kaikkia teitä pitkin kulkee harmaita ihmisiä reput selässä ja sauvat kädessä; he kulkevat hiljalleen, katse maahan luotuna, mutta matka edistyy kuitenkin: he kulkevat lempeinä, ajattelevina ja heidän sydämessään asuu varma vakaumus. He seisahtuvat yhteen paikkaan, katselevat sitä, rukoilevat äänettöminä, tekevät vähän työtä; heidän joukossaan on joku hurskas, — he puhelevat hänen kanssaan hiljaan, ja lähtevät taas matkalle sekä astelevat surullisina toiseen paikkaan.

Siinä kulkee, kulkee vanhoja ja nuoria, naisia ja lapsia aivankuin sama ääni olisi heidät kaikki kutsunut matkalle, ja minä tunnen tässä matkustuksessa pitkin kaikkia teitä jonkinlaista voimaa, — joka valtaa minut, häiritsee minua ja ikäänkuin lupaa paljastaa minulle jotakin. Ja minusta tuntuu kummalliselta tuo levoton ja nöyrä kulkeminen, sillä pitkät ajat on minun oma elämäni ollut aivan jäykistynyttä.

Tuntui siltä kuin maa olisi työntänyt sylistään ihmisen ja sysännyt sen sitten väkivaltaisesti luotaan lausuen:

— Mene, etsi, löydä!

Ja ihminen kulkee kuuliaisena ja varovana, etsii, katselee, kuuntelee tarkasti ja lähtee sitten taas liikkeelle, ... kulkee. Koko maa kuiskailee etsijäin jalkain alla, ajaa heitä yhä etäämmäksi — jokien, vuorien, metsäin ja merien ylitse — ja vieläkin kauvemmaksi, sinne, missä on yksinäiset luostarit, jotka lupaavat näyttää ihmeitä; sinne, jossa toivo luo eteen jotakin muuta kuin tämä katkera, raskas ja ahdistuva elämä.

Minua hämmästytti muutamain sielujen hiljainen nöyryys, — ja minä aloin miettiä, mitä nämät kaikki ihmiset etsivät. Ja se sai aikaan sen, että kaikki minun ympärilläni alkoi tuntua yhtä epävarmalta ja häiriintyneeltä kuin minä itsekkin olin.

Monet etsivät Jumalaa, kuten minäkin, eivätkä tiedä minne menisivät; heidän sielunsa hajaantuu etsintäteille, ja sitten he kulkevat siitä syystä, että heillä ei ole voimaa pysähtyä; he ovat kuin höyhenet tuulessa, keveät ja hyödyttömät.

Nämät ihmiset — eivät voi voittaa laiskuuttaan, he kantavat sitä selässään ja vaipuvat sen alle; ja heillä on halu nähdä kaikkea, mutta ei voimaa rakastaa mitään.

Minä näen vielä paljon tyhjäätoimittajia, likaisia roikaleita, häpeemättömiä laiskureita, ahneita kuin tait; — paljon näen — mutta nämät kaikki ovat pölyä sen joukon takana, jonka on vallannut halu etsiä Jumalaa.

Ja vastustamattomasti vie se minutkin mukanaan.

Mutta sen ympärillä leijailee, kuten lokit joen päällä, kirkuvia, ahneita erillisillä siivillä varustettuja ihmisiä, jotka hämmästyttivät minua juroudellaan.

Kerran näin minä Bjelo-oserossa keski-ikäisen miehen, joka oli hyvin ketterä, varakas ja puhtaissa vaatteissa.

Hän asettui puun alle varjoon, hänen vieressään oli riepuja, rasvapullo ja metallivati, — ja sitten huutaa hän tämä mies:

— Oikeauskoiset! Kenenkä jalat ovat mätähaavoissa — tulkoon tänne, minä parannan. Minä parannan maksutta, lupaukseni mukaan, jonka olen tehnyt Herralleni!

Bjelo-oserossa oli kirkkojuhla, ja rukoilevia saapuu kaikkialta. He lähestyvät häntä, paljastavat jalkansa, ja hän niitä pesee ja voitelee sanoen samalla:

— Äh, veliseni, sinäkin olet ajattelematon. Sinun jalkineesi eivät ole tehty jalan mukaan, — mitenkä sellaisilla sitten voi kulkea?

Mutta mies, jolla oli liian suuret jalkineet vastasi:

— Nämät on annettu Kristuksen tähden minulle!

— Se, joka ne antoi sinulle, on tehnyt Jumalalle otollisen työn, mutta sinä olet ollut tyhmä, kun olet käyttänyt niitä, etkä ole sillä tehnyt mitään urotyötä, josta Jumala sinua palkitseisi.

— Kas niin, — ajattelen minä, — kylläpä tuo mies tuntee hyvin Jumalan ajatukset.

Sitten lähestyy häntä nainen ontuen.

— Ai, nuorikkoni! — huutaa hän. — Sinussa ei ole känsiä, vaan — anna anteeksi — ranskantautia! Tämä on, oikeauskoiset, tarttuvaa tautia, kokonaiset perheet kuolevat siihen, hän on saastutettu!

Nainen hämmästyi, nousi ylös, lähtee pois päin katsoen maahan, mutta hän kutsuu yhä luokseen ihmisiä:

— Tulkaa tänne, oikeauskoiset, tulkaa pyhän Kirillin nimessä!

Ihmisiä tulee, he riisuvat jalkineensa, hän pesee ne, ja sitten sanovat ihmiset:

— Kristus olkoon kanssasi!

Mutta minä näen, että hänen hyvästi muodostetut kasvonsa vavahtelevat, ja hänen näppärät kätensä värisevät. Ja pian sulki hän hyväin töittensä kaupan ja juoksi nopeasti pois.

Yöksi vei eräs munkki minut vajaan, ja siellä näen minä — saman miehen. Minä makasin hänen vieressään ja pian syntyi hiljainen keskustelu.

— Mitenkä te, aatelismies, nukutte täällä tavallisten ihmisten kanssa? Päättäen teidän puvustanne on teidän paikkanne — hotellissa.

— Minä olen, — sanoo hän, — tehnyt pyhän lupauksen, että olen lähimmäisteni seurassa — kolme kokonaista kuukautta! Minä tahdon täyttää tämän rukoilijan urotyön, olla — kaikkein kanssa, vaikka tait minut söisi! Ja katsokaapas, mitä minä vielä teen. Minä en voi nähdä haavoja, ne saavat minut oksentamaan, — mutta vaikka haavat ovat minulle noin vastenmielisiä, niin joka päivä minä sittenkin pesen pyhiinvaeltajain jalkoja! Raskasta on palvella Herraa, mutta suuri on luottamuksenikin Hänen armeliaisuuteensa!

Minua ei enään haluttanut jatkaa puhelua hänen kanssaan, ja siitä syystä olenkin minä nukkuvinani, makaan vaan ja ajattelen:

— Eipä hän suurta uhria kannu Jumalalleen.

Pian kahisivat oljet naapurini alla, hän nousi varovasti polvilleen ja alkoi rukoilla ensin hiljalleen mutta sitten kuulen minä jo sanatkin.

— Sinä kaikkein pyhin Kirill, esitä Herralle Jumalalle syntinen ihminen, ja parantakoon Herra minussa mätähaavat ja muut synnit niin kuin minä parannan ihmisten haavat! Kaikkinäkevä Jumala, ota huomiosi minun työni ja armahda minua! Minun elämäni on sinun käsissäsi; minä tiedän — että himoissa on synti hurjin, mutta Sinä olet jo tarpeeksi rangaissut minua. Minä rukoilen Sinua ja rukoukseni olkoon kuin lääke, kuin suitsutusastia sinun edessäsi!

Tuo mies — luulee Jumalaa lääkäriksi, — ja minusta alkoi hän tuntua kovin vastenmieliseltä. Sormeni alkoivat jo syyhyä.

Ja rukoiltuaan otti hän laukustaan ruokaa ja syöä maiskutti sitä kuin sika.

Minä näin paljon sellaisia ihmisiä. Yöllä matelevat he Jumalansa jalkain juuressa, vaan polkevat päivällä armahtamatta muita ihmisiä. He vetävät Jumalan alas maailmaan, panevat Hänet suojelemaan sikamaisuuksiaan, myyvät Hänet ja koettavat Häntä ostaa sanoen:

— Elä unohda, Herra, kuinka paljon minä olen Sinulle antanut!

Ahneutensa sokeat orjat, ahneutensa he asettavat kaiken yläpuolelle, kumartavat oman pimeään ja pelokkaan henkensä luomaa hirveätä epäjumalaa ja rukoilevat sitä:

— Herra, älä rangaise minua vihassasi eläkä minua ankaruudessasi kurita.

He kulkevat, kulkevat täällä maan päällä Jumalansa vakoilijoina ja ihmisten tuomareina, näkevät tarkasti, milloin kirkollinen sääntö rikotuksi tulee, he liehakoivat ja kostavat, saavat rikoksia päivänvaloon ja valittelevat:

— Usko loppuu ihmisiltä, mutta katsokaa meitä!

Eräs mieshenkilö varsinkin häiritsti minua usein innollaan — me kulimme hänen kanssaan Perejaslavista Rostowiin, ja koko matkan huusi hän minulle:

— Missä ovat Feodor Studitin pyhät säännöt?

Hän oli hyvin ruokittu, terve, mustapartainen ja punaposkinen mies, hänellä oli rahaa ja yöpaikoissa hääri hän naisten luona.

— Minä jouduin, — puhuu hän, — hengelliseen ahdistukseen nähdessäni, miten lakeja rikotaan ja ihmiset elävät irstaisuudessa. Ammattini — tiilitehtaan — jätin minä poikaini huostaan ja kuljeskelen nyt neljättä vuotta katselemassa maailmaa. Kauhu valtaa sieluni. Hiiret ovat ottaneet pyhän sakariston asuinsijakseen ja niitten hampaissa murenevät lain vahvat messupaidat, — kansa alkaa vihata kirkkoa, lankeaa pois sen rinnoilta ilettäviin harhaoppeihin ja lahkoihin, — ja mitä tekee kirkko silloin, kirkko, jonka pitäisi taistella Jumalan puolesta? Se lisää vaan omaisuuttaan ja kasvattaa uusia vihollisia! Kirkon pitäisi elää köyhydessä kuin Latsarus parka, jotta kansa näkisi, että köyhyys on todellakin pyhää, koska Kristus on sen siunannut, — jotta se näkisi tämän eikä napiseisi eikä vierasta omaisuutta halaisi! Mitä muuta tehtävää kirkolla voisi olla? Pitäköön se vaan kansaa lujissa ohjissa, — pitäköön!

Nämät tällaiset lainoppineet näkivät, että laki ei kestä, eivätkä he ymmärtäneet salata ajatuksiaan, vaan ilmaisivat salaisuutensa häpeämättä.

Pyhillä Vuorilla oli eräs kauppias — huomattava matkustaja, joka kertoi hengellisissä aikakauskirjoissa matkoistaan pyhissä paikoissa, — ja hän julisti kulkevalle kansalle rauhaa, kärsivällisyyttä ja hellyyttä.

Hän puhui tulisesti ja itki väliin. Hän rukoilee ja uhkaa, vaan äänetönnä kuuntelee kansa ja katselee maahan.

Minä takerruin kiinni eräsen puheen kohtaan ja kysyn:

— Mutta jos lakia julkisesti rikotaan, — niin pitääkö sitäkin kärsiä!

— Kärsi, rakkaani! — huutaa hän. — Sinun pitää kärsiä! Itse Jesus Kristus kärsi, meidän ja meidän lunastuksemme vuoksi.

— Mutta minkätähden marttyyrit ja kirkkoisät, — sellaiset kuin Ivan Slatoust — eivät hämmästyneet eivätkä pelänneet paljastaissaan hallitsijainkin rikoksia?

Hän hämmästyi, kiivastui sitten aivan luonnottomasti, polki jalkaa ja huusi:

— Mitä sinä lörpöttelet, kapinoitsija! Ketä he ovat syyttäneet rikoksista? Pakanoitako?

— Niinpä kyllä, — keisarinna Jevdoksiaa, — joka oli pakana. Ja entä sitten Ivan Julmaa?

— Ei siitä nyt ole kysymys! — huutaa hän ja heiluttaa käsiään kuin vapaaehtoinen tulipalon sammuttaja. — Ei nyt ole puhe hallitsijoista vaan kansasta! Kansa on pääasia! Se tulee mielestään kovin viisaaksi, eikä pelkää mitään. Kansa on peto, ja kirkon pitäisi uhata sitä, — se on sen tehtävä!

Mutta vaikka nuo ihmiset puhelivat yksinkertaisesti, niin en minä kuitenkaan ymmärtänyt heidän huolenpitoaan kansasta, vaikka minä tunsinkin siinä jonkinlaista pelkoa kansan suhteen; en ymmärtänyt, sillä henkisesti sokea ei näe kansaa.

Väitelyäni yllämainitun kirjailijan kanssa tuli luokseni muutamia miehiä, jotka puhuivat minulle aivan kuin sellaiselle, jolta ei mitään hyvää odoteta:

— Tuolla on eräs nuorukainen, — etkö haluaisi keskustella hänenkin kanssaan?

Ja iltakirkon aikana hankittiin minulle tilaisuus kohdata metsässä järven rannalla eräs nuorukainen. Hän oli hyvin tummaverinen, aivankuin salaman kärventämä, hänen hiuksensa olivat lyhyiksi leikatut, kuivat ja karkeat, hänen kasvonsa melkein — paljasta luuta, ja luitten keskellä paloi kaksi karsasta silmää. Hän yski ehtimiseen, ja koko hänen ruumiinsa vapisi. Minua katseli hän julkisella vihalla, huohotti ja sanoi:

— Nämät ihmiset ovat sanoneet minulle sinusta, että sinä vastustat kärsivällisyyttä ja lempeyttä. Minkätähden, selvitä!

En muista, että minä olisin silloin puhunut hänen kanssaan ja vielä vähemmän väitellyt; vaan muistan ainoastaan hänen kiusaantuneet kasvonsa ja hiljaisen äänensä, kun hän huusi minulle:

— Ei tätä elämää varten, — vaan tulevaista. Taivas on meidän isänmaamme, kuuletko sinä?

Hänen luokseen tuli ontuva sotamies, joka oli menettänyt jalkansa Tekinskin sodassa, ja puhuu karkealla tavallaan:

— Minun mielipiteeni on, oikeauskoiset, seuraava: missä on vähemmän pelkoa, siellä on myöskin

enemmän totuutta.

Ja kääntyen nuorukaiseen sanoi hän:

— Jos sinä pelkääät kuolemaa, — niin on se sinun asiasi, vaan elä pelota meitä! Ilman sinuakin on meitä tarpeeksi peloitettu! Ja sinä, punanen poika, puhu nyt sinä!

Hän katosi pian, tuo nuorukainen, vaan kansa — noin viisikymmentä ihmistä — jäi kuuntelemaan minua. En tiedä, millä minä sain siihen aikaan käännytyksi ihmisten huomion puoleeni, mutta minua huvitti se, että minua kuunneltiin, ja minä puhuin kauvan täällä hämärässä korkeitten mäntyjen ja vakavien ihmisten keskuudessa.

Ja minä muistan, mitenkä kaikkein kasvot näyttivät sulavan yksiksi suuriksi, surullisiksi kasvoiksi. Nämät uudet kasvot näyttivät katselevan itsepintaisesti ja miettivästi, puhua eivät ne voineet, vaan ajattelivat rohkeasti, ja sen sadassa silmässä paloi, — sen näin minä, — sammumaton tuli kuten minunkin sielussani.

Mutta sitten alkoivat nuo omituiset kasvot pitää tarkasti silmillä minun ajatuksiani, ja vasta kauvan aikaa myöhemmin olen minä ymmärtänyt, että kansan tahto, kun se on keskitettynä yhteen ainoaan ajatukseen, herättää lain puolustajissa huolenpidon tunteen kansasta ja hän alkaa myös pelätä kansaa. Ja vaikka tämä ajatus ei olisikaan vielä tullut kansanomaiseksi ja vaikka se tuntuisikin vielä aivan mahdottomalta, on se kuitenkin herättänyt epäilyksen hedelmiä sielussa vihattujen lakien järkähtämättömyyteen, — ja tästä johtuu lainoppineitten pelko! He näkevät nimittäin tuon jyrkästi kysyvän ilmeen; he näkevät sen, — että kansa täällä maan päällä kulkee hiljaisena ja mykkänä, — ja tuntevat jo näkymättömiä säteitä sen ajatuksista, ymmärtävät, että hiljaisten ajatusten salainen tuli muuttaa tuhaksi heidän lakinsa ja että on mahdollista — mahdollista — uusi laki!

He tuntevat tämän, kuten varkaat nukkuvan isännän pelottavan hengityksen yöllä hänen taloaan puhdistaissaan, ja he tietävät, että jos kansan silmät kerran aukenevat, niin kääntyä elämä hyväksi.

Ei, Jumalaa ei ole ihmisillä niin kauvan kuin he elävät erillään ja vihassa. Ja miksi ravittu ihminen sitten pitäisikään elävää Jumalaa? Ravittu etsii ainoastaan puolustusta siihen, että hänen vatsansa on täysi, vaikka ihmiset yleensä elävät nälässä.

Mutta naurettava ja surullinen on hänen elämänsä, yksinäinen ja joka taholta ympäröity kauhuilla.

Kerran huomaan minä, että eräs ukko seuraa minua silmillään. Hän on harmaa, pieni ja puhdas kuin luu. Silmänsä ovat kätkeytyneet syvälle päähän aivan kuin pelkäisivät jotakin, hän on kuiva, mutta väkevä kuin pukki, ja nopea jaloiltaan. Aina hän painautuu lähelle ihmisiä, aina sekaantuu kansan joukkoihin, — katselee ihmisten kasvoihin kuin etsisi tuttua. Hänen haluttaa kysyä minulta jotakin, vaan ei tohdi, ja minua alkoi sääliittää hänen ujoutensa.

Minä menen Lubniin, istuvan Atanasiuksen kuvan luokse, ja hän lisää vauhtiaan valkealla kepillään sekä kulkee pian minun jälissäni.

Minä kysyn:

— Oletko jo kauvan ollut pyhiinvaelluksilla, ukkoseni?

Hän ilostuu, nyökäyttää päätään ja nauraa hihittää:

— Yhdeksän vuotta, rakkaani, yhdeksän vuotta.

— No, oletko sinä tehnyt suurenkin synnin?

— Missä on määrätty synnin suuruus ja paino? Ainoastaan Jumala tuntee minun syntini.

— Mutta olethan sinä kuitenkin jotakin tehnyt?

Minä nauran, ja hänkin hymyilee.

— No, enpä juuri mitään. Olen elänyt, kuten muutkin. Minä olen siperialainen, kotoisin läheltä Tobolskia, olin nuorena ajurina, vaan aloin sitten pitää majataloa ja ... kapakkaa ... oikein myymälä oli minulla...

— Ja ryöstit jonkun, mitä?

Ukko pelästyi.

— Minkätähden... Siitä synnistä pelasti minut Jumala ... mitä sinä!

— Minä vaan laskin leikkiä. Kun minä näen pienen miehen, niin ajattelen aina — mitenkä tuokin on jaksanut tehdä suuren synnin!

Ukko hymähti ja pudisti sitten päätään.

— Eikö sielu ole kaikilla yhtä kallis, — puhuu hän, — ja yhtäläisesti ainakin perkele niitä rakastaa? Mutta sano sinä nyt minulle, mitä sinä kuolemasta ajattelet? Yöpaikassa sinä puhuit vaan elämästä — elämästä —, vaan millainen ja missä on kuolema?

— Tuolla, ukkoseni, — jossakin!

Hän uhkaa minua sormellaan, hyvin leikillisesti, ja sanoo:

— Niinpä se on! Se on aina — tuolla jossakin!

— Mitenkä niin?

— Niinpä — vaan!

Ja sitten nousi hän varpailleen ja puhui melkein kuiskaten minun korvaani.

— Se — kuolema on kaikkivoipa! Itse Jeesus Kristuskaan ei voinut sitä välttää. Ota, sanoi hän, pois minulta tämä kalkki, mutta taivaallinen Isä, hänen oma Isänsä — ei ottanut, ei voinut ottaa! On kirjoitettu: kuolema tulee — ja aurinkokin kuolee. Niin!

Ukkoni puheli aivan kuin puro, joka vuorelta virtaa:

— Kaikki tuntevat sen, ja ihminen on syntymästään asti kuin syvyyden yläpuolelle pantu rima; se tulee, pyyhkäsee kerran siivellään — eikä ihmistä ole enään missään! Oi, Herra Jumala! "Sinun voimallasi rakennetaan maailma", — mutta miten se rakennetaan, kun kuolema on ylin kaikkia muita? Sinäkin uskot järkeesi, paljon olet kirjoja lukenut, mutta elät vaan niin kauvan kuin kuolema tahtoo.

Hän nauraa ja hänen silmissään näkyy — kyyneleitä.

Mitä minä sanoisin hänelle selitykseksi? Minä en ollut milloinkaan ajatellut kuolemaa, eikä minulla nytkään ollut siihen aikaa.

Mutta hän hyppii, katselee minua kasvoihin vaalenneilla silmillään, hänen partansa vapisee, vasemman kätensä kätkee hän poveensa, ja katselee yhä aivan kuin odottaisi, että kuolema hyökkäisi äkkiä esille pensaan takaa, tarttuisi hänen käteensä ja veisi helvettiin. Ja minäkin aloin ihmetellen katsella häntä.

Meidän ympärillämme — kuohuu elämä: maa on peitetty smaragdin värisellä ruoholla, leivoset laulavat ja kaikki kasvaa aurinkoa kohden erivärisillä kukitetuilla ilohuudoilla.

— Mitenkä sinä, ukkoseni, olet tullut sellaisiin ajatuksiin? — kysyn minä matkakumppaniltani. — Oletko ollut kovin kipeänä?

— En, — vastaa hän, — olen elänyt rauhallisesti ja tyytyväisenä neljäkymmenen seitsemän vuotiaaksi! Mutta sitten kuoli vaimoni, ja miniäni hirtti itsensä, — molemmat he menivät pois samana vuonna.

— Mutta etköhän sinä itse ajanut miniäsi hirteen?

— En, — vastaa hän, — sen teki hän irstaisuutensa tähden. Minä en koskenut häneen, en! Mutta jos elin yhdessä hänen kanssaan — niin onhan se leskimiehelle anteeksi annettavaa: en minä ole mikään pappi, eikä hän — ollut minulle vieras! Ja jo vaimoni eläessä sain minä olla kuin leskimies. Hän oli sairaana neljä vuotta, eikä päässyt uunilta alaskaan. Kun hän sitten kuoli — tein minä ristinmerkin ... ja olin — Jumalan kiitos — taas vapaa! Vielä kerran ajoin minä mennä naimisiin, mutta sitten tulin ajatelleeksi, — että elänhän hyvästi, olen tyytyväinen kaikkeen ja pian pitäneee kuolla. Mutta minkätähden? Minä hämmästyin! Annoin kaikki pojalleni — jos lähdin kulkemaan! Ja nyt minä kulkiessani ajattelen itsekseni, että olen matkalla hautaani kohden, — kirjavana välähtelee elämä ja koettaa se ikäänkuin sivultapäin viekotella minua pois hautausmaalta. Kuitenkin — no, saman tekevää!

Minä kysyn häneltä:

— Onko sinun raskas olla, ukkoseni?

— Oi, rakkaani, niin kauhea — etten voi sitä kertoakaan! Päivisin koetan oleskella ihmisten seurassa, — annan ihmisten ympäri piirittää itseni, sillä kuolema on — sokea, ehkä se ei sitten näekään minua tai

erehtyy ja ottaa jonkun toisen! Mutta öisin, kun en voi olla suuressa ihmisjoukossa, on kauheata maata unettomana! Silloin tuntuu siltä — kuin ilmassa liikkuisi musta käsi, joka tavoittelee minun rintaani, etsii — missä minä olen. Se leikkii minun sydämelläni kuin kissa hiiren kanssa, ja sydämeni pelkää ja vapisee ... oi! Jos nostan päätäni ja katson ympärilläni, näen ihmisten lepäävän kaikkialla, mutta nousevatko he enään milloinkaan, se on — tietämätöntä. Ja väliin vie kuolema ihan tukkukaupalla. Meidän kylässä kokonainen perhe — mies, vaimo ja kaksi tyttäretä — kuolivat saunassa häkään!

Hänen huulensa vavahtelevat, hän on hymyilevinään, mutta silmistä tippuvatkin kyynelkappaleet.

— Ja jos sitten kuolisikin yht'äkkiä kuin — unessa, — mutta kun ensin tulee sairaus ja sitten alkaa ruumis vähitellen riutua!

Hänen otsansa meni ryppyihin ja hänen kasvonsa vetäytyivät kurttuihin, niin että hän tuli homeen näköiseksi. Sitten hän juoksi ja hyppeli, tuli sammui hänen silmistään ja hiljalleen sopersi hän — ei minulle eikä itselleenkaan — seuraavat sanat:

— Herra Jumala! Anna minun elää vaikka sääskenä täällä maan päällä! Elä tapa minua, Herra! Anna minun olla vaikka luteena tai pienenä hämähäkinä!

— Sääli sinua, — ajattelen minä.

Ja levähdyspaikoissa hän taas lähestyi ihmisiä, — vaiken ja alkoi uudestaan puhella isännästään — kuolemasta. Hän sanoo hyvin vakuuttavasti ihmisille: te kuulette, katoatte pois päivänä, jota ette edeltäpäin tiedä, tuntina, jota ette myöskään tunne, — ehkä jo kolmen virstan päässä täältä ukkonen tappaa teidät.

Toisille tuottaa hän tuskan, — toiset suuttuvat, haukkuvat häntä, mutta eräs nuori nainen huomautti:

— Niinpä se on, kyllä kuolema on varma!

Ja hän lausui tuon niin ilkeällä äänellä, että se herätti minunkin huomiotani, ja kuolemaa ennustava ukko jäi aivan äänettömäksi.

Koko tien Lubniin oli hän puhellut minulle kuolemasta ja totta puhuen olin minä jo alkanut kyllästyä siihen! Minä näin paljon sellaisia, jotka pakenivat kuolemaa ja olivat sokkosilla sen kanssa. Nuortenkin joukossa on sellaisia, jotka pelko on masentanut — ja nämät ovat inhottavampia kuin ukot — ja kaikki nämät ovat luonnollisesti Jumalan kieltäjiä. Heidän sielunsa on sisältä musta kuin uunin piippu, ja pelko viheltelee aina siellä — vieläpä kauniillakin ilmalla. Heillä on samanlaiset mielipiteet kuin vanhoilla pyhiinvaeltajillakin, he kulkevat täällä maan päällä tietämättä, minne menevät, halveksivat kaikkea eloisaa, muistavat Jumalan nimen, mutta heissä ei ole rakkautta Häneen eivätkä he jaksata mitään. Ainoastaan yhden tempun he tuntevat: he koettavat istuttaa pelkonsa ihmisiin, jotta ihmiset ottaisivat heidät vastaan, hellisivät heitä köyhiä.

Ja he lähestyvät ihmisiä ei siitä syystä, että haluaisivat maistaa hunajaa, vaan voidakseen tartuttaa toisenkin sieluun oman mädännäisyytensä haisevaa myrkyä. He ovat itserakkaita ja hävyttömyyteen asti ylpeitä köyhyydessään. He ovat niitten köyhäin vetelyksien kaltaisia, jotka istuvat kirkkosaattueitten aikana teitten varsilla, paljastavat ihmisten nähtäväksi haavansa ja mätähaavansa sekä muut vikansa, jotta ihmisissä heräisi sääli ja he saisivat vaskikopeekan.

He kulkevat, koettavat kylvää kaikkialle hämmästyttä, huokailevat ja haluavat kuulla vastahuokauksia, mutta heidän ympärillään kohoaa mahtava valli, jonka muodostavat nöyrät Jumalan etsijät, ja inhimillinen suru leimuaa monessa eri värissä.

Ja kas tässäkin oli nuori nainen, joka muistutti ukolle hänen hupsuuttaan. Mutta nyt on hän ääneti, kiristelee hampaitaan; hänen kasvonsa ovat päivän paahtamat ja hänen silmistään säihkyi vihan terävä tuli. Jos kysyt häneltä jotakin, vastaa hän röyhkeästi aivan kuin tunkisi puukkoa ihmisen sisään.

— Elä sinä, rakkaani, huuda, vaan kerro minulle surusi, — sanon minä.

— Ehkä sinun tulee sitten keveämpi olla!

— Mitä te tahdotte minusta?

— En minä mitään tahdo. Elä pelkää!

Mutta hän tulistui taas:

— En minä pelkääkään, vaan minusta tuntuu niin vastenmieliseltä!

— Minkätähden minä tunnun sinusta vastenmieliseltä?

— Minkätähden sitten lähentelette. Minä tapan kaikki ihmiset.

Ja sitten alkoi hän säättiä kaikkia, — vanhoja, nuoria ja naisiakin.

— En minä sinua tarvitse, — vaan sinun suruasi. Minä tahdon tuntea kaikki surut, joita ihmisillä on.

Hän katseli minua syrjäsilmin ja vastasi:

— Menkää muitten luokse. Kaikki he ovat köyhiä, ja olkoot myös kirotut.

— Minkätähden kirotut?

— Minä tahdon niin.

Hän näytti minusta aivan riivatulta.

— Kenenkä puolesta sinäkin rukoilet? — sanon minä hänelle.

Hymy levisi äkkiä hänen koko kasvoilleen, hän muuttui hiljaisemmaksi ja alkoi sitten puhella — tarkoittamatta kuitenkaan, että puhuisi minulle.

— Viime keväänä meni mieheni Dnjeprille puita uittamaan ja hävisi sinne. Ehkä hän hukkui, ehkä — löysi toisen naisen, kuka sen tietää. Appeni ja anoppini ovat köyhiä ja häijyjä ihmisiä. Minulla on kaksi lasta — poika ja tyttö, — ja millä minä heitä ruokkisin? Minä olisin tehnyt työtä, olisin musertanut vaikka pääkalloni, mutta sellaista työtä ei ollut, jota nainen olisi voinut tehdä. Appeni haukkuu, "sinä olet lapsinesi tässä kuin kivi meidän kaulassamme, sinä syöt meidät putipuhtaiksi, kelvoton!" Ja anoppini puhelee: "sinähän olet vielä nuori, lähde luostareihin, munkit ovat ahneita naisille, ja ansaitset paljon rahaa." Minä en jaksanut katsella lapsiani nälkää näkevinä, — ja lähdin! Vai olisiko minun pitänyt hukuttaa heidät, mitä? No, minä siis lähdin!

Hän puhuu kuin unissa, hampaittensa välistä, melkein kuulumattomasti, mutta hänen silmistään näkyy suuri suru.

— Poikani on jo neljän vuotias. Hänen nimensä on Osip, ja tyttäreni on Ganka. Minä löin heitä, kun he pyysivät leipää, — niin minä löin! Ja kun olin kokonaisen kuukauden kulkenut luostarista luostariin, niin olin ansainnut neljä ruplaa. Munkit ovat — ahnaita. Mutta kunniallisella työllä — olisin enemmän ansainnut! Oi niitä perkeleitä, perkeleitä! Millaisella vedellä nyt pesen itseni puhtaaksi taas?

Minun täytyi jotain puhua hänelle ja minä sanoin:

— Lastesi tähden — antaa Jumala sinulle anteeksi!

Mutta silloin hän tulistui.

— Mitä minä siitä? En minä ole mitään pahaa tehnyt Jumalalle! Ellei hän tahdo antaa anteeksi — olkoon ilman. Annan silloin itse itselleni anteeksi! Jos joudun helvettiin, — niin ei siellä sen pahempi ole kuin täälläkään! Eikä sinne ainakaan lapsia päästetä minun kanssani!

— Äh, — ajattelen minä, — turhaan minä olen repinyt hänen haavojaan.

Mutta hän ei voi enää olla puhumattakaan.

— Ei Häntä ole, Jumalaa nimittäin, ollenkaan köyhille ihmisille! Kun me olimme Seljoni Klinin tuolla puolen, Amur-joen varrella, — niin kuulustelimme rukouksia, rukoilimme itsekin apua ja itkimme, — mutta auttoiko Hän meitä! Siellä olimme kolme vuotta, ja ne, jotka eivät kuolleet kuumeeseen, palasivat tyhjinä takaisin. Ja isäni kuoli siellä, äitini jalka joutui paluumatkalla pyörän alle ja taittui, ja molemmat veljeni katosivat Siperiaan...

Ja hänen kasvonsa muuttuivat kovaksi kuin kivi. Vaikka hän olikin yrmeä, oli hän kuitenkin vakava, kaunis, tummasilmäinen ja tuuheahiuksinen. Koko yön aamuun asti puhelin minä hänen kanssaan istuen pienessä metsässä rautatien vahtikopin takana, ja minä näen, että — koko hänen sydämensä oli tulella, eikä hän voinut edes itkeä. Ainoastaan silloin, kun hän muisti lapsuutensa aikoja, tuli hymy vasten hänen tahtoaan pari kertaa hänen huulilleen, ja hänen katseensa muuttui lempeämmäksi.

Hänen puhuessaan ajattelen minä:

— Kylläpä tuo nainen vielä iskee jotakin puukolla tai tappaa jonkun! Tai tulee hänestä ankan haureellinen nainen, — joka ei enään voi palata takaisin tieltään!

— Minä en näe Jumalaa enkä rakasta ihmisiä! — puhuu hän. — Millaisia sellaiset ihmiset ovat, jotka eivät voi auttaa toisiaan. Ihmiset! Väkevälle ovat he — lampaita, heikolle taas — susia! Mutta sudetkin

elävät laumoissa, vaan ihmiset — ovat kaikki toinen toisensa vihamiehiä! Oi, paljon olen minä nähnyt ja näen yhä, mutta minua haluttaisi hukkoa yhdessä kaikkein kanssa! Tänne maailmaan synnytetään lapsia, mutta ei voida kasvattaa heitä hyvin — onko se oikein? Ja minä kun pieksinkin omia lapsiani, kun he pyysivät leipää, niin minä pieksin heitä!

Mutta aamulla vetäytyi hän pois minun luotani, — lähti myymään ruumistaan munkeille, — ja lausui lähtiessään:

— Entä sinä sitten, — yhdessä me olemme maanneet tämän yön ja sinä olet vahvempi minua, niin miksikä et käyttänyt hyväksesi lihaa, jota olisit ilmaiseksi saanut? Voi sinua!

Se oli kuin korvapuusti minulle.

Minä sanonkin hänelle:

— Suotta sinä nyt minua loukkasit.

Hän katsoi maahan ja sanoi sitten:

— Minua haluttaa loukata ihmisiä, syyttömiäkin! Mutta sinähän olet vielä nuori, vaan kokonaan kuivettunut, ja sinulla näkyy jo olevan harmaitakin hiuksia. — Minä ymmärrän, että sinullakin on ollut suruja... Mutta mitä välitän minä siitä! En sääli ketään! Jää hyvästi!

Hän lähti.

Niinä kuutena vuotena, joina minä olin pyhiinvaeltajana, näin minä paljon ihmisiä, jotka suru oli tehnyt ilkeiksi. Heissä asui sammumaton viha kaikkeen eivätkä he voineet nähdä mitään muuta kuin pahaa. He näkevät pahaa ja lämmittelevät itseään sen höyryssä kuin saunassa; he juovat sappea kuin juopot viiniä, nauravat ja riemuitsevat.

— Meidän sääntönämme on: kaikkialla pahaa, kaikkialla onnettomuutta, eikä ihmisellä ole paikkaa onnettomuuksien ulkopuolella!

He lankeavat villiin epätoivoon ja sen vimmassa he haukkuvat ja moittivat maata aivan kuin haluten kosta siitä, että ovat syntyneet maasta ja että heidän, heikkoutensa orjain täytyy viimeiseen päiväänsä asti voimattomina madella maailman teitä.

He kohottavat surunsa Jumalan vertaiseksi, palvelevat sitten sitä, eivätkä tahdo nähdä mitään muuta kuin mätähaavoja, eivätkä kuulla muuta kuin epätoivon huokauksia.

Heitä tulee sääli, sillä he ovat kuin mielettömät, mutta he herättävät myös vastenmielisyyttä, kun näkee, että he ovat valmiit sylkemään sappeaan kaikkein kasvoille, ja saastuttaisivatpa syljellään vielä auringonkin, — jos voisivat.

Toiset taas, jotka suru on saanut valtaansa, alistuvat nöyrästi, ovat ääneti, pieniä ja mukautuvia, mutta he eivät voi suojella itseään ja ovat väkevän kädessä kuin savi, jolla tämä peittää halkeimia vanhan linnoituksensa seinällä.

Monet kasvot ja puheet ovat jääneet muistiini, monet kyyneleet on minun edessäni itketty ja useat kerrat olen minä jäänyt kuuroksi epätoivon kauhealle naurulle; kaikki myrskyt olen koetellut ja sadoista joista olen vettä juonut. Ja useat kerrat minä itsekin vuodatin katkeria kyyneleitä.

Elämä esiintyi minulle hirveänä hourailuna ja unena, peloittavain puheitten lumimyrskynä, palavain kyynelten sateena, epätoivon väsymättöminä huutoina, koko maan sairaalloisina suonenvetoina, maan, joka sairastaa siitä syystä, että minun järkeni ja sydämeni ei voi sitä käsittää.

Ja sieluni huokailee:

— Ei niin!

Sameina virtaavat surun lähteet pitkin kaikkia maailman teitä, ja suureksi kauhukseni näen minä että tässä kaaoksessa ei ole paikkaa Jumalalle; Hänen voimansa ei esiinny missään eikä missään voi jalkojaan lepuuttaa. Surun ja pelon, pahuuden ja epätoivon, ahneuden ja hävyttömyyden madot kalvavat elämää, joka vihdoin muuttuu tomuksi, ja ihmiset murskautuvat ollessaan erillään voimattomassa yksinäisyydessään.

Ja minä kysyn:

— Etköhän sinä, Jumala, olekin — ainoastaan ihmissielun uni ja toivo, jonka ovat luoneet epätoivo ja voimattomuuden synkkä hetki?

Minä näen, että jokaisella on oma Jumalansa eikä kukaan pidä Jumalaansa korkeampana tai kauniimpana palvelijaansa. Tuo on musertaa minut. Sillä ihminen ei näykään etsivän Jumalaa, vaan omain surujensa unhoitusta. Kaikkialta ahdistaa suru ihmistä, ja hän tahtoo paeta itseään, tahtoo välttää omia tekojaan, pelkää osuuttaan elämään ja etsii aina hiljaista nurkkaa, johonka voisi kätkeytyä. Ja ihmisissä näkyikin elämän pelko eikä pyhä ahdistus, joka seuraa Jumalan etsinnästä, heissä ei huomaa iloa Herrassa, vaan huolen siitä, mitenkö voisivat välttää oman surunsa.

Ja minun sieluni huutaa:

— Ei niin!

Kun näet ihmisen, niin näyttää hän olevan vakavissa ajatuksissa, ja hänen silmistään loistaa hyväsydämys ja puhtaus... Kun olet kohdannut hänet pari kolme kertaa — niin vakaantuu mielipiteesi yhä hänestä, mutta kun näet hänet neljännen kerran, — niin on hän kiukkuinen tai juovuksissa, ei ole enään nöyrä, vaan hävytön, raaka ja Jumalanpilkkaja.

Etkä sinä ymmärrä, minkätähden tuo ihminen on langennut, miksi hän on noin muuttunut. Kaikki ovat kuin sokeita ja kompastuvat helposti tiellä; harvoin kuulet elävää ja innostavaa sanaa, vaan liiankin usein puhelevat ihmiset tavan mukaan heille outoja sanoja ymmärtämättä ajatuksen hyötyä tai vahinkoa, joka on kätkeytynä noihin sanoihin.

Autuaitten munkkien puheita kootaan, samoin erakkojen ja päämunkkien lausunnoita, niitä jaetaan toisilleen kuin lapset leikeissään jakelevat särkyneen astian palasia. Ja lopulta en minä enään näe ihmisiä, vaan särkyneen elämän kappaleita, — ihmisjäännösten likaista pölyä, jota on maan päällä ja jota tuulet ajelevat kohden kirkkoja.

Lukemattoman suurena joukkona piirittää kansa pyhäinjäännöksiä, ihmeitä tekeviä pyhäinkuvia, kylpee lähteissä — ja etsii kaikkialta unhoitusta.

Mutta minua rasittavat kirkolliset juhlakulut, — ihmeitä tekeviä kuvia lakkasin jo lapsena uskomasta ja luostarissa viettämäni elämä musersi lopullisesti minut. Ja nyt minä näen, mitenkö ihmiset äärettömän pitkänä harmaana matona matelevat teitten pölyssä, mitenkö tuntematon voima ajaa heitä yhä eteenpäin ja mitenkö he pelästyneinä kehoittavat toisiaan:

— Kiirehdi eteenpäin! Eteenpäin!

Mutta heidän yläpuolellaan on pyhimyksen kuva kuin keltanen lintu, se painaa alas heidän päänsä, ja näyttää siltä, että se on liian raskas heidän kannettavakseen.

Ja likaan ja pölyyn, väkijoukon jalkoihin lankeavat vimmastuneet naiset ja vääntelevät itseään kuin kalat. Vaan sitten kuuluu villi kiljahdus — kansanjoukko kulkee heidän vapisevain ruumiittensa ylitse, polkee heitä, potkii ja huutaa Jumalan Äidin kuvalle:

— Iloitse sinä kaikkein autuain!

Heidän kaikkein kasvot ovat vääntyneet, jännitys on tehnyt heidän piirteensä terävämmiksi, heidän otsansa on märkänä hiestä ja mustana liasta, — ja koko tuollainen kulku, heidän ilottomat laulunsa, heidän väsyneet päänsä ja askelten kaiuton töminä — on loukkausta maa-äidille ja taivas tuntee sen kiroukseksi.

Mutta teitten vieressä, puitten alla on kerjäläisiä kuin kirjavia nauhoja, siellä istuu ja makaa sairaita ja raajarikkoja, jotka ovat täynnä mätähaavoja, joilla ei ole käsiä eikä jalkoja tai ovat he sokeita... Heidän kuihtuneet ruumiinsa viruvat maassa, murskaantunut käsi tai jalka värähtelee ilmassa, ja ojentuu kohden ihmisiä herättääkseen heidän myötätuntoisuuttaan ja sääliään. Ja nuo köyhät ihmiset huokailevat ja voivattelevat, kun aurinko polttaa heidän haavojaan, ja pyytävät itselleen Jumalan tähden kopeekkaa. Monien kasvoissa ei ole silmiäkään, toisten silmät taas palavat kuin kekäleet, koska loppumaton tauti järsii heidän luitaan ja ytimiään ja piirtelee hirveitä ruusuja heidän ruumiilleen.

Mutta noissa, jotka tomussa ja liassa makaavat, näkyy ikäänkuin ihmisten vainoomishalua ja jokaista kohtaan vihamielinen ilme, ja tämäpä se lienee saattanutkin heidät maantien tomuun.

— Niinpä niin.

Minä olin Kiewin ihmeellisessä kaupungissa, ja tämän venäläisyyden pesäpaikan kauneus ja majesteettillisuus hämmästytti minua.

Siellä koetin minä päästä erään munkin seuraan, — jota pidettiin oppineena.

Minä sanon hänelle:

— Asia on nyt niin ja niin, mutta minä en voi ymmärtää niitä lakeja, joista ihmisen elämä kuitenkin riippuu.

— Kuka olet?

— Talonpoika.

— Osaatko lukea?

— Vähän.

— Lukutaito sopii teille yhtä vähän kuin — satula sian selkään! — vastaa hän ankarasti.

Minä näen nyt, että hän todellakin on kirjanoppinut.

— Oletko shtundisti? — kysyy hän sitten.

— En.

— Ahaa! Duhoboori?

— Minkätähden?

— Ajatustesi tähden.

Hänen kasvonsa ovat ruusun väriset kuin sian liikkiö ja silmänsä pienet.

— Jos sinä etsit Jumalaa, — sanoi hän sitten, — niin etsit sinä Häntä luonnollisesti siitä syystä, että saisit kukistaa Hänet!

Ja sitten uhkaa hän minua sormellaan:

— Kyllä minä tunnen teidät! Mutta eiköhän olisi parasta, että lukisit uskontunnustuksen sata kertaa. Niin, lueppas! Ja kaikki tyhvät ajatuksesi katoavat kuin savu. Mutta yleensä pitäisi teidät kerettiläiset lähettää Abessiniaan ja Afrikan erämaihin. Aurinko kyllä pian teidät siellä tappaisi.

Minä kysyn häneltä:

— No oletteko te sitten olleet siellä Abessiniassa?

— Olen, — vastaa hän.

— Mutta ettepä kuolleet?

Nyt munkki suuttui.

Dnjeprin rannalla minä taas tapasin miehen, joka istui vastapäätä luostaria sekä heitteli kiviä veteen. Hän oli noin viidenkymmenen vuotias, parrakas, kaljupäinen, kasvot rypyssä ja suuripäinen. Ensi silmäykseltä minä jo siihen aikaan osasin erottaa vakavat ihmiset, — lähestyin häntä ja istahdin hänen viereensä.

Oli ilta. Dnjepr vyörytteli tummia aaltojaan, ja sen takana oli koko vuori täynnä temppeleitä. Kirkkojen kupoolit välkkyivät ylpeinä ja kultaisina auringon valossa, ristit loistivat, ikkunain lasit sädehtivät kuin jalokivet, — ja näytti siltä kuin maa olisi avannut sylinsä ja ylpeän jalomielisenä näytteli nyt aarteitaan auringolle.

Mutta vierelläni istuva mies avaa nyt suunsa ja sanoo surullisesti:

— Koko luostarin pitäisi peittää lasilla, munkit pitäisi ajaa sieltä pois eikä ketään saisi laskea sisälle, — sillä ei ole sellaisia ihmisiä, jotka olisivat kyllin arvokkaita käymään keskelle tuota kauneutta!

Luostari oli tuossa joen takana kuin jonkun suuren ja viisaan miehen kertoma satu; etäältä tulevat Dnjeprin aallot ja loiskivat iloisesti, ne näkevät tuon kauniin sadun, mutta joen ihmeellisen laulunkin keskestä kuuluu ihmisen hiljainen ääni:

— Kuinka mahtavasti se on alettu ja kuinka lujasti rakennettu!

Ja minä muistan nyt kuin vanhan unen ruhtinas Vladimirin, Antonin, Feodosian, nuo venäläiset sankarit, — ja minä tunsin sääliä jostakin syystä.

Kovalla äänellä ja iloisesti soivat monilukuiset kellot tuolla rannalla, mutta täältä minun sydämestäni kuuluvat vielä kovemmin surulliset ajatukset elämästä.

— Ei kukaan meistä muista syntymäänsä. Minäkin läksin hakemaan oikeata uskoa, vaan nyt ajattelen yksin ihmistä. Sillä minä en näe ihmistä missään. Kasakoita, talonpoikia, virkamiehiä, pappeja, kauppiaita, — vaan tavallista yksinkertaista ihmistä — et missään näe ottavan osaa jokapäiväisiin töihin. Jokaisella on, ketä hän palvelee, jokainen tottelee toisen käskyjä. Pällikölläkin on pällikkö, ja tätä jatkuu silmin näkemättömään korkeuteen asti. Ja siellä vasta on Jumala jossain piilossa.

Tulee yö. Joen vesi muuttui tummemmaksi, ja kirkkojen risteistä hävisivät säteet. Mies heittelee vaan kiviä jokeen, mutta minä en näe enään niitten aikaan saamia renkaita vedessä.

— Kolme vuotta sitten, — puhuu hän, — syntyi meillä Makopissa kapina karjaruton tähden. Rakuunat kutsuttiin meitä vastaan, ja kristityt tappoivat kristityitä. Karjan tähden! Paljon kansaa tuhottiin. Minä ajattelinkin, että millainenhan usko meillä venäläisillä oikeastaan on, kun me härkäimme kuoleman tähden tuhoamme toisiamme, vaikka Jumala on meille sanonut: elä tapa!

Luostari sulaa pimeyteen, se näkyy ikäänkuin kohoavan vuorelle kuin kummitus. Mutta kasakka etsii käsillään kiviä maasta, ja kun hän löytää kiven, heittää hän sen heti jokeen. Ja vesi molskahtaa.

— Niin on ihmisten laita, — puhuu kasakka pää alas painuneena. — Herran laki määrää papistolle maidon, ja meille jää ainoastaan hera. On sanottu: "autuaat ovat puhtaat sydämeistä, sillä he saavat nähdä Herran", — mutta voiko hän, sinun sydämesi, olla puhdas, jos sinä elät oman halusi mukaan? Tai eikö sinulla olekaan vapaata tahtoa eikä edes totista uskoa, vaan ainoastaan ajatuksia.

Hän nousi ylös, katseli ympärilleen ja näytti hyvin tanakalta.

— Me emme ole vapaita Jumalan edessä, ajattelen minä!

Sitten nosti hän vähän lakkiaan ja lähti, mutta minä jäin kuin naulattuna seisomaan paikalleni. Olin tahtonut sanoillani valloittaa tuon kasakan — mutta nyt en ymmärrä, vaan tunnen, että — hänessä olikin totuus.

Etelän lämmin pimeä yö hyväilee minua, ja minä vaan ajattelen.

— Eiköhän ihmissielun kauneus olekin ainoastaan tuskissa? Ja missä on se tervaskanto, jonka ympärillä ihmisyyden myrsky saa riehua? Mitä merkitystä sitten on tuolla tyhjiydellä?

Talveksi yritin minä aina etelään, jossa on lämpimämpi, mutta jos lumi ja pakkaneen saavuttivat minut pohjassa, niin silloin aloin minä kulkea luostarista luostariin. Aluksi — luonnollisesti — katselevat munkit kieroon, mutta kun saa näyttää itsensä työnteossa, — niin tulee heidän hauska olla, kun näkevät miehen tekevän hyvää työtä, eivätkä he silloin säästä rahojaan. Jalat saavat levätä, vaan pää ja kädet olla työssä. Ja nyt muistuu mieleen kaikki, mitä viime vuonna olen nähnyt. Tuosta kaikesta tahtoisin mielelläni kerätä puhdasta ravintoa sielulleni, — ja minä leikkaan, sären, koetan ymmärtää miksi ja minkätähden, mutta hämmästyinkin ja puhkean lopulta kyyneliin.

Minä tunnen, että olen kyllästynyt maailman valitushuutoihin ja suruun ja ne ovat tylsistyneet sieluni rohkeuden. Minä olen tullut itsepäiseksi, äänettömäksi ja minussa on kasvanut jonkinlainen viha kaikkia ja kaikkea vastaan. Väliin sai pimeä uneliaisuus minut valtaansa, minä elin useita viikkoja kuin sokea tai päivää pelkäävä, — mikään ei tyydytä, mitään elähdyttävää en näe. Minä alan nyt ajatella: mutta eiköhän tämä kulkurielämä käskekin minua elämään kuin kaikki muutkin, ei koettamaan arvilla arvoituksia, vaan alistumaan nöyrästi säädettyjen lakien alle? Päivä on minusta pimeä kuin yö; ja minä olen yksin maailmassa aivan kuin kuu taivaalla, mutta en voi valaista. Toisella kertaa taas erkanen minä itsestäni, asetun syrjään, katselen ja näen: tienhaarassa seisoo terve nuorukainen, jota kukaan ei tunne. Eikä kukaan miellytä nuorukaistakaan eikä hän mihinkään usko. Minkätähden hän elää, tuo nuorukainen? Minkätähden maailma on sysännyt hänet pois luotaan?

Ja sieluni kylmeni yhä enemmän...

Minä poikkesin myöskin — viikoksi tai pari — naisluostareihin, — ja eräässä tuolla Volgan varrella löin minä kirveellä jalakaani, kun hakkasin puita. Äiti Feoktista alkoi lääkitä minua, ja hän oli tuollainen hyväntahtoinen eukko. Luostari oli pieni, mutta rikas, ja sisaret olivat kaikki kylläisiä ja tärkeän näköisiä. Mutta kaikki he suuttivat minua imelyydellään, siirappimaisella hymyllään ja rasvamahoillaan.

Minä olen kerran iltakirkossa ja kuulen — erään kööriä laulajattaren laulavan ihmeellisen kauniisti. Tyttö oli pitkä, hänen kasvonsa hehkuivat, silmänsä olivat mustat ja ankarat, huulensa punaset ja äänensä suuri ja rohkea. Hän laulaa kuin tekisi minulle kysymyksiä ja minä ihmettelen tuossa äänessä ilmenevää ikäänkuin ilkeyden puserutamaa kyyneltä.

Jalkani parani yhä, hankkiudu in jo lähtemään pois ja olin jo työssäkin. Ja niinpä kerran kun minä

puhdistin tietä luoden lunta pois, tulee sama kööri laulajatar, kulkee hiljaan kuin olisi hän kohmettunut. Oikeassa kädessä, jolla hän painoi rintaansa, oli rukousnauha, ja vasen käsi riippui velttona pitkin ruumista. Hänen huulensa olivat tiukasti suljetut, silmäkarvat rypyssä ja kasvonsa kalpeat. Minä kumarsin hänelle, mutta hän vaan piti päätään ylhäällä ja katsahti minuun aivan kuin minä olisin joskus tehnyt hänelle jonkun suuren rikoksen.

Hän ärsytti minua tuolla katseellaan, enkä minä siihen aikaan juuri kunnioittanutkaan nuoria nunnia.

— Mitä, — sanon minä, — neitseenä eläminen ei näytä olevan aivan helppoa?

Hän pysähtyi ja näytti kuohahtavan.

— Mitä sinä sanoit? — kysyi hän.

— Tuntuuko vaikealta itseänsä vastaan taisteleva?

Mutta hän antoi minulle siihen nopeasti vastauksen, hiljaan ja samalla ilkeyttä ilmaisevalla tavalla:

— Oo, — perkele!

Ja sitten poistui hän nopeasti mustana kuin synkkä pilvi myrskyisenä päivänä.

Minä en voi itsekään selittää, minkätähden minä noin sanoin, mutta siihen aikaan tulivat sellaiset ajatukset yhä useammin mieleeni, ne syttyivät ja lensivät kipunoina jonkun kasvoille. Minusta nimittäin näytti, että kaikki ihmiset valhettelevat ja teeskentelevät.

Jonkun ajan kuluttua näin minä hänet uudelleen toisella tiellä. Ja nyt olin minä vieläkin ilkeämpi: minkätähden hän tuolla tavalla peittäytyi mustiin ja kenen tähden hän koettaa kätkeytyä? Kun hän saapui minun kohdalleni, niin sanoin minä:

— Tahdotko lähteä karkuun täältä?

Tyttö hätkähti, hänen päänsä vaipui alas, sitten ojensi hän itsensä suoraksi kuin nuoli, ja minä vaan odotin, että hän huutaisi.

Mutta hän kulkee ohitseni, ja minä kuulen häneltä odottamattoman vastauksen:

— Illalla sanon.

Minä hämmästyin. Luulin ensin, että olin kuullut väärin, mutta hän oli kuitenkin lausunut sanansa selvään kuin kellon lyönnit, vaikkakin hiljaisella äänellä. Ja vaikka tuo tuntuikin naurettavalta, sai se kuitenkin minut hämilleeni, mutta sitten lohdutin minä itseäni sillä, että tuo tytön heilakka vaan oli tahtonut kiusata minua.

Kun minä loukkasin jalkani, vietiin minä vierasten osastoon, jossa minulle annettiin portaitten alla oleva pieni huone, ja tässä huoneessa asuin minä yhä.

Saman päivän iltana makaan minä sängyssäni ja ajattelen, että minun pitäisi lopettaa kulkurielämäni, — mennä johonkin kaupunkiin ja ruveta siellä jonkun leipurin töihin. Tyttöä en tahtonutkaan ajatella.

Mutta äkkiä naputtaa joku hiljaan ovelleni... Minä hypähdän ylös, aukasen — ja siinä seisoo vanha nunna, joka kumartaa ja sanoo:

— Olkaa hyvä!

Minä ymmärsin heti, minne piti lähteä. En kysy mitään, vaan menen ja uhkailen itsekseni:

— Kas niin! Kyllä minä, rakkaani, väännän vielä niskasi nurin!

Portaitten ja korridoorein kautta tulimme vihdoinkin perille, akka aukasi oven, sysäsi minut sisään ja kuiskasi:

— Minä tulen sitten noutamaan.

Tulitikku ratisi, valo valaisi tuttuja kasvoja ja minä kuulen äänen sanovan:

— Lukitkaa ovi!

Minä lukitsin. Tulin sitten uunin luokse, nojasin siihen ja kysyin:

— Eikö tänne saa — tulta?

Tyttö nauraa hihitti hiljaan.

— Mitä tulta? — kysyy hän.

— Äh sinä senkin vetkale, — ajattelen minä.

Ja olen ääneti. Tyttöä minä tuskin näen, — pimeässä näytti hän yön mustalta hattaralta pilvisellä taivaalla.

— Miksi te olette ääneti? — kysyy hän.

Hänen äänensä kuuluu nyt äidilliseltä.

Minä otaksun, että hän on rikas ja sanon:

— Teidän asianne on puhua.

— Kysyittekö te aivan täyttä totta, että aijonko minä paeta täältä?

Minä ajattelin, mitenkä voisin myrkyllisimmän vastauksen antaa hänelle, ja sitten minä, konna, vastasin aivan tyyneesti:

— En, vaan minä halusin ainoastaan koetella teidän lujuttanne kiusausta vastaan.

Hän raapasi taas tulta tulitikulla, hänen kasvonsa hehkuivat ja mustat silmänsä katselivat uhkarohkeasti minuun. Minun tuli paha olla. Katselin pimeyteen ja näin tytön seisovan siinä pitkänä ja mustana keskellä huonetta — ja ihmeellisen suorana.

— Koetella lujuttaniko, — kuiskaa hän tulisesti, — siitä ei ole mitään hyötyä, eikä teitä nytkään ole sentähden kutsuttu tänne, mutta ellette itse ymmärrä, mistä syystä olen kutsunut teidät, niin — lähtekää heti ulos täältä...

Hänen kuiskailunsa tuntuu melkein raa'alta, enkä minä huomannut siinä nyt mitään hempeyttä, vaan ankaraa vakavuutta. Edessäni seinässä on ikkuna, siitä näyttää tie murretun yön pimeyteen, — eikä sitä ollut hauska katsella. Minun on paha olla, tunsin, että olin jossakin suhteessa erehtynyt, ja siitä tuli minun yhä pahempi olla, — että jalkani vapisivat. Mutta tyttö jatkaa:

— Minä en voi lähteä täältä karkuun, ja enoni on pannut väkivallalla minut tänne ... mutta minä en jaksa elää täällä, minä hirtän itseni...

Ja sitten hän vaikeni äkkiä, aivan kuin olisi pudonnut kuoppaan.

Minä olin tykkänään unohtanut itseni, mutta hän tulee yhä lähemmäksi minua ja henkii raskaasti.

— Mitä te tahdotte? — kysyn minä.

Hän tuli aivan viereeni, hänen kätensä on minun olkapäälläni, — se vapisee tuo käsi, ja minäkin vavahtelen, polveni koukistuvat ja pimeys takertuu kurkkuuni, tukahduttaa minut.

— Ehkä hän on pirun riivaama? — ajattelen minä.

Mutta hän alkaa nyhkiä ja puhua minulle kuiskaillen ja hengittäen samalla tulista hengitystä kasvoilleni:

— Minä olen synnyttänyt pojan — mutta hän otettiin minulta, ja minä itse sulettiin tänne, jossa en voi elää. He sanovat, — että lapseni on kuollut, enoni ja tätini sitä sanovat, minun holhoojani. Ehkä he ovat tappaneet hänet, tai heittäneet jonnekin, ajattele sitä, lemmikkini! Minun täytyy vielä olla kaksi vuotta heidän vallassaan, ja vasta sitten tulen lailliseen ikään, mutta täällä en voi elää!

Kaikki näkyi olevan häntä vastaan. Minä tunsin itseni rikokselliseksi hänen edessään, hän säälytti minua, mutta samalla minä pelkäsin, sillä hän näytti kuin mielipuolelta; uskoako häntä vai ei.

Mutta hän kuiskailee värähtelevällä äänellä:

— Minä tahdon lapsen... Kun tulen raskaaksi, ajetaan minä täältä pois! Minä tarvitsen lapsen; jos ensimmäinen kuolikin, — niin tahdon synnyttää toisen enkä salli, että hän, sieluni, otetaan pois minulta! Minä pyydän sinulta, hyvä mies, armoa ja apua. Auta minua voimallasi, anna minulle lapsi, joka minulta otettiin pois. Usko minua Kristuksen tähden, — minä olen äiti enkä kevytmielinen nainen, en tahdo tehdä syntiä, vaan tahdon pojan, en tahdo tätä huvin vuoksi, vaan — synnyttääkseni!

Minä olin kuin unessa. Uskonko häntä, — mutta en voi olla uskomattakaan, koska hänessä nainen

puolustaa oikeuttaan, kutsuu aivan oudon miehen luokseen ja sanoo hänelle suoraan:

— Minut kielletään synnyttämästä ihmistä, — mutta auta sinä minua!

Ja nyt minä myöskin muistin oman tuntemattoman äitini. Ehkä on oma äitinikin naisellisella voimallaan heittäytynyt isäni valtaan? Minä syleilin häntä ja sanoin:

— Anna minulle anteeksi, minä ajattelin paha sinusta... Jumalan Äidin tähden — anna anteeksi!

Ja kun me molemmat tiedottomina harjoitimme hääyön salaisuutta, niin valtasi minut taas viekas ajatus:

— Onhan hän pettänyt minut, enkä minä ole ensimmäinen, joka hänen kanssaan luon lasta.

Sitten kertoi hän minulle elämästään. Hän on lukkosepän tytär, ja enonsa on koneenkäyttäjän apulainen, juoppo ja jörö mies. Kesät on hän höyrylaivassa ja talvet ankkuripaikoissa eikä tytöllä ollut mitään asuinpaikkaa. Hänen isänsä ja äitinsä olivat hukkuneet höyrylaivan palossa, ja kolmentoista vuotiaana jäi hän orvoksi. Seitsentoista vuotiaana synnytti hän eräälle herralle ensimmäisen lapsensa. Hänen hiljainen äänensä syöpyy minun sieluuni, hänen lämmin kätensä on minun kaulallani ja hänen päänsä lepää minun olkapäälläni. Minä kuuntelen, mutta sydäntäni jäytää paha mato, epäily.

Me olemme unohtaneet, että nainen synnytti Kristuksenkin ja saattoi häntä nöyrästi Golgatalle, olemme unohtaneet, että hän on muinaisajan kaikkein pyhain ja hyväin ihmisten äiti, — ja halpamaisessa ahneudessaamme olemme me alentaneet hänen arvoansa, muuttaneet hänet huvitusvälikappaleksemme ja työtä tekeväksi kotieläimeksemme. Ja siitä syystä ei hän enään synnytäkään elämän vapahtajia, vaan raajarikkoisia olentoja tehden siten meidän heikkoutemme yhä suuremmaksi.

Vielä kertoo hän luostarista, ja minä saan kuulla, että häntä ei yksin ole väkivallalla tuotu sinne. Ja pian alkaa hän puhella hyväilevällä äänellä:

— Minulla on täällä ystävätär — hyvä tyttö, puhdas ja rikkaasta kodista ... oi, jos tietäisit, miten vaikeata hänen elämänsä on! Ja hänenkin pitäisi päästä raskaaksi. Kun hän sitten karkoitetaan täältä, lähtee hän kumminsä luokse.

— Herra Jumala! — ajattelen minä. — Kuinka paljon täällä on onnettomia...

Ja taaskin järkkyy minun uskoni kaikkinäkevään Jumalaan ja hänen lakiensa oikeuteen, — sillä mitenkä voi hän asettaa ihmisiä tuollaiseen asemaan, jotta laki tulisi täytetyksi?

Mutta Kristina kuiskaa hiljaan minun korvaani:

— Ehkä sinä voisit tehdä hänetkin raskaaksi...

Noilla sanoillaan tappoi hän kerrassaan epäilykseni ja minä olin valmis suutelemaan vaikka hänen jalkojaan! Sillä — nyt minä ymmärsin, että noin voi sanoa ainoastaan puhdas nainen, joka tuntee äiteyden arvon. Minä kerroin nyt hänelle epäluuloni, hän sysäsi minua ja itki hiljaa pimeydessä, enkä minä rohjennut häntä lohduttaakaan.

— Etkö sinä luule, että minä häpesin kutsua sinua? — puhui hän nuhtelevalla äänellä. — Minä olen tällainen kaunis ja terve — ja luuletko sinä, että minusta tuntuu helpolta pyytää miehen syleilyä kuin almua? Minkäkötähden minä lähestyin sinua? Minä näin, että sinä olet ankara mies, silmäsi ovat vakavat, puhut vähän etkä nuoria nunnia näekään. Ohimoiltasi ovat hiuksesi harmaantuneet. Mutta en itsekään tiedä, minkätähden sinä näytit minusta hyvänluontoiselta. Ja kun sinä ensi kerran sanoit minulle pahan sanan, — niin minä itkin. Minä erehdyin, ajattelin. Mutta sitten päätin kuitenkin, — Jumala sinua siunatkoon — kutsua sinut.

— Anna minulle anteeksi, — sanon minä.

Ja suutelen.

— Jumala antaa sinulle anteeksi!

Silloin naputti vanha akka oveen ja kuiskasi:

— Erotkaa; heti soitetaan aamukirkkoon.

Ja kun hän sitten saattoi minut käytävään kautta omaan huoneeseeni, virkkoi hän:

— Teidän pitäisi antaa minulle rupla.

Minä olin vähällä lyödä häntä.

Viisi päivää elin minä Kristiinan kanssa, mutta sitten se kävi mahdottomaksi. Koorilaulajattaret ja palvelijattaret alkoivat liaksi ahdistella minua, ja minun halutti päästä rauhaan ajattelemaan tätä tapahtumaa. Mitenkä voidaan kieltää nainen synnyttämästä lapsia, jos hänellä itsellä on sellainen halu ja jos lapset aina ovat olleet, ovat nyt ja tulevat olemaan uuden elämän alkuina, uusien voimain kantajina?

Oli vielä yksi asia, jota minun täytyi välttää. Kristiina näytti minulle ystävättärensä, joka oli hentorakenteinen tyttö, vaaleahiuksinen ja sinisilmäinen sekä hyvin Olgani näköinen. Hänen kasvonsa todistivat puhtautta, ja suurella surulla näytti hän katselevan maailmaa. Minä tunsin vetovoimaa häneen, ja Kristiinkin yhä puhui hänen puolestaan. Mutta asia ei ollut sittenkään sama kuin Kristiinan kanssa, sillä Kristiina ei ollut enään neitsyt, mutta Julia oli aivan viaton ja hänellä piti minun mielestäni siis olla myöskin samallinen mies. Enkä minä uskonut itseenkään, en tiennyt, kuka olin. Kristiinan kanssa ei tämä minua häirinnyt, mutta Julian kanssa se voi häiritä; minkätähden — sitä en tiedä, mutta se häiritsi.

Minä otin Kristiinalta jäähyväiset. Hän itki vähän, pyysi minun kirjoittamaan hänelle, tahtoi itse ilmoittaa, milloin hän tulee raskaaksi ja antoi minulle salaisen osoitteensa. Pienen aikaa eron jälkeen kirjoitin minä hänelle — ja hän vastasi hauskalla kirjeellä; kirjoitin toistamiseen, — mutta hän vaiken. Ja vasta noin vuoden tai puolentoista perästä ollessani Sadonjessa sain minä häneltä kirjeen — se oli kauvan maannut postikonttoorissa. Kirjeessään ilmoittaa hän, että hän on synnyttänyt pojan, jonka nimi on Matvei ja joka on iloinen ja terve, ja että hän nyt asuu tätinsä luona, kun eno on kuollut; hän joi itsensä kuoliaaksi. Nyt olen minä — kirjoittaa hän — itse oma emäntäni, ja jos sinä tulet — otetaan sinä ilomielellä vastaan. Minua kyllä halutti nähdä poikaani ja satunnaista vaimoani, mutta siihen aikaan kuljin minä kaitaa tietä — ja kieltäydyin. En voi, tulen myöhemmin.

Mutta myöhemmin oli hän mennyt kirja- ja korttikauppiaan vaimoksi ja asui Ribinskissä.

Minä näin Kristiinassa ensi kerran ihmisen, jonka sielussa ei asunut pelkoa ja joka oli valmis kaikin voimin taistelemaan oikeuksiensa puolesta. Mutta siihen aikaan en vielä voinut pitää tätä piirrettä kyllyiksi arvossa.

Seikkailuni jälkeen Kristiinan kanssa yritin minä työskennellä kaupungissa, mutta työ tuntui minusta vastenmieliseltä, rasittavalta ja tukahduttavalta. Käsiyöläiset eivät miellyttäneet minua sielunsa alastomuuden ja julkisen antautumisensa tähden isännän valtaan. Jokainen heistä näytti ikäänkuin sanovan käytöksellään:

— No, nylkekää minua, pieskää minut verille, minä en voi päästä pakoon!

Heidän kanssaan oli tuskallista olla. He joivat, riitelivät keskenään, lauloivat ruokottomia lauluja ja paistuivat yöt päivät työnteossa, mutta isännät vaan lämmittelivät ihrojaan heidän työstään. Leipomahuoneessa oli ahdasta, likaista, siellä nukkuvat ihmiset kuin koirat. Viina ja haureus — oli kaikkena heidän ilonaan. Minä puhun heille, miten huonosti heidän elämänsä on järjestetty — ja he kuuntelevat, ovat suruissaan ja myöntävät sanani tosiksi. Minä sanon heille: Jumalaa teidän täytyy etsiä! — he huokaavat, mutta minun sanani eivät sittenkään pysty heihin. Joskus he aivan äkkiä alkavat tehdä pilkkua minusta enkä minä tiedä, mistä syystä. Mutta he tekevät kuitenkin häijyä pilkkua.

Kaupunkeja minä en rakastanut. Niitten ahnas melu ja tuo pyhäpäivätkin käypä kaupanteko — oli minulle aivan sietämätöntä; kaupunkien ihmiset ovat nääntyä huoliinsa. Ja kapakoita on siellä — runsaasti, mutta kirkot ovat tarpeettomia; vuoren suuruisia taloja on sinne rakennettu, mutta sittenkin eletään ahtaalla. Ihmisiä on paljon, eikä heistä yksikään elä itseään varten. Jokainen on työnsä orja ja juoksee nähtävästi koko ikänsä samaa linjaa kuin kahlehdittu koira.

Minä kuulen kaikki — väsymyksen huoahdukset; kellon äänikin kaikuu toivottomalta, ja koko sielussani tunnen minä, että — kaikki ei ole niinkuin olla pitäisi.

Vaan toisella kertaa nauran minä jo itseänikin. Oi, mikä opettaja minä olen! Mutta vaikka minua naurattaa, en silti ole iloinen. Sillä minä näen virheellisyksiä kaikkialla, ja puutteellisuudet ovat viedä minulta järjen. Tuntuu kuin vaipuisin pohjaan.

Öisin muistelen tätä riippumatonta elämäni ja — yösijojani ulkona kentällä.

Siellä ulkona on maa pyöreä, sitä voi ymmärtää ja sydän sitä rakastaa. Siellä on hyvä maata kuin kämmenellä pienenä ja yksinkertaisena kuin lapsi verhottuna lämpimään utuun, peitteenä tähtinen taivas, jonka kanssa sielu sulaa yhdeksi tähdeksi.

Väsynyt ruumis saa siellä täysin siemauksin hengittää heinien ja kukkien väkevää tuoksua, ja sinusta

tuntuu kuin makaisit kehossa, näkymätön käsi tuodittaisi sinua hiljaan sekä saisi sinut nukkumaan...

Varjot kulkevat, satuttavat heinän korsia; kahinaa ja kuiskailua kaikkialla; jossakin peltohiiri tulee esiin kolostaan ja vikisee hiljaan. Etäällä nousee joku musta esine, — ehkä on se hevonen, joka yöllä siellä nousi ja kasvaa suureksi lämpimässä usvameressä. Ja tuo uudistuu taas pian toisessa paikassa ja toisessa muodossa... Ja sillä tavalla koko yön kulkee kentillä maan unen sanattomat vartijat, kesäisten öitten hyväilevät varjot. Sinä tunnet, että ympärilläsi maassa on kätkeytyneenä elämää, joka nyt lepää herkässä puoliuudessa, ja omaantuntoosi koskee kipeästi se, että sinä ruumiillasi painat heinää.

Yön lintu lentää äänettömästi, noukkaa palasen maata ja menee täyttämään toivettaan.

Hiiret vikisevät... Tai vierii käteesi äkkiä pieni, pehmeä pallo, — sinä hätkähdät ja tunnet vieläkin paremmin elämän runsauden, itse maa allasi elää, se on mehukas, sinun läheisimpäsi, oma äitisi.

Ja sinä kuulet, miten se huokuu, koetat arvailla, mitä se uneksuu ja mitkä voimat vähitellen sen povessa kypsyvät, miten se huomenna katselee aurinkoa ja mitenkä aurinko ilahuttaa häntä, kaunotarta, lemmikkiään.

Sinä itse kuin sulaut nojatessasi sen rintaa vasten, sinun ruumiisi kasvaa ja ravitsee itseään armaan äitisi lämpimällä ja tuoksuavalla mehulla. Sinä näet ikuisesti kuuluvasi maahan ja kiitollisena tästä ajattelet:

— Armas äitini!

Maasta virtaa hyvien voimien näkymätön lähde, hedelmälliset tuoksut juoksevat puroina ilmassa — maa on kuin taivaan suitsutusastia, ja sinä olet tuon kattilan hiili ja pyhä suitsutus.

Tähdet tuikkivat nopeasti voidakseen ennen auringon nousua näyttää kaiken kauneutensa. Rakkaus ja uni juovuttavat ja hyväilevät sinua, ja kuumana kulkee läpi sielusi toivon kirkas säde: jossakin täytyy ihanan Jumalan olla!

— "Etsikää ja te löydätte" — on hyvin sanottu, eikä ole ollenkaan syytä unohtaa näitä sanoja, sillä ne ansaitsevat todellakin miettimistä.

Heti kun kevät pisti itsensä kaupunkiin, lähdin minä ja päätin mennä Siperiaan — jota maata minulle oli kiitetty, — mutta tiellä sinne pysähdytti minut mies, joka vapautti sieluni koko elinajakseni näyttäen minulle oikean tien Jumalan luokse.

Minä kohtasin hänet tiellä Permin ja Verhoturin välillä.

Minä makaan metsän reunassa ja keitän teevettä. On puolipäivän aika, kuuma, ilma on kuin tervattu, öljymäinen ja sakea, — jotta on raskas hengittää. Linnuillakin on kuuma — ne ovat kätkeytyneet metsän syvyyteen ja laulelevat siellä sekä viettävät iloista elämäänsä. Mutta metsän laidassa on hiljaista. Näyttää siltä kuin aurinko pian sulattaisi kaiken, mitä maan päällä on ja kuin puut, kivet ja minun väsynyt ruumiini pian virtaisivat sakeina ja monivärisinä puroina pitkin maata.

Mutta äkkiä tulee Permin puolelta mies, joka lauloi korkealla värähtelevällä äänellä. Minä nostin vähän päätäni, kuuntelen ja näen, että sieltä tulee pyhiinvaeltaja, pieni mies valkeassa pappisviitassa, teekannu vyössä ja selässä vasikannahasta tehty laukku ja kattila. Hän astuu reippaasti ja nyökäyttää jo kaukaa päätään minulle sekä hymyilee. Kaikkein tavallisin pyhiinvaeltaja, tuollaisia on paljon ja he ovat kaikki vaarallista väkeä. Pyhiinvaellus on heillä tuottavana ammattina, he ovat kaikki moukkia, valehtelevat äärettömästi, juopottelevat, varastavat j.n.e. Minä en heitä rakastanut kaikesta sydämestäni.

Hän lähestyi, otti kalotin päästään, ravisti päätään, pieni palmikko hyppeli iloisesti — ja lörpötteli kuin kottarainen.

— Rauha sinulle, mies! Oi, kuinka nyt on kuuma — kaksikymmentä kaksi astetta kuumempi kuin helvetissä.

— Oletko sinä siellä kauvankin ollut? — kysyn minä.

— Kuusisataa vuotta vietin siellä!

Hänen äänensä on reipas ja iloinen, päänsä pieni ja otsansa suuri. Kasvot ovat kuin hämähäkki, peitetyt pienillä rypyillä, parta puhdas ja harmahtava, ja hänen ruskeat silmänsä loistivat kullalta kuin nuorukaisen silmät.

— No, onpahan hän huvittava otus, — ajattelin minä.

Mutta hän puhuu yhä:

— Niin, Ural!... Voi miten kaunista siellä on! Herra Jumala on suuri mestari, kun on kysymyksessä maan kaunistaminen. Metsät, joet, vuoret on hän sijoittanut hyvästi paikoilleen!

Hän ottaa matkakapineet selästään ja kääntyy nopeasti aivankuin pukki. Nähtyään, että minun teeveteni kiehui, tarttui hän heti kattilaan ja kysyy kuin vanha toveri:

— Panenko tänne omaa teetäni vai juommeko sinun teetäsi?

Minä en ennättänyt vastatakaan, kun hän jo teki päätöksensä:

— Juodaan minun teetäni, — minulla on hyvää teetä, eräs kaupustelijatar lahjoitti sitä minulle, kallista teetä!

Minä hymyilin.

— Mitä! — sanoo hän. — Kuumuus on väsyttänyt minua, mutta odotahan, kun minä lepään vähän, niin saan sinutkin hyvälle päälle.

Hänessä on jotakin, joka muistuttaa Savelkaa, ja minun haluttaa jo laskea leikkiä hänen kanssaan.

Ja noin viiden minuutin kuluttua minä jo kuuntelen suu auki hänen puhettaan, joka oli ihmeellisen tuttua, vaan jollaista en ennen ollut kuullut, ja minusta tuntuu kuunnellessani kuin hän ei puhuisikaan, vaan minun oma sydämeni iloitsisi päivän säteistä ja laulaisi niitten ylistystä.

— Katsohan... Eikö nyt ole juhlapäivä ja etkö tunne olevasi paratiisissa? Juhlallisina kohoavat vuoret aurinkoa kohden, ja metsät kasvavat vuorten huipuilla, jalkaisi juuresta kohoaa pieni heinänkorsi ja nostaa päänsä elämän valoa kohden, ja kaikki laulaa ilon psalmia, vaan sinä, ihminen, — maan herra, minkätähden sinä et iloitse.

— Mikä merkillinen lintu? — ajattelen minä vaan sanon hänelle koetellakseni häntä:

— Mutta jos ajatukset eivät ole iloisia?

Hän osoittaa maahan.

— Mikä tämä on?

— Maa.

— Ei. Katso ylemmäksi!

— Ruohoko, mitä?

— Vielä ylemmäksi.

— No, minun varjoni.

— Sinun ruumiisi varjo, — sanoo hän, — ja ajatukset ovat — sielusi varjoja! Mitä sinä pelkää?

— Enhän minä mitään pelkää.

— Valehtelet! Ell'et pelkäisi, olisivat ajatuksesi reippaita. Kauhu synnyttää surun, ja kauhu itse taas on kotoisin vähäuskoisuudesta. Niin se on! Juo teetä!

Hän kaataa teetä kuppeihin puhuen lakkaamatta:

— Olenhan minä nähnyt sinut ennenkin? Etkö sinä ole ollut Valamossakin?

— Olin.

— Milloin? Tai mitä sillä väliä on! Mutta minusta tuntuu kuin olisin siellä nähnyt sinun kaltaisesi. Sinulla on huomiota herättävät kasvat. Niin! Mutta enköhän olekin nähnyt sinua Solovkissa?

— Enhän minä ole käynyt milloinkaan Solovkissa.

— Etkö ole? Turhaan! Se on vanha luostari ja hyvin kaunis. Käypäs siellä!

— Tämä merkitsee siis, että sinä et ole nähnyt minua, — sanon minä, ja minusta tuntui melkein kuin loukkaukselta, että se oli niin.

— No mitä sillä on väliä! — huudahtaa hän. — En ole nähnyt sinua — nyt näen! Mutta minä olen

sitten nähnyt toisen, joka on sinun näköisesi. Eiköhän se olekin samantekevä.

Minua nauratti.

— Mitenkä, — samantekeväkö?

— Miksikä ei?

— No, olenhan minä — minä, ja toinen on — toinen!

— No, oletko sinä sitten parempi kuin se toinen?

— En tiedä.

— En minäkään tiedä.

Minä katselen häntä ja kärsimättömyys sai minut valtaansa. Minä nimittäin tahtoisin, että hän puhuisi, puhuisi lakkaamatta. Ja särpiessään teetä muistelee hän sitä toista:

— Se toinen, sehän oli yksisilmäinen, joka häntä suuresti harmitti. Kaikki nuo yksisilmäiset ja ontuvat ovat — ulkoa ja sisältä — itserakkaita ja luonnottomia! Jos minä olisin silmäpuoli tai ontuva, niin te, ihmiset, ette rohkenisi huomauttaa siitä minulle. Niin se on. Hän sanoi usein minulle: "Kaikki ihmiset ovat nautoja. Kun he näkevät, että minulla on vaan yksi silmä, niin sanovat he minulle: sinä olet silmäpuoli. Ja siitä syystä ne ovat — raatoja!" Mutta minä vastaan hänelle: sinä olet itse, rakkaani, nauta ja raato ellet tahdo ruveta konnaksi — valitse niistä sanoista, mikä makeammalta maistaa! Sillä ymmärrä, että se ei ole tärkeintä, miten ihmiset sinuun katsovat, vaan miten sinä itse katselet heitä. Siitä syystä me olemmekin, ystäväni, silmäpuolia ja sokeita, kun aina katselemme ihmisiä ja koetamme etsiä heistä pelkkää mustaa ja pimeyttä, ja siten me toisen pimeydellä sammutamme omankin valomme. Mutta valaise sinä omalla valollasi toisten pimeyttä — ja kaikki muuttuu hyväksi jälleen. Kun ihminen ei näe hyvää muussa kuin itsessään, niin tuntuu maailma hänestä surulliselta erämaalta.

Hän hymyilee ja katselee minua, ja minä kuuntelin aivankuin metsään eksynyt kuuntelee yöllä etäistä ääntä, ja pelkää loittonevansa siitä, ellei se pian kuulu uudestaan. Minä ymmärrän, että paljon on hän nähnyt, paljon rauhoittanut ihmisiä, mutta minun mielestäni tekee hän minulle väärin laskiessaan leikkiä minusta, vaikka ei hän minua tunnekaan, ja hänen nuoret silmänsäkin näyttivät hymyilevän. Opittuani tuntemaan Antonin oli minun nimittäin enään vaikea uskoa ihmisten hymyilyyn.

Minä kysyin, kuka hän on.

— Minun nimeni on Jegudil, — sanoo hän, — ihmisille iloinen ilveilijä, vaan itselleni — hyvä ystävä.

— Hengellisestä säädystäkö?

— Olin pienen aikaa pappina, mutta sitten leikattiin hiukseni ja minä lähetettiin kuudeksi vuodeksi Susdalin luostariin istumaan! Mistä syystä, kysynet sinä? Minä saarnasin kirkossa kansalle ja pimeäjärkinen kansa ymmärsi minut väärin. Tästä syystä piesttiin kansaa ja minä tuomittiin. Juttu loppui siihen. Mitäkö minä saarnasin? Sitä en enään muista. Siitä on niin pitkä aika, kahdeksantoista vuotta sitten, — sillä aikaa ennättävät asiat jo unohtua. Niin, minulla oli kaikellaisia sellaisia ajatuksia, jotka eivät kelvanneet hallitukselle.

Hän nauraa, — ja nauru leikkii kaikissa hänen kasvojensa rypyissä. Ja sitten katsoo hän ympärilleen aivan kuin hän itse olisi asettanut vuoret ja metsät paikoilleen.

Kun tuli vähän viileämpi lähdimme me yhdessä matkaan, ja tiellä kysyy hän minulta:

— No, — mitä säätyä sinä sitten olet?

Uudestaan, kuten silloin Antonin luona, halutti minun asettaa kaikki eleyt päivät silmäini eteen ja katsella vielä kerran niitten kirjavuutta. Ja niin puhun minä lapsuudestani, Larionista ja Savelkasta, — mutta ukko vaan nauraa ja huutaa:

— Ah, hauskoja ihmisiä! Ai, Jumalan leikkikaluja! Mutta he olivat lempeitä ja todellisia, he olivat Venäjän maan kukkia. Ja vielä päälliseksi Jumalaa rakastavia!

Minä en ymmärrä tuota ylistystä ja ihmettelyn hänen iloaan, mutta hän ei naurulta saa edes kuletuksi. Hän pysähtyy, hirtuu ja nauraa pää pystyssä, huutaa aivan kohden taivasta, aivan kuin hänellä olisi siellä hyvä ystävä, jonka kanssa tahtoo jakaa ilonsa.

Minä sanon hänelle hyväilevällä äänellä:

— Sinä olet hyvin Savelkan kaltainen.

— Hänenkö kaltaisensa? — huutaa hän. — Se on sangen hyvä, veliseni, jos olen hänen kaltaisensa! Kumpahan vaan ei oikeauskoinen kirkko veisi veljeämme, elävää ihmistä takaisin muinaisaikaan — ja kumpahan se ei vaan tapahtuisi venäläisellä maaperällä!

Hänen puheensa tuntuu epäselvältä.

Sitten puhun minä Titowista, ja hän tuntuu ikäänkuin näkevän appeni ja laskee leikkiä hänestä.

— Äh sinua! Kyllä minä olen sellaisiakin nähnyt. Ahnas lude, tyhmä ja pelkuri samalla...

Ja kun hän kuuli kertomukseni Antonista, mielti hän hetken ja sanoi sitten:

— Nii-iin! Tuomas! No, ei jokaisella Tuomaalla ole paljon järkeä, toiset Tuomaat ovat pelkkiä tyhmeliinejä.

Ja sitten koetti hän ajaa pois mehiläistä puhuen samalla sille:

— Mene, mene pois! Mikä riivattu sinä olet — tulee suoraan silmään...

No...

Minä kuulustelen tarkasti hänen sanojaan enkä jätä ainoatakaan huomioon ottamatta, ja minusta tuntuu kuin kaikki hänen sanansa olisivat hyvin järkeviä. Ja itse puolestani puhun hänelle kuin olisin ripillä. Ainoastaan väliin, kun tulin kosketelleeksi Jumalaa, takerrun puheessani, sillä minä pelkäsin ja säälin jotakin. Jumalan kasvot himmentyivät silloin sielussani siksi ajaksi, minä tahdon siistiä niitä päivän liasta, mutta näen, että hankaan tyhjää, ja silloin värähteli sydämeni pahasti.

Mutta ukko nyökyttää minulle päätään ja yllyttää:

— Elä pelkää! Jos vaikenet — niin itsellesi valehtelet etkä minulle. Puhu, puhu! Elä sääli itseäsi. Jos jotakin särkyy, — niin saat tehdä uuden sijaan!

Kaikkiin minun puheisiini vastasi hän kuin tarkka kaiku, ja minun tuli yhä helpompi olla hänen kanssaan.

Yö yllätti meidät.

— Seis! — huusi hän. — Hakekaamme itsellemme paikka, jossa voimme levätä.

Me löysimme majapaikan suuren kiven alta, joka oli irtaantunut vuoresta. Me heitimme pensaita sinne, saimme niistä tehdyksi pimeän verhon ja makasimme sitten sen lämpimässä varjossa. Vieressä paloi tuli, ja teevesi kiehui.

Minä kysyn:

— Mitä sinä nyt kerrot minulle, isä?

Hän hymyilee.

— Kerron kaikki — mitä tiedän! Mutta elä sinä etsi minun sanoistani mitään vahvistusta mielipiteillesi, sillä minä en tahdo opettaa, vaan kertoa. Ne etsivät aina vahvistusta, joitten elämän kulku on vaarallista ja joille oikeuden kasvaminen on vahingollista. He näkevät, että oikeus hohtaa yhä kirkaampana — koska sen liekki syttyy yhä useampain ihmisten sydämissä — he näkevät tämän ja pelkäävät! Pian tarttuvat he kiinni oikeuteen, jos se nimittäin on heille hyödyllistä, puristavat sen pieneksi leiväksi ja huutavat koko maailmalle: katsokaa, tämä on totuus, puhdas hengellinen lintu, niin tässä se on, ijankaikkinen ja järkähtämätön. Ja sitten istuvat nuo viheliäiset totuuden kasvoille, tarttuvat sen kurkkuun ja kuristavat sen estäen täten ikipäiviksi sen voimien kasvamisen. Niin tekevät meidän ja kaikkein elävien olentojen viholliset. Mutta yhden asian voin minä sanoa: tänään — on näin, mutta millaista on huomenna — sitä en tiedä! Sillä katsohan, elämällä ei ole varsinaista, laillista isäntää. Hän ei vielä ole tullut, enkä minä tiedä, miten hän asiat järjestää, kun tulee, mitä aikeita hänellä on ja millaisia temppeleitä hän haluaa rakennettaviksi. Apostoli Paavali sanoi kerran: "kaikki kääntyy hyväksi kerran" — ja monet uskoivat noihin sanoihin, ja kaikki, jotka uskoivat, tulivat voimattomiksi, sillä he seisoivat paikallaan. Tämä kivi on voimaton, minkätähden? — siitä syystä, että se ei voi liikkua, veliseni! Eikä saa milloinkaan sanoa ihmiselle: seiso tässä! vaan — tänne tai tuonne!

Minä kuulen ensi kerran tuollaista puhetta, ja se tuntuu minusta oudolta, — sillä ihminen kieltää sillä itse itsensä, vaan minä etsin sisällistä vakaumusta.

— Kukahan sitten on tuo isäntä — Herrammeko?

Ukko hymyilee.

— Ei, — vastaa hän, — kyllä se on meitä lähempänä! Mutta etkö tahtois lausua minulle hänen nimeään — sillä luulisin sinun hyvin arvaavan sen. Sillä Kristukseen uskoivat ensin ja vakavammin kaikki ne, jotka ennen Hänen tuloaan tunsivat Hänet sydämessään ja joitten uskon voimalla Hän on kohotettu jumaluuteen.

Hän pitää minua kuin sulettun oven edessä eikä sano minulle, mitä sen takana on. Minussa syttyy kärsimättömyys ja jonkinlainen viha. Ukon puheet tuntuvat nimittäin pimeiltä, ja vaikka niistä silloin tällöin leimahtaa kirkkaita kipunia, niin sokaisevat nuo kipunat vaan minut eivätkä valaise pimeää sieluni. Kuu paistaa, mustat varjot ympäröivät meitä, metsä meidän yläpuolellamme ulottuu vuorelle asti, ja vuoren huipun yläpuolella — puitten oksien välistä — kimaltelevat tähdet kuin tuliset linnut. Jossakin lähellä lorisee lähde, huuhkain huutelee silloin tällöin metsässä, ja yli kaiken elää tässä hiljaisessa yössä ukon puhe. Ihmeellinen ukko! Ja nyt otti hän jostakin poskensa alta koppiaisen, pani sen kämmenelleen ja sanoo sille:

— Mistä sinä olet, lemmikki? Ai, ai! Lähde nyt juoksemaan heinikkoon!

Tuo miellytti minua, sillä minäkin rakastin kaikellaisia koppiaisia ja seurasin usein niitten salaperäistä elämää ruohojen ja kukkien seassa.

Minä teen ukolle useita erillaisia kysymyksiä. Minä toivoisin, että hän puhuisi yksinkertaisemmin ja lyhemmin, mutta huomaan, että hän kiertää minun toivomukseni ja aivankuin hyppii minun toiveitteni ohitse. Vaan hänen kasvonsa ovat hauskat — hyväilevästi heijastaa punainen tuli hänen silmistään, ja hän vapisee tuollaisesta rauhallisesta ilosta, jota minäkin toivoisin. Minä kadehdin häntä. Tuo ukko oli elänyt vähintään kaksi kertaa kauvemmin kuin minä, mutta hänen sielunsa oli nähtävästi vieläkin kirkas.

Minä sanon:

— Eräs ihminen sanoi minulle, että usko on — ajatusta, vaan mitä sinä sanot.

— Minä sanon, — vastaa hän, — että se ihminen ei tiennyt, mitä hän puhuu, sillä usko on — suuri tunne. Se syntyy ihmisen runsaista elämän voimista. Tämä voima on — äärettömän suuri ja kiihdyttää aina ihmisen nuorta järkeä toimintaan. Mutta ihminen on sidottu ja kahlehdittu toimissaan, sillä häntä koetetaan estellä kaikella tavalla, — kaikki tahtovat hänen kokoomaan leipää ja rautaa, vaan ei etsimään eläviä aarteita sielunsa syvyyksistä. Eikä hän ole vielä tottunut eikä ymmärrä käyttää hyväkseen kaikkia voimiaan, hän luo mielikuvituksissaan kummituksia ja pelkää epäsointuisen sielunsa heijastuksia — ymmärtämättä sen olemusta; hän kumartaa uskonsa ulkomuotoja — uskonsa varjoja, sanon minä!

En voi väittää, että minä sinä hetkenä ymmärsin häntä, mutta kovasti minua suututti ja minä ajattelen:

— Mutta minäpä en päästäkään sinua tästä paikasta minnekään, ennenkuin olet vastannut pääkysymykseeni.

Ja minä kysyn häneltä ankarasti:

— Mutta minkätähden sinä koetat kiertää Jumalasta puhumista?

Hän katselee minua silmät pystyssä ja vastaa sitten:

— Mutta olenhan minä, rakkaani, koko ajan puhunut Hänestä. Etkö sinä ole sitä tuntenut?

Hän lankesi polvilleen, tuli valaisi häntä ja kätensä ojensi hän minulle puhuen samalla hiljaan ja miettävästi:

— Kuka on Jumala, ihmeitten luoja? Onko hän meidän Isämme vaiko — sielumme poika?

Minä hätkähdin ja katsahdan taakseni, sillä minun tuli raskas olla. Ukossa olin minä näkevinäni mielettömyyttä. Ja nuo mustat varjot ovat ympärillämme ja kuuntelevat. Metsän suhinaa kuuluu kaikkialta, se tukahuttaa nuotiotulen hiilten heikot äänet ja puron hiljaisen lorinan. Minäkin tunsin halua langeta polvilleni. Mutta hän puhui jo kovalla äänellä aivankuin olisi ollut väittelyssä.

— Jumala ei ole syntynyt ihmisten voimattomuudesta vaan voimien runsaudesta. Eikä Hän, veliseni, elä meidän ulkopuolellamme, vaan meidän sisässämme. Pelossa sielun kysymysten johdosta olemme kehittäneet Häntä ja asettaneet yläpuolellemme, ja nyt haluamme usein mitata omaa ylpeyttäme, joka aina on rajoittamaton, omaan tahtoomme. Minä sanon: voima on muutettu heikoudeksi siten, että sen kasvu on väkivallalla tukahdutettu! Täydellisyyden kuvia — tehdään nopeasti, mutta se on meille

vahingoksi ja suruksi. Sillä ihmiset luodaan kahdenlaisiksi: toiset ikuisiksi jumalan rakentajiksi, toiset taas sen kiihkon orjiksi, joka pakottaa heitä koettamaan saada valta edellisten ja koko maan ylitse. Ja he ovatkin anastaneet tuon vallan ja koettavat sen voimalla asettaa Jumalan ihmisten ulkopuolelle, tehdä hänet ihmisten viholliseksi, maan herraksi ja tuomariksi. Kristuksen sielun ovat he tehneet aivan tuntemattomaksi, ovat hylänneet Hänen käskynsä, vaan Kristus onkin elävä — heidän rinnallaan ja ihmisvallan rinnalla lähimmäisensä ylitse.

Hän puhuu ja minusta tuntuu kuin olisi minulla kipeä hammas, joka olisi vedettävä pois. Tuskalliselta tuntuu elämäni ja minua haluttaisi huutaa:

— Ei niin!

Mutta hänen kasvoillaan asuu juhlallisuus, ja hän näkyy olevan kokonaan juovuksissa ja hurjana ilosta. Minä näen, missä suhteessa hänen puheensa ovat järjettömät, mutta tuskastani ja henkisestä sairaudestani huolimatta rakastan häntä ja kuuntelen ahneesti hänen puheitaan:

— Mutta jumalan rakentajat ovat eläviä ja kuolemattomia; nyt he taas luovat salaisuudessa ahkerasti uutta Jumalaa, sitä, jota sinäkin ajattelet, — kauneuden, järjen, oikeuden ja rakkauden Jumalaa.

Hän järjestyttää minua puheellaan, nousee sitten seisoaalleen ja antaa ikäänkuin aseensa käteeni, ja minun ympärilläni vapisee keveä varjo, sen siivet koskettavat minun kasvojani — minä kauhistun, maa tuntuu pakenevan jalkaini alta, ja minä ajattelen:

— Jos on totta, että perkele kiusaa ihmisiä kauniilla puheilla, niin on hän tuon ukonkin saanut verkkoonsa, ja koettaa hänen kauttaan vietellä minua suureen syntiin.

— Kuulehan, — sanon minä, — kuka — on jumalan rakentaja? Ja kuka isäntä, jota sinä odotat?

Hän naurahtaa hyväilevästi kuin nainen ja vastaa:

— Jumalan rakentajia ovat — kansa! Tuo lukematon, rauhallinen kansa. Kansa on kuolematon, sen henkeen uskon minä, sen voimaa julistan kaikille; se on elämän alku, ainoa ja epäämätön, se on kaikkein jumalien isä, menneitten ja tulevaisten!

— Ukko on mieletön, — ajattelen minä.

Tästä hetkestä alkaen tuntui minusta kuitenkin kuin kulkisin hiljalleen mutta varmasti vuoren huippua kohden. Hänen sanansa tuntuivat minun sielulleni tuliselta sormelta ja minä tunsin, miten se poltti, mutta paransi samalla. Ja silloin tuntui sydämessäni äkkiä hyvin raskaalta, mutta minä jäin kuitenkin surunsekaisen ihmettelyn valtaamana tielleni. Monet erillaiset tulet paloivat rinnassani, — minun on tuskallista olla ja samalla olen sanomattoman iloinen, mutta pelkään vaan pettyneeni ja erehtyneeni.

— Etköhän sinä puhu talonpojista ja heidän puolestaan, — sanon minä.

Hän vastaa kovalla äänellä ja juhlallisen näköisenä:

— Puhun, puhun kaikista maailman työmiehistä ja heidän voimastaan, joka on jumalan luomisen ainoa ikuinen lähde! Kansan tahto herää ja yhdistyy suureksi. Monet jo etsivät keinoja, jolla yhdistäisivät maailman kaikki voimat yhdeksi ainoaksi voimaksi ja tästä suuresta voimasta syntyisi sitten valo ja kaunis, kaikki käsittävä maailman Jumala.

Hän puhuu niin kovasti kuin minä en olisi yksin ollut kuulemassa, — vaan vuoret, metsät ja kaikki eläimet, jotka yöllä valvoivat, olisivat myöskin halunneet kuulla; niin hän puhuu ja vapisee samalla kuin lintu, joka on valmis lentämään pesästään, ja minusta tuntuu kuin kaikki tämä olisi — unta ja tuo uni olisi masentanut minua.

Minä loihdin muistostani esiin oman Jumalani kuvan, asetan hänen eteensä mustia rivejä arkoja ja hunningolle joutuneita ihmisiä — nuotko nyt luovat Jumalan? Minä muistan noitten ihmisten pikkumaisen kuiskuttelun, heidän arkamaisen ahneutensa, heidän ruumiinsa, jotka työ ja vaiva ovat koukistaneet, heidän suruista himmeät silmänsä, heidän hengellisen epävarmuutensa, heidän ajatustensa mitättömyyden ja kaikenlaiset taikauskot — ja nämätkö ihmiset, nuo hyönteiset, voisivat luoda uuden Jumalan?

Viha ja surullinen iva saa vallan sydämessäni. Minä ymmärrän, että tuo ukko on riistänyt minulta jotakin, ja sanon siis hänelle:

— No, ukkoseni! Sinä olet nyt mellastellut noilla puheillasi minun sielussani kuin pukki kaalimaassa. Mutta puhutko sinä kaikille ihmisille samalla tavalla? Jos niin on, niin on se minun mielestäni suuri

synti, etkä sinä näy ollenkaan säälivän ihmisiä! Kaikki ihmiset etsivät nimittäin lohdutusta eikä epäilyksiä, mutta sinä kylvät juuri epäilyksiä ympärillesi!

Hän — hymyilee.

— Olethan sinäkin, — vastaa hän, — samalla tiellä kuin minäkin.

— Valehtelet! Minä en milloinkaan aseta Jumalaa edes ihmisen rinnalle.

— Ei ole tarviskaan, — sanoo hän, — elä asetakaan, vaan aseta Hän sitten yläpuolellesi herraksesi! Minä en sinulle puhukaan ihmisestä, vaan kaikesta maailman sielujen voimasta, kansasta!

Minä suutuin, sillä minusta tuntui aivan vastenmieliseltä tallukkajalkainen jumalanluoja, joka aina on yltänään täissä, aina juovuksissa, jota piestään ja tyrkitään.

— No, pidä nyt jo suusi kiinni! — sanon minä. — Sinä olet vanha Jumalan pilkkaaja ja mieletön mies! Mikä — kansa? Sekö, jonka ajatukset ja ruumis on likainen, jolla ei ole leipää eikä järkeä ja joka kopeekasta myy vaikka sielunsa?...

Mutta silloin tapahtui ihmeellistä. Hän hyppäsi pystyyn ja huusi:

— Hiljaa!

Ja sitten heiluttaa hän käsiään, polkee jalkaa, katsoo minua silmiin ja potkii minua. Äsken oli hänessä jotakin profeetallista — hän oli minusta etäämpänä ja näytti naurettavalta — mutta nyt lähestyi ihminen taas minua.

— Hiljaa, sinä makasiinirootta! — huusi hän! — Jo päältäkin näkee, että sinussa on tuota mädäntynyttä herrashenkeä. Sinä olet kansasi hylkäämä lapsi. Tiedätkö, — mistä puhut? Te olette kaikki pöyhkeitä, laiskureita, maan ryöstäjiä, ettekä tiedä ketä haukutte, te rupiset koirat! Te olette ryöstäneet ja rosvonneet ihmisiä, käyttäneet heitä ratsunanne ja nyt vielä haukutte. Kyllä minä teidät!...

Hän hyppii, hänen varjonsa lankee minun päälleni, kasvoni tuntuvat kylmiltä, ihmeissäni vetäydyn hieman taaksepäin, sillä pelkään, että hän lyö minua. Minä olen kaksi kertaa pitempi häntä, voimani ovat kymmenkertaiset, mutta tuon miehen hillitsemiseen — minulla ei ole halua. Hän on nähtävästi unohtanut, että yö on ympärillämme ja kaikkialla hiljaista, ja jos minä surmaan hänet, niin jää hän siihen maata, kunnes kätketään hautaan. Minä muistan, miten viheriäviittainen pelästynyt ylipappi kerran haukkui minua ja mitenkä minua ovat haukkuneet villi Mihaila ja muut vanhaan uskoon kuuluvat. Ja tämäkin haukkuu nyt, mutta hänen vihansa tuli on toisellaista. Niitten muitten puheissa sain minä aina kuulla samat sanat, mutta tämän puhe on vaikka heikkoa kuitenkin pelotonta. Ja hän huutaa minulle kuin lapsi, ja hänen vihansa on ihmeellisen herttaista, kuin kevään ensimmäinen ukkosilma. Ukon käsittämätön urhoollisuus hämmästyttää minua, minä unohdin hänen vihansa ja suren vaan sitä, että olen suututtanut hänet. Hän haukkuu oikein navakasti — minua ei miellytä se, että hän kutsuu minua hylätyksi lapseksi — mutta hänen vihansa tuntuu minusta suloiselta, sillä minä ymmärrän, — että joka todellisesti suuttuu, hän myöskin uskoo sanoihinsa, ja sellainen viha sopii hyvästi sielulle, — sillä siinä on paljon rakkautta ja paljon myös suloista ravintoa sydämelle.

Minä kääntelen ja vääntelen hänen jalkainsa juuressa, mutta hän huutaa minulle ylhäältä:

— Mitä sinä tiedät kansasta? Sinä, — sokea koira, tunnetko sinä historiaa? Lueppas noita, aikakirjoja, — jotka ovat kaikkia muita kirjoja paremmat, — ja jotka meidän paljon kärsineen kansamme isät ovat laatineet. Silloin sinä ehkä onneksesi käsität, kuka on edessäsi ja millainen voima kasvaa sinun ympärilläsi, sinun, joka itse olet koditon kulkija vieraalla maalla! Tiedätkö sinä, mitä Venäjä on? Mitä on Kreikka, Hellas tai — Rooma? Tiedätkö, kenen tahto ja henki on rakentanut nämät valtakunnat? Kenen luitten päällä temppelit seisovat? Mitä kieltä kaikki viisaat puhuvat? Kaikki, mitä on maan päällä tai sinun muistissasi, kaikki on kansa tehnyt, ja aatelissäätö on vaan tämän valkeana kuorena...

Minä olen ääneti, ja minun on hauska katsella ihmistä, joka ei pelännyt puolustaa oikeuttaan.

Hän istui, huohotti, oli hiessä ja pölyssä, ja minä näen — kyyneleitä hänen silmissään. Tämä saa minut hämmästyämään, sillä kun minä ennen olin loukannut opettajiani, niin eivät he itkeneet. Mutta nyt hän sanoo:

— Kuuntele, minä puhun sinulle Venäjän kansasta!

— Mutta sinunhan pitäisi ensin hieman levätä...

— Suusi kiinni! — huutaa hän uhaten minua kädellään. — Suusi kiinni, taikka minä lyön sinua!

Minä nauramaan, sillä en voinut pidättäytyä.

— Hyvä ukkoni! Sinä olet kieltämättä ihmeellinen ukko. Mutta anna Kristuksen tähden minulle anteeksi, jos olen sinua loukannut!

— Tyhmä, millä sinä olisit voinut minua loukata! Mutta sinä puhuit pahasti suuresta kansasta, sinä onneton sielu... Herroille on kansan herjaaminen sallittua, heidän täytyy saada omatuntonsa kuoleetuksi, he ovat vieraita tässä maassa, vaan sinä — kuka sinä olet?

Häntä oli hauska katsella sinä hetkenä, — hän nousi ylös juhlallisena ja ankarana, puhui matalalla äänellä, syventyi aineesensa, sanoi sanansa sujuvasti ja laulavalla äänellä, aivan kuin olisi lukenut apostoleja, katseli samalla kohden taivasta ja pyöritteli silmiään. Hän oli nyt tuskin pitempi kuin silloinkaan, jolloin hän oli polvillaan. Minä aloin kuunnella hänen puhettaan epäluuloisesti hymyillen, mutta muistinkin äkkiä Antonin kirjan — Venäjän historian — ja se ikäänkuin aukesi nyt minun eteeni. Hän laulaa minulle ihmeellistä satua, ja minä seuraan samalla sitä kirjasta — kaikki on todenperäistä, ainoastaan ajatus oli toinen.

Hän tuli kieviläisen Venäjän kukistumiseen ja kysyy:

— Oletko kuullut?

— Olen, kiitos, — vastaan minä.

— No, tiedä sitten, että sellaisia sankareita ei ole ollut, vaan kansa itse on pukeutunut urotyönsä noissa henkilöissä lihalliseen muotoon, sillä tavalla muistelee se suurtyötään, venäläisen maailman luomista!

Ja sitten jatkaa hän kertomustaan Susdalin maasta.

Minä muistan, että aurinko nousi vuorten takaa, yö pakeni metsistä ja herätti linnut, pilvet leijailivat ruusunvärisinä meidän päittemme päällä, vaan me olimme yhä kiven luona kosteisella ruoholla, toinen kertoilee muinaiskansan töistä ja toinen kuuntelee ihmetellen kertomusta ihmisten lukemattomista hommista eikä usko kertomusta tämän metsäsen maan valloittamisesta.

Mutta ukko tuntui näkevänkin kaikki. Kirveet heiluivat ihmisten vahvoissa käsissä, he kuivaavat soita, rakentavat kaupunkeja ja luostareita, kulkevat yhä etäämmäksi pitkin kylmiä jokivarsia sakeitten metsäin syvyyteen, voittavat villin maan ja tekevät sen hedelmää tuottavaksi. Mutta ruhtinaat ja kansan valtiaat taistelevat, paloittelevat kansan pieniin osiin, pieksävät toisiaan kansan nyrkeillä ja ryöstävät sitä. Ja nyt tulevat aroilta mongoolit, mutta ruhtinaina ei ollutkaan kansan vapauden puoltajia, ei heillä ollut kunniantuntoa, ei voimaa eikä järkeä. He antoivat kansan paimentolaisten valtaan, myivät sitä khaaneille kuin karjaa ostaen miesten verellä ruhtinaallisen vallan samain miesten ylitse. Ja kun olivat oppineet mongooleilta hallitsemisen taitoa, niin sitten alkoivat lähettää toisiaan khaaneille teuraaksi.

Ja ympärillämme on hellä yö kuin järkevä vanhempi siskomme.

Ukon ääni vaipuu väsymyksestä, aurinko jo näkee hänet, vaan hän on yhä vanhoissa kertomuksissaan ja valaisee minulle totuuden tulisilla sanoillaan.

— Näetkö, — kysyy hän, — mitä kansa on tehnyt ja miten sitä pidettiin arvossa, ennenkuin sinä synnyit moittimaan sitä tyhmillä sanoillasi? Minä olen kertonut tästä sinulle, jotta näkisit, että kansa ei ole tehnyt mitään toisten tahdosta, ja levähdettyäni kerron sinulle, mistä se sai sielun ravintoa ja miten se Jumalaa etsi.

Ja sitten pani hän nytyin päänsä alle ja nukkui kuin pieni lapsi.

Vaan — minä en jaksa nukkua, minä istun kuin hiilillä. On jo aamu, aurinko on korkealla, lintu laulaa, metsästä häviää kaste ja nyt se hyväilevästi ja viheriänä humisee tervehdykseksi päivälle.

Tiellä kulkee ihmisiä — aivan jokapäiväisiä ihmisiä, he kulkevat katse alas luotuna, enkä minä näe heissä mitään uutta, ei yksikään heistä ollut kasvanut minun silmissäni.

Opettajani nukkuu ja kuorsaa, — minä istun hänen vieressään ajatuksiin vaipuneena. Ihmisiä kulkee tuontuostakin ohitsemme, he vilkasevat meihin, mutta — eivät nyökäytä päätäänkään vastaukseksi tervehdykseen.

— Ovatkohan nuotkin niitten hurskasten lapsia, jotka ovat tämän maan rakentaneet ja joista minä äsken kuulin kerrottavan? — ajattelin minä.

Minun väsyneessä päässäni taistelee väsymys ylivallostasta, minä ymmärrän, että tuon ukon tapaaminen on — käännekohta minun elämässäni. Ukon sanat Jumalasta, kansan hengen synnyttämästä pojasta, tekevät minut rauhattomaksi, enkä minä voi niitä sulattaa, sillä en tunne muuta henkeä kuin sen, joka minussa itsessä asuu. Mutta minä muistelen nyt kaikkia talonpoikia, kaikkia ihmisiä, jotka olen tuntenut

ja koetan johtaa mieleeni kaikki heidän puheensa. Niitä on paljon, mutta ajatuksia on niissä vähän. Mutta toiselta puolen näen elämän ainaisen pakkotyön — leipä pakoittaa työntekoon — nälkäiset talvet, tyhjäin päivain loppumattoman tuskan ja kaikellaisen muun ihmisen alennustilan, jota hänen sielunsa halveksii.

— Missä on tämän elämän Jumala, missä on Hänen paikkansa elämässä?

Ukko nukkuu. Minua haluttaa ravistella häntä ja huutaa:

— Puhu!

Mutta pian herää hän itsestään, aurinko huikasee hänen silmänsä ja hän hymyilee.

— Vai niin, — sanoo hän, — aurinko tulee jo keskitaivaalle! Täytynee tästä lähteä!

— Minne sinä tällaisessa kuumuudessa? Meillä on leipää, teetä ja sokuria. Enkä minä voi päästääkään sinua menemään — täytä ensin lupauksesi!

Hän nauraa.

— Minähän se olen itse, joka en luovu sinusta, paholainen!

Sitten sanoo hän miettivästi:

— Jätä sinä, Matvei, tämä kulkurielämä. Se on sinulle myöhäistä ja samalla varhaista! Täytyy oppia! Se aika on nyt tullut!

— Vaan eikö se ole myöhäistä?

— Katso minua, — sanoo hän, — minä olen viidenkymmenen kolmen vuotias, ja vielä tänä päivänä opettavat lapset minua!

— Millaiset lapset, — kysyn minä.

— Kyllä sellaisia on! Elä sinäkin heidän kanssaan vuosi tai pari. Mene tehtaaseen yksinäsi, se ei ole täältä kaukana, noin sadan virstan päässä, ja siellä on minulla hyviä ystäviä!

— Kerro sinä ensin, mitä ajattelit kertoa, ja sitten minä vasta päätän, minne lähdän.

Me astelemme yhdessä maantien vieressä kulkevaa polkua pitkin ja minä saan taas kuulla hänen sointuvan äänensä ja ihmeelliset sanansa:

— Kristus on ensimmäinen todellinen kansan Jumala, joka on syntynyt kansan hengestä, kuten Phoenix-lintu liekeistä.

Ja sitten hän taas innostui, viittaili pienillä käsillään aivan kuin olisi ilmasta tahtonut pyytää uusia sanoja, ja puhui laulavalla äänellään:

— Pitkät ajat kohotteli kansa erityisiä miehiä olkapäälleen, teki näitten puolesta työtä ja uskoi heille tahtonsa täyttämisen, se kohotti nämät miehet yläpuolelle itseään ja odotti nöyrästi, että he korkeudessaan näkisivät oikeuden tien. Mutta kansan valitut, jotka olivat kohonneet niin korkealle kuin mahdollista, juopuivat ja valtansa huumaamina jäivät asemaansa, unohtivat sen, joka heidät oli kohottanut, eivätkä antaneet kansalle iloisia helpotuksia, vaan panivat raskaita rasituksia sen kannettavaksi. Kun kansa näki, että lapset, jotka olivat sen omaa verta, — olivat muuttuneet kansan vihollisiksi, kadotti se uskonsa niihin, se on kansa ei koetellut heitä omalla tahdollaan, vaan jätti päälliköt itsekseen ja silloin he kukistuivat, heidän valtakuntainsa suuruus ja voima hävisi. Kansa nimittäin ymmärsi, että elämän laki ei ole siinä, että yksi perhe kohotetaan ja sen tahtoa koetellaan, haluaako se elää kansan ajatusten mukaan, mutta se on todellinen laki, kun kaikkein sallitaan kohota korkeuteen, jokaisen annetaan omilla silmillä nähdä elämän tiet, — ja se päivä, jona kansa tunnustaa yhdenvertaisuuden ihmisten kesken välttämättömäksi, on Kristuksen syntymäpäivä. Monet kansat ovat koettaneet antaa elävän muodon unelmilleen oikeudesta, ne ovat koettaneet luoda Jumalan kaikille eikä vaan erityisille ihmisille, ovat alistaneet sen kansan mielipiteitten alle, ja ovat koettaneet vahvistaa tämän luomansa vahvoilla sanoilla, jotta se eläisi ijankaikkisesti. Ja kun kaikki kansan ajatukset yhdistyivät, — niin syntyi tästä elävä Jumala, kansan rakastama lapsi — Jeesus Kristus.

Sen, että hän puheli Kristuksesta, nuoresta Jumalasta, sen minä kyllä käsitin, mutta kansaa, joka olisi synnyttänyt Kristuksen, — sitä en voi ymmärtää.

Minä sanon sen hänelle, ja hän vastaa:

— Jos tahdot tietää — niin saat tietää, jos tahdot uskoa, niin saat uskon!

Kolme vuorokautta kuljin minä hänen kanssaan hiljalleen ja koko ajan opetti hän minua perustaen opetuksensa muinaisuuteen.

Hän kertoi kansan historian meidän päiviimme asti, kertoi sen rauhattomista ajoista, ja miten kirkko pani toimeen vainoja ilveilijöitä vastaan, noita iloisia ihmisiä, jotka herättivät kansan muistoa ja kokkapuheillaan istuttivat siihen totuuden rakkautta.

— Ymmärrätkö nyt, — kysyi hän, — millainen mies oli Savelkasi?

— Ymmärrän.

— Niin, niin. Muista aina, että pieni on osa suuresta ja suuri on taas pantu kokoon pienistä osista!

Me olimme jo tulleet Stefan Verhoturskiin, kun hän sanoi minulle:

— Tästä minä poikkean, etkä sinä voi enään kulkea minun kanssani.

Minun ei haluta erota hänestä, mutta minun — täytyy, sillä hänen ajatuksensa voittavat minut, hän on herättänyt minussa salaisimmankin sopukan ja kyntänyt kuin auralla sieluani.

— Mitä mietit? — kysyi hän. — Lähde nyt tehtaasen, tee siellä työtä ja puhele minun ystäväini kanssa. Et kadu sitä, usko se! Kansa on — teräväjärkistä, minäkin olen siltä oppinut ja kuten näet, en minä ole aivan tyhmä.

Hän kirjoitti sitten paperilapulle jotakin ja lykkäsi sen minulle.

— Kas niin — lähde nyt tuonne! Sinä näet, ett'en minä toivo sinulle pahaa. Kansa on kuin uudesti syntynyt ja elävä. Etkö usko?

— Pienetkin silmät näkevät paljon, kun on mitä katsoa.

— Katso sinä koko olemuksellasi, — huutaa hän. — Sydämelläsi ja sielullasi. Ja usein olen jo sinulle sanonut, että usko! Nyt sanon vielä — opi ja tunne!

Me suutelimme, ja hän läksi. Keveästi hän kulkee aivan kuin hän olisi kahdenkymmenen vuotias ja iloinen elämä odottamassa. Mutta minun oli ikävä katsella tuon linnun jälkeen, joka nyt lensi pois luotani tietämättä minne, ja laulaakseen soman laulunsa taas toisille. Pääni oli sekaisin — siellä oli ajatuksia yhtä paljon kuin vähävenäläisiä aamulla markkinoilla, minua nukutti, oli paha olla enkä kyennyt pääsemään entiselleen. Kaikki tuntui niin omituiselta, ajatuksillani oli vieras alku ja — vieras loppu. Minua suututti ja nauratti — olin kuin särkynyt sisällisesti.

Ja kun minä läksin Verhoturista ja kysyin, minne tämä tie vie, niin vastattiin:

— Isetskin tehtaalle.

Sinnehän ukko tahtoi lähettää minut, mutta minäpä käännyin heti pois siltä tieltä. En tahtonut mennä sinne.

Käyn kylästä kylään ja katselen. Kansa on juroa ja kylmäkiskoista, sen kanssa ei haluta puhella. Kaikki ihmiset katselevat minua epäluuloisesti aivan kuin pelkäisivät, että minä olen varas.

— Jumalan rakentajia, — ajattelen minä ja katselen rokonarpisia talonpoikia. Sitten kysyn:

— Minne tämä tie vie?

— Isetskin tehtaalle.

— No, onpas se kummaa, kun kaikki tiet sinne johtavat, — ajattelen minä ja kierrän yhä kyliä ja metsiä, matelen kuin koppiaainen ruohostossa ja näen etäältä nuo tehtaot. Siellä ne savuavat, vaan eivät kutsu minua luokseen. Tuntuu siltä kuin minä olisin kadottanut puolet itsestäni enkä itsekään voi ymmärtää, mitä oikeastaan tahdon. Paha minun on ollakseni! Harmaa ja laiska viha värähtelee sydämessäni, sen kipunista syntyy ilkeämielinen pilkka, ja minua haluttaa loukata kaikkia ihmisiä ja itseänikin.

Ja äkkiä ja tiedottomasti päätin minä: piru vie, minä lähden sittenkin tuonne tehtaalle.

Ja nyt saavun minä jonkinlaiseen likaiseen helvettiin. Vuorien välisessä kuopassa oli rakennuksia. Läheisiltä vuorilta oli metsä tykkänään turmeltu ja hakattu pois. Kattojen yläpuolelle kohosivat liekit, ja pitkät savupiiput nousivat taivasta kohden. Kaikkiialla oli höyryä ja sauhua, maa oli mustana noesta,

moukarin iskut kajahtelivat kumeasti, jyminä, vikinä ja villi kitinä saivat savuisen ilman tärähtelemään. Ja kaikkialla oli rautaa, halkoja, tiiliä, savua, höyryä ja hajua, ja tässä kuopassa, joka oli täynnä kaikellaista törkyä, näkyi siellä täällä ihmisiä mustia kuin kekäleet.

— Kiitos vaan, ukkoseni, — ajattelen minä. — Hyvään paikkaan sinä johditkin minut.

Ensi kerran eläissäni näin tehtaan läheltä, se sai minut kuuroksi, ja minun oli raskasta hengittää.

Kulen pitkin katuja ja etsin lukkoseppä Pjotr Jagihia. Jos kysyn häntä joltakin, — niin saan vaan hävyttömyyksiä vastaukseksi, aivankuin kaikki ihmiset olisivat aamulla tapella rytyyttäneet keskenään eivätkä vielä ehtineet rauhoittua.

Ja minä huudahdan itsekseni:

— Kauniita Jumalan rakentajia!

Minua vastaan tulee mies, oikea karhu näöltään ja likainen kiireestä kantapäihin asti. Hänen vaatteensa kiiltävät auringon paisteessa rasvaselta lialta, — ja minä kysyn häneltä, tunteeko hän lukkoseppä Pjotr Jagihia.

— Ketä!

— Pjotr Jagihia.

— Mitä sinä hänellä?

— Tarvitsisin.

— No, minähän se olen.

— Hyvää päivää!

— Hyvää päivää! Mutta onko muuta asiaa?

— On kirje teille.

Tuo mies oli minua pitempi, leveäpartainen, harteakas ja raskas liikkeissään. Hänen kasvonsa olivat — noessa, pienet, harmaat silmät tuskin näkyivät tuuheitten silmäripsien takaa, lakki oli takaraivolla ja hiukset sileiksi leikatut. Hän oli talonpojan kaltainen, mutta, samalla hän ei näyttänyt talonpojalta.

Hän lukee nähtävästi huonosti, hänen kasvonsa menivät tykkönään ryppyihin ja viiksensä vavahtelivat. Mutta äkkiä alkoivat hänen kasvonsa loistaa, hänen valkeat hampaansa välkkyivät, hänen hyvät, lapselliset silmänsä avautuivat ja nahka hänen poskillaan alkoi kiiltää.

— Ahaa! — huusi hän, — hän siis elää vielä tuo Jumalan kukko! Hyvä on! Mene nyt, nuori mies, tämän kadun päähän ja käänny sitten vasemmalle metsään; siellä on vuoren juurella talo, jossa ovat vihreät ikkunaluukut, ja kysy siellä opettajaa, — Mihailaa, veljenpoikaani. Näytä hänelle tämä kirje; minä tulen pian itse kotiin.

Hän puhui kuin sotamies, joka soittaa torvella signaalia, ja sanansa sanottuaan viittasi hän kädellään ja läksi pois.

— Ensi kerran, — ajattelen minä, — jo tämä tuntuu huvittavaltakin.

Siellä oli kotona jäykkä nuori mies, jolla oli yllä karttuunipaita ja esiliina edessä, hihat käärityt ylös, ja kädet — valkeat ja hienot. Luettuaan kirjelapun kysyy hän:

— Mitä, onko isä Iona terve?

— On, Jumalan kiitos.

— Eikö hän luvannut käydä meitä tervehtimässä.

— Ei hän puhunut siitä mitään. Mutta tokko hänen nimensä on Iona?

Mies katsahti epäillen minuun ja luki vielä kerran kirjeen.

— Mikä sitten? — kysyy hän.

— Hän sanoi itseään Iegudiliksi.

Mies naurahti.

— Se olen minä, joka olen antanut hänelle sen nimen.

— Äh, sinä, — ajattelin minä.

Hänen hiuksensa ovat suorat ja pitkät kuin diakoonilla, kasvonsa kalpeat, silmänsä vedensiniset ja koko olemukseltaan ei hän näyttänyt kuuluvan tähän maailmaan, eikä ollut palonen tästä likaisesta maasta. Hän käy lattialla ja mittailee minua silmillään kuin olisi verkkaa mitannut. Minua ei se miellytä.

— Oletteko te kauvan tuntenut Ionaan, — kysyy hän.

— Neljä vuorokautta.

— Neljäkö vuorokautta, — sanoo hän. — Se on — hyvä.

— Minkätähden se hyvä on? — kysyn minä.

— Onpa vaan! — vastaa hän kohauttaen olkapäitään.

— Mutta minkätähden teillä on esiliina edessä?

— Sidoin tässä kirjoja! — vastaa hän. — Ukko saapuu pian ja sitten syömme illallista. Ehkä te haluatte pestä itsenne matkanne jälkeen?

Minun haluttaa kiusata häntä. Hän on vankkarakenteinen, vaikka ei ole vanha.

— Mutta onkohan täällä tapanakaan pestä?

Hän nostaa silmänsä.

— Miten niin?

— Kun minä en näe pestyjä kasvoja! — vastaan minä.

Hän rypisti silmiään, katseli minua ja sanoi sitten aivan rauhallisesti:

— Täällä eivät ihmiset ole joutilaina, vaan tekevät työtä, eikä heillä ole aikaa usein pestä itseään.

Minä halusin vastata hänelle, mutta hänpä kääntyi pois ja meni ulos. Minä siinä tolvana ja katselen ympärilleni. Huone on — suuri ja siisti, nurkassa on katettu pöytä, seinällä — kirjahylly ja hyllyllä maallisia kirjoja mutta on siellä bibliakin, evankeliumit ja vanha slaavilainen psalttari. Minä läksin pihalle ja pesen itseni. Ukko tulee siellä, lakki on vielä enemmän takaraivolla, hän heiluttaa käsiään ja pitää päänsä eteenpäin käännettynä kuin härkä.

— No niin, minäkin pesisin, — sanoo hän, — tuokaapas minullekin vettä!

Hän pesi pois noen — ja sen alta tuli näkyviin hänen ulkonevat poskipäänsä ja vaskenruskeat kasvonsa.

Sitten istuttiin illallispöytään, syötiin, jokainen puheli omista asioistaan, eikä kukaan kysynyt minulta, kuka olin ja minkätähden olin heidän luokseen tullut. Vaan he kestitsevät minua hyvästi ja katselevat hyväilevästi minua. Paljon oli heissä vakavuutta, maa näytti pysyvän lujana heidän allaan. Mutta minä halusin, että se liikahtelisi, — sillä mistä syystä nuo tuossa olivat minua paremmat?

— Te olette roskolnikoita, mitä? — kysyn minä.

— Mekö? — vastaa vanha ukko. — Emme ole.

— Siis — oikeauskoisia?

Veljenpojan otsa meni ryppyyn, mutta ukko kohotti olkapäitään ja hymyili.

— Ehkä meidän täytyy Mihaila näyttää passimme hänelle.

Minä ymmärsin, että käytökseni oli tyhmää, mutta minun ei — haluta menetellä toisinkaan.

— Minä en tullut katsomaan teidän passejanne, vaan ajatuksianne!

Ukko puhuu:

— Ajatuksiammeko? Heti, teidän ylhäisyytenne. Ajatukset — riviin!

Ja sitten hän nauraa ja hirnuu kuin kolme hyvää oritta.

Mutta Mihaila, joka lämmitti teetä, sanoi rauhallisesti:

— Siten minäkin ymmärrän teidän tulonne. Te ette ole ensimmäinen, jonka Iona on meille lähettänyt. Hän tuntee ihmiset eikä lähetä tyhjää ihmistä milloinkaan.

Mutta ukko sysäsi kämmenellään otsaani ja sanoi:

— Näytä iloisemmalta! Eläkö milloinkaan lyö valttiasi pöytään — sillä silloin voit hävitä!

He nähtävästi pitivät itseään sielunsa suhteen varallisina ja minä olin heihin verrattuna kuin kerjäläinen. Ja nyt he verkalleen valmistautuivat laulamaan viisauksiaan minun janoovalle sielulleni. Mutta minä tahdon riidellä heidän kanssaan, vaan — en tiedä, mistä alkaisin, ja tämä se ärsyttää minua vielä enemmän. Minä kysynkin jotenkin kiivaasti:

— Mikähän se tyhjä ihminen sitten on?

Ukko vastaa:

— Sellainen, jonka voi täyttää melkein millä tahansa.

Mutta Mihaila lähenei hiljalleen minua ja kysyy pehmeällä äänellä:

— Uskotteko te Jumalaan?

— Uskon.

Mutta samalla minä itsekin hämmästyin tuota vastaustani, sillä tokkohan minä todellakin uskoin.

Mihaila kysyy taas:

— Ja ihmisiä — te ehkä kunnioitatte?

— En, — vastaan minä.

— No, — sanoo hän, — eivätkö he ole teidän mielestänne luodut Jumalan kuviksi ja Hänen kaltaisikseen.

Ukko — piru hänet periköön — hymyilee kuin vaskinen pesuvati auringon paisteessa.

— Ei, — ajattelen minä, — näitten kanssa täytyy oikein täydellä todella ruveta väittelemään. Minä panen kaikki palasiksi, kootkoot he sitten palaset yhteen.

Ja sitten minä sanon:

— Katsellessani ihmisiä, olenko minä epäillyt Jumalan voimaa...

Oikeastaan olisi minun pitänyt sanoa: olenko minä epäillyt Jumalan voimaa, ennenkuin näin ihmisiä. Mihaila katselee minua silmät pyöreinä ja miettiväisenä, ja ukko kävelee raskain askelin lattialla, katselee partaansa ja mutisee hiljaan. Minun oli tukala olla heidän kanssaan, ja nyt olin minä vielä valehdellut heille, että uskon Jumalaan. Omituinen kuulakkuus vallitsi sielussani, selittämätön ja pelottava. Ajatuksia kierteli päässäni kuin pelästynyt mehiläisparvi, ja minä aloin ajaa niitä pois, tahdon — puhdistautua niistä: Minä puhuin kauvan, en välittänyt puheeni johdonmukaisuudesta, vieläpä tahallanikin sotkin sanojani. Jos he kerran ovat viisaita, niin täytyy heidän ymmärtää. Ja sitten kysyn minä väsyneenä mutta terävästi:

— Millä te nyt tahdotte lääkitä sairasta sieluani?

Mihaila sanoi hiljaan katsomatta minuun:

— Minä en pidä teitä sairaana...

Ukko taaskin nauraa rähähtelee aivankuin olisi nähnyt pirun putoavan sängystä.

— Sairas on ihminen silloin, — jatkoi Mihaila, — kun hän tuntee ainoastaan oman tautinsa ja elää siitä. Mutta te ette ole, kuten näkyy, vielä kadottanut itseänne, vaan te etsitte elämän iloja, — ja sitä tekee ainoastaan terve.

— Mutta mistä syystä sitten sieluani särkee?

— Siitä syystä, — vastaa hän, — että te nautitte siitä.

Minä kiristelin hampaitani, — enkä voinut sietää hänen rauhallisuuttaan.

— Tiedättekö varmasti, että minä nautin siitä.

Hän katsoo minua suoraan silmiin ja alkaa hitaasti lyödä nauvoja minun rintaani.

— Mitenkä vilpityn te olette, — puhui hän, — teidän täytyy itsekkin tunnustaa, että tuo sairaus on välttämätön teidän sielullenne, — sillä se asettaa teidät yläpuolelle kaikkia muita ihmisiä. Ja te suojelettekin tuota sairautta kuin jotakin erikoista teille kuuluvaa omaisuutta. Eikö niin ole?

Hänen paastomaiset kasvonsa näyttivät kuivuvan ja venyvän pitkiksi, silmänsä tummenivat, kädellään sively hän poskeaan ja puhdisteli minua kuin vaskikattilaa.

— Minä näen, että te pelkätte yhtyä ihmisten kanssa ja siitä syystä — aivan edesvastuuttomasti — ajattelette: yhdyn vaikka kuinka rupisen ihmisen kanssa, kun hänellä vaan on samallaiset mielipiteet kuin minulla! Mutta niin rupista kuin minä — löytyy tuskin toista!

Minä tahdon vastata, mutta en keksi sanoja. Hän on nuorempi kuin minä ja heikompi, enkä minä tahdo uskoa olevani häntä tyhmempi.

Ja ukko nauraa kuin pappi saunan lauteilla.

— Mutta sen ei pitäisi eroittaa teitä ihmisistä, te erehdytte tykkänään, — puhuu Mihaila, — kaikki ajattelevat samalla tavalla. Ja siitä syystä on elämä voimatonta ja nurjaa. Jokainen koettaa vetäytyä pois elämästä, kaivaa itselleen kolon maahan ja katsella sitten yksin täältä maailmaa. Mutta maakuopasta näyttää elämä myös alhaiselta ja mitättömältä, ja yksistään erakko voi sillä silmällä katsella elämää! Tämän sanon minä niistä ihmisistä, jotka eivät jostakin syystä voi istua lähimäisensä selkään ja ratsastaa sinne, mistä parhaimman ruuan saa.

Hänen puheensa suututtaa ja loukkaa minua.

— Tämä viheliäinen ja arvoton ihmiselämä alkoi, — jatkaa hän, — sinä päivänä, jolloin ensimmäinen inhimillinen olento erkani luonnon ihmeellisestä massasta, omasta äidistään, ja alkaen pelätä voimattomuuttaan ja yksinäisyyttään muodostui mitättömyydessään pahojen halujen pahaksi kokoelmaksi, kokoelmaksi, jota sanotaan — "minuksi". Ja juuri tämä sama "minä" on ihmisen pahin vihollinen! Puolustaessaan itseään ja vahvistaessaan valtaansa tuhoaa se arvelematta kaikki hengen voimat, kaikki suuret taipumukset, jotka voisivat tuottaa henkisen autuuden.

Minusta tuntuu kun kuuntelisin tuttua puhetta ja sanoja, joita kauvan olin salaisesti odottanut.

— Henkisesti köyhä on luovaksi kyvyksi voimaton. Hän on elämälle kuuro, sokea ja mykkä, hänen päämääränsä on — itsensä puolustaminen, rauha ja lepo. Kaikki uusi, todellisesti inhimillinen, syntyy heille välttämättömyyden pakoituksesta, monien sisällisten taistelujen jälkeen, suurella vaivalla, eivätkä toiset "minät" kuitenkaan pidä sitä arvossa, vaan vihaavat ja vainoovat. Ja he vihaavat siitä syystä, että muistavat olevansa syntyisin kokonaisuudesta ja tuo irti temmattu "minä" koettaa nyt yhdistää uudestaan yhdeksi kokonaisuudeksi säretytä ja erotettua.

Minä kuuntelen ja ihmettelen. Kaikki minä ymmärrän enkä ainoastaan ymmärrä, vaan tuntuu kaikki minusta läheiseltä ja uskottavalta. Noin olin minäkin kauan ajatellut, mutta — sanattomasti, vaan nyt oli löydetty sanat ja ne tuodaan eteeni ja muodostuvat pitkiksi portaitsi. Minä muistan Ionan puheet, ja ne elähtävät nyt minua selvyydellään ja kauneudellaan. Mutta samassa tunnen minä itseni rauhattomaksi ja levottomaksi, aivankuin seisaisin keväällä joen huonolla jäällä. Ukko oli huomaamattani poistunut, me istuimme kahdenkesken, huoneessa ei ole tulta, kuu paistaa ulkona ja minun sielussanikin paistaa öinen kuu.

Puolen yön aikaan lopetti Mihaila kertomuksensa ja vei minut vajaan nukkumaan; siellä me panimme heinille maata, ja Mihaila nukkui pian. Mutta minä läksin ulos portista, istuin siellä hirtten päällä ja katselen...

Kuu ja kaksi suurta tähteä kulkevat taivaalla taivaan vartioina. Vuoren alapuolella näkyi taivasta vastaan selvästi metsän hampainen laita, mutta itse vuoren päällä oli se pahasti hakattu ja turmeltu, ja maa oli täynnä mustia kuoppia. Alhaalla taas — tehdas näytteli punaisia hampaitaan, se jymisi ja savusi, sen kattojen yläpuolelle kohosi tuli, joka ärjyen koetti tempailla itseään irti, mutta ei voinut, ja sulii vihdoinkin savuksi. Kaikkialla haisi käry, joka oli tukahduttaa minut.

Minä ajattelen ihmisen surullista yksinäisyyttä. Hauskasti puhuu Mihaila, sillä hän uskoo ajatuksiinsa ja niitten totuuteen, mutta — minkätähden minä olen niin kylmä? Ei sula minun sieluni yhteen tuon ihmisen sielun kanssa, vaan se on yksinään, kuin erämaassa...

Mutta äkkiä minä huomaan ajattelevani Ionan ja Mihailan sanoilla ja että heidän ajatuksensa vallitsevat täydellisesti minua, vaikka niitten yläpuolella, vaikka sydämeni sisimmässä sopukassa

tunnenkin vihaavani heitä ja pitäväni heitä tarkasti silmällä.

Missä — minä olen, ja kuka — olen? Olen aivan neuvoton, ja pääni kiertää ympäri kuin hyrrä, — yhä nopeammin, niin että korvissani vihdoin humisee ja tuntuu kuin pieni myrsky.

Tehdas viheltää, ensin hiljaa ja surullisesti vaan pian repesi vihellys kovaksi ja käskeväksi. Vuorilta katselee aurinkoinen aamu; yö väistyy syrjään ja korjaa pois puitten päältä hienon huntunsa, käärii sen kokoon ja kätkee rotkoihin ja kuoppiin. Ja näkyviin tulee raiskattu maa — joka kaikkialta on kaivettu ja nakerrettu aivankuin joku vihainen jättiläinen olisi täällä juoksennellut, repinyt metsää ja tallannut haavoja maahan. Ja tässä umpilaaksossa oli tehdaskin — likainen, rasvanen ja savun peittämä laitos. Tummiä ihmisiä vaeltaa joka taholta sitä kohden, ja se nielee heidät kaikki toisen toisensa jälkeen.

— Jumalan rakentajia! — ajattelen minä. — Jokohan ovat saaneet työnsä valmiiksi?

Ukko tulee ulos pörröisenä ja haukottelee, että leukaluut ovat menemäisillään sijoiltaan, sekä hymyilee minulle.

— Ahaa! — huutaa hän, — sinä olet jo noussut ylös?

Mutta samassa kysyy hän hellällä äänellä:

— Vai etkö ole nukkunutkaan? No, ei se mitään tee, saat nukkua päivällä. Pian saamme teetä.

Ja teetä juodessa hän puhuu:

— En minäkään, veliseni, ole nukkunut öisin; on ollut sellainenkin aika, että olisin tahtonut piestä kaikki vereslihalle! Kun olin sotamiehenä, niin silloin oli minussa hyvin kapinallinen henki, ja siellä tehtiin minut kuuroksikin — komppanian päällikkö antoi korvapuustin — etten kuullut oikealla korvallani. Eräs välskäri sitten paransi minut...

Hän halusi nähtävästi muistuttaa minulle Jumalan nimeä, mutta pysähtyikin, tarttui partaansa ja hymyili. Minusta näytti tuossa liikkeessä olevan jonkinlaista lapsellisuutta ja lapsellisesti hymyilivät hänen silmänsäkin, lapsellisesti ja luottavasti.

— Erittäin hyvä mies! Näkeehän hän minussa jotakin? Minä sanon hänelle: onko ihmisen elämä nyt tällaista? On varmasti, vastaa hän, kaikki täytyy tehdä uudesti! Mutta annahan olla, Pjotr Vasiljevitsh, minä alan opettaa sinulle valtiollista taloustiedettä! Ja — hän alkoi. Aluksi en minä ymmärtänyt mitään, mutta äkkiä sitten selvisi minulle kaikki tämä muodoton ajallisuus ja ijankaikkisuus. Olin vähällä menettää ilosta järkeni — ja kuuntelen riemussani. Ja tämän teen siitä syystä, että yht'äkkiä on tiede selvinnyt minulle. Alussa kuulet ainoastaan muutamia outoja sanoja, sitten tulee hetki, — jolloin kaikki muuttuu ja tulee valoisaksi! Ja tämä hetki on — ihmisen todellinen synnyinhetki, — ihmeellinen hetki!

Hänen kasvonsa olivat iloiset, silmänsä hymyilivät hempeästi ja nyökäytellen kerittyä päätään sanoo hän:

— Samallinen hetki odottaa sinuakin!

Häntä on hauska katsella, ja tuo lapsellisuus hänessä näyttää yhä kasvavan. Minä jo kadehdinkin häntä.

— Kaksi kolmannelta elämästä elin minä kuin hevonen, — se on surkeata. Mutta ei sillä väliä, nyt koetan oppia minkä ennätän. Järkeni juoksu ei kuitenkaan ole kovin nopea. Sillä järki samoin kuin käsikin, tarvitsee harjoitusta. Ja kyllä minulla kädet ovatkin viisaammat kuin pää.

Minä katselen häntä ja ajattelen:

— Miksikä nämät ihmiset eivät pelkää, vaan puhuvat vapaasti kaikista asioista?

— Sen sijaan, — jatkaa ukko, — on Mishkalla järkeä kahdenkin edestä. Hän on lukenut paljon! Odota vaan — kyllä hän sinutkin kääntää. Tehtaan pappi kutsuu häntä kerettiläisten papiksi. Hänen päänsä onkin tykkänään sekaisin hengellisestä mietiskelystä! Ja se on — äidin perintöä. Minun sisareni oli nimittäin kuuluisa hengellisten asiain seuraaja, ja oikeauskoisuudesta kääntyi hän roskolnikkein oppiin, tämän opin tähden hän taas karkoitettiin.

Puhuessaan hankkiutuu hän samalla lähtemään työhönsä. Hän juoksee nurkasta nurkkaan, ja kaikki hänen ympärillään liikkuu, tuolit kaatuvat ja lattia kohoaa ja laskee kuin palkeet. Häntä oli tuollaisena hauska katsella.

— Mitähän ihmisiä nämät ovat?

— Saanko minä olla kolme päivää teidän luonanne?

— Ole vaikka kolme kuukautta, — vastaa hän. — Sinä olet merkillinen mies! Emme me Jumalan kiitos sinua tule ahdistelemaan pois!

Hän raapi päätään, hymyili ja sanoi:

— Emme, emme me aja pois, mutta muistelekin aina Jumalaa! Se tulee tavaksi.

Tehdas vihelsi taas, ja ukko läksi. Minä palasin takaisin vajaan. Mihaila makasi siellä silmäkulmat rypyssä, kädet rinnalla ja kasvot punaisina. Hän oli parraton, viiksetön, hänellä olivat ulkonevat poskipäät ja kokonaan näytti hän olevan — pelkkää lujaa luuta.

— Mitähän ihmisiä nämät lienevät?

Näin ajatellen nukuin minä.

Heräsin — meluun, vihellyksiin, melskeeseen, ja minusta tuntui siltä kuin olisin tullut pirujen kirkkoon. Katson ulos ovesta — piha on täynnä poikia, ja Mihaila on heidän keskessään valkea paita päällä ja näyttää purjelaivalta pienten veneitten rinnalla. Hän seisoo ja nauraa. Hänen päänsä on taaksepäin kallellaan, suunsa auki, silmänsä leikitsevät eikä hän ollenkaan näytä eiliselä paastoihmiseltä. Ja pojat sinisissä, punaisissa ja kirjavissa mekoissaan paistattavat itseään auringossa, hyppivät ja telmivät. Aloin tuntea vetovoimaa heihin, läksin vajasta, eräs pojista näki minut ja huusi:

— Katsokaa, veljet, munkkia!

Ja kuin tuli kuivissa tappuroissa — leimahtivat nyt lapsetkin liekkiin, he kääntyivät toistensa puoleen, katselivat minua ja huudahtivat:

— Mikä tuo on?

— Tuo hiuksiniekkä!

— Entäpä jos hän antaisi tupakkaa!

— Ei, onko hänessä mätähaavoja, vai onko hän terve?

— Eihän hän mikään munkki ole, vaan kellotapuli!

— Mihail Ivanitsh — kuka tuo on?

Opettaja oli vähän hämillään, vaan pojat nauroivat kuin pirut. Minä en ymmärrä, mikä minussa heitä nauratti, mutta pian tarttui ilo minuunkin, minäkin nauramaan ja huudan:

— Äh, te hiiret!

Ja siellä oli päivänpaistetta ja kukkain tuoksua ilmassa — ja kaikki ympärilläni tuntuu ilosta ja riemusta sykähdellen kirjavana vihurina rientävän eteenpäin ja vievän minut mukanaan häikäisten minut samalla valollaan ja verhoten lämpimällä. Mihaila tervehtii minua ja likistää kättäni.

— Me lähemme metsään, — sanoo hän, — ettekö te lähde mukaan?

Kaikki oli erinomaisen hyvin. Eräs noista, isomahainen piru, otti äkkiä minun patalakkini, pani sen päähänsä ja lensi kuin perhonen pitkin pihaa.

Minä lähdin noitten mielettömän kanssa metsään, mutta se päivä ei milloinkaan unohdu muististani.

Lapset hajaantuivat kadulle ja alkoivat sitten keveästi kuin höyhenet tuulussa kohota vuorelle päin, ja minä olen heidän paimenensa vieressä ja minusta tuntuu kuin näkisin ensi kertaa noin iloisia lapsia. Me kuljemme Mihailan kanssa heidän takanaan, hän kommentaa ja huutaa, mutta lapset eivät kuule häntä, vaan keskustelevat, painiskelevat, heittelevät toisiaan männyn kävyillä ja väittelevät. Ja kun he väsyivät, niin piirittivät meidät, istuivat jalat allaan, pitivät opettajaansa kädestä ja kysyvät häneltä ruohoista ja kukista. Kaikkien kanssa puheli hän ystävällisesti, kuin vertaistensa kanssa ja kohoo siten toisten yläpuolelle kuin valkea purje. Kaikki lapset näyttivät reippailta, vaan toiset heistä olivat lyhytkasvuisia, miettiviä ja pysyivät äänettöminä opettajansa lähetyvillä.

Kun lapset sitten taas olivat hajaantuneet, sanoi Mihaila hiljaa minulle:

— Luuletteko, että nuo ovat luodut ainoastaan työntekoa ja juoppoutta vasten. Jokaisessa heissä — on elävän hengen paikka ja he voisivat edistää ajattelemisen kasvamista, joka yksin vapauttaa meidät kahleista. Mutta kaikki he joutuvat siihen pimeään ja ahtaaseen rotkoon, jossa heidän isänsäkin elämä

hitaasti juoksee. Heidät käsketään tekemään työtä ja estetään ajattelemasta. Monet heistä — ehkä kaikkikin — alistuvat kuolleen voiman alle ja tottelevat sitä. Ja siinä on maailman kurjuuden lähde, eikä täällä ole ihmishengellä vapautta kehittyä! Hän puhuu, ja hänen vieressään on muutamia poikia, jotka kuuntelevat häntä. Tuo poikain kuunteleminen on hyvin huvittavaa. Mitä ymmärtävät elämän nuoret taimet hänen puheestaan? Ja minun mieleeni johtuu oma opettajani, — hän löi lapsia viivottimella päähän ja oli usein humalassa.

— Elämä on pelkoa täynnä, — puhuu Mihaila, — ja keskinäinen kateus syö ihmishengen voimat. Elämä on inhoittavaa! Mutta — antakaapas lapsille aikaa kasvaa vapaasti elköötkä tehkö heistä työjuhtia, ja he — vapaina ja reippaina — valaisevat henkensä nuoren joustavuuden kauniilla tulella koko elämämme sisältä ja ulkoa sekä myöskin alituisen työskentelyn suurella kauneudella.

Ympärillämme on kaikkialla keltaisia päitä, sinisiä silmiä, punaisia kasvoja kuin eläviä kukkia tummanvihreällä pohjalla. Noitten iloisten lintujen nauru ja sointuvat äänet ennustavat uutta elämää.

Ja ahneus tulee polkemaan koko tuon elävän kauneuden. Mitä ajatusta siinä on? Vauva poloinen syntyy, kasvaa iloiten kauniiksi lapseksi, ja pian hän sitten — miehenä kiroilee kauheasti, huokailee katkerasti, pieksee vaimoan ja sammuttaa tuskansa viinalla.

Ja ikäänkuin olisi tahtonut vastata minun ajatuksiini puhuu Mihaila:

— Kansa särkee todellisen Jumalan temppelin, ja särkijät itse hukkuvat temppelin raunioitten alle. Mutta nähtyään kamalan työnsä sanovat he: kauheata! Sitten he valittavat ja voivottavat: missä on Jumala? Itsepä he tappoivat Jumalan.

Minä muistan Ionan puheet säretystä Venäjän kansasta, ja minun ajatukseni sopivat hyvin yhteen Mihailan sanain kanssa. Mutta minä en ymmärrä, minkä tähden hän puhuu hiljaa, ilman vihaa, aivan kuin koko tämä raskas elämä jo olisi hänen takanaan.

Lämpimästi ja hyväilevästi henkii maa pihkaa ja kukkain juovuttavaa tuoksua. Ja laulaen lentelevät linnut.

Lapset kirkuvat, nuo metsän hiljaisuuden voittajat, ja minulle käy yhä selvemmäksi, että minä ennen tätä päivää en ole ymmärtänyt heidän voimaansa enkä nähnyt heidän kauneuttaan.

Hyvä on tuo Mihaila heidän keskuksensa, rauhallinen hymy kasvoillaan.

Minäkin sanon hymyillen hänelle:

— Minä menen teistä vähän syrjään. Minun täytyy ajatella.

Hän katselee minua, hänen silmänsä sädehtivät, silmäkarvansa värähtelevät, ja minun sydämeni vastasi kiihkeämmästi sykkien.

Harvoin olin saanut nähdä hyvää ihmistä, vaan osaan pitää sitä arvossa, ja siitä syystä sanon hänelle:

— Te olette hyvä ihminen!

Hän tuli hämilleen, hänen katseensa painui alas, ja sillä hän taas sai minut levottomaksi. Me seisomme äänettöminä hetken ja sitten erkanimme. Mutta vielä huutaa hän minulle:

— Elköö menkö kauvaksi, eksytte vielä!

— Kiitoksia!

Minä menin metsään, valitsin paikan ja istuin. Lasten äänet kuuluvat etäältä, metsän rehevään vihannuuteen hautaantuu heidän naurunsa, ja metsä itse huokailee. Oravat narisevat ylhäällä puissa, ja taviokuurna laulaa. Hengessäni tahtoisin minä syleillä kaikkea, jota tunnen ja jota viime päivinä olen kuullut, mutta kaikki tuo muuttuu sateenkaareksi, syleilee minua, saattaa sieluni hiljalleen aaltoilemaan ja täyttää sen. Ja se kasvaa rajattoman suureksi, minä unohdan itseni, ja hukun sanattomain ajatusten keveään pilveen.

Yöksi saavun minä kotiin ja sanon Mihailalle, että minun täytyy elää yhdessä heidän kanssaan, kunnes opin tuntemaan heidän uskonsa, ja siitä syystä pitäisi ukko Pjotrin hankkia minulle työtä tehtaassa.

— Elköö pitkö kiirettä, — sanoo hän. — Levätkää nyt ja teidän täytyy kirjojakin lukea.

Hän on jo saanut luottamukseni.

— Antakaa minulle kirjoja!

— Ottakaa itse.

— Minä en ole lukenut maallisia kirjoja, antakaa te itse, mitä luulette minun tarvitsevan, esimerkiksi — Venäjän historian.

— Ihmisen on hyvä — tietää kaikki, — puhuu hän, ja katselee kirjojaan yhtä hyväilevästi kuin lapsiakin.

Ja nyt — syvennyin minä lukemiseen, luin kokonaiset päivät. Se oli kuitenkin raskasta ja kiusoittavaa, sillä kirjat eivät riidelleet minun kanssani, vaan eivät hyvin yksinkertaisesti halunneet ymmärtääkään minua. Eräs kirja — kiusasi suuresti minua. Siinä puhuttiin maailman ja ihmiselämän kehityksestä, ja oli se kirjoitettu vasten raamatun henkeä. Kaikki oli siinä kovin yksinkertaista, ymmärrettävää ja välttämätöntä, mutta minulle ei tuossa yksinkertaisuudessa ollut sijaa, minun ympärilläni syntyy uusia voimia, joitten keskellä minä olen kuin hiiri satimessa. Pari kertaa luin minä tuon kirjan, luin ja olin ääneti, sekä toivoin itse löytäväni reijän, josta pääsisin vapauteen. Mutta en löydä.

Minä kysyn opettajaltani:

— Mitenkä tämä näin on? Missä sitten on — ihminen?

— Minustakin tuntuu, — vastaa hän, — että kaikki siinä ei ole totta, mutta missä on virhe — sitä en voi sanoa! Kuitenkin on se arveluksi hyvin kaunis kertomus maailman luomisesta!

Minua miellytti se, että hän sanoi "en voi", "en voi sanoa", ja nämät sanat lähensivät minua häneen suuresti, sillä minä näin noissa sanoissa hänen rehellisyytensä. Jos opettaja kerran tunnustaa tietämättömyytensä, — niin merkitsee se sitä, että hän todellakin tietää muita asioita! Ja paljon hän tiesikin sellaista, jota minä en tuntenut, ja kaikesta kertoi hän ihmeellisen yksinkertaisesti. Hän puheli siitä, miten luotiin aurinko, tähdet ja maa — ja hän puhui aivan kuin itse olisi nähnyt tuon näkymättömän, viisaan käden tulisen työn!

Jumalaa en minä hänen luonaan ymmärtänyt, mutta ei se saattanut minua levottomaksikaan. Jonkinlaista ainetta kutsui hän maailman päävoimaksi, minä asetin ajatuksissani Jumalan tuon aineen sijalle — ja kaikki kävi hyvin.

— Jumalaa ei ole vielä luotu! — sanoi hän hymyillen.

Jumala-kysymys oli ainaisena väitöksen aiheena Mihailan ja hänen enonsa välillä. Niin pian kuin Mihaila sanoi sanan "Jumala", — niin ukko Pjotr suuttui.

— No, nyt se alkaa! Elä sinä, Matvei, usko häntä! Tuo on tarttunut häneen äidistään!

— Elä valehtelee, Mishka! Anna hittoa hänen puheilleen, Matvei! Mitään jumalia ei ole! Ainoastaan — pimeä metsä, joka on uskontonamme, kirkkonamme ja muuna sellaisena. Pimeä metsä, — ja siinä meidän rosvomme! Petosta!

Mutta Mihaila vakuuttaa itsepäisesti:

— Jumala, josta minä puhun, — oli silloin, kun ihmiset yksimielisesti synnyttivät hänet ajatuksistaan, ja tämä jumala valaisi heidän elämäänsä. Vaan kun kansa jakaantui orjiin ja herroihin, särkyi palasiksi ja osiksi, niin silloin särkyivät myöskin kansan ajatukset ja tahto, — ja Jumala hävisi, Jumalakin — särkyi.

— Kuuletko, Matvei? — huutaa Pjotr ukko iloisesti. — Hän ansaitsee muistopatsaan!

Mutta sisaren poika katsoo suoraan hänen kasvoihinsa ja jatkaa matalalla äänellä:

— Herrojen suurin rikos on se, että he mursivat kansan luovan voiman. Mutta vielä tulee sekin aika, — jolloin koko kansan tahto sulaa yhteen ihmeelliseksi voittamattomaksi voimaksi, — ja synnyttää Jumalan! Ja tämä Jumala on se, jota te, Matvei, etsitte!

Ukko Pjotr heilutti käsiään kuin halonhakkaaja.

— Elä usko häntä, Matvei, hän valehtelee!

Ja kääntyen sukulaisensa puoleen puhuu hän:

— Sinä, Mishka, olet varastanut kirkollisia mielipiteitä kuin kurkkuja naapurin puutarhasta ja pelostat nyt niillä ihmisiä! Jos sinä puhuisit siitä, että työ kansa on kutsuttu elämää uudistamaan, niin olisi se hyvä, vaan elä lavertele sellaista, jota papit ovat laverrelleet, vaan joka nyt on hylätty!

Minun on hupaista kuulla näitä ihmisiä ja he saattavat minut ihmettelemään sitä tasapuolisuutta, jota he käyttävät toisiaan kohtaan. He voivat väitellä vaikka kuinka tulisesti, mutta eivät loukanneet toisiaan ilkeyksillä eikä rähinällä. Ukko Pjotr on aivan tulipunainen kasvoiltaan ja vapisee, vaan Mihaila alentaa äänensä ja painaa tuon suuren miehen ikäänkuin maahan. Minun edessäni on kaksi miestä, ja kumpikin heistä on Jumalaan nähden eri kannalla, mutta täynnä totista uskoa.

— Mutta millainenhan minun uskoni sitten on? — kysyn minä itseltäni, vaan en voi siihen vastata.

Niin kauvan kuin olin yhdessä Mihailan kanssa, askartelivat ajatukseni — ei Jumalassa, vaan ihmisissä, ne kadottivat entisen voimansa, lankesivat entiseen itsepintaisuuteen ja joutuivat ahdistukseen muitten ajatusten keskuudessa. Ja sen sijaan, että ennen olin kysynyt: missä on Jumala? — oli nyt mielessäni toinen kysymys: kuka minä olen ja minkätähden olen olemassa? Jumalaa etsimässäkö?

Minä ymmärrän, että tuollaiset ajatukset ovat järjettömiä.

Iltasin tulivat työmiehet Mihailan luokse ja silloin syntyi heidän keskuunsa hauska keskustelu. Opettaja puheli heille elämästä, paljasti elämän huonot lait, — ja hän tunsikin ne ihmeellisen tarkasti ja osasi myös niitä selittää. Työmiehet olivat — kaikki nuorta väkeä, joitten kasvot tuli oli kuivannut, joitten ihoon noki oli syöpyntynyt, joilla oli vakavat kasvot ja — vaariin ottavat silmät. Kaikki he kuuntelivat ahnaasti, ääneti ja synkän näköisinä. Alussa näyttivät nuo miehet minusta nöyryiltä ja ilottomilta, mutta myöhemmin sain nähdä, että he laulavat, tanssivat ja laskevat mielellään leikkiä neitosten kanssa.

Mihailan ja hänen enonsa keskustelut koskivat aina samoja asioita: rahan valtaa, työväen alennustilaa, isäntien ahneutta, ja välttämättömyyttä hävittää luokkarajat ja säätyeroitus. Mutta minä en ollut työmies, en isäntä, ei minulla ole rahaa enkä siitä välitäkään, — ja siitä syystä eivät nuo tuollaiset keskustelut minua ilahuttaneetkaan. Minusta nimittäin tuntui siltä, että ihmiset panevat liian suuren arvon kapitaalille ja alentavat sen kautta itseään. Ja nyt minä aloin väitellä Mihailan kanssa, — osoitin hänelle, että ihmisen täytyy ensin löytää henkinen isänmaa, ja sitten löytää hän kyllä itselleen paikan maan päällä ja vapauden. Minä puhuin paljon ja innokkaasti, työmiehet kuuntelivat minun puhettani hyväntahtoisesti ja tarkasti kuin rehelliset tuomarit, ja vanhemmat heistä yhtyivätkin minun mielipiteeseeni.

Mutta kun minä olin lopettanut, — niin silloin alkaa Mihaila puhua rauhallinen hymy huulillaan, ja hävittää minun puheeni merkityksen.

— Olet oikeassa, Matvei, kun sanot, että ihminen elää sellaisessa salaperäisyydessä, että hän ei tiedä, onko Jumala hänen ystävänsä vaiko vihollisensa, mutta siinä sinä et ole oikeassa, kun sanot, että ne, jotka ovat kiinnitettyt raskailla kahleilla alituisen työntekoon, että niitä ei voida vapauttaa ahneuden kourista särkemättä ajallista vankihuonetta... Ennen kaikkea täytyy meidän oppia tuntemaan lähimmän vihollisemme voima ja hänen viekkautensa, — ja tätä tarkoitusta varten täytyy meidän välttämättömästi löytää toisemme, opettaa jokaiselle, että hän on yhteydessä kaikkein muitten kanssa, ja tämä yhteys — on meidän voittamaton, voinpa sanoa — ihmeellinen voimamme. Orjilla ei ole milloinkaan ollut Jumalaa, he ovat jumaloinneet ainoastaan ihmisten laatimia lakeja, jotka ovat heidän ulkopuoleltaan laaditut heille, eikä orjilla tulekaan milloinkaan olemaan Jumalaa, sillä Hän syntyy henkisen itsetunnon suloisesta liekistä. Ei sorasta ja sirpaleista rakenneta temppeleitä, vaan vahvoista ja eheistä kivistä. Yksilöllisyys — on syntyperäisesti kokonaisen ihmisen heikko kohta, sielun voimattomuuden ja sokeuden merkki; kokonaisuudessa sitävastoin löydät sinä kuolemattomuuden, mutta yksityisessä ihmisessä — orjuutta, pimeyttä, lohduttamatonta tuskaa ja kuolemaa.

Ja kun hän puhuu siten, niin minusta näyttää, että hänen silmänsä näkevät kauvaksi suureen valoon, hän vetää minut mukaansa, kaikki unohtavat minut ja katselevat iloissaan häntä.

Ensin tuo loukkasi minua. Minä ajattelin, että he ottavat välinpitämättömästi vastaan minun ajatukseni, eikä kukaan tahdo syventyä niihin yhtä mieluisasti kuin Mihailan ajatuksiin.

Alussa minä kenenkään huomaamatta läksin pois heidän luotaan, istuin johonkin nurkkaan ja olin yksikseni hiljaisen katkeruuteni kanssa.

Pian tulin minä toveriksi koulupoikien kanssa. Pyhäpäivinä ympäröivät he minut ja ukko Pjotrin kuin varpuset leivänpalasen, ukko teki heille jonkun leikkikalun, ja minulta kyselivät he Kiewistä, Moskovasta ja muista paikoista, joita olin nähnyt. Mutta äkkiä tekee joku heistä sellaisen kysymyksen, että minun silmäni menevät pystyyn ihmettelystä.

Heidän joukossaan oli eräs hiljainen ja vakava poika nimeltä Feda Satshkoff. Kun minä kerran kävelen metsässä hänen kanssaan ja puhelen Kristuksesta, niin lausuu hän äkkiä seuraavan järkevän mielipiteen:

— Miksikä ei Kristus jäänyt koko iäkseen pieneksi, esimerkiksi minun kokoisekseni! Jos hän olisi niin tehnyt, niin eläisi hän, syyttäisi rikkaita, auttaisi köyhiä — eikä häntä olisi ristiin naulittu, koska hän olisi — pieni! Häntä olisi säälitetty! Mutta hän on nyt tehnyt siten, aivankuin häntä — ei olisi ollutkaan...

Feda oli yhdentoista vuotias, hänen kasvonsa olivat laihat ja läpikuultavat, vaan silmänsä epäluuloiset.

Toinen poika — Mark Loboff, korkeimman luokan oppilas, oli laiha, pörrötukkainen mutta terävä nuorukainen, joka riiteli kaikkein kanssa ja oli tunnettu yleiseksi kiusantekijäksi. Hän vihelteli hiljalleen, nipisteli, tyrkki ja tuuppi toisia lapsia aivan kuin nuori pukki lampaita. Kerran näin minä hänen ajavan takaa erästä siivoa poikaa, ja pian sen jälkeen itki tämä poika.

— Mark, — sanon minä, — mitä luulet, jos hän antaisi sinulle takaisin?

Mark katsahtaa minuun, hymähtää ja vastaa:

— Ei anna! Hän on siivo ja hyvä poika.

— No, minkätähden sinä sitten häntä loukkaat?

— Muuten vaan.

Ja sitten hän vihelsi ja lisäsi:

— Hän on siivo poika.

— No, entä sitten? — kysyn minä.

— Niin, mutta minkätähden siivoja ihmisiä on ollenkaan olemassa?

Hän sanoi tuon ihmeellisen rauhallisesti, — kahdentoista vuotiaana näytti hän jo päässeensä sellaiseen vakuutukseen, että siivot ihmiset ovat kaikkein loukattavina.

Jokainen lapsi oli tavallaan viisas, yhä enemmän alan minä pitää huolta heistä ja yhä useammin ajattelen heidän kohtaloaan. Millä ovat nuo lapset ansainneet sen raskaan ja raatelevan elämän, joka heitä odottaa?

Minä muistan Kristusta ja muistan omaa poikaanikin, ja se tuo sieluuni pahan ajatuksen:

— Etteköhän te kielläkin naisia siitä syystä vapaasti synnyttämästä lapsia, että pelkäätte heidän synnyttävän sellaisen, joka tulee teille vaaralliseksi ja teidän viholliseksi? Etteköhän te siitä syystä teekin väkivaltaa naisen tahdolle, kun pelkäätte hänen vapaata poikaansa, joka ei ole millään kahleilla teihin yhdistetty? Kasvattamalla ja opettamalla omia lapsianne on teillä aikaa ja oikeus sokaista heidät, mutta samalla pelkäätte, että joku isätön ja äiditön poika, joka ei ole kasvanut teidän tarkastuksenne alla, — tulee teidän leppymättömäksi viholliseksi.

Tehtaassa olikin sellainen orpo poika — hänen nimensä oli Stepa. Hän oli musta kuin pata, rokonarpinen, ketterä liikkeissään ja aina iloinen nuorukainen. Kulmakarvoja ei hänellä ollut ja toinen silmä tirkisteli aina aivankuin hän olisi tähdännyt.

Meidän tuttavuutemme alkoi siten, että hän tuli kerran juhlapäivänä minun luokseni ja kysyi:

— Munkki! Sinä olet, kuulemma, äpärälapsi? No niin, minä olen myöskin!

Ja sitten alkoi hän kävellä minun rinnallani. Hän oli noin kolmentoista vuotias, oli jo lopettanut koulunsa ja työskenteli nyt tehtaassa. Hän kulkee, tirkistelee ja kysyy äkkiä:

— Onko maa suurikin?

Minä koetin parhaani mukaan selittää hänelle sen suuruutta.

— Mitä sinä sillä tiedolla teet?

— Minä tarvitsen. Minkätähden minä rupeaisin yhdessä paikassa mätänemään? Enpä vainenkaan! Kun opin lukkosepän ammatin, — niin lähden kiertämään Venäjää, menen Moskovaan ja — muuallekin — kaikki paikat käyn.

Hän sanoo tuon sellaisella äänellä kuin uhkasi jotakin:

— Minä — lähden!

Tämän kohtauksen jälkeen aloin pitää häntä silmällä. Minä näen, että pojalla on vetovoima vakaviin asioihin. Missä Mihailan toverit vaan puhelevat keskenään, siellä on hänkin, kuuntelee ja tirkistelee toisella silmällään kuin katselisi, minnepäin pyssyysä laukaseisi.

Ja sitten teki hän ilkeyksiänsä. Niille henkilöille, jotka olivat hänen lähimpiä päälliköitään, koetti hän tehdä kaikellaista paha, — kätki heidän instrumenttejaan, särki niitä ja sirotti hiekkaa sorveihin.

Kerran päivällisen aikaan sanoo hän minulle:

— Eikö täällä, munkki, ole ikävä?

— Minkätähden?

— En tiedä. Ihmiset elävät kovin vetelästi! Työtä on vaan ja huolta!

Jos oppisin nopeammin, — että pääsisin erkanemaan täältä pois!

Ja kun hän kertoili tulevasta retkestään, niin aukenivat hänen silmänsä, katselivat rohkeasti eteenpäin, ja hän näytti valloittajalta, joka ei luota mihinkään muuhun kuin omiin voimiinsa. Minua miellytti tuo poikanen, ja hänen puheissaan löysin minä kypsyyttä.

— Tuo poika ei joudu hukkaan! — ajattelen minä ja katselen häntä. Mutta sieluani polttaa ikävä omaa poikaani. Millainen hän lienee ja mikä hänestäkin tulee?

Minä aloin huomata itsessäni uusien tunteitten hiljaista väreilyä, ja joka ihmisestä tuntui tulevan minuun ohut ja terävä säde, joka näkymättömänä koski minuun, liikutti huomaamatta sydäntäni, ja yhä herkemmäksi tulen minä noitten salaisten säteitten vaikutukselle. Väliin kokoontuu työmiehiä Mihailan luokse, ja he ikäänkuin hengittävät sisästäan ajatusten polttavan pilven, joka kääriytyy minun ympärilleni ja kohottaa ihmeellisellä voimalla minua ylöspäin. Kaikki alkavat äkkiä ymmärtää puolesta sanasta minua, minä seison miesten keskessä, ja he ovat ikäänkuin minun ruumiini, ja minä olen sinä hetkenä heidän sielunaan ja tahtonaan. Ja minun puheeni — on heidän ääntään. Minusta tuntuu kuin itse eläisin osana jonkun ruumiista, kuulisin sieluni huudot toisten suista, ja niinkauvan kuin kuulen sen — on hyvä olla. Mutta aika kuluu, äänet vaikenevat, ja — taas olet yksin, omaa itseäsi varten.

Muistan, kuinka ennen olin rukouksessa yhdistynyt Jumalaan, ja silloin tuntui niin hyvältä, kun omat muistot katosivat ja minä ikäänkuin lakkasin olemasta. Mutta sulautuessani ihmisiin en minä poistunut itsestäni, vaan ikäänkuin kasvoin, kohosin itseni yläpuolelle, ja minun sieluni voimat suurenivat moninkertaisesti. Ja sijaan tuli itseni unohdus, mutta se ei hävittänyt minua, vaan sammutti katkerat ajatukseni ja yksinäisyyteni huolet.

Mutta tämä tila tuntui minusta epäselvältä ja hyödyttömältä. Minä kyllä tunnen, että uusi taimi kasvaa sielussani, mutta minä en voi sitä ymmärtää. Sen vaan huomaan, että se vetää minua yhä enemmän ja kiinteämmin ihmisten luokse.

Siihen aikaan työskentelin minä tehtaassa ja sain neljäkymmentä kopeekkaa päivältä, kannoin olkapäälläni ja vedin raskaita taakkoja — malmia, kuonaa, tiiliä ja vihasin tätä helvetillistä paikkaa, jossa oli likaa, ähkinää, jyrinää ja ruumista kiusaavaa kuumuutta.

Tehdas oli kiinnitetty maahan, se lepäsi raskaana sen päällä, raskaana ja tyydyttämättömän ahneena, se imi sitä päivät ja yöt, huohotti intohimossaan, ärjyi ja sylki hehkuvasta kidastaan maan tulista verta. Ja sitten tuo veri hyytyy, muuttuu mustaksi, — mutta se sulattaa uutta, jyrisee, jymisee, likistää punaista rautaa, tuiskuaa kipunia, nytkähtelee ja syöksee maan kidasta ulos pitkiä eläviä juovia aivan kuin verisuonia.

Tuossa villissä työnteossa näen minä jotakin kauheata, joka lähentelee mielenvikaisuutta. Ärjyvä kummitus, joka on puhtaaksi työstänyt maan sylin, kaivaa kuoppaa allensa ja tietää joskus itse putoavansa siihen, ja siitä syystä huutaa se nyt tuhansin äänin:

— Nopeammin, nopeammin, nopeammin!

Tulen keskessä ja jyrinästä sekä tulikipunain sateessa työskentelevät murtuneet miehet. Tuntuu siltä, että heidän paikkansa ei ole täällä, sillä kaikki heidän ympärillään uhkaa polttaa heidät tuhaksi, ja raskas rauta on musertamaisillaan heidät. Melu tekee heidät kuuroiksi ja sokeiksi, sietämätön kuumuus kuivaa heidän verensä, vaan rauhallisesti tekevät he työtään, tottelevat uskollisesti isäntiään kuin pirut helvetissä, pelkäämättä mitään ja tietäen, kaikki.

Vahvat kädet kääntelevät pieniä vipuja, — ja kaikkialla, miesten päitten päällä — liikkuu nöyrästi kauheitten koneitten pelottavia kypäliä ja leukoja, jotka pureksivat rautaa... Vaikea on ymmärtää, kenen järki ja kenen tahto on täällä vallitsevana! Väliin näyttää siltä, että ihminen tarvitsee tehdasta ja käyttää sitä hyväkseen, mutta heti näet taas, että ihmiset ja koko tehdas tottelevat perkelettä, ja hän

nauraa riemuiten ja ilkeästi nähdessään sen mielettömän raskaan työn, jota ahneus vaatii.

Työmiehet sanovat toisilleen:

— Jo on aika mennä työhön!

Mutta miehet ovat aina työssä, — tai musertaa ja raiskaa työ heidät. Työ on raskasta, ja sitä heidän täytyy tehdä, vaan ihmisen järki on terävä ja nopea liikkeissään.

Usein kohoaa voitokkaasti ja huolettomasti ilmoille iloinen laulu tämän helvetillisen melun ja koneitten jytinän keskeltä, — ja minä hymyilen itsekseni, kun muistan Ivanushka konnaa valaskalan selässä matkalla taivaaseen etsimään ihmeellistä kasuarilintua.

Tehtaalaiset ovat kaikki reippaita miehiä, ja rohkeita, ja vaikka he puheissaan olivatkin ruokottomia ja hävyttömiä sekä usein juovuksissa, olivat he kuitenkin vapaata väkeä, jota ei tarvinnut pelätä. He eivät olleet pyhiinvaeltajain, maailman orjain kaltaisia, jotka loukkasivat minua nöyryydellään, särkyneellä hengellään, toivottomalla surullaan ja pikku vilpistelyllään asioissaan Jumalan ja toistensa kanssa.

Vaan nämät miehet olivat ajatuksissaan julkeita, ja vaikka orjamainen työ sai heidät riitelemään ja tappelamaan keskenään, — niin jos päällystö vaan tohti rikkoa oikeuden vaatimuksia, asettuivat he kaikki yhtenä miehenä sellaista päällystöä vastaan.

Ja ne nuoret miehet, jotka kävivät Mihailan luona, olivat muista edellä, puhuivat korkeammalla äänellä kuin muut eivätkä pelänneet mitään. Silloin kun minä en ajatellut kansaa, en minä myös huomannut ihmisiä, vaan nyt huomaan heidät ja tahdon nähdä heidän erilaisuutensa, jotta jokainen esiintyisi minulle yksinäisenä. Olenko saavuttanut tarkoitukseni vai enkö? Heidän puheensa ovat erillaiset, jokaisella on omat kasvonsa, vaan usko heillä on sama ja aikomukset samat. Kiirehtimällä ja uutterasti näkyvät he rakentavan jotakin.

Jokainen heistä on ihmisille kynttilä, ja hauska olento kuin pieni kenttä metsässä eksyneelle; jokainen vetää älykkäämpiä työmiehiä puoleensa, ja kaikki Mihailan oppilaat ovat yhdessä asiassa yhtä mieltä, he nimittäin koettavat perustaa tehtaasen jonkinlaisen henkisen seurapiirin, kirkkaasti palavain ajatusten ahjon.

Tehtaalaiset ottivat alussa minut vastaan hyvin epäkohteliaasti, he huusivat ja nauroivat:

— Äh, sinä kirjava kärpänen! Hengellinen lude! Laiskuri! Muukalainen!

Kerran tuuppasi joku minua, minä en voinut sietää sitä, ja sellaisissa tapauksissa en minä sääli nyrkkiäni. Mutta vaikka voima miellyttää ihmisiä, niin eivät he kuitenkaan kunnioita nyrkkiä eikä se voi herättää heidän huomiotaan, ja niin olisin minäkin saanut kovasti selkääni, ellei Mihailan ystävä Gavrilo Kostin, punaposkinen nuori valaja, joka oli huomatumia miehiä tehtaalla, olisi sekaantunut riitaan.

Minun niskaani hyökkäsi noin kuusi miestä, eivätkä he pelkästä hyväntahtoisuudesta uhkailleet minua, mutta silloin tuli Gavrilo Kostin viereeni ja alkoi puhua:

— Minkätähden te, toverit, ärsytätte tätä miestä? Senkötähden, että hän ei ole samanlainen työmies kuin me muut? Mutta siinä teette te väärin, toverit, teette väärin itseännekin kohtaan. Sillä meidän voimamme on — hyvässä ystävyydessä...

Hän piti lyhyen puheen, erittäin hyvän ja yksinkertaisen, aivan kuin olisi lapsille puhunut. Kaikki Mihailan ystävät käyttivät joka tilaisuutta hyväkseen ajatustensa kylvämiseen. Ja nytkin sai Kostin minun vastustajani arkailemaan, ja minun sydämeeni hän sytytti tulen, — joten minäkin aloin puhua:

— Minä en sentähden ruvennut munkiksi, että olisin tahtonut syödä itseni kylläiseksi, vaan siitä syystä, että sieluni oli nälkäinen! Minä olen nyt saanut nähdä, että kaikkialla on ikuinen työ ja jokapäiväinen nälkä, teeskentelyä ja rosvousta, surua ja kyyneleitä, raakuutta, ja hengellistä pimeyttä. Kuka on tämän näin asettanut, missä on meidän oikeutta harrastava, viisas Jumalamme, näkeekö hän ihmisten pohjatonta ja loppumatonta tuskaa?

Kansaa kokoontui yhä enemmän ja kaikki kuuntelevat vakavina. Vihdoin lopetin minä — ja vaikenin. Sitten sanoi vanha kaavailija Krjukoff Kostinille:

— Munkki näkee syvemmältä kuin sinä ja sinun toverisi! Hän puhuu perustuksia myöten. Huomasitko?

Minun oli hauska kuulla tuollaisia sanoja, ja Krjukoff taputti sitten minua olkapäälle lausuen:

— Sinä, veliseni, puhuit hyvin! Mutta leikkaa toki hiuksesi arshinan verran edes. Ilkeä sen pitäisi olla kulkea tuollainen heinäruko päässä, ja ihmisetkin sellaista nauravat.

Ja joku iloinen poika huusi:

— Tappelussakin ne ovat tiellä, ota sekin huomioon!

He laskevat leikkiä, ja viha on poistunut. Missä on naurua, siellä on ihmisiäkin; luontokappaleet eivät naura.

Nyt veti Kostin minut syrjään.

— Ole sinä, Matvei, varovainen sellaisia sanoja päästäessäsi, että niitten tähden vielä viedään vankilaankin.

Minä hämmästyin.

— Mitä?

— Vankilaan... Etkö tiedä? — Hän nauraa.

— Mistä syystä?

— Saadaksesi — tuomiosi!

— Etkö laskene leikkiä?

— Kysy Mihailalta, — sanoo hän sitten. — Minun täytyy nyt mennä työhön.

Hän läksi. Minä jäin ihmettelemään hänen puhettaan, en tahtonut sitä uskoa, mutta illalla Mihaila vahvisti sen todeksi. Koko illan kertoi hän minulle, miten ihmisiä on ankarasti ahdistettu. Sellaisten puheitten tähden kuin minä olin pitänyt, on kuolemallakin rangaistu, ja tuhansia ihmisiä on lähetetty pakkotyöhön Siperiaan. Mutta Herodes ei lakkaa vainoomasta, ja uskovaisten lukumäärä kasvaa.

Silloin minun sieluni kirkastui ja kaikkia Mihailan ja hänen tovereittensa puheita aloin minä nyt ymmärtää toisella tavalla. Ennen kaikkea — jos ihminen on valmis uskonsa tähden uhraamaan vapautensa ja henkensä, niin merkitsee se sitä, — että hän uskoo lujasti ja on samanlainen kuin ne marttyyrit, jotka muinoin kuolivat Kristuksen tähden.

Kaikki Mihailan puheet sopivat nyt hyvin yhteen, ne tuntuivat puhkeavan kukalle, ja virkistävät minun sieluani.

En tahdo sanoa, että minä heti ymmärsin niitä ja voin tunkeutua niitten pohjaan asti, mutta sinä iltana tunsin ensi kerran, että ne olivat minun henkeni sukulaisia, ja silloin tuntui koko maailma minusta Betlehemiltä, jota lasten veri tahrasi. Silloin minä myös ymmärsin sen palavan halun, joka asui Jumalan Äidissä, kun hän helvettiä katsellessaan pyysi Arkienkeli Mikaelilta:

— Arkienkeli, — sanoi hän, — päästä minut tuonne tuleen kiusattavaksi! Minä tahdon myös osani noista hirveistä tuskista!

Ja täällä en minä nähnyt syntisiä, vaan hurskaita: he tahtovat jaottaa helvetin maan tasalle, ja tästä syystä he myös ovat valmiit ottamaan helvetin tuskat kannettavikseen.

— Ehkä juuri siitä syystä ei nykyään olekaan pyhiä erakoita, — sanon minä Mihailalle, — että ihminen ei ole lähtenyt maailmasta vaan menee maailmaan?

— Sinulla on oikea usko, — vastaa hän, — ja sen pitää myöskin tulla kaikkien tekojen pohjaksi.

— Ottakaa minutkin yhteistyöhön teidän kanssanne, — pyydän minä.

Minä olen aivan haltioissani.

— Ei, — vastaa hän. — Odottakaa ja ajatelkaa; se on vielä liian aikaista. Jos te, teidän luonteellanne varustettuna joudutte vihollisen satimeen, niin turhaan saatte siinä potkia pitkät ajat. Päinvastoin on teidän nyt puheenne jälkeen paettava täältä. Teillä on vielä paljon, jota ette ymmärrä, ja meidän työhömmä — ei teillä vielä ole aikaa. Teidät on vallannut ja teitä viehättää tämän työn kauneus ja suuruus, mutta — se onkin nyt kaikessa suuruudessaan teidän edessänne, — te olette nyt kuin torilla ja näette keskellä toria kaikkea luovan temppelin kaikessa äärettömässä kauneudessaan, vaan sitä rakennetaan hiljaisella, salaperäisellä ja tavallisella arkipäiväisellä työllä, ja jos te nyt, kun tunnette vielä hyvin huonosti yleisen rakennussuunnitelman, ryhdytte työhön, niin temppelin pääpiirteet katoavat, se näky, joka ei vielä ole sielussanne valmistunut, katoaa, ja työ näyttää teistä omia voimianne suuremmalta.

— Minkätähden te sammutatte minussa kaiken elämän halun? — sanon minä tuskallisena. — Minä

löysin itselleni paikan ja olin iloinen — että minunkin voimaani tarvitaan...

Mutta hän vastasi rauhallisesti ja surullisesti:

— Minä en pidä teitä sopivana elämään sellaisen ohjelman mukaan, jota ette vielä tunnekaan. Minä näen, että teidän sielussanne ei vielä ole kehittynyt tunne, joka yhdistäisi teidät työväkeen. Te olette ollut ja olette vieläkin minun mielestäni mies, jota elämä on ottanut haukatakseen, jota se työntää edellään, te olette kansan ajatus, mutta itse ette te pidä itseänne sellaisena. Omasta mielestänne olette te sankari, joka on valmis armeliaisuudessaan antamaan voimainsa yltäkylläisyydestä apua voimattomallekin. Te olette erityinen omituinen olento, joka elää vaan itseään varten; te olette — alku ja loppu, vaan ette ihanan ja suuren ijankaikkisuuden jatko!

Minä alan ymmärtää, mistä syystä hän koettaa taivuttaa minua maahan asti, ja minä tunnen epäselvästi, että hän on oikeassa.

— Teidän täytyy uudestaan lähteä matkalle, — jatkoi hän, — ja katsella nuorilla silmillä kansan elämää. Kirjoja elkää ottako mukaanne, sillä lukemisesta ei teille ole nyt hyötyä. Te ette nimittäin usko vielä, että kirjoissa *ei ole* ihmisjärki täydellisenä, vaan ilmaisevat kirjat lakkaamattoman yhtenäisesti kansan hengen pyrkimistä vapauteen. Kirjalla ei ole valtaa teidän ylitsenne, vaan antaa se teille aseensa itsepuolustusta varten, mutta te ette — vielä ymmärrä ottaa tuota asetta edes käteenne!

Hän puhui totta: kirja oli minulle vieras siihen aikaan. Olin tottunut lukemaan yksinomaan hengellisiä kirjoja, ja siitä syystä ymmärsin ainoastaan suurella vaivalla maallisia, — puhuttu sana oli minulle siis parempi kuin kirjoitettu. Ne kirjain ajatukset jotka minä ymmärsin, — jäivät sieluni pinnalle ja katosivat pian, sulivat sen tulessa. Ne eivät vastanneet minun pääkysymykseeni: minkä lain alle on Jumala alistettu, minkätähden hän, luotuaan ensin ihmisen kuvakseen ja kaltaisekseen, alentaa häntä varten minun tahtoani, jonka pitäisi myös olla Hänen tahtonsa?

Ja tämän rinnalla on mielessäni toinen kysymys: onko Herramme tullut taivaasta maan päälle, vai onko ihmisten voima nostanut hänet maan päältä taivaaseen? Tämä kysymys saa ajatukseni askartelemaan Jumalan luomisessa, kansan ikuisessa työssä.

Minun sieluni jakaantuu kahteen osaan. Minä tahdon jäädä näitten ihmisten luokse, ja samalla vetää joku näkymätön voima minua pois julistamaan uusia ajatuksiani ja etsimään sitä tuntematonta, joka on ryöstänyt rauhani ja saanut sieluni levottomaksi.

Ukko Pjotrkin lausui kehoittavasti:

— Kyllä sinun, Matvei, täytyy joksikin aikaa poistua, sillä sinun puheissasi on ollut vaarallista...

Ja pian se asia päätettiin, aivan kuin vasten minun tahtoani. Toisesta tehtaasta tuli ratsumies, joka ilmoitti, että siellä heillä santarmit pitivät yöllä tarkastuksia ja aikoivat sitten tulla tänne.

— Varhainpa ne tulivatkin! — sanoi Mihaila tulistuneena.

Syntyi pieni hämminki, ja ukko Pjotr huusi minulle:

— Jää nyt, Matvei, jää nyt! Ei sinulle täällä mitään tehdä, sillä ethän sinä ole soppaa keittänyt etkä myös tarvitse sitä syödä.

Mutta Mihaila neuvoo vakavasti ja katsoo minua suoraan kasvoihin:

— Kyllä teidän on parasta mennä. Teidän läsnä olostanne on kovin vähän hyötyä, mutta vahinkoa ehkä sitä enemmän.

Minä ymmärrän, että he tahtovat työntää minut ulos, ja se — loukkaa minua. Mutta samassa tunnen minä, että pelkään santarmeja. Minä en vielä näe heitä, mutta pelkään jo! Ja minä tiedän myös sen, että ei ole hyvä jättää ihmisiä yksikseen häden hetkenä, mutta alistun kuitenkin heidän tahtonsa.

He ajoivat ulos minut. Minä lähden kulkemaan vuorelle metsään päin, kompastun risuihin, ja minusta tuntuu kuin joku tarttuisi kiinni niskaan. Mutta minun jälessäni tulee vähäpuheinen nuorukainen Ivan Bikoff kantaen suurta taakkaa selässään. Hän on lähetetty kätkemään kirjoja.

Me tulimme pensastoon, Bikoff löysi kätköpaikkansa ja pani taakkansa sinne. Nyt oli hän rauhallinen. Vaan minä vapaisin. Minä kysyin siitä syystä häneltä:

— Eiväthän he tänne tulle?

— Kuka heidät tietää! — vastaa hän! — Ehkä tulevat he tännekin. Täytyy — olla nopea toimissa!

Tämä poika oli kömpelö kuin pölkystä veistetty, hänen päänsä oli suuri, toinen olkapää toista korkeammalla, kädet liian pitkät ja ääni ärtyisä.

— Pelkäätkö — sinä? — kysyn...

— Ketä?

— Että tulevat ja ottavat?

— Tuskin löytävät he kätettyä, vaan jos löytävät, niin — löytäkööt!

Hän pani kaikki huolellisesti kuoppaan, peitti sen ja tasoitti, heitti sitten varpuja päälle ja nähtyään minun aikovan lähteä sanoi:

— Sinulle pitäisi pian tuotaman kirje, odotahan sitä!...

— Mikä kirje?

— En minä tiedä.

Puitten takaa katselen tuonne laaksoon — ja siellä suhisee tehdas aivan kuin joku vahva mies olisi hengittänyt. Ihmiset näkyivät pimeässä tyrkkivän toisiaan kylän kaduilla, tappelevan, kuorskavan kiukusta, ja tahtovat he viedä silmät toistensa päästä. Mutta kiirehtimättä lähti Ivan taas takaisin.

— Minne sinä menet?

— Kotiin!

— Vaan jos sinut vangitaan?

— Minä en ole ollut pitkää aikaa toimessa, minua he tuskin tuntevat, vaan — jos vangitsevat, niin kenelle siitä olisi vahinkoa. Viisaammat ihmiset pääsevät aina pois vankilasta.

Äkkiä kysyi joku minulta kovalla ja selvällä äänellä:

— No, mitenkä sinun laitasi oikeastaan on, Matvei? Jumalaa sinä et pelkää, vaan santarmeja pelkää.

Minä katson Ivaniin — hän seisoo paikallaan ja katselee ajatuksissaan kylään päin.

— Sanoitko sinä jotakin?

— Vankilassa luetaan paljon...

— Eikö muuta?

— Onko siinä mielestäsi vähän?

Minusta tuntuu kuin olisin valehdellut, ja kysymykset, joita minun täytyy hävetä, polttivat sieluani. Yö oli kylmä, mutta minulla oli kuuma.

— Minä lähden sinun kanssasi!

— Ei sinua ole kukaan käsenyt, — sanoi Ivan ankarasti. — Ja sinä vangittaisiin etupäässä, sillä sinun puheittesi tähdenhan nyt on tämä meteli.

— Kuinka?

— Pappi on tehnyt ilmiannon Verhoturiin.

Minä istahdin maahan ja sanoin:

— No, sittenhän minun täytyykin lähteä.

Mutta pelko pidätti minua.

— Joku juoksee tänne, — sanoi Ivan hiljaa.

Minä katson alas — ja näen jonkun ryömivän vuotta ylös. Taivas oli pilvessä, kuu oli pimenemässä ja katosi silloin tällöin tykkönään pilviin, jolloin koko maa ympärilläni näytti liikkuvan, ja tämä äänetön liikkuminen se lisäsi yhä enemmän pelkoani ja kauhuani. Minä alan olla alas, kuin varjojen purot, jotka virtaavat maata pitkin, ja matkalla peittyvät rikkaruohot ja minun sieluni mustilla käärinliinoilla. Jonkun pää näkyy liikkuvan pensaitten takana, se liikkuu kuin pallo siellä oksain välissä.

Ivan viheltää hiljaa ja sanoo:

— Se on — Kostja.

Minä tunnen Kostjan, — hän on viidentoista vuotias poikanen, sinisilmäinen, vaaleatukkainen ja heikkorakenteinen. Kaksi vuotta sitten lopetti hän koulunkäynnin, ja nyt valmistaa Mihaila häntä apulaisekseen, siis myöskin opettajaksi.

Minä ymmärrän, mitä nyt alan ajatella, minä koetan nimittäin asiaan kuulumattomilla ajatuksilla peittää häpeätäni ja pelkoani.

Kostja hyppää luokseni, hengittää raskaasti ja sanoo:

— He ovat tulleet. Ja sinua he heti kysyivät, munkki! No... Ukko Pjotr kirjoitti tämän kirjeen ja käski minun johtaa sinua Lobanovskin erakkojen luokse. Mennään nyt!

Minä nousin seisomaan ja sanon Ivanille:

— Jää hyvästi, veliseni, tervehdi kaikkia ja pyydä heiltä minun puolestani anteeksi!

Mutta Kostja tyrkkää minua ja komentaa ankaralla äänellä:

— Lähde menemään! Ketä hän sitten tervehtisi? Kaikki pannaan varmasti koppiin kuin kanat kauppapaikoissa!

Ja me lähdimme. Kostja kulki edellä ja kertoili hiljaan, mitä hän siellä alhaalla oli nähnyt, minä astelin hänen jälissään ja joka puolelta vedetään minua vaatteiden liepeestä ja hihasta ja tuntuu siltä kuin joku kysyisi:

— Minne te menette? Sinä olet eksyttänyt ihmiset, ja nyt menet itse pois!

Minä ajattelen ääneen, aivan kuin olisin yksinäni:

— Tämä merkitsee siis sitä, että ihmiset saavat kärsiä minun tähteni...

Mutta poika vastaa:

— Ei sinun tähtesi, vaan totuuden tähden. Vai olisitko sinä totuus? Oi, miten itserakas olet!

Hänen puheensa ovat huvittavia, mutta itse on hän nuori ja tuntuu ikäänkuin ärsyttävän minua. Minua haluttaa ruveta koettamaan pestä itseäni puhtaaksi hänen edessään, ja siitä syystä minä nyt otan esiin ajatuksiani kuin kerjäläinen leivänpaloja repustaan.

— Niin, kyllä minä sen itsekin näen, että minussa asuu suuri vääräys...

Mutta hän murisi minulle leikaten kuin omatunto jokaista minun sanaani:

— Tokkohan se niin suuri on. Kaikki sinussa on muka suurempaa kuin muissa!

— Ne ovat vaan sanoja, — ajattelen minä.

— Ei sinua, Kostin, suotta sanottu kellotapuliksi, — puhuu hän sitten. — Sinä et ole sellainen kellotapuli, josta oikeaan aikaan soitetaan päiväjumalanpalvelukseen, vaan sellainen, joka soi itseksensä siitä syystä että se on rakennettu kallelleen ja kellot ovat huonosti kiinnitetyt...

Hän vaikenä sitten ja ilmoitti:

— Minä en rakasta sinua, munkki, sinä olet niin vieras...

— Mitenkä?

— En tiedä... Mutta sinä et ole venäläinen, vai kuinka? Sinä olet paha...

Toisellaisessa tilaisuudessa olisin minä suuttunut häneen, mutta nyt — olen ääneti. Ja äkkiä tunnen voimaini vähenevän, ja minä väsyn aivan loppuun asti.

Ympärilläni on metsäinen yö. Puitten oksilta tippuu kosteaa pimeyttä, enkä voi eroittaa, mikä on metsää, mikä yötä. Silloin tällöin tulevat kuun säteet ylhäältä esiin, tunkeutuvat pimeyden sydänjuuriin — ja katoavat sitten taas... On hiljaista. Varvut vaan taittavat jalkaini alla ja kuivat neulaset kahisevat.

Poika ei pelännyt sanoa totuutta. Kaikki tämän suunnan ihmiset Ionaasta asti eivät kuleta pelkoa mukanaan. Toisilla on paljon kiukkua, — toisilla taas paljon iloa; mutta useimmat ovat tuollaisia hiljaisia

ja rauhallisia ihmisiä jotka ikäänkuin häpeävät näyttää hyvyttään.

Mutta Kostja astelee edelläni polkua pitkin ja hänen valkea päänsä viittaa minulle tietä. Minä muistan Varfolomei-pojan elämän, Alekseini ja muut... Ja minun ajatukseni hyppivät kuin kurppa suolla mättäältä mättäälle.

Sitten kysyn minä pojalta:

— Oletko sinä lukenut pyhimysten elämäkertoja?

— Pienenä — luin. Äiti pakoitti. Entä sitten?

— Miellyttävätkö ne Jumalan miehet sinua?

— En tiedä... Panteleimon — miellyttää, Jegor myöskin. Hän tappeli käärmeen kanssa. Minä en tiedä, — mitä iloa siitä on ihmisille, että heillä on kymmenittäin noita pyhimyksiä?

Kostja kasvaa minun silmissäni.

— Jos, — jatkaa hän, — tsaarin tai rikkaan miehen tytär uskoisi Kristukseen, niin saisi hän siitä vaan kärsimistä, sillä ei tsaari eikä rikas mies tulisi siitä vähääkään paremmaksi ihmisiä kohtaan. Mutta näissä elämäkerroissa ei sanotakaan, että tsaarit, nuo kiduttajat, olisivat parantaneet tapojaan.

Ja oltuaan hetken vaiti alkoi hän taas:

— Minä en myöskään ymmärrä, mihin Kristuksen kärsimykset olivat tarpeellisia. Hän tuli voittamaan surua, mutta kävi...

Hän ajatteli ja jatkoi:

— Ei käynyt mitenkään!

Minun halutti syleillä häntä; minä säälin Kostjaa, säälin Kristusta ja säälin kaikkia ihmisiä, jotka jäivät sinne kylään, koko ihmiskuntaa. Ja itseänikin! Missä on minun paikkani? Minne minä menisin?

Lyhyen kesäyön pimeys haihtuu, hiljainen valkeus virtaa puroina männyn oksien läpitse...

— Etkö sinä ole väsynyt, Kostja?

— Minäkö? — kysyy poika reippaasti. — En. Minä kävelen mielelläni yöllä, sillä silloin on kuin kulkisi ennen näkemättömässä seudussa. Minä — rakastan satuja.

Päivän koittaessa panimme me maata.

Kostja hääräsi ja puuhasi unissaan ja minä taas olin kulkevinani ajatuksissani kuin tatarilaiskerjäläinen kulkee talvella kirkon ympärillä. Ulkona on — kylmä ja kolea, vaan kirkossa lämmin, mutta Muhammed ei salli hänen sittenkään mennä kirkkoon.

Aamuksi olin minä saanut asiani valmiiksi mietityksi, ja kun poika heräsi, sanoin minä hänelle:

— Anna anteeksi, että olen näin kauvan pitänyt sinua luonani. En minä lähdekään erakkojen asunnolle, en tahdo piiloutua.

Hän katsoi vakavasti minuun ja sanoi:

— Sinä olet jo piiloutunut.

Ja sitten heilutti hän oksaa ja sanoi minuun katsomatta:

— No, jää hyvästi sitten, kultaseni!

Minäkin nyökäytin päätäni:

— Jää hyvästi!

Minä lähdin. Kun vielä katsoin taakseni, näin hänen seisovan puitten keskessä ja seuraavan minua silmillään.

— Hei! — huutaa hän vielä. — Jää hyvästi!

Ja minun tuli niin hyvä olla siitä syystä, että hän lausui jäähyväisensä lempeämmällä äänellä.

Minä kuljin monta päivää sairaana ikävästä. Minun sielussani oli kuin hiljainen tulipalo, ja minun

ajatukseni olivat milloin varjona etupuolellani milloin taas laahustivat myrkyllisenä savuna jälessäni. Häpesinkö minä, vai oliko minulla joku muu samanlainen tunne, sitä en voi nyt sanoa. Mutta ajatus vaan syntyi ja kääriytyi minun ympärilleni kuin yölepakko.

— Heillä ei ole Jumalaa eivätkä he Jumalaa rakennakaan...

Mutta raskaampi ja ajatuksia hankalampi oli minusta, mikäli muistan, jonkunlainen jylhä hiljaisuus, laiska ja syvä rauha, ja tämän rauhan sokeassa syvyydessä ui raskaasti ja vaikeasti sanattomat ajatukseni, jotka olivat kuin pelokkaat kalat, jotka lekuttivat vaan eivät jaksaneet tulla sielun syvyydestä valoon ja pinnalle.

Omasta itsestäni sain kovin vähän ravintoa, ja kuin unen näköä muistan minä niitä ihmisiä, joita kohtasin.

Olin joutunut jonnekin lähelle Omskia, kylän markkinoille, ja siellä vasta heräsin.

Sokea mies istuu pölyn seassa tien vieressä ja vetelee laulua, ja hänen saattajansa on polvillaan hänen vieressään ja rytkyttää harmonikkaa. Sokea ukko katsoo tyhjillä silmäkuopillaan kohden taivasta ja laulaa kauvaksi kuuluvalla värähtelevällä äänellään vanhaa kansanlaulua:

— Luona tsaarin Ivanin Vasiljevitschenko...

Ja harmonikka säestää kovalla äänellä:

— U—u—u...

Minä laskeuduin maahan sokean viereen, hän ojentaa kätensä minua kohden, pitää sitä koholla jonkun aikaa, vetää sitten pois, mutta ei keskeytä lauluaan, vaan jatkaa:

— Ja muinoin eli Jermak täällä, Timofein poika...

— A—a—a... — säestää harmonikka, ja laulajan ympärille kokoontuu vähitellen vakavaa väkeä, joka tarkasti ja pää alaspäin kuuntelee vanhaa laulua.

Kuiva ja lämmin tuuli puhalteli minun päälleni, minä näen väkijoukon uteliaat silmäykset, ja joku jo kysyikin:

— Eikö tämä mies laulakaan?

— Kyllä hän sitten; — odottakaa!

Minä olin usein kuullut rosvolauluja, vaan en ole tiennyt, kenenkä sanoista ne ovat liitetyt yhteen, kenen henki niissä on, vaan nyt sen ymmärsin: laulu kertoi minulle muinaiskansan elämästä:

— Pienen palveluksesi tähden annan minä sinulle, ihminen, suuren synnin anteeksi.

Kansa katseli minua yhä uteliaammin ja poltti siten sieluaani.

Vihdoin lopetti ukko laulunsa, ja minä aloin pitää puhetta:

— Oikeauskoiset! Laulusta te kuulitte, että on elänyt rosvo, joka on loukannut kansaa ja ryöstänyt sitä... Vaan vihdoin alkoi omatunto soimata häntä, ja hän lähti pelastamaan sieluaan. Hän tahtoi nyt palvella kansaa rajuilla voimillaan ja — hän palveli...

Ihmiset kokoontuivat minun ympärilleni ilmaisten sillä, että puheeni oli herättänyt heidän huomiotaan ja tämä lisää puheeni voimaa, antaa sille sointua ja kauneutta, ja minä unohdin tykkönään, millä tavalla minun olisi pitänyt puhua. Minä tunnen ainoastaan, että kiinnyn yhä enemmän maahan ja ihmisiin; he kohottavat minua ylöspäin ja ikäänkuin sanoivat äänettömästi:

— Puhu! Puhu koko totuus sellaisena kuin sinä sen näet.

Tietysti tuli poliisimieskin paikalle, ja huutaa: "hajaantukaa!" Hän kysyy, mitä täällä huudettiin ja vaatii passia nähdäkseen. Kansa sulaa ympärilläni kuin pilvi auringon edessä. Poliisi tahtoo tietää, mitä minä puhuin, ja muutamat vastaavat:

— Jumalasta hän puhui...

— Niinpä niin, ja vielä muutakin...

— Enemmän kuitenkin Jumalasta.

Mutta eräs mustapartainen mies seisoo syrjässä kärryjen luona, katselee herkeämättä minuun ja hymyilee. Poliisimies tarttuu kuitenkin minua kiinni kauluksesta, minun haluttaa hieman pudistella häntä, mutta näen, kuinka ihmiset syrjästä katselevat minua ja ikäänkuin kysyvät puoliääneen:

— No, mitä sinä nyt sanot?

Ja heidän epäuskonsa saa minut kalpenemaan.

Mutta pian minä kuitenkin toinnuin, poistin poliisin käden ja sanon:

— Tahdotko tietää, mitä minä sanoin?

Ja minä aloin uudestaan puhua tästä nurinkurisesta elämästä, — uudestaan kokoontuu markkinaväki suuriin joukkoihin, poliisimies häipyä heidän joukkoonsa ja on tukehtumaisillaan. Minä muistan Kostjan ja tehtaan lapset, tunnen itseni ylpeäksi ja suuresti iloiseksi, — uudestaan olen minä väkevä ja kuin unissani... Poliisimies viheltää, kansan joukon kasvot värähtelevät, silmät palavat ja ihmiset keinuvat kuin kuumain aaltojen harjalla, tuuppivat minua, ja minä olen keveä heidän keskessään. Joku tarttuu kiinni olkapäähäni ja kuiskaa korvaani:

— Mene nyt, mene!

Ja minua tuupitaan ja tuupitaan... Pian tulen jonkinlaiseen pihaan, mustapartainen mies on rinnallani ja hänen kanssaan on nuori lakiton mies. Mustapartainen sanoo:

— Mene aidan ylitse!

Minä menen, sitten toisen ylitse, ja minulla on hauskaa ja hyvä mieli.

— Ahaa, — ajattelen, — mitä miehiä tekin lienette?

— Nopeasti toveri, nopeasti!

Kulkiessani kysyn häneltä:

— Mitä miehiä — te olette?

— Sellaisia vaan! — vastaa hän.

Lakiton nuori mies seuraa meidän kintereillämme ja on ääneti. Me kuljimme yli ryytimaitten ja tulimme laaksoon, jonka pohjalla virtasi puro ja pensaitten välissä kulki tie. Mustapartainen tarttui käteeni, katsoi silmiini, nauroi ja sanoi:

— No, hauskaa matkaa! Fedjuk saa seurata sinua, kunnes pääset hyvälle tielle. Lähde nyt!

Mutta nuori mies sanoo hänelle:

— Ja lähde sinäkin hyvin pian...

Mustapartainen kumarsi, lähti nousemaan ylöspäin, vaan minä lähdin Fedjukin kanssa seuraamaan puroa.

— Mikä mies hän oli? — kysyn minä.

— Karkoitettu, seppä. Myöskin politiikan vuoksi.

— Kyllä minä sellaisia tunnen!

Minun on hauska olla. Vaan hän — on ääneti.

Minä katsahdin saattajaani. Hänen kasvonsa ovat pyöreät, ja nenänsä nykerä, aivankuin kivistä veistetyt, ja hänen harmaat silmänsä ovat ulkona päästä. Hän puhuu kolealla äänellä, kävelee äänettömästi, aivankuin kuuntelisi tai aivan kuin joku uusi voima pidättelisi häntä. Käsiään pitää hän selän takana kuin entinen appeni.

— Oletko sinä itse — täältä kotoisin.

— Olen papin päivätyöläinen.

— Missä sinun lakkisi sitten on?

Hän koetteli päätään, katsahti minuun ja kysyi:

— Mihinkä sinä sitä sitten tarvitsisit?

— Ilta tulee kylmäksi...

Hän oli hetken vaiti ja sanoi sitten aivankuin vastenmielisesti:

— Piru vieköön lakin, — kunhan vaan pää on jälellä!

Laakso tuli yhä syvemmäksi, puro lorisi yhä äänekkäämmin, ja ilta tulee esiin pensaistosta.

Minun sieluni ei ymmärtänyt kaikkea, mitä oli tapahtunut, mutta minun oli kuitenkin hauska olla ja minun halutti puhella saattajani kanssa.

— Yksikö karkoitettu teillä vaan on, — kysyn minä.

Silloin tuo nuori mies tuli heti avomieliseksi aivankuin olisi turkkinsa avannut, ja alkoi puhua hiljalleen ja kolealla äänellä:

— Neljä. Eräs herra Moskovasta ja kolme työmiestä Donilta. Kaksi on rauhallista, juovatpa vielä viinaakin, vaan herra ja tuo Ratkoff puhelevat keskenään. Salaisesti tietysti! Mutta kansalle eivät he vielä ole puhuneet. Heitä on paljon. Ja toisia on heidän ympärillään. Minun nimeni on Mitkoff, Feodor. Olen jo viidettä vuotta täällä. Tällä ajalla on heitä ollut täällä yksitoista. Ja Oleshinissa — kahdeksan, Shikovissa — kolme...

Hän luettelee pitkälti karkoitettujen nimiä, ja kertoilee heistä, tulee aina kuudennelle kymmenelle, lopettaa sitten ja — ajattelee, mutta alkaa uudelleen puhua liikutellen sormiaan.

— Muutamia talonpoikiakin on heidän joukossaan. Ja kaikilla heillä on yksi ja sama mielipide: tällainen elämä ei kelpaa. Täällä on liian ahdasta. Kun minä en ollut kuullut tuota, niin silloin elin — rauhassa. Vaan nyt — näen, että en ole kasvanut pituudeltani, mutta sittenkin saan taivuttaa pääni, ja tämä merkitsee todellakin sitä, että täällä on ahdasta.

Hän oli hyvin kömpelö seuramies, ja venytteli joka sanaansa kuin olisi kiskonut niitä jalkainsa alta. Hän kulkee minun edelläni, ei katsahdakaan minuun, vaan kulkee siinä vaan vahvana ja leveähartiaisena. Minä kysyn häneltä:

— Osaatko lukea?

— Olen osannut, mutta olen unohtanut. Nyt olen alkanut opetella lukutaitoa alusta. Ei se mitään, kyllä minä voin oppia. Kun on pakko, niin kyllä sitä voi... Jospa herrat vaan puhelisivat ahtaasta elämästämme, niin hyvä olisi, mutta piru vieköön heidät, heillä on aina toisellinen usko. Mutta jos meidän oma veljemme, köyhä työmies, alkaa soimata elämää, niin hän on oikeassa! Ja näin on tultu siihen, että yksinkertainen mies näkee kauemmaksi kuin herra. Tämä taas merkitsee sitä, että yleinen, ihmisellinen elämä on alkanut. Niin he sanovat: yleinen, ihmisellinen. Ja minäkin olen — ihminen. Minunkin tieni kulkee yhdessä heidän kanssaan. Niin minä ajattelen...

Minä kuuntelen häntä ja ajattelen itsekseni:

— Opi nyt, Matvei!...

Ja sitten sanon hänelle:

— Ei siinä paljon ajattelemista olekaan? Kaikki tuo on Jumalan työtä!

Hän pysähtyi, iski seipäänsä maahan, niin että minä tulin tuupanneeksi häntä selkään, — kääntyi minuun ja kysyy ankarasti:

— Mitä? Jumalanko? No, niin minäkin ajattelen. Onhan sanottu, — että meidän pitää kunnioittaa isäämme. Ja hallitusvaltakin on Jumalasta, niinkuin sanottu on. Ihmeitten kautta on tämä vahvistettu. Ja tämä merkitsee, että jos vanha laki muutetaan — niin silloinkin pitää tapahtuman ihmeitä. Mutta missä ne ihmeet ovat? Uusia lakeja meillä on — vaan ei ihmeitä. Ei ainoatakaan. Siinä suhteessa on kaikki ennallaan. Nishnissä löydettiin pyhänjäännös — ja tapahtui ihmeitä. Sanotaan, että ei siinä mitään ihmettä ole, ja Serafinien parta oli harmaa, vaan kansalle näytetään — ruskeata. Mutta kysymys ei olekaan parrasta, vaan ihmeistä. Onko ihmeitä sitten ollut? On! Mutta nuo eivät tunnusta ihmeitä, vaan lukevat ihmeet petokseksi. Tai sanovat, — että usko saa näkemään ihmeitä. Jos asia on siten, niin haluttaisi minun antaa heille selkään, että eivät vaan erehtyisi uskoon.

Ja taas pysähtyy hän — ja hänen ympärillään nousee yö maasta. Jyrkemmäksi tulee polku, nopeammin juoksee puro, ja hiljalleen heiluvat lepattavat pensaat.

Ja hiljalleen sanon minä saattajalleni:

— Mene, veljeni!

Hän lähti taas liikkeelle. Mutta pimeässä ei hän edes langennut, vaan minä tulin aina tuupanneeksi häntä selkään.

Hän vierii alaspäin kuin kivi, ja hiljaisuudessa kaikuvat hänen raskaat sanansa:

— Kun minä uskon — niin silloin on sabatti! Minä en ole armelias minäkään! Veljeni oli sotaväessä ja — hirtettiin; sisareni palveli Birskissä — ja nyt on hänellä vääräsäärinen poika. Hän on jo neljän vuotias, mutta ei kävele vielääkään. Tyttö oli langennut nimittäin, kun häntä liiaksi paljon hyväiltiin. Minne hän nyt joutuu? Isänsä on — juoppo, ja vanhin veli on ottanut kaiken maan...

Me kulemme mutkikasta polkua synkässä pimeydessä. Puro erkanee väliin meistä ja painautuu syvyyteen, väliin se taas lirisee meidän jalkaimme vieressä. Ja päittemme päällä lentävät äänettöminä yön linnut, — ja niitten yläpuolella ovat tähdet. Minä haluan kulkea nopeammin, vaan saattajani ei kiirehdi. Hän murisee ehtimiseen itsekseen aivankuin olisi laskenut ajatuksiaan ja punninnut niitten painoa.

— Tuo musta, Ratkoff, on hyvä mies. Hän elää jo uuden lain mukaan. Aina on hän — loukatun puolella. Urjadnik löi minua kepillä — ja hän iski heti urjadnikan maahan. Siitä hyvästä sai hän istua viisitoista päivää. Silloin tulimme ensi kerran tutuiksikin. Kun hän pääsi vankilasta, kysyin minä häneltä: "mitenkä sinä voit sillä tavalla käyttäytyä päällystöä vastaan?" Ja hän sanoi minulle heti oman lakinsa. Minä lähdin nyt papin luokse. Pappi sanoi: "ahaa, sellaisiako ajatuksia sinä nyt olet häneltä saanut!" Ratkoff vietiin kaupunkiin ja pantiin siellä taas vankilaan. Nyt sai hän istua kolme kuukautta ja minä vaan — kaksitoista päivää. Minulta kysyttiin: "mitä hän puhui?" "Ei mitään!" "Mitä hän opetti?" "Ei hän mitään opettanut!" En minäkään ole konna. Ratkoff palasi vihdoin. Minä sanon hänelle: "anna minulle anteeksi, minä olin konna." Hän vaan — hymyilee. "Loruja", — sanoi hän!

Saattajani vaikeni ja jatkoi sitten hiljaan, uudellaisella äänenpainolla:

— Hänen mielestään on kaikki lorua! Kun hän yskii verta — on se lorua!
Kun hänellä ei ole, mitä syödä — on sekin lorua!

Äkkiä kirosi hän ruokottomasti, kääntyi minuun päin ja sanoo käheällä äänellä läpi hampaittensa:

— Minä ymmärrän kaikki! Veljeni kuoli — sellaista sattuu aina sotaväessä. Sisareni kohtalo — ei myöskään ole harvinainen. Mutta minkätähden kiusataan vereen asti tuota miestä, sitä en voi ymmärtää. Minä menen kuin koira, minne tahansa hän kääntyy minun mennä. Hän kutsuu minua "maaksi"... Niin "maaksi" hän minua kutsuu, — ja nauraa. Ja minuun sattuu kuin puukon pisto se, että häntä aina kiusataan!

Ja taas kirosi hän vikkellästi kuin juopunut munkki.

Rotko aukeni, sen seinät levisivät ja yhtyivät lakeuteen.

— No, jää nyt hyvästi! — sanoi saattajani.

Vielä neuvoi hän tien Omskiin, kääntyi sitten, lähti takasin ja häipyi pian pimeyteen. Hänellä ei ollut lakkia.

Kun hänen raskaat askeleensa olivat lakanneet kuulumasta pimeydessä, istahdan minä enkä tahdo mennä etäämmäksi.

Yö lepäsi maan päällä ja nukkui tuoreena ja raittina kuin voi leivän päällä. Taivaalla ei näkynyt tähtiä eikä kuuta, ei ainoatakaan tulta ollut ympäristössä, mutta minun oli lämmin olla ja sieluni oli valoisa. Minun mielessäni kajahtelevat menneiden aikain raskaat puheet, ja tuo mennyt aika on mielestäni kuin kello, joka on kauvan maannut maassa, on tykkänään maan peitossa ja ruosteen syömä, mutta joka nyt soi uudelleen vaikkakin kumealla äänellä.

Edessäni on seisovinaan kylän väki kuunnellen tarkasti ja vakavana minun puhettani, sitten muuttuvat muutamain kasvot huolekkaan näköisiksi, ja minua koetetaan sysätä syrjään, pois pääleikistä.

— Kas niin! — ajattelen minä ihmetellen, ja minusta tuntuu vaikealta uskoa, että tuo kaikki on totta.

Ja taas minä ajattelen:

— Tuo nuori saattajani hakee ihmeitä, — mutta hän on itse ihme, koska on voinut säilyttää elämän

kauheuksissakin rakkauden ihmisiä kohtaan! Ja se kansan joukko, joka minua myös kuuntelee, — on ihme, sillä se ei ole tullut kuuroksi eikä sokeaksi, vaikka sitä on pitkät ajat koetettu tehdä sekä kuuroksi että sokeaksi. Ja suurin ihme on — Mihaila toveriensa kanssa.

Ajatukseni juoksevat vapaasti ja rauhallisesti, ja se tuntuu minusta tavattomalta ja odottamattomalta. Tarkastelen itseäni varovasti, etsin hiljaan sydäntäni — tahdon löytää siitä rauhattomuutta ja tyhmiä vastaväitteitä. Ja minä hymyilen tässä äänettömässä pimeydessä ja pelkään liikkumista, jotta en särkisi sitä tuntematonta iloa, jota sydämeni on täysi. Minä uskon ja en usko tuohon sielun ihmeelliseen täyteläisyyteen, jota odottamatta löysin itsessäni.

Tuntui siltä kuin valkea lintu, joka aikoja sitten on syntynyt, olisi uinunut sieluni hämäryydessä, vaikka minä en heti sitä tuntenut enkä tietänyt. Mutta äkkiä tulin koskeneeksi lintuun, se herää, laulaa hiljalleen aamun kunniaksi — sen keveät siivet värähtelevät sydämessäni, laulu paisuu tuliseksi ja sulattaa epäuskoni jään kiittollisuuden kyyneleiksi. Ja minun haluttaa puhua jotakin, nousta seisomaan, kävellä ja laulaa laulun, ja jos olisin kohdannut ihmisen, olisin syleillyt häntä.

Minä olen näkevinäni Ionan valoisat kasvot, Mihailan lempeät silmät ja Kostjan ankaran hymyilyn. Kaikki ovat tuttuja, lempeitä ja uusia ihmisiä, jotka ovat tunkeutuneet sydämeeni, levinneet sinne ja tuottavat minulle — suloista tuskaa.

Sillä tavalla minä ennen rakastin pääsiäisaamuna ihmisiä, ja nytkin istun, vavahtelen ja ajattelen:

— Herra Jumala, etköhän Sinä olekin nyt läsnä? Etkö Sinä ole tämä kauneuksien kauneus, minun iloni ja onneni?

Ympärilläni on — pimeys ja pimeydessä olen näkevinäni uskovaisten valoisat kasvot; hiljaisuus myös vallitsee kaikkialla, ainoastaan sydämeni laulaa sanatonta lauluaan.

Käsilläni silittelen minä maata, taputtelen sitä kämmenilläni aivankuin se olisi minun hevoseni ja tuntisi hyväilyn.

En voi istua, nousen ylös ja lähden kävelemään — yössä muistellen Kostjan sanoja ja nähden edessäni hänen silmiensä lapsellisen ankaruuden. — Niin minä kävelin ilosta juopuneena, kävelin myöhään syksyyn asti pitkin maailmaa ja kokosin uusia ja runsaita antimia sielulleni.

Omskin rautatienasemalla näin minä siirtolaisia, talonpoikia. Suuren alan maata peittivät he jo ruumiillaankin, ja suuri työvoima oli siinä edessäni. Minä kuljin heidän keskessään kuunnellen heidän pehmeää murrettakaan ja kysyn vihdoin:

— Ettekö te pelkää lähteä niin etäälle?

Eräs heistä, joka oli harmaa ja työn koukistama, vastasi:

— Kun vaan on maata jalkain alla, — niin silloin ei ole mikään kaukana. Mutta maan päällä on, hyvä mies, kovin ahdasta sille, jonka täytyy työstään elää; ahdasta on, ah!

Ennen olivat surun ja kurjuuden ilmaukset laskeutuneet kuin tuhka sydämelleni, mutta nyt sytyttivät ne kuin tulikipuna sen palamaan, sillä jokainen suru — oli nyt minun suruni ja kansan vapauden puute ahdisti minuakin.

Ihmisillä ei ole paikkaa eikä aikaa henkisesti kasvaakseen — ja tämä on surullista, tämä on vaarallista sille, joka on päässyt pitemmälle, sillä hän jää yksin etunenään, ihmiset eivät häntä näe, eivät voi vahvistaa voimiaan, ja tuo yksinäinen kuihtuu hyödyttömästi toiveittensa tulesa.

Minä puhun noille talonpojille, kun osaan heidän ihanaa murrettansa:

— Vuosisadat kulkee kansa maan päällä sinne ja tänne, hakee sellaista paikkaa, jossa se voisi vapaasti antautua oikean elämän viettämiseen, ja vuosisadat kulette tekin, maan lailliset isännät. Minkätähden? Kuka ei anna kansalle paikkaa, kansalle, joka on maan valtias, kuka on erottanut kansan, poistanut sen valtaistuimeltaan, kuka ajaa sitä seudusta toiseen, tuota kansaa, joka on luonut kaikki työt mutta myöskin kauniin puutarhan, jossa kaikki maailman ihanuudet kasvavat?

Ihmisten katseet syttyvät, heidän silmistään loistaa heräävä ihmishenki, ja minunkin näköpiirini muuttui suureksi ja laveaksi. Minä näen kysymyksiä ihmisten kasvoilla, ja vastaan heti niihin, minä näen epäluuloa, ja — taistelen sitä vastaan. Voimaa saan minä niistä sydämistä, jotka ovat aukaistut eteeni, ja sillä voimalla yhdistän minä heidät kaikki yhdeksi ainoaksi sydämeksi.

Jos sinä ihmisille puhuessasi satut koskettamaan sellaisia, joka on vaikkapa vaan salassakin jokaisen todellisen ihmisen sydämessä, niin silloin pulppuaa kuulijan silmistä valoisa voima, joka yhdistyy sinuun

ja kohottaa sinut kaikkein yläpuolelle. Vaan elä ajattelekaan, että oma tahtosi on kohottanut sinua. Sillä kaikki sisälliset hengen voimasi ovat yhteistoimintansa kautta ryhtyneet ottamaan vastaan sitä suurta voimaa, joka sillä hetkellä virtaa ihmisistä. Ja kun ihmiset hajaantuvat, hajaantuu heidän henkensäkin, ja sinä olet taas — muitten ihmisten kaltainen.

Ja niin aloin minä nöyränä evankeliumini saarnaamisen, kutsuin ihmisiä uuteen toimeen uuden elämän nimessä, vaan en vielä tuntenut itsekään uutta Jumalaani.

Eräänä juhlapäivänä puhuin minä Slatoustin torilla, taas sekaantui poliisi asiaan, minut vangittiin, vaan kansa — kätki minut.

Siellä tutustuin minä myös suurihenkisten ihmisten kanssa. Yksi heistä oli Jasha Vladikin, hengellisestä koulusta tullut ylioppilas, joka nyt on varma ystäväni ja tulee koko ikänsä pysymään sellaisena. Jumalaan ei hän usko, mutta rakastaa kyyneliin asti kirkkomusiikkia. Harmoonilla soittaa hän virsiä ja itkee, tuo hellä ystäväni.

Minä kysyn hymyillen häneltä:

— Minkätähden sinä itket, kerettiläinen, ateisti?

Hän huutaa minulle käsiään heilutellen:

— Ilosta, niitten suurten ihanuuksien esimausta, jotka luodaan. Sillä — jos tällaisessa tyhjässä ja likaisessa elämässä on yksityisten vähäisillä voimilla luotu näin paljon suurta ihanuutta, — niin mitä sitten luodaankaan, kun koko henkisesti vapautunut maailma ilmaisee suuren sielunsa tulta virsissä ja musiikissa?

Ja nyt alkaa hän puhella tulevaisuudesta, joka on hänelle häikäisevän kirkas, ja ihmettelee itekin näkyjään. Monille olen minä suosittanut tätä ystäväni samoin kuin Mihailaakin.

Minä näin kymmenittäin ihailtavia ihmisiä — he lähettivät minua toistensa luokse kaupungista kaupunkiin — ja minä kulen kuin tulisten viittain johtamana, — ja saman uskon liekki polttaa heitä kaikkia. Mahdotonta on luetella, missä suhteessa kaikki erosivat toisistaan, mahdotonta myös olla lausumatta iloaan, kun näki kaikkien noiden henkisen yhtenäisyyden.

Suuri on Venäjän kansa, ja sanomattoman ihanaa sen elämä!

Kasaanin kuvernementissa sain minä viimeisen iskun sydämeeni, sen iskun, joka saattoi loppuun temppelein rakentamisen.

Tämä tapahtui Srednioseron luostarin luona, kun ihmeitä tekevää Jumalan Äidin kuvaa kuletettiin juhlasaatossa. Sinä päivänä odotettiin nimittäin kuvan palaavan takaisin luostariin kaupungista, ja päivä oli — juhlapäivä.

Minä seisoin järven rannalla olevalla mäellä ja katselen. Kaikkialla oli kansaa, ja mustina aaltona virtaili tuo kansa kohden luostarin portteja, iski sen muureja vastaan ja pysähtyi siihen. Aurinko laskee, ja sen säteet ovat näin syksyllä kirkkaan punaiset. Kellot värähtelevät kuin linnut, jotka laulunsa jälkeen valmistautuvat lentoon, ja kaikkialla värjäävät auringon säteet ihmisten paljastuneet päät punasiksi kuin kaksinkertaiset unikukat.

Luostarin porttien luona odotetaan — ihmeitä. Pienillä rattailla makaa liikkumattomana nuori tyttö. Hänen kasvonsa ovat jähmettyneen näköiset kuin valkea vaha, hänen harmaat silmänsä puoliummessa, ja hänen elämänsä ilmenee ainoastaan silmäripsien hiljaisissa värähdyksissä.

Hänen vieressään on isänsä, suuri mies, kaljupäinen, harmaapartainen sekä suurinenäinen, ja hänen äitinsä, joka oli täyteläinen ja pyöreä. Ja tyttö kohotti silmäkarvojaan, avasi silmänsä selälleen, katsoo eteenpäin, liikuttelee sormiaan ja tuntuu siltä kuin hän äkkiä kiljaseisi läpitukevasti ja kärsimystä ilmaisevalla äänellä.

Ihmiset lähestyvät, katsovat sairasta kasvoihin, mutta hänen isänsä puhuu kohtuullisen kovalla äänellä ja partansa keikkuu:

— Säälikää, oikeauskoiset, rukoilkaa onnettoman puolesta, joka jo neljättä vuotta elää ilman käsiä ja ilman jalkoja. Pyytäkää apua Jumalan Äidiltä, Herramme maksaa teille pyhistä rukouksestanne; auttakaa isää ja äitiä voittamaan surunsa.

Hän oli nähtävästi pitkät ajat kulettanut tyttärtään luostarista luostariin ja kadottanut kaiken toivonkin tytön paranemisesta. Mutta väsymättä laulaa hän vaan samat sanat, ja tuntuvat ne hänen suustaan kuolleilta. Ihmiset kuuntelevat hänen pyyntöään, tekevät ristinmerkin ja huokaavat, mutta tytön

silmäripset värjäivät yhä ilmaisten sisällistä tuskaa.

Ehkä olen minä nähnyt parikymmentä heikkoa tyttöä, kymmeniä riivatuita ja muita onnettomia, ja aina on se käynyt omalle tunnolleni, aina olen minä loukkaantunut heidän tähtensä, — minä olen säälinyt noita raukkoja, joitten ruumiissa ei ole voimaa ja jotka surumielisesti ja turhaan odottavat ihmettä. Mutta sellaisella voimalla kuin nyt en milloinkaan ennen ollut tuntenut sääliä.

Suuri, sanaton valitus oli jähmettynyt tyttären valkeille kasvoille, ja sanoin selittämätön tuska oli vallannut hänen äitinsä. Minun tuli raskas olla, minä läksin pois, vaan en voinut unohtaa tyttöä.

Tuhannet silmät katsovat eteenpäin, ja äkkiä kietoo minut kuin pilvi lämmin ja tiheä sopotus:

— Nyt sitä tuodaan, tuodaan!

Kansa nousee raskaasti ja hitaasti vuorta kohden kuin meren aalto, kultainen lippu liehuu punaisena vaahtona ihmisten päitten päällä hehkuen runsaasti kirkkaita kipunoita, heiluu kuin tulinen lintu valaisten päivän säteillä Jumalan Äidin pyhää kuvaa.

Kansan rinnasta puhkeaa valtava huoahdus — tuhatääninen laulu:

— Rukoile meidän puolestamme Korkean Jumalan Äiti!

Mutta koleat äänet häiritsevät laulua:

— Eteenpäin! Eteenpäin!

Järvi hymyilee valoisan ja sinisen metsän keskessä, punainen aurinko sulaa ja uppoaa metsään, ja iloinen on kellojen vaskinen ääni. Vaan ympärillä on — surkean näköisiä kasvoja, kuuluu hiljaista ja surullista rukousta, silmät hämärtyvät kyynelistä ja kädet värähtelevät ristinmerkkiä tehdessään.

Mutta minä olen yksin. Kaikki tämä on minun mielestäni ilotonta erehdystä, voimattoman epätoivoa ja väsyneen armon odotusta.

Ihmiset lähestyvät. Heidän kasvonsa ovat pölyn peitossa, hiki virtaa puroina heidän poskillaan, he hengittävät raskaasti, katsovat omituisesti aivan kuin eivät näkisi mitään, ja tuuppivat ja tyrkkivät toisiaan. Heitä tulee sääli, säälistää heidän uskonsa voima, joka nyt haihtuu ilmaan.

Kansan liikkeellä ei ole loppua!

Herättävästi, mutta synkästi ja ikäänkuin moittivasti kaikuu ilmassa voimakas huuto:

— Iloitse, Sinä kaikkein autuain, iloitse!

Ja sitten taas:

— Eteenpäin! Eteenpäin!

Tomupilvessä on satoja mustia kasvoja ja tuhansia silmiä aivan kuin tähtiä linnunradassa. Minä näen, että kaikki nuot silmät ovat kuin yhden sielun tulikipunoita, sielun, joka ahnaasti odottaa aavistamatonta iloa.

Ihmiset kulkevat kuin yksi ruumis, nojaten tiukasti toisiinsa, tarttuvat toistensa käteen ja kulkevat kovin nopeasti aivan kuin heidän päämääränsä olisi kovin kaukana, mutta he olisivat kuitenkin päättäneet väsymättä kulkea sen päähän asti.

Outo hämmästys oli saanut valtaansa sieluni, ja kuin salama iski äkkiä muistiini Ionaan merkilliset sanat:

— Kansa rakentaa Jumalan!

Innostus valtasi vihdoinkin minutkin, minä lähdin kansaa vastaan, hyökkäsin mäeltä alas ja yhdistyin siihen ja lauloin täysin keuhkoin:

— Iloitse sinä siunattu voima, kaikkein voimien joukossa!

Minuun tartuttiin kiinni, minua syleiltiin, minä uin tässä ihmimeressä ja sulin yhteen tulisten hengähdysten kanssa. Ei tuntunut maata jalkaini alla, en tuntenut itseäni enkä ajasta välittänyt, vaan tunsin ainoastaan — ilon, joka oli niin tavaton kuin taivaat. Minä olin palavan uskon tulinen kekäle, olin suuri huomaamattomuudessanikin aivan kuin kaikki muutkin, jotka tämän yleisen riemun aikana ympäröivät minua.

— Eteenpäin!

Ja vastustamattomalla voimalla kulkee kansa eteenpäin, se on valmis tallaamaan jalkainsa alle kaikki aidat ja kuopat, kaikki tyhmyydet ja pimeät pelkonsa.

Minä muistan kuinka kaikki pysähtyivät minua lähelle, syntyi ahdinko, minä jouduin lähelle niitä kärriä, joilla sairas makasi ja muistan sitten huudot ja vaatimukset:

— Rukoukseen! Rukoukseen!

Nyt syntyi hämminki: kärriä tuupittiin, tytön pää keikkuu veltoasti ja voimattomasti ja hänen katseensa oli pelkoa täynnä. Mutta kymmenien ihmisten silmät katselivat sairasta, sadottain risteili voimia hänen heikontuneen ruumiinsa päällä, jotka kaikki voimat halusivat nähdä sairaan nousevan vuoteeltaan, ja minäkin katselin syvästi tytön silmiin ja tahdoin innokkaasti muitten kanssa, että tyttö nousisi ei itse tähtensä, mutta jonkun muun tähden, jonka suhteen hän on kuin linnun höyhenet — tulipalossa.

Niinkuin sade kastelee virvoittavalla vedellä maata, samoin kasteli kansa voimallaan tytön kuivunutta ruumista, kuiskasi ja huusi hänelle:

— Nouse, rakkaani, nouse! Nosta kätesi eläkö pelkää! Nouse, nouse vaan rohkeasti! Sairas, nouse ylös! Rakkaani! Nosta kätesi!

Sadat tähdet syttyivät palamaan hänen sielussaan ja ruusunväriset varjot leikkivät hänen kuolleilla kasvoillaan, hänen silmänsä aukenivat vielä suuremmiksi, mutta nyt niissä oli ihmettelyn ja ilon leima, ja hiljaan liikuttaen olkapäitään kohotti hän nöyränä ylöspäin vapisevia käsiään ja ojensi ne kuuliaisena eteenpäin. Hänen suunsa oli auki, ja oli hän kuin linnun poikanen, joka ensi kertaa valmistautuu lentämään pesästään.

Silloin huokasi kansa — aivan kuin vaskinen kello tai pyhä vuori olisi pudonnut kaikella voimallaan sen päälle, — se hätkähti, horjahti ja alkoi huutaa kovalla äänellä:

— Jaloilleen! Auttakaa häntä! Nouse ylös, tyttö jaloillesi! Auttakaa häntä!

Me tartuimme kiinni tyttöön, kohotimme häntä vähän ylöspäin, laskimme sitten maahan, pitelimme hieman kiinni, mutta hän horjuu kuin tähkä tuulussa ja huutaa:

— Rakkaani! Herra Jumala! Oi sinä korkea Jumalan Äiti! Rakkaani, rakkaani!

— Kävele, — huutaa kansa, — kävele!

Minä muistan, mitenkä pölyiset kasvonsa olivat hiessä ja kyynelissä, mutta kyynelvirtainkin läpitse vaikuttaa ihmeitätekevä voima — usko omaan valtaansa, joka luo ihmeitä.

Hiljalleen kulkee meidän välissämme parantunut tyttö, luottavasti nojaa hän ruumiillaan, jossa elämä taas virtaa, kansan ruumiiseen, hymyilee, on valkea kuin kukka ja puhuu:

— Päästäkää minut menemään, minä olen — yksin...!

Hän pysähtyi, horjahteli — mutta käveli taaskin. Hän käveli kuin puukkojen päällä, jotka leikkaavat hänen varpaitaan, mutta hän käveli kuitenkin yksin, pelkäsi ja nauroi kuin pieni lapsi, ja kansakin hänen ympärillään oli iloinen ja hellä kuin lapsi. Hänen ruumiinsa värisi ja vapisi, käsillään kosketti hän eteenpäin tahtoen nojata ilmaan, joka oli kansan voimaa täynnä, mutta joka taholla kannattavat häntä sadat valoisat säteet.

Luostarin portilla lakkasin minä näkemästä häntä ja saan vähän aikaa kootakseni ajatuksiani. Katselen ympärilläni. Kaikkiällä näkyy olevan juhla ja juhlanhumua, kuuluu kellojen soitto ja kansan vallaton puhelu, iltarusko palaa kirkkaana taivaalla ja järvi heijasti purppuran punaisena sen valon.

Eräs mies menee ohitseni, hymyilee ja kysyy:

— Näittekö?

Minä syleilin häntä ja suutelin kuin veljeäni, jota en ole pitkiin aikoihin nähnyt, emmekä voineet sanoa toisillemme sanaakaan. Me vaan hymyilimme ja erkanimme ääneti.

... Yöllä istuin minä metsässä järven rannalla ja olen taaskin yksin, mutta nyt olin minä ijäksi ja eroittamattomasti yhdistetty henkeni kautta kansaan, tuohon kansaan, joka teki ihmeitä ja oli maan herra.

Minä istuin ja kuuntelin, mitenkä kaikki se, jota olin nähnyt ja oppinut tuntemaan, kasvoi minussa ja paloi yksinäisenä tulena, joka minusta heijastui maailmaan ja syttyi siellä suureen ja paljon merkitsevään liekkiin, pukeutui ihmetöihin, ja kiihoitti minua nielemään maailman niinkuin maailmakin on niellyt minun.

En keksi sanoja ilmaistakseni tämän yön riemuja, yön, jolloin minä olin yksin pimeydessä, syleilin koko maata rakkaudellani, nousin näkemieni kukkulalle ja näin maailman kuin elävän voimain lähteen raivokkaana virtaavan kohden yhtymistään, päämäärään, jota minä en voinut saavuttaa.

Mutta ilokseni huomasin minä, että se seikka, että minä en pääse päämääräni perille, merkitsee minulle sitä, että sieluni kasvaa loppumattomasti ja samoin maailman suuret kauneudet, ja loppumattomuudessa on — lukemattoman paljon riemuja ihmissieluani varten.

Aamulla näyttää aurinkokin minulle toisellaiset kasvonsa. Minä näen, mitenkä sen säteet varovasti ja hyväillen tunkeutuivat pimeyteen, sytyttivät sen, paljastivat maan yön peiton alta ja pian heräsi se syksyn kukalliseen ja ylevään loistoon: Siinä oli smaragdin vihreä kenttä ihmisten leikkejä varten ja taisteluja varten vapauden puolesta, pyhä paikka kirkollisia kulkuja ja kauneuden ja oikeuden juhlaa varten.

Minä näin hänet, äitini, tähtien seassa, ja ylpeänä katseli hän valtamerisilmillään etäisyyteen, minä näin hänen kuin astian täynnä kirkkaan punaista, alituisesti kiehuvaa, elävää ihmisverta, ja sitten näin vielä hänen — herransa, kuolemattoman kansan.

Kansa antaa voimaa hänen elämälleen töittensä suuruudella, ja minä rukoilen:

— Sinä olet minun Jumalani ja kaikkein jumalien luoja, joka olet luonut kaikki sielusi kauneudesta.

— Eikä ole maailmassa muuta jumalaa kuin Sinä, sillä sinä olet yksi Jumala, ihmeitten luoja!

— Sinä olet minun Jumalani ja kaikkein jumalien luoja, joka olet luonut kaikki sielusi kauneudesta.

— Eikä ole maailmassa muuta jumalaa kuin Sinä, sillä sinä olet yksi Jumala, ihmeitten luoja!

— Niin uskon, ja sen tunnustan!

... Ja — siitä syystä palaan minä sinne, jossa ihmiset vapauttavat lähimmäisiään pimeyden ja taikauskon kahleista, kokoovat kansaa yhdeksi, näyttävät sille sen salaperäiset kasvot, auttavat sitä tuntemaan tahtonsa voiman, osoittavat ihmisille ainoan ja oikean tien yhteistoimintaan suuren asian — yleismaailmallisen jumalan luomiseen.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RIPPI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the

user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or

unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we

do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.